

ΧΑΡΗ Σ. ΠΑΤΣΗ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΖΩΟΛΟΓΙΑ - ΦΥΤΟΛΟΓΙΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΟ Ι^{ον} ΕΤΟΣ ΣΥΝΔΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: "ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ", ΑΘΗΝΑΙ
Ψηφιοποιημένη από την Κυριαρχούσα Εκδοτική Βιβλιοθήκης Βελτίωσης
212 ΚΕΦΑΛΟΥΣ 23.4.65

Αλέκα Λωζόρου

ΧΑΡΗ Σ. ΠΑΤΣΗ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

(ΖΩΟΛΟΓΙΑ - ΦΥΤΟΛΟΓΙΑ)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟ 1^{ον} ΕΤΟΣ ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ Δ'

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»
ΑΘΗΝΑΙ—ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37—ΤΗΛ. 25-169

17060

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αλένα πως βρου

ΧΑΡΗ Σ. ΠΑΤΣΗ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

(ΖΩΟΛΟΓΙΑ - ΦΥΤΟΛΟΓΙΑ)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟ 4^{ον} ΕΤΟΣ ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ Δ'

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»
ΑΘΗΝΑΙ—ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37—ΤΗΛ. 25-169

17060

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ ΚΑΙ Η ΓΙΑΓΙΑ ΛΕΝΕ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΣΤΑ ΕΓΓΟΝΑΚΙΑ ΤΟΥΣ

—Παππού, είπε παππού... Φώναξαν μὲ μιὰ φωνή, τὰ δυὸ μικρὰ ἐγγονάκια, δὲ Φάνης καὶ ή Μαίρη ποὺ φοιτοῦσαν στὴν Τρίτη καὶ στὴν Τετάρτη τάξη τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

—Παππού, πές μας κανένα καινούριο παραμύθι... καμιὰ ιστορία...

—Καλῶς τὰ ἐγγονάκια μου, καλῶς τὰ χρυσά μου περιστεράκια!.... Εἰπε δὲ παππούς καὶ τὰ ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του. Τί θέλετε νὰ σᾶς πῶ;

—Νὰ μᾶς πῆς ιστορίες καὶ παραμύθια.... Εἴπαγ πάλι τὰ δυὸ παιδιά.

—Οὕφ, καῦμένε, εἰπε δὲ παππούς. Δὲν τὰ χορτάσατε δῆλα αὐτά; Πρέπει τώρα νὰ σᾶς διηγηθῶ πάτι καινούργιο...

‘Ο παππούς ξένυσε τὸ κεφάλι του, σούφρωσε τὰ φρύδια του, σκέφθηκε λιγάκι καὶ εἰπε μὲ χαρά:

—“Α, ναί, τὸ βρῆκα! Θὰ σᾶς διηγηθῶ ιστορίες γιὰ τὴ ζωὴ τῷ τῶν ζώων. Ή γιαγιά σας θὰ σᾶς διηγηθῇ ιστορίες γιὰ τὴ ζωὴ τῶν φυτῶν. Κι’ οἱ δυὸ μαζὶ θὰ σᾶς διηγηθοῦμε διάφορες «φυτικὲς ιστορίες». Α, νάτην καὶ ή γιαγιά ποὺ ἔρχεται....

—“Ω, τί χαρά, εἴπαν τὰ δυὸ παιδιά μὲ μιὰ φωνή. Παππού, γιαγιάκα, περιμένομε νὰ μᾶς διηγηθῆτε πολλὲς «φυτικὲς ιστορίες». Καὶ ξέρετε; Φέτος στὴν τάξη μας θὰ κάνωμε ζωολογία καὶ φυτολογία. Ο δάσκαλός θὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὰ ζῶα καὶ γιὰ τὰ φυτά τῆς πατριός μας. Έμεις θὰ ξέρωμε ἀπὸ τώρα πολλὲς «φυτικὲς ιστορίες» κι’ ἔτσι δὲ δάσκαλος θὰ μᾶς καμαρώνῃ γιὰ τὶς γνώσεις μας ἄλλὰ καὶ οἱ συμμαθηταί μας θὰ μᾶς ζηλεύουν γι’ αὐτό.

—Τόσο τὸ καλύτερο, εἰπε ή γιαγιά. Έσεῖς θὰ είσθε πρῶτοι μαθηταὶ στὸ μάθημα τῆς Ζωολογίας καὶ τῆς Φυτολογίας, ἀφοῦ θὰ ξέρετε τόσες ώραίνες «φυτικὲς ιστορίες»...

—Ναί, γιαγιάκα μου, εἰπε δὲ Φάνης. Θέλομε νὰ μᾶς μιλήσετε μὲ πολλὲς λεπτομέρειες γιὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά.

—Νὰ μᾶς πήτε καὶ πολλὲς ιστοριούλες, παραμύθια, παροιμίες καὶ αἰνίγματα γιὰ τὰ ζῶα. Κι’ έμεις θὰ σᾶς ἀπαγγέλωμε διάφορα ποιήματα, πρόσθεσε ή Μαίρη.

—Μπράβο σας, καλά μου έγγονάκια, είπε δι παππούς. Καθήστε τώρα στά γόνατά μας γιὰ νὰ ἀκούσετε τὶς ὅμορφες «φυσικὲς ἴστορίες» ποὺ θὰ σᾶς διηγηθοῦμε. Ἐγὼ θὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ ζῶα καὶ ἡ γιαγιά σας γιὰ τὰ φυτά. Οἱ «φυσικὲς ἴστορίες» αὐτὲς εἶναι πολλὲς γιατὶ πολλὰ εἶναι καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ τῆς πατρίδος μας. Μὰ δὲν θὰ τὶς ποῦμε ὅλες σὲ μιὰ μέρα. Αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνη. Όλόκληρο τὸ χρόνο θὰ σᾶς λέμε τέτοιες ἴστορίες. Κι' ἀν δὲν τελειώσουν αὐτὴ τὴν χρονιά, θὰ τὶς συνεχίσωμε τοῦ χρόνου. Σύμφωνοι, παιδιά μου;

—Παππού, ξέρεις τὶ σκέφτηκα; Είπε δι Φάνης.

—Τί σκέφτηκες, παιδί μου;

—Νά, ὅταν στὸ σχολεῖο μας θὰ ἔχωμε μάθημα ἀπὸ τὴ Ζωολογία καὶ τὴ Φυτολογία, τὴν προηγουμένη μέρα ἐσεῖς θὰ μᾶς λέτε μιὰ φυσικὴ ἴστορία κι' ἔτσι ἐμεῖς θὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἄλλης ήμέρας.

—Μπράβο, μπράβο σου, Φάνη! Αὐτὸς εἶναι τὸ καλύτερο. Θὰ πηγαίνετε ἑτοιμασμένα στὸ σχολεῖο σας καὶ ἡ ώφέλεια θὰ εἶναι μεγαλύτερη. Εμπρὸς λοιπόν, ἀς μὴ χάνωμε καιρό... Τὰ σχολεῖα αὔριο ἀνοίγουν. Σε λίγες μέρες θὰ ἀρχίσουν τὰ μαθήματα!. Πρέπει νὰ εἰσθε ἑτοιμα.

‘Η γιαγιά καὶ τὰ έγγονάκια

‘Η καλή μας ἡ γιαγιά
στὴ φωτιά, στὸ τέλαι,
μὲ μεγάλη προσοχή,
πλέκει τὸ καλτσάκι.

Γύρω στὰ ποδάρια τῆς
παίζει τὸ γατάκι,
γιὰ ποντίκι ἔχοντας
ἔνα κουρελάκι.

Πότε στέκει στὴν ποδιά
μ' ἔνα τὸν ποδάρι

καὶ μὲ τᾶλλο τῆς γιαγιᾶς
παίζει τὸ κουβάρι.

‘Ωσπου φθάνουν τὰ παιδιά,
ὅλα της τὰ έγγόνια
ποὺ τὰ βλέπει καὶ ξεχνᾶ,
τὰ πολλὰ τῆς χρόνια.

Σκύβουν ἔκεινα καὶ φιλοῦν
τὸ χρυσὸ χεράκι
κι' ὅλα ἀκοῦν μὲ προσοχὴ
τὸ παραμυθάκι..

ΤΑ ΖΩΑ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ

Σήμερα, παιδιά μου, είπε ό παππούς, θά σᾶς πω λίγα λόγια για τὰ ζῶα πού ἔχομε στὰ σπίτια καὶ στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν μας, στὰ χωριά καὶ στὶς πόλεις. Ἀπὸ αὔριο θά σᾶς μιλήσω γιὰ ἔνα - ἔνα χωριστά. Ἀργότερα ή γιαγιά σας θά σᾶς μιλήσῃ γιὰ τὰ φυτά, γιὰ τὰ λουλούδια καὶ γιὰ τὰ λαχανικά.

"Οπως ξέρετε καὶ σεῖς, στὰ σπίτια καὶ στὶς αὐλές ζοῦν πολλὰ ζῶα, πουλιά καὶ ἔντομα. "Αλλα εἶναι μεγάλα, ἄλλα μικρότερα κι' ἄλλα πολὺ μικρά πού μόλις διακρίνονται μὲ τὸ μάτι.

Τὰ κυριώτερα ζῶα πού ζοῦν στὸ σπίτι καὶ στὴν αὐλὴν εἶναι τὰ ἔξης: ή γάτα, ὁ σκύλος, ὁ ποντικός, τὸ πρόβατο, ή κατσίκα, τὸ γουρούνι, ή κότα, ἡ φραγκόκοτα, ὁ σπουργίτης, τὸ χειλιδόνι, ή μυλίγα, ὁ μεταξοσκάληκας καὶ μερικά ἄλλα πού θὰ σᾶς τὰ περιγράψω τοῦ χρόνου, δταν θὰ πάτε στὴν Τετάρτη τάξη.

Προσπαθήστε τώρα νὰ τὰ παρατηρήσετε καλά, ὅπου κι' ἀν τὰ βρήτε. Νὰ προσέξετε πῶς πολλαπλασιάζονται. Ποιοὺς ἔχθρούς ζοῦν καὶ πῶς προφυλάσσονται. Ποιὲς συνήθειες καὶ ποιά χαρίσματα ζοῦν. Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύουν ή μᾶς βλάπτουν...

Γιὰ δῆλα αὐτὰ θὰ σᾶς μιλήσωμε μὲ πολλές λεπτομέρειες. "Ετσι θὰ λυθοῦν οἱ ἀπορίες σας. Πολλές ἀπὸ αὐτές θὰ λυθοῦν μέσα στὸ σχολεῖο ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ τοὺς συμμαθήτες σας.

Καὶ τώρα δὲς μὴ σᾶς κουράσω ἄλλο, εἰπε ό παππούς. 'Ο Φάνης δὲς μᾶς ἀπαγγείλη κανένα ποιηματάκι γιὰ τὰ ζῶα. 'Εσύ Μαιρούλα, ἄλλη φορά θὰ μᾶς ἀπαγγείλης.

'Ο Φάνης ἀρχίσε:

Τὰ ζῶα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς

Ποτὲ δὲν θὰ πειράξω
τὰ ζῶα τὰ καῦμένα.
Μήν τάχα σὰν καὶ μένα
καὶ κείνα δὲν πονοῦν;

Θὰ τὰ προσέχω πάντα,
προστάτης των θὰ γίνω,
ποτὲ δὲν θὰ τ' ἀφήνω
στοὺς δρόμους νὰ γυρνοῦν.

Οἱ φίλοι μας τὰ ζῶα

Κάτω στὴν αὐλὴν
τὸ μικρὸ σκυλί¹
παίζει μὲ τὴ γάτα,
τρέχουνε γοργά
μὲ ψευτοκαυγά
στὴν αὐλὴ, στὴ στράτα.

Μὲ χαρά κυλοῦν
καὶ κατρακυλοῦν
τὸ 'να πάνω στ' ἄλλο
κι' ὅποιο στὸ λεπτό
εἶναι ἐπανωτὸ
κάνει τὸ μεγάλο.

1. Η ΓΑΤΑ

Τὸ πιὸ ἀγαπημένῳ ζῶῳ τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ γατούλα, παιδιά μόνι, εἶπε ὁ παππούς, εἶναι ἔνα ζῶο ποὺ τὸ ἔχετε συντροφιὰ κάθε μέρα. "Ολα τὰ παιδάκια τὴν ἔχουν ἰδῇ, τὴν ξέρουν, τὴν ἔχουν πιάσει. στὰ χέρια τους, τὴν ἔχουν χαῖδέψει κι' ἔχουν παίξει μαζὶ της. Καλά εἶναι νὰ τὴν προσέξωμε ἀλλή μιά φορά, νὰ τὴν παρατηρήσωμε μὲ προσοχὴ καὶ νὰ ποδμε μερικές ίστορίες γι' αὐτή. Θέλετε;

— Θέλομε, θέλομε, εἶπαν μὲ μιὰ φωνὴ τὰ δυσδ παιδιά. Θέλομε γάντα μᾶς πήτε πολλά, μὰ πάρα πολλά γιὰ τὴ γατούλα μᾶς, γιὰ τὸ σκύλο, γιὰ δῆλα τὰ ζῶα...

— Πολὺ καλά, εἶπε ὁ παππούς. Λοιπὸν προσοχή. Ἀρχίζω...

Τὸ λαστιχένιο σῶμα τῆς. Τὸ σῶμα τῆς γατούλας μᾶς, δπως βλέπετε, εἶναι σκεπασμένο μὲ λεπτές μαλακές τρίχες σὰ μεταξένιες ποὺ ἔχουν χρῶμα γκρίζο.

— Ολες οἱ γάτες ἔχουν γκρίζο χρῶμα; Ρώτησε ὁ Φάνης.

— "Οχι, ἀποκρίθηκε ὁ παππούς. "Ἡ δική μᾶς γατούλα ἔχει χρῶμα γκρίζο. "Αλλες ἔχουν χρῶμα μαῦρο, ἄλλες κοκκινωπὸ ἀνακατωμένο μὲ μαῦρο κι' ἄλλες κάτασπρο. "Ολες οἱ γάτες δὲν ἔχουν τὸ ἵδιο χρῶμα.

Τὸ σῶμα τῆς εἶναι κυλινδρικό. Ἐχει μακρύα οὔρα καὶ τέσσερα πόδια. Τὰ πέλματα (πατούσες) τῶν ποδιῶν της μοιάζουν σάν νὰ ἔχουν μικρά μαξιλαράκια κάτω ἀπὸ τὰ δάχτυλά της.

Νύχια δὲν βλέπομε πουθενά. "Αν τὴν κάνωμε δμως νὰ πονέσῃ, βγάζει κάτι νύχια σουβλερά σὰν βελόνες καὶ καμπυλωτά, ποὺ γρατσουνοῦν ἀσχημα. Τὰ νύχια τῆς τὰ κρύβει ὅταν βαδίζῃ γιὰ νὰ μὴ τρίβωνται καὶ τὰ βγάζει μόνον ὅταν τῆς χρειασθοῦν.

Τὸ κεφάλι τῆς εἶναι στρογγυλό, λίγο τριγωνικό καὶ ἔχει δυσδ σύτάκια ὀρθά, τριανταφυλλιά μυτίσα καὶ κάμποσες σκληρές τρίχες σὰν μουστάκια ἐπάνω ἀπὸ τὸ στόμα δεξιά κι' ἀριστερά. Τέτοιες τρίχες ἔχει καὶ στὸ μέτωπο της.

Τὰ μάτια τῆς εἶναι ζωηρά καὶ ἡ κόρη τους εἶναι σάν μιὰ λίσια γραμμὴ ὀρθὴ στὴ μέση τοῦ ματιοῦ. "Αν κλείσωμε τὰ παντζούρια στὰ παράθυρα τοῦ δωματίου τότε, στὸ μισοσκόταδο, οἱ κόρες τῶν ματιῶν τῆς γατούλας μᾶς γίνονται πιὸ στρογγυλές.

‘Η γατούλα δνοίγει τὸ στόμα της καὶ βλέπομε τὰ δόντια της. Μπροστά μπροστά ἔχει 6 κοπτήρες στὴν ἐπάνω καὶ 6 στὴν κάτω σιαγόνα. Δεξιά καὶ ἀριστερά ἀπὸ τοὺς κοπτήρες, σὲ κάθε σιαγόνα, εἶναι ἀπὸ ἕνα σκυλόδοντο μυτερὸ ποὺ ἔξεχει ἀπὸ τοὺς κοπτήρες. Πιὸ μέσα εἶναι οἱ τραπεζίτες της. Τῆς βάζομε ἐμπρός της ἔνα πιατάκι μὲ γάλα κι' ἀμέσως βγάζει τὴ μακριά, τριανταφυλλιά γλωσίτσα της, τὴν κάνει σὰν κουταλάκι καὶ τὸ πλευροῦλιά γουλιά, καθὼς βάζει καὶ βγάζει τὴ γλώσσα της μέσα στὸ στόμα.

Ποσὶ ζῆ; Στὰ περισσότερα σπίτια, πρὸ πάντων στὰ χωριά, οἱ ἄνθρωποι ἀνατρέφουν γιὰ ἀγαπημένο τους ζωὸ τὴ γάτα. Γιατὶ ἡ γάτα κυνηγᾶ τὰ ποντίκια ποὺ εἶναι πολὺ βλαβερά. “Αν δὲν εἴχαμε γάτες, οἱ ποντικοὶ δὲν θὰ μᾶς ἀφηναν τὰ φαγητά μας, καὶ στὰ χωριά μάλιστα θὰ χοροπιθοῦσαν μέσα στὶς ἀποθήκες ποὺ μαζεύουν οἱ γεωργοὶ τὰ σιτάρια, τὰ καλαμπόκια τους καὶ τὰ ἄλλα τους προϊόντα.

Μιὰ γάτα μεγαλούτσικη μπορεῖ νὰ φάγη εἰκοσι ποντίκια τὴν ἡμέρα. “Ομως δὲν σκοτώνει μόνο δσα πρόκειται νὰ φάγη ἀλλὰ ὅπου μυρισθῇ ποντικὸ τὸν παραφυλάγει καὶ τὸν σκοτώνει καὶ ὃς μὴν εἶναι πεινασμένη.

Πᾶς κυνηγᾶ ἡ γάτα τοὺς ποντικούς. Τὰ ποντίκια τὴν ἡμέρα μένουν ιρυμμένα στὶς τρύπες τους. “Ετοι δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὰ κυνηγήσῃ ἡ γάτα τὴν ἡμέρα. Γι' αὐτὸ μένει ξαπλωμένη καὶ φαίνεται πῶς τεμπελιάζει. Πολλές φορές τὸ χειμώνα κάθεται κοντά στὸ τζάκι ἡ στὴ θερμάστρα γιὰ νὰ ἔχῃ ζεστασιά, σπως λέει καὶ τὸ τραγούδι:

«Στὴ θερμάστρα ἐμπρός
ἔνας γάτος χοντρός
πάντα ἀπλώνεται .»

Κάνει δμως καὶ τὴν περιοδεία της μέσα στὸ σπίτι γιὰ ν' ἀνακαλύψῃ μὲ τὴ μυρωδιὰ καμμιὰ ποντικότρυπα.

Τὴ νύχτα ποὺ βγαίνουν οἱ ποντικοὶ γιὰ νὰ βροῦν κάτι νὰ φάνε, ἡ γάτα ξεκινᾷ καὶ αὐτὴ γιὰ τὸ κυνήγι της. Μὲ τὰ μαλακὰ πέλματα (πατούσες) τῶν ποδιῶν της βαδίζει τόσο ἀπαλά ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀκουσθῇ. Στὸ μέτρια σκοτάδι βλέπει μὲ εὔκολα, γιατὶ οἱ κόρες τῶν ματιῶν της ἀνοίγουν καὶ στρογγυλεύουν πολὺ ώστε νὰ μπαίνῃ καὶ ἡ παραμικρὴ ἀκτῖνα ἀπὸ τὸ φῶς. “Ετοι δὲν ἔχει φόβο ἡ γάτα νὰ σκοντάψῃ ἐπάνω στὰ ἔπιπλα καὶ νὰ κάνῃ θόρυβο.

‘Αλλὰ καὶ στὸ πολὺ πυκνὸ σκοτάδι, τὴ βοηθοῦν τὰ μουστάκια της νὰ βρίσκη τὸ δρόμο της καὶ νὰ μὴ σκοντάφη. Γιατὶ μόλις ἐγγίσῃ ἡ ἄκρη μιᾶς τρίχας ἀπὸ τὸ μουστάκι της ἐπάνω σὲ ἐμπόδιο τὸ καταλαβαίνει ἀμέσως καὶ ἀποτραβιέται. Τὸ καταλαβαίνει, σχεδόν ὅπως ἐμεῖς ὅταν πηγαίνομε ψαχουλευτά στὸ σκοτάδι κι' ἐγγίσωμε κάπου τὰ δάχτυλα τῶν χειριῶν μας.

"Αν μᾶς έγγίσουν τὴν ἄκρη ἀπὸ τίς τρίχες τῶν μαλλιῶν μας θὰ τὸ καταλάβωμε;

Μόλις ἀντιληφθῇ ἡ γάτα τὸν ποντικό, κολλᾷ τὴν κοιλιὰ τῆς στὸ πάτωμα καὶ μένει ἀκίνητη. Γιατὶ καὶ ὁ ποντικὸς βλέπει στὸ σκοτάδι καὶ μπορεῖ νὰ τὴν πάρῃ εἴδηση. "Ετσι ὄμως ἔπλωμένη, ἀκίνητη, μὲ τὸ σκοτεινό της χρῶμα, δὲν μπορεῖ ὁ ποντικὸς νὰ τὴν ξεχωρίσῃ. Θὰ μποροῦσε νὰ τὴν καταλάβῃ μὲ τὴ μυρωδιά, γιατὶ ὁ ποντικὸς μυρίζεται πολὺ καλά, ἀλλὰ ἡ γάτα φροντίζει τὶς δύρες ποὺ ξεκουράζεται, καὶ πρὸ πάντων πρὶν ξεκινήσῃ γιὰ τὸ κυνήγι τῆς νὰ πλένῃ δόλοκληρο τὸ σῶμα τῆς, βρέχοντας τὰ μπροστινά της πόδια μὲ τὸ σάλιο τῆς. Πολλές φορές ἔχουμε ἵδη δλοὶ μας τὴ γάτα ποὺ κάνει τὴν τουαλέτα τῆς, δπως λένε μερικοί. "Οταν ὁ ποντικὸς περάσῃ ἀρκετά κοντά της δίνει ἔνα πήδημα μὲ τὸ λαστιχένιο σῶμα της καὶ βγάζει ἀμέσως τὰ σουβλερά της νύχια ποὺ εἶχε ώς τότε συμμαζεμένα μέσα στὶς πατούσες της γιὰ νὰ μήν τρίβωνται στὸ βάδισμα. Μὲ γρηγοράδας ἀστραπῆς, γατζώνει τὸ ποντίκι μὲ τὰ νύχια, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμὴ τὰ σκυλδοντά της ποὺ ἔξεχουν ἀπὸ τὰ ἄλλα της δόντια τρυποῦν τὸ κεφάλι τοῦ ποντικοῦ.

Ἡ τροφή της. Δὲν κυνηγᾶ ὄμως μόνον τὰ ποντίκια ἡ γάτα. Τῆς ἀρέσουν καὶ τὰ πουλάκια ποὺ τὰ κυνηγᾶ, σκαρφαλώνοντας μ' εὔκολια ἐπάνω στὰ δένδρα. "Οσο γιὰ τὰ καναρίνια μας καλὸς εἰναι νὰ κρεμοῦμε φηλά τὸ κλουβὶ τους ἔτσι ποὺ νὰ μή τὸ φθάνη ἡ γατούλα μας, καθὼς καὶ οἱ ξένες γάτες.

'Αγαπᾶ πολὺ καὶ τὰ ψάρια, χωρὶς φυσικά νὰ μπαίνῃ στὸ νερό γιὰ νὰ ψαρέψῃ. 'Ακόμα καὶ φίδια τρώγει ἡ γάτα.

Οἱ γάτες ποὺ ζοῦν μόνες τους στοὺς ἀγρούς καὶ στὰ δάση τρῶνε μόνον κρέας, δηλαδὴ τὶς σάρκες ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα, γ' αὐτὸ τὴ γάτα τὴ λέμε ζῶο σαρκοφάφο.

Στὰ σπίτια μας ὄμως σιγά - σιγά ἔμαθαν νὰ τρῶνε καὶ κάθε εἴδους λιχουδιές.

Τὰ ἀγαπημένα μικρά της. 'Η γάτα γεννᾶ δυὸς φορές τὸ χρόνο ἀπὸ 4 - 6 γατάκια ποὺ εἰναι στὴν ἀρχὴ τυφλά. 'Ανοίγουν τὰ ματάκια τους μόνο ὕστερα ἀπὸ 9 ἡμέρες. Τὰ ἀγαπᾶ πάρα πολὺ καὶ δταν καταλάβη πῶς δὲν ἔχουν σιγουριά στὸ μέρος ποὺ διάλεξε γιὰ φωλιά, τὰ πιάνει ἀπαλὰ μὲ τὸ στόμα της ἀπὸ τὸ λασιμὸ καὶ τὰ πηγαίνει σὲ μέρος πιὸ σίγουρο. Πολλές φορές ἔχομε ἵδη τὴ γάτα μας νὰ τριγυρίζῃ κρατῶντας ἔνα μικρό της στὸ στόμα. Πολλὰ παιδιά λυποῦνται τὸ μικρό καὶ νομίζουν πῶς πονᾶ. 'Αλλὰ ἡ καλὴ μητέρα τὸ κρατάει μόνον μὲ τὰ χειλη της καὶ δὲν τὸ σφίγγει πολὺ γιὰ νὰ μήν πονέσῃ.

'Η γάτα θηλάζει τὰ μικρά της, τὰ βυζαίνει δηλαδή, δίνοντάς τους τὸ γάλα της. Γι' αὐτὸ λέμε δτι ἡ γάτα εἰναι ζῶο θηλαστικό.

Ίδιότητες. 'Η γάτα εἰναι πολὺ καθαρὸ ζῶο. 'Αγαπᾶ πάρα πολὺ τὰ παιδιά της. "Έχει όμορφιά καὶ χάρη. 'Αγαπᾶ πολὺ τὸ σπίτι δπου μεγαλώνει καὶ δταν ἀκόμη πάη πολὺ μακρυὰ κατορθώνει νὰ βρῇ τὸ σπίτι καὶ νὰ

ξαναγυρίση σ' αύτό. Εἶναι ἔξυπνη καὶ πονηρή. Εἶναι προνοητική καὶ ἔχει μεγάλη ύπομονή καὶ ἐπιμονή.

Ἡ γάτα καὶ ὁ σκύλος. Ἡ γάτα δὲν μονοιάζει μὲ τὸ σκύλο. Τὸ λέει καὶ ἡ παροιμία: «Τὰ πάνε σὰν τὴ γάτα μὲ τὸ σκύλο», διανθέλουν νὰ δείξουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μαλώνουν μεταξύ τους. «Οταν ὅμως ζούνε στὸ ἔδιο σπίτι, κάποτε συνηθίζουν καὶ ζούνε ἀγαπημένοι.

Οἱ ἡμερες καὶ οἱ ἄγριες γάτες. Οἱ Ἀλγύπτιοι ποὺ ἥταν οἱ πρῶτοι καλλιεργητές, ἥταν καὶ οἱ πρῶτοι ποὺ πήραν ἀγριόγατες στὰ σπίτια τους καὶ τὶς ἔξημέρωσαν. «Ἐτσι σιγά - σιγά ἡ γάτα ἔγινε ζῶο σπιτικό ἢ οἰκιακό, δύπως τὸ λένε. Στὴν Ἀλγύπτο εἶχαν τόσο πολὺ καταλάβει τὴν ἀξία τῆς ποὺ τὴν ἐλάττευαν καὶ δποιος ἐσκότωνε γάτα τὸν τιμωροῦσαν αὐστηρά. Ἀκόμη καὶ μετά τὸ θάνατό της τὴν ἐβασλάρμωναν καὶ τὴν ἐβαζαν σὲ λδιαίτερους τάφους.

Ἄλλα εῖδη. Μὲ τὴ γάτα συγγενεύει ἡ τίγρη, ἡ λεοπάρδαλη, τὸ λιοντάρι καὶ ἄλλα ζῶα ποὺ ζούν στὰ δάση καὶ ποὺ θὰ μάθετε διατὰ στὴν Πέμπτη τάξη τοῦ σχολείου.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Κάποτε ὁ σκύλος μὲ τὴ γάτα ἥταν ἀνθρωποι καὶ μάλιστα εἶχαν μεγάλη φιλία. Μια φορά, ἐκεῖ ποὺ πήγιαν μαζὶ περίπτωτο στὴν ἔξοχη εἰδῶν σκαρφιλωμένο σὲ ἔννι δένυρο ἔννι ἀμπελόκημα γειάσι σταφύλια. Τότε ὁ σκύλος ποὺ ἥταν πιὸ λαμπρός βγάζει τὶς κάλτσες του καὶ σκαρφιλώνει στὸ δενδρο, γάλα φθιστὴ σταφύλια. Ἡ γάτα τοῦ ἀριπτεῖ τὶς κάλτσες, τὶς φορεῖ καὶ τὸ βάζει στὰ πόδια.

Οταν κατεβῆκε ὁ σκύλος, οὔτε τὴ γάτα βρῆκε, οὔτε καὶ τὶς κάλτσες του. Κατάλαβε πὼς ἡ γάτα τοῦ τὶς είχε πάρει. Ἀπὸ τότε τὴν κυνηγᾶ καὶ δποι τὴν βρῆ τὴν ἔσπειρε. «Ἀλλι» καὶ ἡ γάτα μόλις δῆ τὸν σκύλο τὸ βαζει στὰ πόδια γιατὶ ἔρει τὴν ἀμαρτία ποὺ ἔχει κάμει.

* *

Οἱ γάτες μὲ τοὺς σκύλους εἶχανε κάποτε μεγάλη φιλία. Τόση φιλία ποὺ οἱ σκύλοι, τὰ πολύτιμα πράγματά τους τὰ ἔδιναν στὶς γάτες νὰ τοὺς τὰ φυλάξουν. Μιὰ φορά πήγαν τὸν σκύλοντα στὸ δικαστήριο τῶν ζώων μὲ μιὰ βαρειά κατηγορία. Γιὰ νὰ ἀδωωθοῦν ἔπειπε νὰ φέρουν κάπια χαροτά μὲ τὰ δποῖα ἀποδεικνύονταν ὅτι ἥταν ἀθῶοι. Τὰ χαροτά αὐτὰ οἱ σκύλοι τὰ εἶχαν δώσει στὶς γάτες νὰ τοὺς τὰ φυλάξουν. Οἱ γάτες τὰ εἶχαν βάλει ψηλά στὰ δοκάρια τῆς σκεπῆς. Ἐκεῖ ὅμως τὰ βρῆκαν οἱ ποντικοὶ καὶ τὰ ἔφαγαν. Ἀπὸ τότε οἱ σκύλοι γκρινιάζουν μὲ τὶς γάτες καὶ αὐτὲς κυνηγοῦν τοὺς ποντικοὺς ποὺ τὸν ἔφαγαν τὰ ἔγγραφα.

* *

Τὴ γάτα τὴν ἀγάπησαν οἱ ἀνθρωποι ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια καὶ τὴν ἔκαναν κατοικίδιο ζῶο.

Ο προφήτης τῶν Μωάμεθανῶν Μωάμεθ εἶχε μιὰ κατάλευκη γάτα ποὺ τὴν ἔλεγαν Μουέζα. Αὐτὴ τὴ γάτα τὴν ἀγαποῦσε πολύ. Μιὰ μέρα ἡ Μουέζα κοιμάτων ἐπάνω στὸ ρούχο του. Ο Μωάμεθ δὲν τὴν ἔύπνησε διανθέλησε νὰ πάρῃ τὸ ρούχο του, ἀλλὰ ἔκοψε μὲ τὸ μαχαίρι του τὸ μέρος τοῦ ρούχου ποὺ κοιμάτων καὶ τὴν ρψήσε νὰ συνεχίσῃ τὸν υπνό της. Τόσο πολὺ ἀγαποῦσε ὁ Μωάμεθ τὴ γάτα.

Στὰ χωριά καὶ ἀλλοῦ λένε δὲ ἂν ἡ γάτα νίβεται γυρισμένη πρὸς τὸ νοτιά πρέπει νὰ περιμένουμε βροχή.

“Ἐνας Ἀμερικανὸς κτηνίατρος λέγει ὅτι ἡ γάτα μπορεῖ καὶ βγάζει ὁκτὼ ἥχους: μπ, φ, ζ, μ, π, ο, ου.

Μιὰ πολὺ παλιὰ παροιμία λέγει τὴν γάτα: «Οταν οἱ ποντικοὶ καταστρέψουν τὰ χωράφια, μιὰ γάτα κουτσή εἶναι προτιμότερη ἀπὸ ἕνα γρήγορο ἄλλογο».

—“Οταν λείπῃ ἡ γάτα χορεύουν τὰ ποντίκια.

—Καλὸς ὁ ἀγιασμὸς ἀλλὰ πάρτε καὶ μιὰ γάτα.

—Γάτος ποὺ μουλώνει ὅλο ποντικοὺς ματώνει.

—Γάτος κλεισμένος ποντικοὺς δὲν πιάνει.

—Τρώγονται σὰν τὴν γάτα μὲ τὸ σκύλο.

—Γάτα ποὺ κοιμᾶται ποντικοὺς δὲν πιάνει.

—Ἡ γάτα γιὰ τὸ ψάρι ἐπούλησε τὸ ἀμπέλι της.

‘Ο σκύλος καὶ ἡ γάτα

Μ’ ἔνα σκύλο μιὰ ἄσπρη γάτα περπατώντας μιδ φορά:

—Μήν κουνᾶς τοῦ λέει, στή στράτα σ’ ὅπιον τύχει τὴν οὐρά.

—Μπρέ, χαρά στήν περήφανεια σποιος, εἶπε τὸ σκύλι, σουρτουκένι τὰ ταβάνια τέτοια γλώσσα δὲ μιλεῖ.

—“Ἄν ἐγώ στὰ κεραμίδια λέει ἡ γάτα, περπατῶ μὰ τὴ μύτη σὲ σκουπίδια σὰν κι’ ἐσένα δὲν βουτῶ.

Κι’ ἔτσι δὰ τὰ μεγαλεῖα λογοφέρνοντας ξεχνᾶ κι’ ίσα - ίσα στήν πλατεῖα γρατσουνίσματα ἀρχινᾶ.

A. Πάλλης

2. Ο ΣΚΥΛΟΣ

“Ἐνας ἀχνώριστος φίλος τοῦ σπιτιοῦ. Ποιὸ παιδάκι δὲν ξέρει τὸ σκύλο; ‘Ο σκύλος καὶ ἡ γάτα εἶναι οἱ δυὸ δχώριστοι φίλοι τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῶν παιδιών. “Ἄς ποδιμε λίγα λόγια καὶ γιά τὸ σκύλο. Λοιπόν, ὑπάρχουν πολλές ράτσες σκυλιών ποὺ ἔχουν μεταξύ τους μερικές διαφορές, προποάντων στὸ δινάστημα, στὸ τρίχωμα καὶ στὸ χρῶμα τους. ”Ἀλλα σκυλιά ἔχουν τρίχες μακρυές καὶ ίσιες, ἄλλα σγουρές, ἄλλα κοντές μὲ χρῶμα μαύρο, ἄλλα ἔχουν τρίχωμα ἀσπρο μὲ μαύρες βούλες, ἄλλα κοκκινωπὸ κι’ ἄλλα δινακατωμένο χρῶμα. ‘Ως πρὸς τὰ ἄλλα γνωρίσματα δὲν ἔχουν μεγάλες διαφορές.

Παρατηροῦμε ἔνα κυνηγετικὸ σκυλί. “Ἄς παρητηρήσουμε τὸ κυνηγετικὸ σκυλί ποὺ ἔχομε στὸ σπίτι μας. Τὸ παίρνει δι πατέρας μαζί του δταν πηγαίνη νὰ κυνηγήσῃ λαγούς, ἀλεπούδες, κουνάβια καὶ ἄλλα ζῶα ἡ πουλιά. Λοιπόν τί παρατηροῦμε;

—Παρατηροῦμε δὲ τὸ σῶμα του εἶναι κυλινδρικὸ καὶ σκεπάζεται μὲ

μαλακές τρίχες πού ἔχουν χρωμα κανελί. Τὸ κεφάλι του εἶναι μακρουλό καὶ καταλήγει σὲ φύγχος (μιόρη) μυτερό. Τὰ φυνθούνια του εἶναι πάντοτε ύγρα καὶ κρύα. Τὰ αὐτιά του εἶναι μεγάλα, κρέμονται πρὸς τὰ κάτω καὶ εἶναι εύκινητα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δοσκύλος ἔχει ἀκοὴ πολὺ καλή. Τὰ μάτια του εἶναι ζωηρά καὶ βλέπουν πολὺ καλά.

Τὸ στόμα του εἶναι μεγάλο καὶ ἔχει δόντια τριῶν ειδῶν: κοπῆρες, κυνόδοντες καὶ τραπεζίτες. Οἱ κυνόδοντές του εἶναι μυτεροὶ (σουβλεροὶ) γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἔσεχειζη μὲ αὐτὰ τὶς σάρκες. Ο λαιμός του εἶναι μακρύς.

"Ἐχει τέσσερα πόδια λεπτὰ μὲ πέντε δάχτυλα στὰ δυο μπροστινὰ καὶ τέσσερα στὰ πισινά. Τὰ δάχτυλά του ἔχουν νύχια γερά, ὅχι δύως τόσο μυτερά δύο τῆς γάτας.

"Η οὐρά του εἶναι μακρυά καὶ εύκινητη καὶ τὶς περισσότερες φορές τὴν κρατεῖ πρὸς τὰ ἐπάνω. "Οταν θέλῃ νὰ δείξῃ τὴ χαρά του, κινεῖ τὴν οὐρά του δεξιά καὶ ἀριστερά.

Ποῦ ζῇ καὶ τί τρώγει.
"Ο σκύλος εἶναι τὸ πρῶτο ζῷο πού ήμέρωσε δ ἄνθρωπος καὶ τὸν ἔχει σύντροφό του. Ζῇ μαζὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἔχει γίνει ζῷο οἰκιακό. Τρώγει κρέας καὶ κόκκαλα ἀπὸ ζῶα, ἀλλὰ κοντά στὸν ἄνθρωπο συνήθισε νὰ τρώγη καὶ ψωμὶ καὶ ἄλλα φαγητά.

Εἴδη σκυλιών-ράτσες. Οἱ κυριώτερες ράτσες τῶν σκυλιῶν εἶναι οἱ ἑξῆς:
1) Τὰ τσοπανόσκυλα. Τὰ σκυλιά αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ φυλάγουν τὰ πρόβατα ἀπὸ τοὺς λύκους, τὰ τσακάλια καὶ τοὺς ζωοκλέπτες. Εἶναι μεγαλόσωμα, γερά, δυνατά καὶ πολὺ γενναῖα. "Ἔχουν μικρότερα αὐτιά πού μένουν δρθά. Τὶ τρίχωμά τους εἶναι πολὺ καὶ πυκνό καὶ ἔτσι ἀντέχουν στὸ κρύο καὶ στὴν ύγρασία γιατὶ βρίσκονται διαρκῶς στὸ ὄπαθρο.

2) Τὰ κυνηγετικά. Αύτὰ παρακολουθοῦν τὸν κυνηγὸν καὶ βγάζουν τὸ κυνήγι, δηλαδὴ τοὺς λαγούς, τὶς πέρδικες, τὰ ἀγριογούρουνα, τὰ ἀγριοκούνελα, τὶς μπεκάτσες καὶ ἄλλα πουλιά καὶ ζῶα, ἀπὸ τὶς φωλιές τους.

Τὸ σῶμα τους εἶναι πολὺ πιὸ λεπτὸ καὶ κομψὸ ἀπὸ τὰ τσοπανόσκυλα καὶ ἔχουν ὅσφρηση πολὺ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα σκυλιά καὶ ρύγχος πιὸ μακρουλό. Προχωροῦν μπροστά ἀπὸ τὸν κυνηγὸν καὶ μυρίζονται τὸ χῶμα γιὰ νὰ ἀνακαλύψουν τὸ κυνήγι καὶ νὰ τὸ ἔτερυπάσουν. Τρέχουν πολὺ χωρὶς νὰ κουράζωνται.

3) Τὰ οἰκιακὰ σκυλιά εἶναι συνήθως μικρόσωμα. "Εχουν τρίχες, ἄλλα λίσες, ἄλλα σγουρές, ἄλλα μακρύές. Φυλάγουν τὸ σπίτι καὶ γαυγίζουν κάθε ξένο ποὺ θὰ δοκιμάσῃ νὰ μπῇ στὸ σπίτι. Πολλές φορές κάνουν θελήματα. Πηγαίνουν μὲ τὸ καλάθι στὸ στόμα νὰ ψωνίσουν στὴν ἀγορά καὶ κάνουν πολλὰ παιγνίδια καὶ χαρές μὲ τὰ ἀφεντικά τους καὶ μὲ τοὺς φίλους τοῦ σπιτιοῦ.

4) *Oἱ σκύλοι τοῦ Ἅγιου Βερνάρδου* εἶναι πολὺ μεγαλόσωμα καὶ γεροδεμένα σκυλιά. Τὰ σκυλιά τῆς ράτσας αὐτῆς ζοῦν στὰ χιονισμένα βουνά τῆς Εύρωπης καὶ κατορθώνουν νὰ βοηθοῦν καὶ νὰ σώζουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὰ χιόνια ἢ ἔχουν σκεπασθῆ ἀπὸ αὐτά. Τὰ σκυλιά τῆς ράτσας αὐτῆς εἶναι *Οἱ σκύλοι τοῦ Ἅγιου Βερνάρδου* ποὺ βρίσκεται στὸν οὐρανὸν τὰ ἐμεγάλωναν καὶ τὰ ἑγύ-
νοτούθελλα τὰ ἔστελναν ἔξω στὰ
εμασμένο στὸ λαιμό τους καὶ ἔτσι
ποθυμήσει ἢ εἶχαν σκεπασθῆ ἀπὸ

τὸ γεννᾶ 4 – 10 σκυλάκια ποὺ εἶναι
ἔνοιγουν τὰ μάτια τους. Ἡ μη-

γάλη ἀφοσίωση.
γενναῖο ζῶο. Εἶναι πιστό, ἀφο-

η εύγνωμοσύνη σὲ δποιον τὸ πε-

ματα, πολλές φορές δύσκολα,

ἐπιποδρόμια καὶ τοὺς κινηματο-

λα τὰ ἄγρια σαρκοφάγα ζῶα.
καὶ ἀπὸ διάφορες ἀρρώστειες. Ἡ

ταν τὸ σκυλὶ πάθη τὴν ἀρρώ-

στεια αὐτῇ δὲν ἔχει ὅρεξη νὰ φάγη, γαυγίζει μὲ βραχνὴ φωνὴ καὶ ἔχει τὴν ἐπιθυμία νὰ δαγκώνῃ. Δαγκώνει ἀκόμη καὶ τὸν κύριο του. Τὸ μικρόβιο τῆς λύσσας βρίσκεται καὶ στὸ σάλιο του καὶ ὅταν δαγκώνῃ ἄνθρωπο ἢ ἄλλο ζῶο, μέσα στὴν πληγὴ μπαίνει καὶ τὸ μικρόβιο καὶ προσβάλλεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια. Σὲ μερικές ἔβδομάδες τὸ ἄρρωστο ζῶο πεθαίνει βγά-
ζοντας ἀφρούς ἀπὸ τὸ στόμα του, ἀφοῦ δαγκώση πρῶτα δσους τύχουν μπροστά του. Ὁ ἄνθρωπος ὅταν δαγκωθῇ ἀπὸ λυσσασμένο σκυλὶ πρέπει ἀμέσως νὰ πάγη στὸ λυσσιατρεῖο νὰ κάνη ἐνέσεις γιατὶ κινδυνεύει νὰ πε-
θάνη μὲ τὸν πιό φρικτὸ θάνατο.

"Αλλη ἀσθένεια τῶν σκύλων εἶναι ἡ *tauria*, ὁ ἔχινόκοκκος. Εἶναι ἔνα μικρὸ σκουληκάκι ποὺ ζῇ μέσα στὰ ἔντερα τοῦ σκύλου. Ἐκεῖ γεννᾶ καὶ τὰ αύγα του. Μαζὶ μὲ τὶς ἀκαθαρσίες τοῦ σκύλου βγαίνουν καὶ μερικά ἀπὸ τὰ αύγα καὶ κολλοῦν στὶς τρίχες του. Ὁ σκύλος συνηθίζει νὰ καθαρίζεται μὲ τὴ γλώσσα του. Τότε κολλοῦν στὶς γλώσσα του τὰ αύγα καὶ σκορπί-
ζονται στὶς τρίχες του. "Οταν τὸν χαϊδέψωμε κολλοῦν στὰ χέρια μας τὰ

αύγα καὶ ἀπὸ τὰ χέρια μας μποροῦν νὰ κολλήσουν στὸ ψωμὶ ἢ στὰ φρούτα ποὺ θὰ πιάσωμε γιὰ νὰ φᾶμε. "Οταν καταπιοῦμε τὰ αύγα μαζὶ μὲ τὸ φαγητό μας καὶ φθάσουν στὸ στομάχι μας βγαίνουν μικρὰ σκουλήκια. Τὰ σκουλήκια τρυποῦν τὸ στομάχι καὶ περνῶν μέσα στὸ αἷμα. Μὲ τὸ αἷμα φθάνουν στὸ σηκώτι καὶ καμιὰ φορά στὸν ἑγκέφαλο. 'Εκεῖ κλείνονται σὲ μικρὴ φουσκα ποὺ μεγαλώνει σιγά - σιγά καὶ μπορεῖ νὰ γίνῃ ὅσο ἔνα κεφάλι ἀνθρώπου. 'Η ἀρρώστεια αὐτῇ φέρνει τὸν θάνατο. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχωμε πολύ. Νὰ μὴ χαϊδεύωμε τὰ σκυλιά καὶ νὰ μὴν ἀφήνωμε νάρ' μᾶς γλύφουν. Νὰ πλένωμε τὰ χέρια μας μόλις πιάσωμε τὸ σκυλί καὶ νὰ πλένωμε καλὰ καὶ τὰ ἄβραστα χόρτα.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. Εἶναι πιστός φίλος, βοηθός καὶ φύλακας τοῦ ἀνθρώπου.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Μιὰ φορὰ ἡ οἰκογένεια τῶν σκύλων ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἔνα σκύλο μακριὰ στὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ σπουδάσῃ γιατρός. "Ηθέλαν νὰ ἔχουν γιατρὸ καὶ αὐτοὶ γιὰ νὰ τὸν γιατρεύῃ ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες. Τοῦ μίζεψαν κρήματα, τοῦ ἔδωσαν φαγητὰ καὶ δι, τι ἄλλα ποάγματα τοῦ χρειάζονταν. Μὰ ἐκεῖνος τοὺς γέλασε, τοὺς πῆρε δι, τι τοῦ ἔδωσαν καὶ δὲν ἔκαγύρισε. "Απὸ τότε οἱ σκύλοι ψάχνουν πάντοτε γιὰ νὰ βροῦν τὸν σκύλο ποὺ τοὺς γέλασε. Γιὰ νὰ τὸν ἀνακαλύψουν μνημίζουν κάθε σκύλο ποὺ βρίσκουν. Νομίζουν δι τι ἔτι θὰ τὸν βροῦν γιατὶ φαντάζονται πῶς ἐκεῖνος ἔγινε γιατρὸς καὶ μυρίζει γιατρικά.

* * *

"Ἐνα σκυλὶ περνοῦσε ἔνα ποτάμι κρατώντας στὸ στόμα του ἔνα κομμάτι κρέας. Καθὼς εἶδε τὸν λόσιο του στὸ νερὸ νόμισε πῶς ἡταν ἔνα ἄλλο σκυλὶ ποὺ κρατοῦσε ἔνα μεγαλύτερο κρέας ἀπὸ τὸ δικό του. "Αφήσε λοιπὸ τὸ δικό του κομμάτι καὶ ὅρμησε νὰ ἀρπάξῃ τὸ ἔνοικο κρέας. "Έγασε δμως καὶ τὰ δυὸ γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶδε ἡταν ἀνύπαρκτο καὶ τὸ ἄλλο ποὺ ἀφήσε τὸ πῆρε τὸ ποτάμι.

('Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

* * *

"Αν οἱ σκύλοι σκάβουν καὶ ξανασκάβουν τὴ γῆ, προμηνύεται χειμώνας.

* * *

Στὸ χωριὸ ὅταν ἀκούσουν τὸ σκύλῳ ^{*} νὰ οὐριάζῃ νομίζουν δι τι αὐτὸ εἶναι σημάδι πῶς κάποιος ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἀφεντικοῦ θὰ πεθάνη. Γι' αὐτὸ λένε ὅταν τὸν ἀκούσουν: «Τὸ κεφάλι σου νὰ φᾶξ».

— Οποιος βρίσκει χωρὶς χωρὶς σκύλους περιπατᾶ χωρὶς φαβδί.

— Οταν τὰ σκυλιά τρώγονται, δι λύκος τρώγει τὰ πρόβατα.

— Ασπρος σκύλος, μαδρος σκύλος, δλοι μιὰ γεννιά.

— Θοποιος τρέφει ἔνοι σκύλο μόνο τὸ λουρὶ τοῦ μένει.

— Καλόπιανε τὸ σκύλο καὶ βάστα τὸ φαβδί σου.

— Τὸ σκυλὶ ὅταν τσακιέται (πέφτει καὶ πληγώνεται) μὲ τὴ γλώσσα του γιατρεύεται.

— Μαλλώνουν σὰν τοὺς σκύλους στὸ τυρόγαλο.

— Εμπάτε σκυλιὰ κι ἀλέστε κι ἀλεστικὰ μὴ δίνετε.

— Εγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐραῖς του.

— Τὸ κακὸ σκυλὶ ψύφο δὲν ἔχει.

—Πηγε σὰν τὸ σκυλί στὸ ἄμπελο.

Τὸ σκυλί

Κάθε νύχτα στὴν αὐλὴ
γάβου γάβου τὸ σκυλί¹
δόστου καὶ γαβγίζει,
Τοῦ σπιτιοῦ ἐδῶ αὐτὸς
εἶναι φύλακας πιστός
ποιὸς δὲν τὸ γνωρίζει;

Αφηλὰ τάφεντικά
κοιμηθήκανέ γλυκά
πέρασε ή δώρα.
Τὸ γνωρίζει τὸ σκυλί²
καὶ φωνάζει ἀπ' τὴν αὐλὴ
γάβου γάβου τώρα.

Γιὰ νὰ ξέρουν οἱ κακοὶ³
ποὺ γυρνοῦν ἐδῶ κι' ἔκει
κάτι σουφρώσουν
πῶς σὰν ἔμπουν στὴν αὐλὴ
θὰ τούς πιάσει τὸ σκυλί⁴
καὶ δὲ θὰ γλυτώσουν.

Γ. Βιζυηνὸς

3. Ο ΠΟΝΤΙΚΟΣ

Παρατηροῦμε τὸν ποντικό. Τὸ σῶμα του εἶναι λεπτό, μικρό, εὔκλιντο καὶ σπεπάζεται μὲ τρίχες σταχτιές ποὺ εἶναι κοντές καὶ μαλακές.

Η οὐρά του εἶναι μακρυά ὅσο καὶ τὸ σῶμα του καὶ δὲν ἔχει σχεδόν καθόλου τρίχες.

Τὰ πόδια του δὲν ἔχουν καὶ αὐτὰ τρίχες καὶ τελειώνουν σὲ τέσσερα δάχτυλα τὰ μπροστινὰ καὶ πέντε δάχτυλα τὰ πισινά. Τὰ δάχτυλά του ἔχουν μικρὰ νύχια μυτερά. Τὰ νύχια του τὸν βοηθοῦν ν' ἀνεβαίνῃ ἐπάνω σὲ δοκάρια ὅρθια. Μὲ τὰ νύχια του καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς οὐρᾶς του κατορθώνει νὰ σκαρφαλώνῃ παντοῦ μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία.

Τὸ κεφάλι του εἶναι μικρό καὶ τελειώνει σὲ μυτερὸ ρύγχος.

"Εχει μάτια μικρά, δμορφα καὶ ζωηρά ποὺ μοιάζουν σὰν δυὸ μαθρες χάντρες.

Οἱ κόχες τῶν αὐτιῶν του εἶναι μεγάλες καὶ τὶς κινεῖ μὲ εύκολια ἔτοι ποὺ δὲν τοῦ ξεφεύγει δι παραμικρὸς κρότος. Τὰ αὐτιά του δὲν ἔχουν καὶ αὐτά τρίχες.

Πάνω ἀπὸ τὸ στόμα του ἔχει μερικές τρίχες σκληρές, τὰ μουστάκια του.

Τὰ μπροστινὰ δόντια του, δύο στὴν ἐπάνω καὶ δύο στὴν κάτω σιαγόνα, εἶναι πολὺ δυνατά καὶ κοφτερά. Μ' αὐτά κατορθώνει ν' ἀνοίγῃ τρύπες στὰ σανίδια, στὰ δοκάρια καὶ νὰ χώνεται στὰ ντουλάπια γιὰ νὰ βρῇ φαγητό.

Αλλά καὶ στοὺς τοίχους ἀκόμη κάνει τρύπες μὲ τὰ δόντια του. "Οταν ἀνοίγει τρύπες ἀκούγεται ἔνας ἥχος ποὺ τὸν λέμε ροκάνισμα. Τὰ δόντια του αὐτὰ δυσαρέσκεια τόσο γίνονται πιὸ κοφτερὰ σάν ευράφι, γιατὶ ἔχουν μόνο ἀπὸ τὸ μπροστινό τους μέρος μιὰ σκληρὴ γυαλιστερὴ οὐσία ποὺ τὴ λέμιε σμάλτο καὶ ποὺ δὲν τρίβεται. Τὸ πίσω μέρος ὅμως τρίβεται διαρκῶς καὶ ὅλο μεγαλώνει ὥστε δὲν ἔχουν φόβο τὰ δόντια του νὰ κοντήνουν, οὔτε νὰ πάψουν νὰ εἰναι κοφτερά. Γιατὶ εἶναι σάν νὰ τὰ τροχίζῃ καθὼς ροκανίζει διαρκῶς. Τὰ ζῶα ποὺ ἔχουν τέτοια δόντια λέγονται τρωκτικά. Πιὸ μέσα ὁ ποντικός ἔχει τοὺς τραπεζίτες ποὺ τὸν βοηθοῦν στὸ μάσημα.

Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. 'Ο ποντικός ζῇ μέσα στὰ σπίτια μας. Εἶναι δηλαδὴ ζῶο οικιακὸ δχι ὅμως ἀπ' αὐτὰ ποὺ παίρνει δἄνθρωπος κοντά του μὲ τὴ θέλησή του. Εἶναι ἔνας ἀπρόσκλητος μουσαφίρης ποὺ ἔρχεται κοντά μας καὶ μᾶς κάνει ζημιές.

Τρώγει ἀπὸ ὅλα : τυριά, ψωμιά, φρούτα, φαγητά μαγειρεμένα, κρέατα, ζυμαρικά καὶ δ.τι ἄλλο βρῆ μέσα στὸ σπίτι, στὰ ντουλάπια καὶ στὶς ἀποθήκες. Τὴν ήμέρα κρύβεται στὴ φωλιά του, ποὺ τὴν ἔχει σκάψει κάτω ἀπὸ τὸ πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ, τῆς κουζίνας, ἡ στὴν ἀποθήκη κι' ἀρχίζει νὰ ψάχνῃ μὲ προφύλαξη. "Αν ὅλα τὰ τρόφιμα εἶναι κλεισμένα, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἀνοίξῃ τρύπες καὶ νὰ χωθῇ μέσα νὰ τὰ βρῇ.

Χαρίσματα. Βρίσκει εὔκολα τὸ μέρος ποὺ ύπάρχει κάτι φαγώσιμο γιατὶ δόδιγείται μὲ τὴ μυρωδιά. Μυρίζεται πολὺ καλά καὶ ἀπὸ μακριά.

'Ακούει ὅμως μὲ εὔκολία πάθε ύποπτο κρότο καὶ τρέχει ἀμέσως νὰ κρυφθῇ στὴν τρύπα του.

Εἰδη ποντικῶν. 'Εκτὸς ἀπὸ τὰ ποντίκια ποὺ ζοῦν μέσα στὰ σπίτια, ύπαρχουν καὶ ἄλλα πιὸ μεγαλόσωμα ποὺ ζοῦν στοὺς ύπονόμους καὶ ἔχουν τὸ μέγεθος μικρῆς γάτας καθώς καὶ τὰ ποντίκια τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων. Αὐτὰ λέγονται ἀρουραῖοι καὶ κάνουν μεγάλες καταστροφὲς στὰ σπαρτά. Φτιάνουν μεγάλες φωλιές κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ τρώνε τὰ σιτηρά μὲ μεγάλη λαιμαργία. 'Εκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὰ ποὺ τρώνε, μαζεύουν καὶ φυλάγουν δσα μποροῦν μέσα στὴ φωλιά τους γιὰ νὰ περάσουν τὸ χειμώνα τους. Τοὺς ἀρουραίους τοὺς κυνηγοῦν ρίχνοντας δηλητήρια στὶς τρύπες ἀπὸ τὶς φωλιές τους.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. 'Η ποντικίνα γεννᾷ τέσσερες φορὲς τὸ χρόνο πέντε ἔως ἔξι μικρά κάθε φορά. Θηλάζει τὰ μικρά της μὲ τὸ γάλα της στὴν ἀρχή, καὶ ἔπειτα τὰ παίρνει μαζύ της στὶς ἐκστρατεῖες της γιὰ νὰ βροῦν τρόφιμα.

Ἐχθροί καὶ προφυλάξεις. 'Ἐχθροί τοῦ ποντικοῦ εἶναι δἄνθρωπος, ἡ γάτα, ὁ σκαντζόχοιρος, τὸ φίδι, ἡ κουκουβάγια, τὸ γεράκι καὶ ἄλλα. Γιὰ νὰ προφυλαχθῇ ὁ ποντικός ἀναγκάζεται δλη τὴν ήμέρα νὰ μένῃ κρυμμένος στὴν τρύπα του καὶ μόνο τὰ βράδυα βγαίνει γιὰ τροφή. 'Η ἀκοή του εἶναι δξιτάτη καὶ μόλις ἀκούσῃ τὸν παραμικρὸ θόρυβο κρύβεται μέσα στὴν τρύπα του.

Γιὰ τὸ κυνήγι του οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦν τὶς γάτες ποὺ τούς ἔξολοθρέύουν. Χρησιμοποιοῦν ἐπίσης καὶ ποντικοπαγίδες ἢ δηλητήρια ποὺ δνομάζονται ποντικοφάρμακα. Τὰ δηλητήρια δμως αὐτὰ εἶναι ἐπικίνδυνα δταν ὑπάρχουν στὸ σπίτι μικρὰ παιδιά γιατὶ μπορεῖ νὰ τὰ πιάσουν κατὰ λάθος καὶ νὰ βάλουν ἔπειτα τὸ χέρι τους, κατὰ λάθος, στὸ στόμα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὰ ἀποφεύγωμε.

Ἀσθένειες. Οἱ ποντικοὶ προσβάλλονται ἀπὸ διάφορες ἀρρώστειες ποὺ μεταδίδονται καὶ στὸν ἄνθρωπο. Ἡ χειρότερη ἀπὸ αὐτές εἶναι ἡ πανούκλα, ποὺ δταν πέσῃ σὲ ἔνα τόπο κάνει μεγάλη καταστροφή. Φέρει τὸ θάνατο σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους. — Καὶ ἡ τριχινίαση (μιὰ ἀρρώστεια ποὺ θὰ τῇ βρθμε καὶ στὰ γουρούνια) μεταδίδεται ἀπὸ τὰ ποντίκια στὸν ἄνθρωπο καὶ εἶναι πολὺ σοβαρή.

Χρησιμότητα. Εἶναι ζῶο βλαβερὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ μόνες ύπηρεσίες ποὺ προσφέρει τὰ τελευταῖα χρόνια εἶναι ὅτι ὠρισμένα εἴδη ποντικῶν χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες γιὰ νὰ κάνουν παρατηρήσεις ἐπάνω στὶς διάφορες ἀσθένειες καὶ γιὰ νὰ δοκιμάζουν τὰ διάφορα φάρμακα ποὺ ἀνακαλύπτουν πρὶν τὰ χρησιμοποιήσουν στοὺς ἀνθρώπους. Χρησιμοποιοῦνται δηλαδὴ ὡς πειραματόζωα, δπως λέμε. 'Ο ποντικὸς ζῆ ἀπὸ 2 - 6 χρόνια.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ. Α. Π.

Μιὰ φορὰ ἔνας ποντικὸς ἔπιασε φιλία μὲ ἔνα βάτραχο. 'Ο βάτραχος ἔχοντας κακὸ σκοπὸ στὸ μυαλό του ἔδεσε τὸ πόδι του μὲ τὸ πόδι του ποντικοῦ. Στὴν ἀρχὴ γύριζαν καὶ οἱ δύο μαζὶ στὴν ἔηρ τρώγοντας σιτάρι. "Υστερα πλησίασαν στὴν δύκη τῆς λίμνης καὶ ὁ βάτραχος παρέσυρε τὸν ποντικὸ στὸ βάθος. 'Ο βάτραχος διασκέδαζε μὲ τὸν καῦμένο τὸν ποντικὸ ποὺ ἔτρεμε ἀπὸ τὸν φόβο του καὶ φώναζε «Βρεκεκέξ».

'Ο δυστυχῆς δμως ποντικὸς φούσκωσε ἀπὸ νερό, πνίγηκε καὶ ἔπλεε ψόφιος πάνω στὸ νερό δεμένος μὲ τὸ βάτραχο. Τὸν εἰδε δμως ἔνα γεράκι καὶ τὸν ἀρπαξε μὲ τὰ νύχια του. 'Ο βάτραχος ἀκολούθησε δεμένος τὴν τύχη τοῦ ποντικοῦ παὶ ἔγινε δεῖπνο τοῦ γερακιοῦ.

('Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

* * *

“Οταν ἀκούουν τὰ ποντίκια νὰ κάνουν θόρυβο λένε ὅτι θὰ γίνη κακὸς χειμώνας.

‘Ο ποντικὸς ἐπήδησε
ἀπὸ τὸ παραθύρι,
κι' ἡ μάνα του τὸν ρώτησε:
—Ποῦ πάς καραβοκύρη;
—Πάω νὰ φέρω μάρμαρα

νὰ φτιάξω μοναστήρι
νὰ βάλω τὰ παιδιάκια μου
νὰ μήν τὰ φᾶν οἱ ψύλλοι.

(Δημοτικὸ)

4. ΤΟ ΠΡΟΒΑΤΟ

Τὸ πρόβατο ἔχει τὸ σῶμα του σκεπασμένο μὲ ἀσπρὸ μαλακὸ μαλάκι μὲ μακρύες κατσαρές τρίχες. Δὲν ἔχουν δμως σλα τὰ πρόβατα ἀσπρὸ

μαλλι. 'Η προβατίνα ή δική μας ᔁχει μαδρο χρώμα. "Έχομε λοιπόν καὶ μαδρα καὶ ἀσπρόμαυρα πρόβατα.

Τὰ πόδια του ᔁχουν ἀπὸ δύο δάχτυλα σκεπασμένα μὲ σκληρές κεράτινες θῆκες σὰν παπούτσακια. Σ' αὐτὰ τὰ δυού δάχτυλα στερεώνεται τὸ πρόβατο. Πιὸ πάνω δημιώς ἀπ' αὐτὰ τὰ δυού δάχτυλα εἰναι ἀλλα δυοῦ πιὸ κοντά ποὺ δὲν πατοῦν στὸ ἔδαφος καὶ εἰναι σὰν ἀτροφικά. Αὐτὰ δὲν τὰ μεταχειρίζεται καθόλου στὸ βάδισμα.

'Ο λαιμός του εἰναι μακρὺς καὶ τὸ κεφάλι του μακρουλό. "Ἔχει δυού μεγάλα ἀθῷα μάτια, μικρὰ αὐτάκια, στρογγυλὰ ρουθούνια καὶ μακρὺ μουσούδι.

'Ανοίγει τὸ στόμα του καὶ ἀρχίζει νὰ βελάζῃ, νὰ βγάζῃ δηλαδὴ τὴ γνώριμή μας φωνὴ μπέε-μπέε. Τότε βρίσκομε εύκαιρια νὰ δοῦμε μέσα στὸ στόμα του τὴν μικρὴ καὶ παχουλή του γλῶσσα καὶ τὰ δόντια του. Τὸ πρόβατο ᔁχει μπροστά - μπροστά ὅκτω κοπτήρες μόνον στὴν κάτω σιαγόνα. Οἱ κοπτήρες ᔁχουν μιὰ κλίση λοξὴ πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἐμπρός. 'Η ἐπάνω σιαγόνα δὲν ᔁχει καθόλου κοπτήρες ἀλλὰ σκεπάζεται μὲ σκληρὸ δέρμα. Πιὸ μέσα καὶ στὶς δυού σιαγόνες ᔁχει τραπεζίτες δεξιά κι' ἀριστερά. 'Η οὐρά του εἰναι μακρυά.

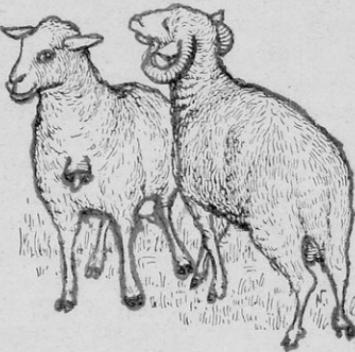
Ποὺ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. Τὸ πρόβατο ζῇ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο. "Ἔχει γίνει ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια ζῶο οἰκιακό. Εἶναι εὔκολο δέ κάθε χωρικὸς νὰ θρέψῃ ἔνα ή δύο πρόβατα στὴν αὐλὴ του γιατὶ τὸ πρόβατο μπορεῖ νὰ τραφῇ ἀπὸ τὸ χορτάρι ποὺ φυτρώνει στὶς ἄκρες τοῦ δρόμου καὶ στὰ γύρω ἀκαλλιέργητα μέρη.

Πολλοί ᔁχουν κοπάδια ἀπὸ πολλὰ πρόβατα. Τὸ καλοκαῖρι οἱ βοσκοὶ τὰ δόηγοιν ψηλὰ στὰ βουνά καὶ τὸ χειμώνα τὰ κατεβάζουν στὸν κάμπο, στὰ χειμαδιά, δπως τὰ ὄνομάζουν.

Τὰ ἄρσενικά πρόβατα ᔁχουν κέρατα καὶ τὰ λέμε **κοριάρια**. Αὐτὰ μπαίνουν μπροστά στὸ κοπάδι καὶ δόηγοιν τὰ ἀλλα. "Ολα τὰ πρόβατα ἀκολουθοῦν τὸ κριάρι.

Γιὰ τὸ φαγητό, γιὰ τὴν περιποίηση καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ κοπαδιοῦ, φροντίζει δέ βοσκός ποὺ ᔁχει βοηθούς του τὰ μεγάλα σκυλιά τῆς στάνης, τὰ μαντρόσκυλα, δπως τὰ λέμε.

Τὰ παλαιότερα δημιώς χρόνια τὸ πρόβατο ζοῦσε στὰ δάση, σὲ ἄγρια κατάσταση. 'Υπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερα ἄγρια πρόβατα ποὺ ζοῦν στὰ βουνά τῆς Κορσικῆς καὶ τῆς 'Ασίας. "Οταν λοιπὸν τὸ πρόβατο ζοῦσε μόνο

του δὲν εἶχε διπλα γιά νὰ φυλαχθῇ ἀπό τὸ λύκο καὶ τὰ ἄλλα σαρκοφάγα ποὺ τὸ κυνηγοῦσαν. Προχωροῦσε λοιπὸν μὲ σκυμμένο κεφάλι, καὶ ἀρπάζε τὸ χόρτο ποὺ εὔρισκε βιαστικά, τὸ κατάπινε γρήγορα ἀμάσητο καὶ ἔφευγε πρὶν προλάβῃ ὁ λύκος νὰ τὸ πάρη εἴδησῃ καὶ νὰ τὸ ἀρπάξῃ. Γι' αὐτὸν τὸ στομάχι του ἔχει ίδιαιτέρη κατασκευή.

Καθώς καταπίνει τὸ χορτάρι ἀμάσητο πηγαίνει σὲ ἔνα σάκκο ποὺ χρησιμεύει γιά ἀποθήκη. Τὸ πρόβατο ἔχει ὅλες - ὅλες τέσσερες σακκούλες στὸ στομάχι του. Ἀπὸ τὸ πρῶτο σακκούλι μπαίνει σὲ ἔνα δεύτερο σακκούλι τοῦ στομαχίου ποὺ βγάζει ἔνα ύγρο καὶ τὸ φαγητό του ἀνακατεύεται μ' αὐτὸν καὶ μαλακώνει. "Οταν καθήση νὰ ξεκουρασθῇ τὸ ξαναφέρενει στὸ στόμα του, καὶ τότε τὸ μασᾶ καλά, τὸ ἀνακατεύει μὲ τὸ σάλιο του καὶ τὸ καταπίνει. "Επειτα μασημένο καὶ μαλακό, πηγαίνει στὸ τρίτο σακκούλι τοῦ στομαχίου κι' ὀργύτερα στὸ τέταρτο καὶ ὑστερα πηγαίνει στὰ ἔντερα.

Τὰ ζῶα ποὺ ἔχουν τέτοιο στομάχι σὰν τοῦ προβάτου καὶ ποὺ ξαναμασῶν τὸ φαγητό τους, τὰ λέμε μυρεκαστικά.

"Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χορτάρι ποὺ βρίσκουν στὰ λιβάδια τὰ πρόβατα τρῶνε φύλλα, διάφορα χορταρικά καὶ πίττες ποὺ τοὺς ἐτοιμάζει ὁ τσοπάνης ἀπὸ βαμβακόσπορο.

Τὸ πρόβατο εἶναι ζῶο φυτοφάγο. Ζῆ 8 - 10 χρόνια.

Πολλαπλασιασμός. Τὸ Εήλυκό, ή προβατίνα, γεννᾶ ἔνα ἡ δύο μικρὰ τὸ Δεκέμβριο ἡ τὸν Ἰανουάριο κάθε χρόνο. Τὰ θηλάζει μὲ τὸ γάλα της καὶ τὰ ἀγαπᾶ πολὺ. Αύτὰ τρέχουν χαρούμενα γύρω της. "Αφοῦ τὸ ἀρνάκι θη-ΐ λάση ἔνα μῆνα καὶ μισό, ἀρχίζει νὰ τρώγῃ χορταράκι.

Χαρίσματα. Τὸ πρόβατο εἶναι ζῶο ἡμερο, ἀθώο, ύπομονετικό, δειλό καὶ δὲν ἔχει καθόλου ἔξυπνάδα. "Αν τύχῃ τὸ κριάρι ποὺ τὰ ὀδηγεῖ νὰ πέσῃ ἀπὸ ἔνα γκρεμό ἡ μέσα σὲ ποτάμι, τότε ὅλο τὸ κοπάδι ἀκολουθεῖ καὶ πέφτουν δλα στὴ σειρά σὰν νὰ μὴ βλέπουν μπροστά τους τὸν κίνδυνο. Ὁ τσοπάνης μὲ μεγάλη δυσκολία κατορθώνει νὰ τὰ ἐμποδίσῃ σὲ μιὰ τέτοια περίσταση.

"Οταν πηδήσῃ λύκος μέσα στὸ μαντρὶ ψιφοῦν ἀπὸ τὸ φόβο τους δσα βρεθοῦν κοντά στὸ λύκο, χωρὶς καθόλου αὐτὸς νὰ τὰ ἔγγιση. Ἐπίσης δταν ἀστράφητη καὶ ἀκούνει βροντές, μαζεύονται δλα μαζὶ τὸ ἔνα κοντά στὸ ἄλλο τρομαγμένα.

Ἐχθροὶ καὶ μέσα προφυλάξεως. Τὰ πρόβατα ἔχουν ἔχθρούς τὸ λύκο καὶ τὰ ἄλλα σαρκοφάγα ζῶα. Αύτὰ ποὺ ζοῦν μόνα τους φυλάγονται γιατὶ ἔχουν ἀκοή πολὺ καλὴ καθὼς καὶ δσφρηση γερή. "Οταν ἀντιληφθοῦν ἀπὸ μακριὰ τὸν ἔχθρο καταφεύγουν στὰ ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα μέρη. Μποροῦν καὶ σκαρφαλώνουν στὰ βράχια πατώντας στερεὰ μὲ τὰ παπούστακια τῶν ποδιῶν τους.

Ζοῦν κοπαδιαστὰ καὶ ἀν τύχῃ καὶ πλησιάση ὁ λύκος, ἀνεβαίνοντας στοὺς βράχους, τὰ ἀρσενικά τοῦ δίνουν κουτουλιές μὲ τὰ κέρατα τους καὶ τὸν ρίχνουν κάτω ἀπὸ τὰ βράχια.

Τὰ πρόβατα δύμως ποὺ ζοῦν κοντά στὸν ἄνθρωπο δὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦν πολὺ ἀπὸ τὸ λύκο καὶ τὰ τσακάλια, ποὺ εἶναι στὰ βουνά μας, γιατὶ τὰ προστατεύει ὁ βοσκός καὶ τὰ τσοπανόσκυλα.

Ασθένειες. Τὰ πρόβατα παθαίνουν διάφορες ἀσθένειες. Ἀπ' αὐτές γιλυτώνουν δταν καλέση κανεὶς τὸ γιατρὸ τῶν ζώων ποὺ λέγεται κτηνίατρος. Αὐτὸς θὰ τοὺς δώσῃ τὰ κατάλληλα φάρμακα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ πρόβατο εἶναι πολὺ χρήσιμο ζώο στὸν ἄνθρωπο. Μᾶς δίνει τὸ γάλα του, ποὺ εἶναι πολὺ παχὺ καὶ θρεπτικό. Μὲ τὸ γάλα φτιάνουμε βούτυρο, γιασούρτι, τυρί, τραχανᾶ, χυλοπήτες, κρέμες, ριζόγαλα καὶ πολλὰ ἄλλα. Μᾶς δίνει τὸ κρέας του, τὸ δέρμα του, τὴν κοπριά του γιὰ λίπασμα καὶ τὸ μαλλί του μὲ τὸ ὅποιο φτιάνουμε κλωστές μάλλινες γιὰ πλεκτὰ καὶ ἄλλα ὑφάσματα.

Τὸ μαλλί τοῦ προβάτου τὸ παίρνουν κάθε ἄνοιξη ποὺ κουρεύουν τὰ πρόβατα δσοὶ ἔχουν κοπάδια. Τὸ μαλλί τους εἶναι πυκνὸ καὶ τὰ προστατεύει ἀπὸ τὸ κρύο τὸ χειμώνα. Τὴν ἄνοιξη δύμως πέφτουν οἱ πυκνὲς τρίχες καὶ ἀραιώνουν γιατὶ θὰ ζεσταίνονταν πολὺ τὸ καλοκαῖρι. Πρίν πέσουν καὶ πᾶνε χαμένες οἱ τρίχες (τὰ μαλλιά) τους οἱ τσοπάνηδες τὰ κουρεύουν καὶ ἔτσι χρησιμοποιοῦν τὸ μαλλί καὶ τὰ πρόβατα δροσίζονται τὸ καλοκαῖρι.

Ράτσες. Ὑπάρχουν ράτσες προβάτων ποὺ μᾶς δίνουν πολὺ γάλα. Τέτοια εἶναι ἡ **βλάχικη**. Τὰ πρόβατα τῆς βλάχικης ράτσας ζοῦν στὴ Θεσσαλία. Ἄλλες ράτσες δὲν βγάζουν πολὺ γάλα ἀλλὰ ἔχουν νόστιμο κρέας ἡ μακρὺ καὶ πλούσιο μαλλί. Τέτοια πρόβατα ζοῦν στὴ Μακεδονία, στὴ Θράκη καὶ ἀνήκουν στὴ **γκένικη** ράτσα.

"Αλλὴ ράτσα εἶναι τὰ **καραμάνικα** ποὺ ἔχουν πλατειὰ ούρα καὶ πολὺ παχὺ κρέας.

Σὲ πολλὰ μέρη τῆς πατρίδος μας τρέφουν κοπάδια ἀπὸ πρόβατα. Οἱ κτηνοτρόφοι, δπως τοὺς λέμε, κερδίζουν ὀρκετὰ χρήματα, ἀλλὰ προσφέρουν καὶ ύπηρεσίες στὸν τόπο μας γιατὶ δταν τὰ πρόβατα τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετά, δὲν ύπάρχει ἀνάγκη νὰ φέρωμε ἀπὸ ξένες χῶρες γιὰ νὰ ἔχουπηρετήσωμε τὶς ἀνάγκες μας.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΠ.

Μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ ἐκεῖ ποὺ βάδιζε ὁ Χριστὸς ἀντάμωσε δυὸ φτωχοὺς διαβάτες. Καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ πήγαναν στὸν ἴδιο δρόμο. Σὲ μιὰ ἄκρη στάθηκαν γιὰ τὰ ξεκουραστοῦν. Ἐκεῖ εἶδαν ἔνα κοπάδι κουροῦνες ποὺ καθόνταν σὲ ἔνα μεγάλο δένδρο.

— "Ἐ ! νὰ εἶχα ὅλες αὐτὲς τὶς κουροῦνες πρόβατα, εἶπε ὁ ἔνας.

— Καὶ τί θὰ τὰ ἔχανες; Τὸν φώτησε ὁ Χριστός.

— Θὰ ἔδινα γάλα, τυρὶ καὶ βούτυρο σὲ ὅλους τοὺς φτωχούς.

— «Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου», εἶπε ὁ Χριστός.

Καὶ μὲ μιᾶς, δλες οἱ κουροῦνες ἔγιναν ἔνα κοπάδι πρόβατα.

Τὰ πῆρε ὁ φτωχὸς καὶ τράβηξε στὸ χωριό του.

"Επειτα ἀπὸ καιρὸ ἔφερε ὁ δρόμος τὸ Χριστὸ γὰ περάση ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ εἶχε τὴ στάνη του ὁ βοσκός,

— Καλησπέρα βοσκέ, εἶπε ὁ Χριστός. Μοῦ δίνεις λίγο γάλα γιατὶ εἴμαι πει-
νασμένος καὶ φτωχός;

— Δὲν μοῦ περισσεύει γάλα γιὰ τὸν κόσμο, εἶπε ὁ βοσκός. Μὰ τὴ στιγμὴ
ποὺ γύρισε νὰ ἰδῃ τὸ κοπάδι του εἰδε ἔνα κοπάδι κουροῦνες ἐπάνω σὲ ἔνα ψηλὸ
δένδρο. * Ήταν τὰ πρόβατα ποὺ καταράσθηκε ὁ Χριστός.

* * *

Μιὰ φορά οἱ Ἐβραῖοι κυνηγοῦσαν τὸν Χριστὸν νὰ τὸν πιάσουν. Μιὰ μέρα
ἐκεῖ ποὺ τὸν κυνηγοῦσαν πέρασε μπροστὰ ἀπὸ ἔνα κοπάδι πρόβατα. Τότε ὁ Χρι-
στὸς τοὺς λέει :

— Γλυτῶστε με. Μὲ κυνηγοῦν οἱ Ἐβραῖοι νὰ μὲ πιάσουν!

Τὰ πρόβατα κατάλαβαν καὶ μαξεύτηκαν δῆλα γύρω του. Αὐτὸς καθήσε ξα-
πλωμένος ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτά. Πέρασαν οἱ Ἐβραῖοι μὰ δὲν τὸν εἶδαν. * Ετοι ὁ
Χριστὸς γλύτωσε αὐτὴ τὴ φορά. * Απὸ τότε τὰ πρόβατα είναι εὐλογημένα γιατὶ^{*}
γλύτωσαν τὸ Χριστό.

— “Οταν βλέπουν κοπάδι ἀπὸ πρόβατα νὰ τρέχῃ σὰ νὰ χορεύῃ λένε διτι θὰ
γίνη κακὸς κειμώνας.

— Ξεχωρίζουν τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ γίδια.

— Αὗτος είναι προβατάρι τοῦ Θεοῦ.

— Μήν πάτε σὰν τὰ πρόβατα.

— Μαθημένο τὸ ἀρνὶ νὰ τοῦ πάρουν τὸ μαλλί.

— Απὸ ἔνα πρόβατο δὲν βγαίνουν δυὸ τομάρια.

Τὰ προβατάκια

Βγῆκαν κλέφτες στὰ βουνά
γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα
κι' ἄλογα δὲν ηὔρανε
προβατάκια πήρανε.
Τὰ πήρανε καὶ πᾶν
καὶ πίσω δὲν κοιτάν.

Πήραν τὴν καρδάρα μου
ποὺ ἀρμέγα τὸ γάλα μου

πήραν τὴ φλογέρα μου
μέσα ἀπὸ τὰ χέρια μου.

Πήρανε τὸ λάγιο ἀρνὶ^{*}
ποῦχε τὸ χρυσό μαλλί
τ' ὀσημένιο κέρατο
καὶ τὸ χρυσό κουδούνι.

(Δημοτικό)

Τὸ ἀρνάκι

‘Αρνάκι ἄσπρο καὶ παχύ
τῆς μάνας του καμάρι
ἔβγηκε εἰς τὴν ἔνοχή
καὶ στὸ χλωρὸ δυρτάρι.

‘Απ' τὴ χαρά του τὴν πολλὴ
ἀπρόσεκτα πηδούσε
τῆς μάνας του τὴ συμβουλὴ
καθόλου δὲν ψηφοῦσε.

«Καθὼς παιδί μου προχωρεῖς
καὶ σὰν ἐλάφι τρέχεις
νὰ τὸ κακοπάθης ἡμπορεῖς
καὶ πρέπει νὰ προσέχης».

Χαντάκι βρέθηκε βαθύ,
όρματ σὰν παληκάρι
νὰ τὸ πηδήσῃ προσπαθεῖ
καὶ σπάζει τὸ ποδάρι.

‘Αλ. Κατακουζηνός

5. Η ΚΑΤΣΙΚΑ (αἼ γ α)

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα της, σκεπάζεται ἀπὸ τρίχες μακρυές καὶ

σκληρές, πού ἔχουν χρῶμα μαύρο, ἀσπρό ή καστανό. Εἶναι λίγο πιὸ μεγαλόσωμη ἀπὸ τὸ πρόβατο καὶ ἔχει πόδια πιὸ ψηλὰ ἀπ' αὐτό. Τὰ πόδια τῆς καταλήγουν, δπως τοῦ προβάτου, σὲ νύχια ντυμένα μὲ κεράτινη οὔσια σάν τὰ φορῇ παπούστακια.

Ἡ οὐρά της, εἶναι μικρὴ καὶ στέκεται ὅρθια.

Τὸ κεφάλι τῆς εἶναι στενόμακρο, λίγο πιὸ φαρδὺ στὸ μέτωπο, ὃπου ἔχει δυὸ κέρατα ποὺ στρίβουν πρὸς τὰ πίσω. Τὰ κέρατά της ἔχουν σχῆμα δρεπανιοῦ καὶ εἶναι κούφια ἀπὸ μέσα. Κέρατα ἔχει καὶ ἡ ἀρσενικὰ κατοίκα ποὺ λέγεται τράγος καὶ ἡ θηλυκιά. Τοῦ τράγου ὅμως εἶναι μεγαλύτερα τὰ κέρατα, δπως καὶ τὸ σῶμα του εἶναι πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὴ θηλυκιά.

Τὰ αὐτιά τῆς εἶναι μικρά καὶ στέκονται ὅρθια. Κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι τῆς ἔχει πολλὲς τρίχες μακρυές ποὺ μοιάζουν μὲ γένεια.

Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. Ἡ κατοίκα εἶναι ζῶο οἰκιακό, τὴν ἔχει ἡμερώσει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν περιποιεῖται.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄγριες κατοίκες ποὺ ζοῦν στὰ δάση καὶ στὰ ἀπόκρημνα βουνά. Εἶναι ζῶο φυτοφάγο καὶ ἀναμασᾶ τὴν τροφὴν τῆς δπως τὸ πρόβατο. Εἶναι δηλαδὴ καὶ αὐτὴ ζῶο μυρηκαστικό. Τρώγει χόρτα, καρπούς καὶ φύλλα. Ἀγαπᾷ ὅμως πολὺ τὰ τρυφερὰ βλαστάρια τῶν δέντρων. Ἀνασηκώνεται στὰ πισινά της πόδια, πατᾶ μὲ τὰ μπροστινὰ τὸν κορμὸν τῶν μικρῶν δέντρων καὶ μὲ τὰ δόντια τῆς τραβῆ καὶ κόβει τὰ τρυφερὰ βλαστάρια τους.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν οἱ βοσκοὶ πρέπει νὰ προσέχουν καὶ νὰ μήν ἀφήνουν τὶς κατοίκες τους νὰ βόσκουν σὲ μέρη δενδροφυτευμένα γιατὶ κάνουν μεγάλες καταστροφές στὰ δέντρα.

Χαρίσματα. Ἡ κατοίκα εἶναι πιὸ ἔξυπνη ἀπὸ τὸ πρόβατο καὶ δὲν εἶναι τόσο δειλὴ ὅσο αὐτό, οὕτε τόση ἡμερη.

Ἐχθροί καὶ μέρα προφυλάξεως. Ἐχθροὶ τῆς κατοίκας, σταν ζῆσε ἄγρια κατάσταση, εἶναι δλα τὰ μεγάλα σαρκοφάγα ζῶα. Ἀπ' αὐτὰ προφυλάσσεται σκαρφαλώνοντας στὰ βράχια ὃπου δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἀκολουθήσουν. Ὅταν καμμιά φορὰ τὸ κοπάδι βρεθῆ στὴν ἀνάγκη νὰ πολεμῆσῃ μὲ κανένα λύκο ἢ τσακάλι, πρὸ πάντων σταν ἔχουν τὰ μικρὰ τους γιὰ νὰ τὰ ὑπερασπίσουν, τότε μεταχειρίζονται τὰ κέρατά τους. Μπαίνουν δλες μαζὶ στὴ σειρά, ἀρσενικὲς καὶ θηλυκές, καὶ βάζουν πίσω τὰ μικρά τους. Σκύβουν τὸ κεφάλι καὶ προβάλλουν τὰ μυτερά τους κέρατα. Ἔτσι δὲ ἔχθρος βλέποντας τόσα κέρατα στὴ σειρά νὰ τὸν περιμένουν, κι' ἄν δοκιμάσῃ γά

τούς ἐπιτεθῆ δὲν θὰ τὰ βγάλη πέρα, γιατὶ πολὺ γρήγορα θὰ τὸν ρίξουν κάτω ἀπὸ τοὺς βράχους.

Πολλαπλασιασμός. Ἡ κατσίκα γεννᾷ κάθε χρόνο 2—3 μικρά καὶ τὰ θηλάζει ὅπως καὶ τὸ πρόβατο.

Χρησιμότητα. Ἡ κατσίκα εἶναι χρήσιμη στὸν ἄνθρωπο. Μᾶς δίνει τὸ γάλα της ποὺ εἶναι πολὺ θρεπτικό, τὸ κρέας της, τὴν κοπριά της καὶ τὸ δέρμα της. Μᾶς δίνει ἐπίσης τὶς τρίχες της ποὺ μ' αὐτές φτιάνομε σκοινιά, σάκκους καὶ στρωσίδια γιὰ τὸ πάτιωμα. Εἶναι βέβαια ἄγριο τὸ γιδίσιο τρίχωμα καὶ δὲν μποροῦμε νὰ φτιάσωμε ύφασματα μαλακά ὅπως φτιάνομε μὲ τὸ μαλλί τοῦ προβάτου. Οἱ χωρικοὶ φτιάνουν κάπες ποὺ δὲν τὶς περνᾶ ἡ βροχὴ καὶ εἶναι ζεστές. Οἱ κάπες ἀπὸ τὶς τρίχες τῆς κατσίκας ἔχουν πολὺ τοὺς βοσκούς.

Πολὺ γάλα μᾶς δίνουν οἱ *Μαλτέζικες* κατσίκες, μιὰ ράτσα δηλαδὴ ποὺ τὴν ἔχουμε φέρει ἀπὸ τὴ Μάλτα, τὸ νησὶ τῆς Μεσογείου. Τὸ γάλα τους δημως πρέπει νὰ βράζεται καλὰ γιατὶ καμμιὰ φορά οἱ κατσίκες αὐτές παθαίνουν μιὰ ἀρρώστεια ποὺ λέγεται «μελιταῖος πυρετός» καὶ μεταδίδεται καὶ στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ράτσα αὐτὴ δὲν ἔχει κέρατα.

‘Ωραῖο μαλλὶ καὶ μαλακὸ μᾶς δίνουν οἱ κατσίκες τῆς *Ἀγκύρας*. ‘Ενα ἄλλο εἰδός, ποὺ ζῇ στὴν *Άσσα* καὶ λέγεται *Κασμίρο*, ἔχει πολὺ μαλακὸ καὶ ώραῖο τρίχωμα. Ἀπὸ τὸ τρίχωμά της φτιάνουν ύφασματα ποὺ λέγονται κασμήρια.

“Αλλη ράτσα εἶναι ἡ *βλάχινη*. Οἱ κατσίκες τῆς ράτσας αὐτῆς εἶναι οἱ κοπαδιάρικες, ὅπως τὶς λένε.

6. ΤΟ ΓΟΥΡΟΥΝΙ (χοῖρος)

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα του εἶναι παχύ, κυλινδρικό, σκεπασμένο μὲ κοντές ἄγριες τρίχες. Τὸ χρῶμα του εἶναι στακτερό. Πολλὰ γουρούνια δημως ἔχουν τρίχες μὲ μαδρὸ χρῶμα ἢ ἀσπριδερὸ μὲ μαδρες βούλεες.

Τὸ *κεφάλι* του εἶναι μεγάλο, μακρουλό καὶ καταλήγει σὲ μουσούδεκανικὸ ποὺ λέγεται ρύγχος. “Εχει δυδ μικρὰ μάτια καὶ δυδ μεγάλα αὐτιὰ ποὺ κρέμονται πρὸς τὰ κάτω. ‘Υπάρχουν δημως καὶ ράτσες ποὺ ἔχουν μικρὰ αὐτιὰ ποὺ στέκονται σρθια.

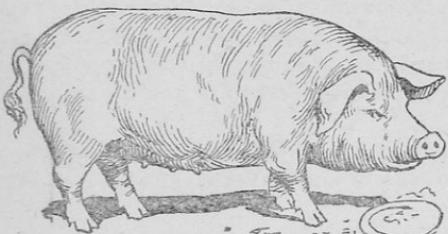
Τὰ ρουθούνια του εἶναι παχειά καὶ εἶναι πάντοτε ύγρα. Στὸ ἐπάνω χεῖλος του ἔχει ἔνα χοντρὸ κομμάτι ἀπὸ δέρμα σκληρὸ σὰν δαχτυλίδι. Μ' αὐτὸ ἀνασκαλεύει τὸ χῶμα γιὰ νὰ εῦρῃ τὴν τροφή του.

“Οταν ἀνοίξῃ τὸ στόμα του βλέπουμε μπροστά τοὺς κοπτήρες του. Αύτοι διευθύνονται λοξά πρὸς τὰ ἔξω. Μ' αὐτοὺς παίρνει ἀπὸ τὸ χῶμα τὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ φαγητό του. Τὰ σκυλόδοντά του εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ προβάλλουν πρὸς τὰ ἔξω. Μ' αὐτὰ ἀνοίγει λάκκους γιὰ νὰ βγάζῃ ρίζες καὶ βολβούς ἀπὸ τὸ ἔδαφος.

Πιὸ μέσα ἔχει τοὺς τραπεζίτες. Μ' αὐτοὺς μασᾶ τὴν τροφή του.

‘Η γλῶσσα του εἶναι παχειά. ‘Ο λαιμός του εἶναι πολὺ κοντός, καὶ ἡ οὐρά του λεπτή καὶ γυριστή.

Τὰ πόδια του δὲν εἶναι πολὺ χοντρά ἀνάλογα μὲ το σῶμα του, ἀλλὰ εἶναι πολὺ δυνατά καὶ γερά. Σὲ κάθε του πόδι ἔχει τέσσερα δάχτυλα ποὺ σκεπάζονται μὲ μικρές θηκούλες ποὺ τις λέμε **χηλές**.

“Οταν βαδίζῃ στηρίζεται στὶς ἄκρες ἀπὸ τὰ δύο του μεσαῖα δάχτυλα ποὺ εἶναι πιὸ μακρύα ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο. “Οταν ὅμως βαδίζῃ σὲ κατήφορο ἥ ἐπάνω σὲ λά-

σπες, τότε ἀνοίγει πολὺ τὰ μεσαῖα του δάχτυλα γιὰ νὰ πατήσουν καὶ τὰ ἄλλα δυὸ στὸ ἔδαφος καὶ ἔτσι στηρίζεται καλύτερα.

Ποὺ ζῆ καὶ τί τρώγει. ‘Ο χοῖρος ζῆ κοντά στὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν ἔχει πάρει ἀπὸ τὰ δάση ὅπου ζοῦσε ἄγριος καὶ τὸν ἔχει κάνει ἡμερο οἰκιακὸ ζῷο. Στὰ δάση ζοῦν ἀκόμη ἄγριογούρουνα ποὺ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα καὶ πιὸ δυνατά ἀπὸ τὸ ἡμερο γουροῦνι. Τὰ ἄγριογούρουνα ἔχουν πιὸ μεγάλα τὰ σκυλόδοντά τους καὶ τὰ μεταχειρίζονται γιὰ ὅπλα.

“Οσο γιὰ τὴν τροφή του δὲν ἔχει ἰδιοτροπίες. Τρώγει ἀπὸ ὅλα, χορταρικά, ρίζες, βιολβούς, φρούτα, ποντίκια, σκουλήκια καὶ ὅτι ἄλλο βρῆ. Μὲ τὴν ἔδια λιχουδιά τρώγει καὶ μαγειρεμένα φαγητά. Ἐπειδὴ λοιπὸν τρώγει τὰ πάντα, τὸ λέμε ζῷο παμφάγο.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τὸ γουροῦνι δὲν τρώγει μόνον ἀπὸ δόλα, ἀλλὰ τρώγει καὶ πολὺ. Γι' αὐτὸ τὸ λέμε ζῷο ἀδηφάγο. Αὐτὸ τὸ κάνει νὰ παχαίνη πολὺ. Κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα του σχηματίζεται ἔνα παχὺ στρῶμα ἀπὸ λίπος. Τὸ στρῶμα αὐτὸ τὸ προστατεύει ἀπὸ τὸ κρύο. Τὸ καλοκαΐρι ὅμως ζεσταίνεται πολὺ καὶ τοῦ ἀρέσει νὰ κυλιέται στὰ νερά καὶ στὶς λάσπες.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ θηλυκό, ἡ γουρούνα, γεννᾷ δυὸ φορὲς τὸ χρόνο ἀπὸ τέσσερα ἔως πέντε, κάποτε καὶ δώδεκα γουρουνάκια. Τὰ ἀγαπᾶ πολὺ καὶ τὰ θηλάζει μὲ μεγάλη φροντίδα.

Ασθένειες. Τὸ γουροῦνι προσβάλλεται εὔκολα ἀπὸ διάφορες ἀσθένειες. ‘Η πιὸ γνωστὴ καὶ πιὸ ἐπικίνδυνη εἶναι ἡ **χάλαζα**. Τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ τὴν παθαίνει ὅταν τρώγη μαζὶ μὲ τὶς ἀκαθαρσίες καὶ αύγα ἀπὸ ἔνα σκουλήκι ποὺ λέγεται **ταινία**. Μέσα στὸ στομάχι τοῦ γουρουνιοῦ, τότε, βγαίνουν τὰ μικρὰ σκουλήκια ποὺ τρυποῦν τὸ στομάχι καὶ περνοῦν στὸ αἷμα του. Σιγὰ - σιγὰ μὲ τὸ αἷμα πηγαίνουν στὸ κρέας του. “Οταν δὲν θρωποὶς φάγη κρέας μὲ τέτοια σκουλήκια, ποὺ δὲν εἶναι καλὰ ψημένο, μπαίνουν μέσα στὸ δικό του στομάχι καὶ μεγαλώνουν πολὺ καὶ ἔτσι παθαίνει τὴν ἀρρώστεια ποὺ λέγεται **ταινία**.

"Αλλη δρρώστεια πού παθαίνει τὸ γουροῦνι εἶναι ἡ τριχίνη. Αὕτη τὴν παθαίνει ἀπό μικροσκοπικὰ σκουληκάκια πού τὰ τρώγει μαζὶ μὲ τὰ ποντίκια. "Οταν δὲ ἀνθρωπος πάθη τριχινίαση δὲν γλυτώνει εὔκολα.

Γ' αὐτὸ τὸ χοιρινὸ κρέας πρέπει νὰ εἶναι καλὰ ψημένο.

Χρισιμότητα. Τὸ κρέας τοῦ γουρουνιοῦ εἶναι νόστιμο καὶ θρεπτικό. "Οταν μάλιστα εἶναι τὰ ζῶα καλὰ θρεμμένα ἔχουν πολὺ κρέας καὶ πολὺ λίπος. Τὸ τρῶμε μαγειρεμένο μὲ διαφόρους τρόπους, ἀλλὰ μποροῦμε καὶ νὰ τὸ διατηρήσωμε γιὰ νὰ τὸ φᾶμε ἀργότερα. Φτιάνομε λουκάνικα, σύγλινα, λοῦτζες καὶ χοιρομέρια.

Τὸ λίπος του ιδὸ χρησιμοποιοῦμε στὰ φαγητά μας. Πρὸ πάντων τὸ λίπος που βρίσκεται γύρω ἀπὸ τὰ νεφρὰ καὶ λέγεται «βασιλικὸ λίπος» εἶναι πολὺ νόστιμο καὶ θρεπτικό.

Μὲ τὸ δέρμα του φτιάνομε παπούτσια, γάντια, τσάντες, βαλίτσες καὶ ἄλλα παρόμοια εἰδὴ πού εἶναι γερά καὶ στερεά.

Μὲ τὶς τρίχες του, πού εἶναι σκληρές, φτιάνομε πινέλα καὶ βομβτσες.

Μὲ τὰ κόκκαλά του κάνομε λαβές μαχαιριών.

Τὴν κοπριά του τὴ ρίχνομε γιὰ λίπασμα στὰ χωράφια μας.

"Ἐπειδὴ τὰ γουρούνια δὲν ἔχουν ἴδιοτροπίες στὸ φαγητό τους, κάθε οίκογένεια στὰ χωριά τρέφει καὶ ἀπὸ ἔνα ἡ περισσότερα γουρούνια ποὺ μπορεῖ νὰ συντηρηθοῦν χωρὶς πολλὰ ἔξοδα. Σὲ πολλὰ μέρη στὸν τόπο μας τρέφουν χοίρους γιὰ ἐπιχείρηση.

"Εχομε πολλὰ χοιροτροφεῖα πρὸ πάντων γύρω στὸ "Αργος, ἀπὸ ὅπου βγαίνουν τὰ καλύτερα καὶ νοστιμότερα χοιρινά. "Ἐπίσης στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Μακεδονία. "Η ἐπιχείρηση αὐτὴ φέρνει πολλὰ κέρδη καὶ ὥφελεῖ τὸν τόπο μας.

Περιποίηση. Γιὰ τὴν περιποίηση τῶν χοίρων πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εύρυχωρη αὐλὴ ὅπου θὰ τριγυρίζουν τὰ γουρούνια. Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μιὰ λεκάνη μὲ καθαρὸ νερὸ στὴν αὐλὴ πού νὰ τὸ ἀλλάζωμε συχνά. Δὲν πρέπει ν' ἀφήσωμε τὰ νερὰ νὰ στέκωνται πολλές ήμέρες καὶ νὰ κάνουν βρώμικες λάσπες, γιατὶ οἱ βρώμικες λάσπες δὲν ὥφελοιν τὰ γουρούνια στὴν ύγεια. Πρέπει νὰ τοὺς ἔχωμε καλοκτισμένα καμαράκια, μὲ φεγγίτες ψηλὰ γιὰ νὰ ποίρνουν φῶς καὶ ἀέρα. Οἱ τοῖχοι ν' ἀσβεστώνωνται συχνά καὶ τὸ πάτωμα νὰ εἶναι στρωμένο μὲ τοιμέντο, καὶ νὰ εἶναι λίγο γυρτό, ὥστε νὰ φεύγουν οἱ ἀκαθαρσίες καὶ τὰ νερὰ νὰ πηγαίνουν μέσα σὲ βόθρο. Νὰ πλένωμε τακτικὰ τὸ πάτωμα καὶ νὰ τὸ στρώνωμε μὲ ἄχυρο. Τὸ ἄχυρο πρέπει νὰ τὸ ἀνανεώνωμε τακτικά. "Ετσι τὰ γουρούνια θὰ γίνουν παχειά καὶ γερά.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΙ.

"Ενα ἄγριο γουροῦνι στεκόταν δίπλα σὲ ἔνα δέντρο καὶ ἀκονίζει νὰ δόντια του. Μιὰ ἀλεποὺ ποὺ πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ωάτησε γιὰ ποιὸ λόγο ἀκονίζει τὰ δόντια του ἀφοῦ ἐκείνη τὴ στιγμὴ οὐτε κανένα μεγαλύτερο ἄγριμο ἦταν ἐκεῖ κοντά, οὐτε κανένας κυνηγὸς ἐρχόταν.

Καὶ τὸ ἀγριογούρουνο τότε τῆς ἀπάντησε :

— «Δὲν χάνω ἀδικα τὸν καιρὸν μου νὰ ἀκονίζω τὰ δόντια. Ἐν τῇ δουλειᾷ αὐτὴ τὴν κάνω δταν παρουσιασθῆ δ κίνδυνος, τότε δὲν θάχω καιρὸν καὶ θὰ πάω χαμένο.»

('Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

— * * *
— Οταν τὰ γουρούνια πιάνουν μὲ τὸ στόμα τους κλαδιὰ καὶ τρέχουν χο-
ρεύοντας θίχωμε βροχή.

— «Ολα τὰ γουρούνια μιὰ μύτη ἔχουν.
— Αὐτὸς ἀγόρασε γουρούνι στὸ σακκί.

‘Η γουρούνα καὶ τὰ γουρουνάκια τῆς

Γ ο υ ρ ο ύ ν α

Σκαλίζω κι' δ, τι βρῶ θά φάω
δὲν κάμνω δυσκολίες
παχαίνω καὶ γεννῶ πολλά
στρουμπουλά μικρά
γρού—γρού—γρού—γρού.

Γ ο υ ρ ο υ ν ἄ κι

Εἶναι τριανταφυλλένιο
γουρουνάκι παχουλό
ρούφα ρούφα γολατάκι
θά γενῶ κι' ἔγω τρανό.

Γ ο υ ρ ο ύ ν α

Σταθῆτε, φτάνει πιὰ, παιδιά
δὲν ἔχω ἄλλο γάλα,
Στὴ λάσπη τώρα πᾶμε ἐκεῖ
πού εἶναι δροσερή.

M. Παπαδημητρίου

7. Η ΚΟΤΑ (ὅρνιθα)

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα τῆς σκεπάζεται μὲ πούπουλα ποὺ ἔχουν χρῶμα ἄλλοτε ἀσπρό ἄλλοτε μαῦρο, ἄλλοτε καστανό καὶ ἄλλοτε ἔχουν χρώματα ἀνακατεμένα.

“Ἄλλα καὶ στὸ μέγεθος τὸ σῶμα τῆς κάθε κότας ἔχει διαφορά.” Άλλες γίνονται μεγαλόσωμες καὶ ἄλλες μικρόσωμες.

Δεξιά καὶ ἀριστερά στὸν κορμό τῆς ἔχει δύο φτερούγγες στρογγυλές καὶ κοντές ποὺ τὴ βοηθοῦν στὸ πέταγμα. Ἔπειδὴ δύμας δ κορμός τῆς εἶναι βαρύς καὶ οἱ φτερούγγες τῆς δὲν εἶναι πολὺ δυνατές δὲν μπορεῖ νὰ πετάξῃ οὔτε πολὺ ψηλά οὔτε πολὺ μακρύ. Πετά λίγο κοντά στὸ ἔδαφος καὶ ξανακάθεται γιὰ νὰ πετάξῃ πάλι. Τὰ φτερά τῆς ούρας τῆς εἶναι πολὺ μεγάλα.

Τὰ δύο τῆς πόδια ἀπὸ τὴ μέση τους καὶ κάτω εἶναι γυμνά, δὲν ἔχουν δηλαδή πούπουλα ἀλλὰ σκεπάζονται μὲ σκληρές φολίδες. Εἶναι γερά καὶ ψηλά καὶ τελειώνουν σὲ τέσσερα δάχτυλα ποὺ βλέπουν τὰ τρία πρός τὰ ἐμπρός καὶ τὸ ἔνα πρός τὰ πίσω. Τὰ δάχτυλα τῆς ἔχουν γερά καμπυλωτά νύχια.

Μὲ τὰ νύχια τῆς σκαλίζει τὸ χῶμα γιὰ νὰ εὕρῃ τὴν τροφή τῆς καὶ γι' αὐτὸ τὴ λέμε πουλὶ σκαλιστικό.

Τὸ κεφάλι τῆς εἶναι μικρό, ἔχει μικρά στρογγυλά μάτια ποὺ βλέπουν

πολύ καλά. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς ἔχει ἔνα κομματάκι κρέας δρυίο, κοκκινωπό, δόνοντα δὲ ποὺ λέγεται λειψί.

Τὸ ράμφος τῆς εἶναι κοντὸς καὶ δυνατός. Δόντια δὲν ἔχει. Στὴ βάση τοῦ ἐπάνω ράμφους τῆς, ἔχει δυδὸς μικρὲς τρυπίτσες. Αὐτὰ εἶναι τὰ φουθούνια τῆς γιὰ νὰ ἀναπνέῃ. Ὄταν ἡ κότα πίνει νερό, βουτᾷ τὴν ἄκρη τοῦ ράμφους τῆς μέσα στὸ νερό καὶ σὲ κάθε γουλιά σηκώνει τὸ κεφάλι τῆς πρὸς τὰ πάνω γιὰ νὰ καταπιῇ τὸ νερό.

Κάτω ἀπὸ τὸ ράμφος τῆς στὴν ράχη τοῦ μακρυοῦ λαιμοῦ τῆς, κρέμονται δυδὸς κόκκινα κρεάτινα φυλλαράκια ποὺ λέγονται κάλαια.

Τὰ αὐτιά τῆς δὲν ἔχουν κόχες. Εἶγαι δυδὸς μικρὲς τρυπίτσες δεξιὰ καὶ ἀριστερά, κοντὰ στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ.

Πεῦ ζῆ καὶ τί τρώγει. Ἡ κότα εἶναι πουλὶ οἰκιακό. Ζῇ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο ποὺ τὴν περιποιεῖται καὶ τῆς κάνει ίδιαίτερη κατοικία στὴν αὐλή του. Τὴν τροφὴ τῆς τὴν καταπίνει ἀμάσητη. Αὐτὴ πηγαίνει πρῶτα σὲ ἔνα μικρὸ σάκκο, τὴ γοῦσα, ποὺ λέγεται καὶ πρόλοβος. Ἐκεῖ μαλακώνει καὶ ἔπειτα πηγαίνει σὲ ἄλλο σάκκο, πρὶν ἀπὸ τὸ στομάχι ποὺ λέγεται προστόμαχος. Ἐπειτα πηγαίνει στὸ στομάχι τῆς ποὺ εἶναι πολὺ γερὸς καὶ ἔχει παχειά τοιχώματα. Ἐκεῖ τρίβεται καλὰ ἡ τροφὴ μαζὶ μὲ τὰ μικρὰ λιθαράκια ποὺ καταπίνει καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει στὰ ἔντερα.

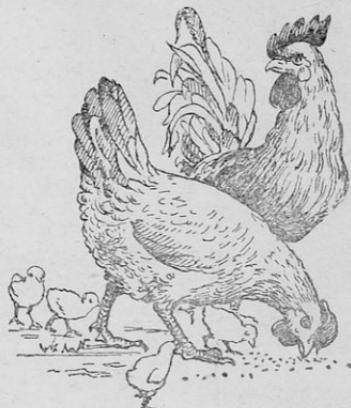
Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Ἡ κότα γεννᾷ 100—150 αὐγὰ τὸ χρόνο. Τὰ γεννᾶ μέσα σὲ λάκκους ποὺ σκάβει μόνη τῆς στὸ χῶμα ἢ μέσα στὶς φωλιές ποὺ τῆς κάνει δὲνθρωπος στὸ κοτέτσι, σὲ μιὰ σκιερὴ γωνιά.

Ἡ κότα κάθεται ἐπάνω στ' αὐγὰ τῆς καὶ τὰ κλωσσᾶ, τὰ σκεπάζει δηλαδὴ μὲ τὸ σῶμα τῆς γιὰ νὰ ἔχουν ζεστασιά. Τὸ χειμώνα τὰ κλωσσᾶ 26 ἡμέρες καὶ τὸ καλοκαῖρι 18.

Ἄπὸ κάθε αὐγὸ μόλις περάσουν οἱ μέρες τοῦ κλωσσήματος, βγαίνει ἔνα μικρὸ πουλάκι ποὺ σπάζει τὸ τοσφόλι τοῦ αὐγοῦ ἀπὸ μέσα.

Μόλις βγοῦν τὰ πουλάκια μποροῦν ἀμέσως νὰ βαδίσουν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὴν μητέρα τους. Αὐτὴ τὰ περιποιεῖται πολὺ, τὰ μαζεύει κάτω ἀπὸ τὶς φτερούμγες τῆς γιὰ νὰ τὰ προστατεύσῃ δταν ίδη δὲν κινδυνεύουν καὶ φροντίζει γιὰ τὴν τροφὴ τους. Τούς δείχνει δηλαδὴ πῶς νὰ βρίσκουν τούς σπόρους καὶ τὰ σκουλήκια.

Ἐχθροὶ καὶ προφυλάξεις. Ἐχθρούς ἔχει ἡ κότα τὴν ἀλεπού, τὸ κουνάβι, τὸ γεράκι, τὸν ἀετὸ καὶ πολλὰ μικρὰ ζωῦφια ποὺ κολλοῦν ἐπάνω τῆς καὶ τῆς ρουφοῦν τὸ αἷμα.

Τὸ πιὸ ἐνοχλητικὸ εἶναι οἱ **κοτόψειρες**, ὅπως τὶς δύνομάζομε.

“Οταν ἡ κότα ζῇ μόνη τῆς προφυλάσσεται ἀπὸ τοὺς μεγάλους τῆς ἔχθρους μὲ τὶς γερές τῆς αἰσθήσεις. Βλέπει δηλαδὴ πολὺ καλά, ἀκούει τὸν ἔχθρον μὲ τὶς φεύγει πολὺ γρήγορα γιὰ νὰ κρυφθῇ. Ἀπὸ τὰ ζωῦφια φυλάγεται τρίβοντας τὸ σῶμα τῆς στὴν ἄμμο ἢ στὸ χῶμα.

Τὶς κότες ποὺ ζοῦν κοντά στὸν ἀνθρωπὸ τὶς προφυλάσσει ὁ ὄδιος, φροντίζοντας νὰ εἶναι καλὰ κλεισμένο τὸ κοτέσι καὶ νὰ μὴν ἔχῃ τρύπες ἀπὸ διποὺ μπορεῖ νὰ χωθῇ ἢ νυφίτσα καὶ νὰ τὶς πετύχῃ στὸν ὄπω.

‘Ἀπὸ τὰ ζωῦφια τὶς προφυλάσσει κρατώντας καθαριότητα στὸν ὄρνιθῶν μὲ συχνὸ πλύσιμο, ἀσβέστωμα καὶ ράντισμα στὶς χαραμάδες μὲ ἐντομοκτόνα.

Οἱ κότες παθαίνουν καὶ ἄλλες ἀρρώστειες ποὺ εἶναι μοναδικές, κολλοῦν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν μία στὴν ἄλλη. Γι’ αὐτὸ διταν ἀρρωστήσῃ μία ἀπὸ τὶς κότες τοῦ ὄρνιθῶν πρέπει νὰ φωνάζουν ἀμέσως τὸν κτηνίστρο.

Χρησιμότητα. Ἡ κότα εἶναι πολὺ ώφελιμὴ γιατὶ μᾶς δίνει τὰ αύγα τῆς ποὺ εἶναι πολὺ θρεπτικὰ καθώς καὶ τὸ κρέας τῆς καὶ τὰ πούπουλά της γιὰ νὰ γεμίζωμε μαξιλάρια.

‘Ἡ κότα ζῇ 6—8 χρόνια ἀλλὰ ἔως τὰ 4 χρόνια μπορεῖ νὰ γεννᾶ ἀρκετὰ αύγα καὶ νὰ δίνει κέρδος. Ἀργότερα γερνᾶ καὶ δὲν χρησιμεύει πολύ.

Ἡ ὄρνιθοτροφία σήμερα ἔχει ἔξαπλωθῇ σὲ δλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι μία πολὺ ἐπικερδῆς ἐπιχειρηση. Στὰ μεγάλα ὄρνιθοτροφεῖα τὸ κλώσσημα γίνεται τεχνητὸ μὲ εἰδικές μηχανές, τὶς **μλωσσομηχανές**. Μὲ τεχνητὴ θερμότητα ἀπὸ τὶς μηχανές αὐτές βγαίνουν ἑκατοντάδες πουλάκια, κάθε φορά, ἀπὸ τὰ αύγα ποὺ είχαν τοποθετήσει. “Ετσι οἱ κότες δὲν εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ κλωσσήσουν καὶ γεννοῦν περισσότερα αύγα.

‘Οταν βγοῦν τὰ πουλάκια, τὰ βάζουν σὲ καταφύγια ἐπίτηδες καμαρένα ποὺ τὰ δύνομάζομε **μάννες**. Σ’ αὐτὲς τὰ μικρά ἔχουν τὴ θερμοκρασία ποὺ τοὺς χρειάζεται καὶ μεγαλώνουν προφυλαγμένα ἀπὸ κάθε κίνδυνο.

Καταγωγή. Ἡ κότα κατάγεται ἀπὸ τὴν ἀγριόκοτα ποὺ ζῇ σήμερα στὸ νησὶ **Ιάβα**, μέσα σὲ πυκνὰ δάση. Ἀπὸ τὰ παληὰ χρόνια ἔξημερώθηκε καὶ ζῇ κοντά στὸν ἀνθρωπὸ. Σιγά σιγά σὲ κάθε χώρα ἄλλαξε λίγο—λίγο καὶ δημιουργήθηκαν διάφορες ράτσες.

Οἱ κότες εἶναι ἄλλες πολὺ μικρές καὶ ἄλλες πολὺ μεγάλες, ὅπως ἡ **ράτσα Κοκκινίνας**. “Αλλες γεννοῦν πάρα πολλὰ αύγα, ὅπως εἶναι ἡ **λεγκόδρων**. Οἱ κότες τῆς ράτσας αὐτῆς εἶναι ἀσπρες καὶ γεννοῦν 150-200 αύγα τὸ χρόνο. Μεγαλώνουν γρήγορα καὶ τὰ μικρά τους ἀρχίζουν νὰ γεννοῦν μόλις γίνουν 6 μηνῶν καὶ δύσκολα κλωσσοῦν.

Στὰ χωριά μας ἔχουν μικρόσωμες κότες μαδρες. Αὐτὴ εἶναι ἡ **Ἑλληνικὴ ράτσα** καὶ ἔχει δέρμα λευκό καὶ πολὺ τρυφερό κρέας.

‘Ο **πετεινὸς** δύμως ἡ ὁ κόκκορας, ὅπως τὸν λέμε, εἶναι πιὸ ώραῖος καὶ πιὸ μεγαλόσωμος ἀπὸ τὶς κότες μὲ μεγαλύτερο λοφίο μὲ χρωματιστὰ φτερά καὶ φουντωτὴ οὐρά. Στὸ πίσω μέρος τῶν ποδιῶν του, λίγο ψηλότερα

ἀπὸ τὰ δάχτυλα, ἔχει ἔνα μεγάλο καὶ σκληρό νύχι πού τοῦ χρησιμεύει γιὰ νὰ κτυπᾶ τοὺς ἔχθρούς του. Εἶναι ἀρχηγὸς στὸ κοτέτσι καὶ περιποιεῖται πολὺ τὶς κότες καὶ τὶς προσέχει. Δὲν ἀφῆνε διλλον πετεινὸν νὰ ἔλθῃ κοντὰ στὶς κότες. "Αν τύχῃ κανένας ξένος πετεινὸς νὰ ἔλθῃ στὸ κοτέτσι γιὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὴν ἀρχηγία, ἀρχίζει γερή κοκκορομαχία καὶ κτυπιοῦνται μὲ πεῖσμα μὲ τὰ ράμφη καὶ τὰ πλήκτρα ἔως ὅτου νικήσῃ ὁ ἔνας τὸν διλλόν. Τὸ πεῖσμα τοῦ εἶναι τόσο μεγάλο ὥστε βγῆκε ἡ παροιμία «πολεμοῦν σὰν τὰ κοκκόρια».

Κάθε πρωῒ μόλις ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, ὁ πετεινὸς ἀνεβαίνει σὲ ἔνα ὄψιμηα καὶ ἀρχίζει νὰ λαλῇ. Γι' αὐτὸ στὰ χωριὰ τὸν λένε «ξυπνητῆρι».

'Ο πετεινὸς προτιμάει γιὰ τὸ φαγητό του τοὺς σπόρους καὶ τοὺς κόκκους. Αὐτοὶ ὅμως θέλουν πολὺ νερὸ γιὰ νὰ μαλακῶσουν. "Οταν δὲν βρίσκει πολὺ νερό, τρώει ζουμερούς καρπούς πού ἔχουν ἀρκετοὺς χυμούς.

Στὴν ἀνάγκη τρώει καὶ σκουλήκια καὶ ἔντομα.

8. Η ΦΡΑΓΚΟΚΟΤΑ (Μελεαγρίς)

Παρατήρηση. Τὸ οῷμα τῆς εἶναι λίγο μεναλύτερο ἀπὸ τῆς κότας καὶ σκεπάζεται μὲ φτερὰ μελανὰ μὲ σπόρα στίγματα. Ἡ ράχη τῆς εἶναι καμπουριαστή. "Εχει ράμφος κοκκινωπὸ στὴ βάση του, σκληρὸ καὶ κυρτὸ στὴν ἄκρη του. Τὰ κάλαια στὸ ἀρσενικὸ εἶναι γαλαζωπὰ καὶ σιὰ ἐηλυκὰ κόκκινα.

Ποῦ ζῇ **καὶ** τί **τρώγει.** Ἡ φραγκόκοτα ζῇ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο πού τὴν ἔχει ἡμερώσει καὶ τὴν ἀνατρέφει στὴν αὐλὴ καὶ στοὺς κήπους. Τρώγει ζωύφια καὶ βλαβερά ἔντομα καὶ κυνηγᾶ τὰ σαλιγκάρια, τὶς σαρανταποδαροῦσες καὶ ἄλλα. Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀφήσῃ ἐλεύθερη στοὺς κήπους καὶ στὶς γειτονιές, γιατὶ δὲν κάνει ζημιές, σκαλίζοντας τὴ γῆ νὰ εύρῃ τὴν τροφή τῆς δπως ἡ κότα, οὔτε τρώγει τὰ φύλλα καὶ τοὺς καρπούς δπως τὰ σταφύλια, τὶς φράουλες καὶ ἄλλα. Στὸν τόπο μας τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ ἡ Βασίλισσα Ἀμάλια.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο ἔως τὸν Σεπτέμβριο τὸ θηλυκὸ γεννᾶ 100—150 αύγα. Τὰ κρύβει προσεκτικὰ στοὺς ἀγρούς ἢ μέσα στοὺς θάμνους. "Ετσι αὐτοὶ ποὺ τρέφουν φραγκόκοτες πρέπει νὰ τὶς παρακολουθοῦν καὶ νὰ βρίσκουν τὴ φωλιά τους. Τότε βγάζουν ἔνα αύγο, ὅχι ὅμως ὅλα μαζὶ, γιατὶ δταν τὸ καταλάβη διλλάζει θέση γιὰ νὰ τὰ κρύψῃ. Τὰ αύγα τῆς κλωσσᾶ 25 ἡμέρες. Τὰ μικρὰ εἶναι πολὺ εύαλισθητα στὸ κρύο καὶ στὴν ὑγρασία, γι' αὐτὸ οἱ πτηνοτρόφοι τὰ παρακολουθοῦν σὲ κλει-

στούς χώρους, ώστε δταν πιάνη κρύο ή βροχή νά τά κλείνουν σε σκεπασμένο ζεστό μέρος.

*'Εχθρούς ἔχουν τά ἀρπακτικά ζωα. *Απ' αύτά τά προφυλάσσει δάνθρωπος γιατί τά προσέχει.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Εἶναι χρήσιμα πουλιά γιατί μᾶς δίνουν τό κρέας τους πού εἶναι μαλακό καὶ νόστιμο. Μᾶς ωφελοῦν ἐπίσης γιατί κυνηγοῦν τά βλαβερά ἔντομα καὶ καθαρίζουν τοὺς κήπους χωρίς νά πειράζουν τά φυτά.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΓΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Μιὰ φορά κι^{*} ἔναν καιρὸν ἡ κότα ἦταν εὐλογημένο ζῶο τοῦ Χριστοῦ. Νὰ γιατί: Οἱ *Ἐβραῖοι μιὰ φορά ἥθελαν νά δηλητηριάσουν τὸ Χριστό. Αὐτὸν ἔγινε προτοῦ πάρουν τὴν ἀπόφαση νά τὸν σταυρώσουν. "Εβαλαν σὲ ἔνα ποτήρι νερὸν καὶ μέσα ἔδριξαν φαρμακόν. Τὸ ποτήρι τὸ ἔβαλαν στὸ τραπέζι γιὰ νὰ τὸ δώσουν στὸ Χριστὸ δταν θὰ τοὺς ζητοῦσε νερό. *Η κότα ἡ πονηρή κατάλαβε τὸ κακό καὶ πήγε σιγὰ - σιγά, κυρφά - κυρφά καὶ ἀναποδογύωσε τὸ ποτήρι καὶ κύνθηκε τὸ δηλητήριο. *Απὸ τότε τὴν εὐλόγησε ὁ Χριστὸς καὶ κάνει τὰ αὐγὰ ποὺ τὴν ἡμέρα τῆς Πασχαλίας τὰ βάφομε πόκινα.

*

*'Ο πετεινὸς στὰ πολὺ παλιὰ κρόνια ἦταν φίλος τοῦ *Ἀρεως, τοῦ Θεοῦ τοῦ πολέμου. Μιὰ φορὰ ὁ *Ἀρης ἀνέθεσε στὸν κόκκορα νά μείνῃ ἄγρυπνος καὶ νὰ τοῦ κάνῃ τὸν φύλακα κάποια νύχτα ποὺ ἥθελε νὰ πάη σὲ μιὰ δουλειά. Μὰ ὁ πετεινὸς κοιμήθηκε καὶ ὁ *Ἀρης βρέθηκε χωρὶς φρουρά. *Ο *Ἀρης τιμώρησε τὸν πετεινὸν καὶ τὸν ἔκανε πουλὶ. *Απὸ τότε αὐτὸς μόλις ἔημερωση ἀρχίζει μὲ τὰ λαλήματα του νὸν εἰδοποιῆ τοὺς ἀνθρώπους δτι ἔημερώνει. "Ετσι τὸν ἔκανε ὁ *Ἀρης. Μιὰ ποὺ δὲν κάθησε μιὰ νύχτα ἄγρυπνος ἂς σηκώνεται τώρα ὅλον τὸν καιρὸν καράματα.

*

*'Οταν στὰ χωριά χτίζουν ἔνα σπίτι^{**} σφάζουν στὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ ἔναν πετεινὸν, γιὰ νὰ γίνηται τὸ σπίτι στερεό.

*

Tὰ ἀστέρια ποὺ δνομάζουμε Πούλια ἦταν κάποτε μιὰ πλωσσα μὲ τὰ πλωσσοπούλα της. *Ηταν τόσο ὅμορφη ποὺ τὰ ἄλλα πουλιά τὴν εἶχαν βγάλει βασιλισσά τους. *Ηταν ὅμως πολὺ περήφανη καὶ ὁ θεός τὴν τιμώρησε καὶ τὴν ἔκανε ἀστέρι τοῦ οὐρανοῦ.

*

Στὰ πολὺ παλιὰ κρόνια ἔνας ἀπὸ^{***} τοὺς ἥρωες ἦταν καὶ ὁ Μελέαγρος, γυιὸς τοῦ βασιλιά τῆς Καλυδώνος. *Επτά ἡμέρες μετὰ τὴν γέννηση τοῦ Μελεάγρου παρουσιάσθηκαν στὴ μητέρα του οἱ Μοῖρες καὶ τῆς εἶπαν δτι τὸ παιδί της θὰ πέθαινε δταν θὰ καιγόταν τελείως τὸ ξύλο ποὺ ἔκαιε στὴ φωτιά. *Η μάννα του, ἡ *Ἀλθαία, σηκώθηκε ἀμέσως καὶ ἔσβινε τὴ φωτιά. *Έκρυψε καὶ τὸ δαυλὶ σὲ ἔνα κρητό μέρος.

*'Οταν μεγάλωσε ὁ Μελέαγρος σκότωσε τὸν Καλυδώνιο κάπρο (ἀγριογούνο) ποὺ ἔκανε μεγάλες ζημιές. Μάλιστας ὅμως μὲ τὰ ἀδέλφια τῆς μητέρας του ποιὸς νὰ πάρῃ τὸ δέρμα τοῦ κάπρου. Στὸν κανγά επάνω σκότωσε τοὺς θείους του, ἀδέλφια τῆς μάννας του.

*'Η μάννα του σὰν τόμαθε καταράσθηκε τὸ Μελέαγρο καὶ στὸ θυμό της πῆγε καὶ πῆρε τὸ φυλαγμένο δαυλὶ καὶ τὸ ἔδριξε στὴ φωτιά νὰ καῆ. Μόλις ἔσβινε τὸ δαυλὶ, ὅπως τὸ εἶχαν πῆ οἱ Μοῖρες, πέθανε καὶ ὁ Μελέαγρος. *Η μάννα του ὅμως

ὕστερα μετάνοιωσε γι' αὐτὸ ποὺ ἔκαμε καὶ πῆγε καὶ κρεμάσθηκε σὲ ἕνα δέντρο. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Μελεάγρου ἀπὸ τὴ στενοχώρια τῆς.

Οἱ ἀδελφές του ἦταν τόσο λυπημένες καὶ ἀπαρηγόρητες ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ βρῆκε τὸ σπίτι τους, ὅστε ἡ "Ἄρτεμη τὶς λυπήθηκε καὶ τὶς ἔκανε πουλιὰ ποὺ τότε τὶς ἔλεγαν Μελεαγρίδες. Σήμερα τὶς λέμε φραγκόκοτες.

* *

"Οταν λαλήσουν οἱ πετεινοὶ ποὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα τότε, λένε, θὰ ἀλλάξῃ δ καιρός.

* *

"Οταν οἱ κότες μαλλώνουν, ὅταν ψάχνουν νὰ βροῦν τὴν τροφή τους ἀργὰ τὸ βράδυ καὶ κοιμοῦνται ἀργάτερα ἀπὸ τὴ συνηθισμένη τους ὥρα, τότε είναι βέβαιο ὅτι τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἔχωμε ἀσχημο καιρό.

* *

—"Οτου λαλοῦν πολλοὶ κοκκόροι ἀργεῖ νὰ ξημερώση.

—Τρώγονται σάν τὰ κοκκόρια.

—Μᾶς κάνει τὸν κόκκορα.

—Αὐτὸς είναι κοκκορόμυναλος.

—Κότι πήτι τὸ Γενάρη καὶ πατὶ τὸν Ἀλωνάρη.

—Ἄλλον τὰ κακαρίσματα κι' ἄλλον γεννοῦν οἱ κότες.

—Τὰ αὐγά δὲν γίνονται δεμάτια.

—Ἡ κότα ὅταν πίνη νερὸ κυντάζει τὸ Θεό.

—Ἡ ἀλεπού δὲν φύλαγει τὶς κότες.

—Δὲν ξυπνάει τὸ χωριό δὲν δὲν λαλήση δ πετεινός.

Αἰνίγματα

Σπάζω πάγο, βρίσκω ἀσήμι
κι' ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ἀσήμι
ἕνα βῶλο μάλαμα.

(Τὶ είναι ;)

Βασιλιάς δὲν είμαι, κορώνα φορῶ
ρολόγι δὲν ἔχω, τὶς ὥρες μετρῶ.

(Τὶ είμαι ;)

Η κλῶσσα

Κλόκ, κλόκ, κλόκ μ' ἔνα θυμό
στὴν αὐλή γυρνᾶς ἡ κλωσσα
μὲ τὸ φουντωτὸ λαιμό^δ
καὶ μὲ τὰ παιδιά τὰ τόσα.

Κλωσσά, φίλη μου παλιά
τί θυμώνεις σάν ζυγώνω;
Δὲν σοῦ ἐγγίζω τὰ πουλιά
μόνο σοῦ τὰ καμαρώνω.

Μιὰ τὰ κράζεις τρυφερά
κάτι πούβρες νὰ μοιράσουν
μιὰ ἀπὸ κάτι' ἀπ' τὰ φτερά
τὰ σκεπάζεις, νὰ ησυχάσουν.

Κι' ὅταν δεῖς κάνα σκυλί^δ
ποὺ ὀρέγεται πουλάκια
χύνεσαι ώσταν τρελλή
νὰ τοῦ βγάλεις τὰ ματάκια,

Γ. Μ. Βιζυηνός

9. Ο ΣΠΟΥΡΓΙΤΗΣ

Παρατήρηση. Είναι ένα μικρό πουλάκι πού φθάνει τούς 15—16 πόντους. Τὸ σῶμα του εἶναι παχούλο καὶ σκεπάζεται μὲ φτερὰ καστανὰ καὶ σταχτιά, μὲ μαύρες βούλες. Ὁ λαιμὸς καὶ τὸ στῆθος στὰ ἀρσενικά εἶναι μαύρος καὶ στὰ θηλυκά σταχτερός. Οἱ φτεροῦγες του εἶναι κοντές καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πετάει σὲ μεγάλες ἀποστάσεις καὶ πολὺ ψηλά. Τὰ πόδια του εἶναι λεπτά καὶ μακριά καὶ ὅταν βαδίζῃ κάνει μικρά πηδήματα, γιατὶ σηκώνει τὰ δύο πόδια μαζὶ.

Τὸ κεφάλι του ἔχει σταχτὶ χρῶμα στὸ μέτωπο καὶ στὰ πλάγια, τὸ ἀρσενικὸ ἔχει χρῶμα καστανὸ καὶ τὸ θηλυκὸ ἔχει γραμμές σταχτοκίτρινες.

Τὸ οάμφος του εἶναι χονδρό, κοντό, πολὺ σκληρό καὶ μὲ μυτερὰ χειλῆ. Μ' αὐτὰ μπορεῖ εὔκολα νὰ σπάζῃ τούς σπόρους γιὰ νὰ τρώγῃ τὸ ἑσωτερικό τους.

Πεῦ ζῆ καὶ τί τρώγει. Ζῇ στούς δρόμους τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριών, στούς ἀγρούς, στὰ δάση, στὰ πεδινὰ καὶ δρεινὰ μέρη, στούς φράχτες κλπ.

Στούς δρόμους καὶ στὶς οὐλές ζητᾶ νὰ εὕρῃ ψίχουλα ἀπὸ τὸ ψωμὶ ποὺ τρώνε τὰ παιδιά. Ἐχει πολὺ γερὸ μάτι καὶ μπόρει νὰ τὰ ξεχωρίσῃ ἀνάμεσα στὸ χῶμα τοῦ δρόμου. Ἐπίσης τρώγει τούς κόκκους ἀπὸ τὰ σιτηρά ποὺ βγαίνουν ἀχώνευτα σκαλίζοντας τὶς ἀκαθαρσίες ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ τὰ γαϊδούρια.

Στούς κήπους τρώει τούς ὥριμους καρπούς, τὰ κεράσια, σταφύλια, φράουλες καὶ ἄλλα, καθὼς καὶ ἔντομα καὶ κάμπιες ποὺ εἶναι ἐπάνω στὰ φύλλα, στὰ ἄνθη καὶ στούς καρπούς.

Στούς ἀγρούς τὴν ἐποχὴ ποὺ ὀργώνει δὲ γεωργὸς ἀκολουθεῖ τὸ ἄροτρο καὶ ἀρπάζει τὰ σκουλήκια ποὺ βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια καὶ τούς σπόρους ἀπὸ τὰ ἀγριόχορτα.

Τὸν καιρὸ δύμας ποὺ ὡριμάζουν τὰ σιτηρά, οἱ σπουργίτες ἔχουν σωστὸ πανηγύρι. Τότε ἀν εἶναι πολλοὶ κάνουν ζημιὰ γιατὶ τρώγε τὰ ὥριμα στάχυα.

Ἡ φωλιά του. Ὁ σπουργίτης φτιάνει τὴν φωλιά του μὲ σωρούς ἀπὸ ἄχυρα, χόρτα, φτερά ἢ μαλλιά, στὶς στέγες τῶν σπιτιών, στὶς τρύπες τῶν τοίχων καθὼς καὶ ἀνάμεσα στὰ κλαδιά τῶν δένδρων.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Μέσα στὴ φωληὰ του τὸ θηλυκὸ γεννᾷ 5—6 γαλάζια αύγα ἢ κοκκινωπά μὲ σταχτιές κηλίδες. Τὰ κλωσσοῦν μαζὶ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκό, τὸ καθένα μὲ τὴ σειρὰ του. Ἐπειτα ἀπὸ 13—14 ἡμέρες βγαίνουν τὰ μικρά ποὺ δὲν μποροῦν νὰ πετάξουν. Τὰ τρέφουν στὴν

ἀρχὴ οἱ γονεῖς, φέρνοντάς τους ἔντομα μὲν μεγάλη προθυμία καὶ ἀγάπη. Γεννᾶ δύο ἢ τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο. Γιὰ κάθε γέννα φτιάνει καινούργια φωλιά.

‘Ο σπουργίτης ζῇ χειμῶνα καλοκαίρι στὸν ἵδιο τόπο. Δὲν εἶναι ἀποδημητικὸ πουλί, δηλαδὴ δὲν φεύγει γιὰ μακρινά ταξίδια, σπῶς τὰ χελιδόνια καὶ ἄλλα πουλιά. Γι’ αὐτὸ τὸν ὀνομάζομε **ἔνδημικό**.

‘**Ιδιότητες.** Εἶναι ἔξυπνος καὶ πονηρός καὶ πολὺ ἀφοσιωμένος στὰ μικρά του.

‘**Έχθροնς** ἔχει δλα τὰ ἀρπακτικὰ ζῶα καὶ τὰ ἀρπακτικὰ πουλιά. Τὸ χρῶμα του ποὺ μοιάζει μὲ τὸ χῶμα, τὸν προστατεύει ἀρκετὰ ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς του.

‘**Χρησιμότητα.** Ὡφελεῖ πολὺ γιατὶ τρώει πολλὰ βλαβερὰ ἔντομα, ἀλλὰ κάνει καὶ ζημιές τὴν ἐποχὴ ποὺ ὠριμάζουν οἱ καρποὶ καὶ τὰ σιτηρά. ‘Αν βάλωμε ὅμως στὴ ζυγαριά ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τὴν ὡφέλεια καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ ζημία, ή ζυγαριά θὰ γύρη ἀπὸ τὴν ὡφέλεια. Γι’ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸν κυνηγοῦμε καὶ προπάντων τὰ παιδιά δὲν πρέπει νὰ χαλοῦν τὶς φωλιές καὶ τὰ αὔγα του.

Τὰ καημένα τὰ πουλάκια

Κρύο βαρύ, χειμῶνας ἔξω,
τρέμουν οἱ φωτιές στὰ τζάκια
τώρα ποιὸς τὰ συλλογιέται
τὰ καημένα τὰ πουλάκια.

Τὰ πουλάκια εἶναι στὰ δέντρα
τὰ πουλάκια εἶναι στὰ δάση
τὰ πουλάκια θὰ τὰ πάρη
ό βοριάς ποὺ θὰ περάση.
Ν. Λαπαθιώτης

Τὰ σπουργιτάκια

Σὲ μιὰ ρόγα ἀπὸ σταφύλι
ἔπεσαν όχτώ σπουργίτες
καὶ τρωγόπιναν οἱ φίλοι
τοίρι—τσίρι—τσιριτρό !

Καὶ χτυπούσανε τὶς μύτες
καὶ κουνούσαν τὶς οὐρές.
Κι’ εἶχανε χαρές καὶ γέλοια
τοίρι—τίρι—τσιριτρό.
Ζ. Παπαντωνίου

10. ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

‘**Παρατήρηση.** Τὸ χελιδόνι εἶναι μικρὸ πουλί μὲ **σῶμα** ἐλαφρὸ καὶ μακρουλὸ 4—5 πόντους. Εἶναι σκεπασμένο μὲ μαδρα γυαλιστερὰ **φτερά** στὸ ἐπάνω μέρος καὶ ἀσπριδερὰ στὴν κοιλιά. ‘Η **οὐρά** του εἶναι πολὺ μακρὰ καὶ σχισμένη στὴ μέση, ἔτσι ποὺ μοιάζει μὲ ἀνοικτὸ φαλλόδι. Οἱ **φτερούγες** του εἶναι κι’ αὐτὲς μακρύες καὶ σπαθωτές. ‘Η **ούρα** του καὶ οἱ **φτερούγες** του σπῶς εἶναι μακρύες καὶ μυτερές τὸ βοηθοῦν νὰ πετᾶ γρήγορα καὶ πολλὴ ὥρα χωρὶς νὰ κουράζεται.

Τὰ **πόδια** του εἶναι πολὺ κοντὰ καὶ ἔχουν τέσσερα λεπτὰ μακρυά δαχτυλάκια μὲ γαμψὰ **νύχια**. Τὰ τρία δάχτυλα εἶναι πρὸς τὰ πίσω.

“Εχει κοντό λαιμόδ καὶ μικρὸ μᾶ πολὺ εὐκίνητο *κεφάλι*, Τὰ *μάτια* του εἶναι μικρὰ καὶ ἀστραφτερά. Βλέπει πολὺ καλά καὶ μπορεῖ νὰ διακρίνῃ πολὺ μικρὰ ἔντομα στὸν ἀέρα ἐνῷ πετοῦν καὶ τὰ ἀρπάζει. Τὸ *ράμφος* του εἶναι κοντὸ καὶ λίγο καμπυλωτὸ στὴν ἄκρη. Εἶναι σχισμένο πολὺ βαθειά. Φθάνει σχεδόν ἔως τὰ *μάτια* του τὸ σχίσιμο καὶ στὴ βάση του εἶναι πολὺ φαρδύ. “Ετσι τὸ στόμα του δταν ἀνοίγη γίνεται πολὺ μεγάλο.

Τὶ τρώγει. Τὸ χελιδόνι τρώγει μυγές, κουνούπια καὶ ἄλλα μικρὰ ἔντομα ποὺ τὰ ἀρπάζει μὲ τὸ ἀνοικτὸ του ράμφος στὸν ἀέρα ἐνῷ πετᾶ.

Ποῦ ζῇ. Τὸ χελιδόνι ἀγαπᾶ νὰ ζῇ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο, δὲν εἶναι δμως πουλὶ οἰκιακὸ διπῶς ή κότα, τὸ περιστέρι καὶ ἄλλα. Κτίζει τὴ φωλιά του κάτω ἀπὸ τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, κάτω ἀπὸ τὰ περβάζια τῶν παραθύρων ἢ κάτω ἀπὸ τὰ μπαλκόνια γιὰ νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὴ βροχή. Τὴ φωλιά του κτίζει μὲ λάσπη ποὺ τὴν ἀνακατεύει μὲ τὸ σάλιο του καὶ τὴν κολλᾶ ἐπάνω στὸν τοῖχο ποὺ διάλεξε. Κτίζει μόνον τὶς πρωτ-νές δρες γιὰ νὰ ξεραίνεται στὸ μεταξύ ὁ πηλός. “Οταν κτίζῃ κρατιέται μὲ τὰ νύχια καὶ τὴν ούρά του. ‘Η φωλιά του μοιάζει μὲ μισή σφαίρα, ἔχει ἀνοιγμα πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ θέλει 8—14 ημέρες γιὰ νὰ τὴν τελειώσῃ. ’Απὸ μέσα τὴ στρώνει μὲ τρίχες, πούπουλα καὶ χορταράκι ἤηρδ γιὰ νὰ εἶναι μαλακή.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ θηλυκὸ χελιδόνι γεννᾶ 4—6 αύγα καὶ τὰ κλωσσᾶ 15 ημέρες. ’Απὸ κάθε αύγὸ βγαίνει ἔνα μικρὸ χελιδονάκι ποὺ εἶναι γυμνὸ στὴν ἀρχὴ καὶ δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ πετάξῃ οὔτε νὰ βαδίσῃ. ’Ο πατέρας του καὶ ἡ μητέρα του δῆλη τὴν ημέρα πετοῦν ἐδῶ κι’ ἔκει γιὰ νὰ τοὺς φέρουν μυγίτσες καὶ κουνούπια γιὰ νὰ τὰ ταΐσουν.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κουράζονται πολὺ οἱ γονεῖς ἀλλὰ δὲν λογαριάζουν τὴν κούραση, μπροστά στὴν ἀγάπη ποὺ ἔχουν γιὰ τὰ παιδιά τους. Σιγὰ σιγὰ τὰ μικρὰ βγάζουν φτερά καὶ οἱ γονεῖς τὰ μαθαίνουν νὰ πετοῦν καὶ νὰ βρίσκουν μόνα τὴν τροφή τους. Τότε φεύγουν γιὰ κτίσουν ἀργότερα δικές τους φωλιές καὶ νὰ γεννήσουν καὶ αὐτὰ τὰ αύγα τους ἀπὸ σπέου θά βγοῦν ὅλα μικρὰ χελιδονάκια.

Τὰ χελιδόνια ἔρχονται στὸν τόπο μας μόλις μπῆ ἡ ἀνοίξη κατά τὸν Μάρτιο καὶ μένουν ἔως τὸ φθινόπωρο. Στὸ διάστημα αὐτὸ γέννονται αύγα καὶ βγάζουν μικρὰ χελιδονάκια δύο φορές.

Τὸ ἀποδημία τους. Τὸ φθινόπωρο στὸν τόπο μας καὶ στὰ ὅλα μέρη ποὺ εἶναι πιὸ βορεινὰ ἀπότὰ δικά μας, δταν ἀρχίσῃ τὸ κρύο, τὰ κουνού-

πιά. οἱ μυῆγες καὶ τὰ ἄλλα μικρά ἔντομα δὲν πετοῦν πιὰ στὸν ἀέρα. "Αλλα ψοφοῦν καὶ ἄλλα κρύβονται σὲ καμπιὰ ζεστὴ γωνιὰ στὰ σπίτια. "Ετοι τὰ χελιδόνια δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τροφή. Τότε ξεκινοῦν γιὰ μακρυνὰ ταξεῖδια καὶ φθάνουν στὴν Ἀφρικὴ ὅπου εἶναι ζεστὴ καὶ τὰ ἔντομα εἶναι ἄφθονα.

Πρὶν ξεκινήσουν μαζεύονται πολλὰ μαζὶ καὶ κάθονται ἐπάνω σιά σύρματα τοῦ τηλεγράφου. "Οταν μαζεύθουν πολλὰ ξεκινοῦν ὅλα μαζὶ καὶ ταξιδεύουν δρες ἐπάνω ἀπὸ τὴ στεριὰ καὶ τὴ θάλασσα γιὰ νὰ φθάσουν στοὺς ζεστοὺς τόπους.

"Αν πιάσῃ τὸ κρύο πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα του, πολλὰ χελιδόνια ποὺ δὲν πρόλαβαν νὰ φύγουν ψοφοῦν. Γι' αὐτὸ τὰ τελευταῖα χρόνια στὴ Σουηδία τὸ κράτος διέθεσε ἀεροπλάνο καὶ μάζεψε τὰ χελιδόνια ποὺ εἶχαν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ κρύο καὶ τὰ ἔστειλε ἀεροπορικῶς στοὺς ζεστοὺς τόπους. Τὰ πουλιά ποὺ φεύγουν τὸν χειμώνα γιὰ ζεστὰ μέρη καὶ ξανάρχονται τὴν ἄνοιξη τὰ λέμε ἀποδημητικὰ πουλιά.

Χαρίσματα. Τὰ χελιδόνια ζοῦν ζευγαρωτὰ καὶ ἀγαπιοῦνται πολύ. Θυμοῦνται τὸν τόπο ποὺ ἔκτισαν τὴ φωλιά τους τὴν περασμένη ἄνοιξη καὶ ἔρχονται καὶ τὴν ξαναβρίσκουν. "Αν τύχῃ καὶ ἔχει χαλάσει τὴ διορθώνουν μὲ μεγάλη ծρεξη καὶ τὴ νοικοκυρεύουν.

'Αγαποῦν πολὺ τὰ μικρά τους καὶ τὰ περιποιοῦνται μὲ μεγάλη ἀφοσίωση. Τοὺς ἀρέσει νὰ ζοῦν κοντὰ στὶς κατοικίες τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ ἔκει εἶναι πιὸ προφυλαγμένα ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς των.

Έχθροις ἔχει τὰ ἀρπακτικὰ πουλιά, ὅπως τὸ γεράκι καὶ τὰ ἀρπακτικὰ ζῶα, ὅπως τὴ γάτα καὶ τὴ νυφίτσα. 'Απὸ αὐτὰ ξεφεύγει μὲ τὸ γρήγορο πέταγμά του. "Οταν δύμως ἔχῃ μικρὰ στὴ φωλιά δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὰ γλυτώσῃ. Τὰ μέρη δύμως ὅπου κτίζει τὴ φωλιά του εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴν προστασία τῶν μικρῶν.

Χρησιμότητα. Τὰ χελιδόνια εἶναι πολὺ ὠφέλιμα γιατὶ τρώνε κατὰ έκατοντάδες τὰ μικρά ἔντομα πρὸ πάντων τὶς μυῆγες καὶ τὰ κουνούπια ποὺ εἶναι πολὺ ἐνοχλητικά καὶ πρὸ πάντων βλαβερά γιὰ μᾶς.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ χελιδόνι δὲν τὴν εἰχε ψαλιδισμένη τὴν οὐρά του, δῆπος σήμερα. Οὔτε τὸ στήθος του τὸ εἰχε κόκκινο. Τοῦ ψαλίδισμαν τὴν οὐρά καὶ τοῦ μάτωσαν τὸ στήθος ὅταν πήγε νὰ βοηθήσῃ τὸν βασιλιὰ στὴν Πόλη. "Ήταν τότε ποὺ ὁ βασιλιὰς πολεμοῦσε τοὺς Τούρκους. Κλεισμένος στὸ Κάστρο του ὁ Βασιλιὰς Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δὲν εὑρίσκει κανέναν γιὰ νὰ στείλῃ νὰ ζητήσῃ βοήθεια ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ενδόπολης. Τότε περνοῦσε ἀπὸ ἔκει τὸ χελιδόνι, ἀκούσει τὸν Βασιλά καὶ τοῦ εἴπε:

— 'Εγώ θὰ πάω καὶ θὰ εἰδοποιήσω νὰ ἔλθουν νὰ σὲ βοηθήσουν.

Ξεκίνησε, ἔκανε μεροκούς κύκλους στὴν Ἀγία Σοφιά. "Υστερα πήγε νὰ βγῆ ἔξω ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς. Μά καθὼς περνοῦσε ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς σήκωσε τὸ ξέφως του καὶ τοῦ ἔκοψε τὴν οὐρά στὰ δύο. "Ενας ἄλλος πάλι τὸ σημάδεψε καὶ τοῦ ἔριξε τὸ βόλι ξυστά στὸ στήθος. Τὸ καῦμένο τὸ χελιδόνι πληγώθηκε. Λίγο αἷμα τοῦ

έβαιψε τὰ ἄσπρα του φτερά ποὺ ἀπὸ τότε ἔγιναν κόκκινα.

* * *

— "Οποιος πιάνει χελιδόνι γίνεται φαλακρός. "Οποιος πειράζει τὰ χελιδόνια ἀρρωστάνει.

— Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἔνας χτύπησε ἔνα χελιδόνι ποὺ εἶχε τὴ φωλιά του στὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ του. Τότε τὰ ἄλλα πήγαν στὸ λειβάδι καὶ βρήκαν τὶς ὅγελάδες τοῦ χωρικοῦ ποὺ τὸν σκότωσε τὸ σύντροφό τους. Μὲ τὸ γάμφος τους τὶς κεντοῦσαν στὸν μαστούς των καὶ χυνόταν τὸ γάλα. "Ετσι τιμώρησαν τὸν κακὸν ἄνθρωπο.

* * *
— "Αν τὰ χελιδόνια πετοῦν γύρω ἀπὸ τὶς λίμνες ἢ ἀπὸ τὰ ποτάμια καὶ κάνουν βοὴ λένε ὅτι θὰ βρέξῃ. "Οταν πετοῦν ψηλὰ προμηνύεται κακοκαιρία.

* * *

— "Απὸ πάνω σὰν τηγάνι, ἀπὸ πίσω σὰν ψαλίδι κι' ἀπὸ κάτω σὰν βαμβάκι.
(Τὶ εἶναι ;)

Τὰ χελιδόνια

Χελιδόνα **ἱρχεται**
ἀπ' τὴν ἀσπρη θάλασσα
θάλασσαν ἐπέρσσε
καὶ σπειρὶ οἰκονόμησε
καὶ κάθησε καὶ λάλησε
καὶ γλυκὰ κελάδησε.

— Μάρτη μ' Μάρτη μου καλέ
καὶ Φλεβάρη φοβερέ
κι' ἀν χιονίσης κι' ἀν ποντίσης
πάλιν ἀνοικη μυρίζεις.

Χελιδόνι μου δροσάτο
χελιδόνι μου καλό
Ποῦ ήσουνα τόσον καιρό;
Σὲ ζητοῦσα σὰν τρελλό.

— "Ημουνα στὴν ξενήτειά
κι' ἔπαιξα μ' ἄλλα παιδιά,
τώρα **ἔρχομαι** ξανά
στὴν παλιά μου τὴ φωλιά.

11. Η ΜΥΙΓΑ

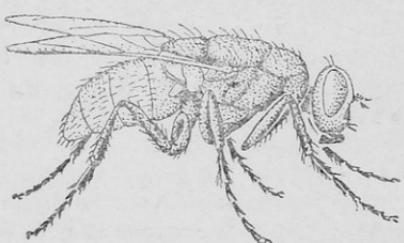
Παρατήρηση. Τὸ σῶμα τῆς χωρίζεται σὲ τρία μέρη ποὺ διακρίνονται καθαρὸ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὰ μέρη αὐτὰ τὰ λέμε **κεφάλι**, **θώρακα** καὶ **κοιλιά**. Πολλὰ ἄλλα μικρὰ **ζωῦφια** ἔχουν τὸ σῶμα τους χωρισμένο σὲ τρία μέρη διπλαὶς ή μυλγα. Τὰ **ζωῦφια** αὐτὰ τὰ λέμε **ἔντομα**. Τὰ ἔντομα δὲν ἔχουν κόκκαλα.

Τὸ **κεφάλι** τῆς μυλγας εἶναι σὰν μιὰ μισὴ σφαῖρα. Ἐνώνεται μὲ τὸ θώρακα μὲ ἔνα μικρὸ μισχὸ λεπτὸ καὶ μπορεῖ νὰ κινήται μὲ μεγάλη εύκολια. Τὰ **μάτια** τῆς εἶναι μεγάλα σὰν μισές σφαῖρες καὶ αὐτά, ἀλλὰ δὲν εἶναι μονοκόμματα. Ἀποτελούνται ἀπὸ πολλὰ μικρὰ ματάκια κοντά-κοντά τὸ ἔνα στὸ ἄλλο. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ μάτια ποὺ θὰ τὰ ίδομε καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἔντομα λέγονται «σύνθετα μάτια». Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο σύνθετα μάτια ή μυλγα ἔχει καὶ ἄλλα τρία «ἄπλα μάτια», μικρότερα, κοντά στὰ πρῶτα. "Έχει καὶ δύο μικρὰ λεπτὰ κερατάκια σὰν κλωστίτσες, ὡς **κερατίτες**. Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς προβάλλει μία παχειὰ **προβοσκίδα** ἐλαστικὴ ποὺ μοιάζει λίγο μὲ πόδι,

Στὸ θώρακα ἔχει ἔξι πόδια λεπτά ποὺ δὲν εἶναι μονοκόματα, ὀλλὰ μποροῦν καὶ διπλώνουν. Εἶναι δηλαδὴ ἀρθρωτά. Ἐχει καὶ ἕνα ζευγάρι φτερούγες λεπτές καὶ διαφανεῖς.

Στὴ ράχη τῆς ἔχει 4 μακριές γραμμές. Τὸ χρῶμα τοῦ κορμοῦ εἶναι γκρίζο καστανὸ καὶ τῆς κοιλιᾶς λίγο πιὸ ἀνοικτό.

‘Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ τῆς. ‘Η μυία ζῇ στὰ σπίτια, στοὺς σταύλους,

στοὺς δρνιθῶνες καὶ δηνούς ὑπάρχει ἀκαθαρσία. Τρώγει κάθε τὸ ποὺ εἶναι υγρὸ καὶ δι, τι μπορεῖ νὰ διαλυθῇ μὲ τὸ σάλιο τῆς. ‘Αγαπᾷ τὴ ζάχαρη καὶ τὴ λυώνει ρίχνοντας ἐπάνω της σάλιο καὶ υστερα τὴ ρουφᾶ σὰν σιρόπι. Κάθεται ἐπάνω στὰ σάπια φροθῆτα, στὶς ἀκαθαρσίες, στὶς πληγές

καὶ ρουφᾶ τὰ υγρὰ μὲ τὴν προβοσκίδα της. Γι' αὐτὸ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο ἔντομο. Μπορεῖ νὰ μεταδώσῃ τὶς χειρότερες ἀρρώστειες μεταφέροντας τὰ μικρόβια πάνω στὰ φαγητά μας δηνούς θὰ τύχη νὰ καθήση.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. ‘Η μυία δὲ τὸ καλοκαΐρι γεννᾶ αὔγα πολλές φορές. Τὰ αὔγα τῆς τὰ ἀφήνει ἡ σὲ σάπια φροθῆτα ἡ πάνω σὲ ψοφήμια. Γεννᾶ ἀπὸ 100 αὔγα κάθε φορά. ‘Απὸ κάθε αὔγα, σὲ 24 ὥρες, βγαίνει ἔνα μικρὸ σκουλήκι τυφλὸ καὶ χωρὶς πόδια. Χύνεται μέσα στὸ βρώμικο όλικὸ ποὺ εἶναι ύγρω του καὶ ἀρχίζει νὰ τρώγη. ‘Αφοῦ περάσουν 14 ἡμέρες τυλίγεται μέσα στὸ δέρμα του ποὺ παίρνει σχῆμα σιταριοῦ καὶ γίνεται, δηνούς λέμε, χρυσαλίδα. ‘Επειτα ἀπὸ ἄλλες 14 μέρες βγαίνουν οἱ τέλειες μυῆγες.

‘Ἐπειδὴ οἱ μυῆγες γεννοῦν πολλές φορές καὶ πολλὰ αὔγα κάθε φορά δὲ τὸ καλοκαΐρι, γι' αὐτὸ πληθαίνουν πολὺ καὶ γίνονται ἐνοχλητικὲς καὶ ἐπικίνδυνες. ‘Απὸ ἔνα ζευγάρι μυῆγες μποροῦν νὰ γίνουν 8—10 χιλιάδες καινούργιες μυῆγες.

‘Ἐχθροὺς ἔχει τὰ πουλιά, ίδιας τὰ χειλιδόνια, καὶ τὸ κρύο. ‘Οταν μπῆ τὸ χειμωνάτικο κρύο οἱ μυῆγες ψιφοῦν. Μένουν λίγες ποὺ ναρκώνονται στὶς ζεστές γωνίες.

Χρησιμότητα. ‘Η μυία δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε τὸν ἀνθρωπο. Χρησιμεύει μόνον γιὰ τροφὴ στὰ πουλιά ποὺ μᾶς ἔξυπηρετοῦν μὲ τὸ νὰ τρώγουν τὶς μυῆγες καὶ τὰ ἄλλα βλαβερά ἔντομα. ‘Η μυία εἶναι βλαβερὴ γιατὶ μᾶς λερώνει τὰ φαγητά μας καὶ μᾶς φέρνει πολλές ἀρρώστειες.

‘Η μεγάλη καθαριότητα τὶς διώχνει ἀπὸ τὰ σπίτια μας γιατὶ τότε δὲν βρίσκουν τίποτε ἔξω ξεσκέπαστο γιὰ νὰ φάνε, οὔτε βρώμικα μέρη γιὰ νὰ γεννήσουν τὰ αὔγα του. Τὶς κυνηγοῦμε ἐπίσης μὲ τὸ Ντί-ντι-τί καὶ ἄλλα «έντομοκτόνα φάρμακα».

Χαρίσματα. ‘Η μυία πετᾶ πολὺ γρήγορα καὶ μπορεῖ νὰ βαδίσῃ γρή-

γορα ἄκομα καὶ σὲ τζάμι ποὺ γλυστρᾶ καὶ σὲ ταβάνι μὲ τὸ σῶμα τῆς κρεμασμένο ἀνάποδα. Αύτὸ τὸ κατορθώνει γιατὶ ἀνάμεσα στὰ δάχτυλά της, στὶς πατοῦσες τῶν ποδιῶν της, ἔχει κάτι μικρὰ βολάκια σὰν μαξιλαράκια ποὺ ἔχουν μία κολλητικὴ οὐσία.

Ποικιλίες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη μυία ἔρχονται στὰ σπίτια μας καὶ οἱ **κερατόμυιες** ποὺ εἶναι μεγαλύτερες. Αύτὲς μυρίζονται ἀπὸ μακρυά τὸ κρέας καὶ τὸ τυρὶ καὶ ἔρχονται νὰ γεννήσουν τὰ αὐγά τους ἐπάνω σ' αὐτό. "Οταν φᾶμε κρέας ἡ τυρὶ ποὺ εἶναι μολυσμένα μὲ αὐγὰ μυίας μᾶς πιάνουν δυνατοὶ ἐμετοὶ καὶ πόνοι στὴν κοιλιά. Γι' αὐτὸ τὴ μυία αὐτὴ τῇ λέμε καὶ «έμετικὴ μυία».

12. Ο ΜΕΤΑΞΟΣΚΩΛΗΚΑΣ

Παρατήρηση. Ὁ μεταξοσκώληκας ὅταν εἶναι στὴν τέλεια μορφή του εἶναι μία πεταλούδα νυκτόβια. Ἐχει τέσσερες κοντές πτέρυγες γεμάτες μὲ λευκὴ λεπτὴ σκόνη. Τὸ σῶμα της εἶναι κυλινδρικό καὶ λίγο παχούλο. "Οταν κάθεται, κρατεῖ τὶς πτέρυγές της σὰν στέγη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοιλιά της. Στὸ **νεφάλι** της ἔχει δυὸ μικρὰ σύνθετα **μάτια** καὶ δυὸ **κεφαλεῖς** ποὺ μοιάζουν μὲ φτερό.

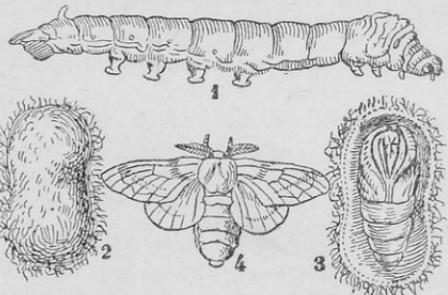
Ποῦ ζῆ. Ὁ μεταξοσκώληκας, ὅταν ζῇ ἐλεύθερα, δπως συμβαίνει στὴν πατρίδα του τὴν Κίνα, πετεῖ ἀπὸ κλάδο σὲ κλάδο ἐπάνω στὶς μουριές καὶ γεννᾷ τὰ αὐγά του στὸ κάτω μέρος τῶν φύλλων.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ θηλτὸ γεννᾷ ἔως 1200 αὐγά πού εἶναι μικρὰ σὰν τὸ κεφάλι τῆς καρφίτσας. Ἀπὸ τὰ αὐγὰ αὐτὰ βγαίνουν μικρές μαυριδερές **κάμπιες** ποὺ τρέφονται ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς **μουριᾶς**. Μεγαλώνουν πολὺ γρήγορα καὶ ἀλλάζουν τὸ δέρμα τους τέσσερες φορές όσπου νὰ περάσουν 30 ήμέρες.

Τώρα ἔχουν μεγαλώσει ἀρκετά καὶ σταματοῦν νὰ τρῶνε. Τότε ἀφοῦ στερεωθοῦν σὲ κάποιο κλαδάκι βγάζουν ἔνα ύγρο ἀπὸ τὸ στόμα τους ποὺ μόλις βγῆ στὸν ἀέρα γίνεται **κλωστή**. Μὲ τὴν κλωστή ποὺ εἶναι τὸ γνωστό μας **μετάξι**, τυλίγουν τὸ σῶμα τους καὶ σχηματίζουν ἔνα **κουκούλι**.

Μέσα στὸ κουκούλι ἡ κάμπια σιγά - σιγά μεταμορφώνεται σὲ **πεταλούδα**. Χύνει ἔνα ύγρο καυστικό καὶ κάνει μία τρύπα στὸ κουκούλι ἀπὸ όπου βγαίνει τὸ τέλειο ἔντομο καὶ πετεῖ στὶς μουριές γιὰ νὰ γεννήσῃ τὰ αὐγά του.

Οἱ μεταξοσκώληκες στὶς περισσότερες χώρες δὲν ζοῦν ἐλεύθεροι ἀλλὰ

τούς διατρέφει δ ἄνθρωπος γιὰ νὰ παίρνῃ τὸ μετάξι ἀπὸ τὰ κουκούλια.

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀνατρέφουν μεταξοσκώληκες μαζεύουν τὰ αὐγὰ τους ποὺ τὰ λένε σπόρους καὶ τὰ βάζουν σὲ κουτιά ποὺ ἔχουν τρύπες ώστε νὰ παίρνουν δέρα. Τὰ κρατοῦν σὲ μέρος ζεστὸ καὶ δταν βγοῦν οἱ κάμπιες τους βάζουν κάθε μέρα πολλὰ φύλα μουριᾶς κομμένα σὲ λεπτὰ κομματάκια. Ἔτσι τρώνε καὶ μεγαλώνουν γρήγορα.

“Οταν ἔρθη ἡ ὥρα νὰ κάνουν τὸ κουκούλι τους τούς βάζουν κλαδιά ἀπὸ δένδρα ἢ καλαμωτές δπως τις λένε γιὰ νὰ ἀνέβουν ἐπάνω καὶ νὰ στερεωθοῦν.

Πρὶν ἔλθῃ δ καιρὸς νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ κουκούλι, δ μεταξοτρόφος τὰ βάζει σὲ ζεστὸ νερὸ ἢ σὲ φούρνους ποὺ εἶναι ἐπίτηδες γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτῆς. Ἔτσι ἡ **χευσαλλίδα** ποὺ εἶναι μέσα στὸ κουκούλι ψοφᾶ καὶ τὰ κουκούλια στέλνονται σὲ ἐργοστάσια δπου ξετυλίγουν τὸ νῆμα μὲ κατάλληλα μηχανήματα καὶ βγάζουν τὸ μετάξι. Κάθε κουκούλι ἔχει ἀρκετὸ μετάξι. Ὑπελόγισαν δτι ἔχει κλωστὴ μὲ μάκρος ἔως 500 μέτρα ἀλλὰ εἶναι πολὺ λεπτή. Ἐνώνοντας μεταξύ τους τὸ μετάξινο νῆμα ἀπὸ περισσότερα κουκούλια κάνουν μᾶς χονδρὸ καὶ στερεά μεταξωτὴ κλωστή.

Ἡ σηροτροφία. Ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ μεταξοσκώληκα, ποὺ λέγεται σηροτροφία, στὸν τόπον μας ἔχει γίνει μᾶς ἐπιχείρηση ποὺ φέρνει ἀρκετὰ κέρδη, γιατὶ ἔχομε πολλές μουριές καὶ μποροῦν νὰ τρέφωνται οἱ κάμπιες. Ἐχουν γίνει καὶ πολλὰ ἐργοστάσια ποὺ κάνουν μεταξωτὰ ὑφάσματα πολὺ στερεά καὶ δροσερά.

Ἴστορία τοῦ μεταξοσκώληκα. Τὸ μετάξι μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Κίνα στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 550 μ. Χ. καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὶς ἄλλες Εὐρωπαϊκές χῶρες. (Γιὰ τὴν ἴστορία τοῦ μεταξιοῦ μπορήτε νὰ διαβάσετε πολλές λεπτομέρειες στὴ «Φυσικὴ ἴστορία» τῆς ΣΤ' Τάξεως).

ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΑ

“Ηταν μεγάλη Παρασκευή. Οἱ Ἐβραῖοι εἶχαν σταυρώσει τὸ Χριστὸ στὸ Γολγοθά. Ἡ Παναγία είχε πάει στὸ φτωχὸ σπιτάκι της καὶ ἔκλαιε τὸ σταυρωμένο παιδί της. “Ολα τὰ ζῶα πήγαιναν νὰ τὴν παρηγορήσουν. “Ολα τῆς ἔφερναν κάτι γιὰ νὰ βάλη στὸ στόμα της.

“Ανάμεσα στὰ ἄλλα ζῶα πήγε καὶ ἡ χελώνα φορτωμένη τὸ τσουκάλι της μὲ τὴ βρασμένη φακή. Πέρασε δρόμους, αὐλάκια, χωράφια, λακοῦβες καὶ δύμας κατάφερε νὰ μήν γύση τὸ τσουκάλι μὲ τὴ φακή της. Μὰ μόλις ἔφθασε στὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ τῆς Παναγίας σκόνταψε, καὶ τὸ τσουκάλι μὲ τὴ φακή κατράκυλησε. Ἡ φακὴ χύνηκε. Ἡ Παναγία, ποὺ ἔβλεπε τὴ χελώνα καὶ τὸ τραβούγια νὰ δρασκελίσῃ τὸ κατώφλι της, γέλασε μὲ τὸ πάθημά της. Μὰ στὴ στιγμὴ πήγε δ νοῦς της στὸ σταυρωμένο παιδί της καὶ εἶπε:

—Συμφορά μου. Τὸ παιδί μου εἶναι σταυρωμένο καὶ ἐγὼ γελῶ. Σκουλήκια νὰ νὰ βγάλουν τὰ χείλη τοῦτα.

Μὲ τὸ λόγο της τὰ χείλη της ἔβγαλαν σκουλήκια. Πιάνει τότε τὸ ἔνα τὸ κοιτάζει ἀπὸ ἕδω τὸ κοιτάζει ἀπὸ ἐκεῖ καὶ λέγει:

—Εὐλογημένο σκουλήκι. Μακάρι νὰ ζήσουν ἀπὸ σένα πολλοὶ φτωχοὶ ἄνθρωποι.

‘Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὸ σκουλήκι αὐτῷ, βγαίνουν τὰ μεταξένια κουκούλια μὲ τὶς κλωστὲς ποὺ βγάζει ἀπὸ τὴν κοιλιά του. Οἱ φτωχοὶ ἄνθρωποι ποὺ τὸ τρέφουν γεμίζουν χρήματα.

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ

—Καὶ τώρα, παιδάκια μου, εἶπε ἡ γιαγιά, εἶναι ή σειρά μου νὰ σᾶς περιγράψω τὴ ζωὴ τῶν φυτῶν, τῶν δένδρων, τῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν λαχανικῶν ποὺ θὰ μάθετε στὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ιστορίας σας στὸ σχολεῖο.

Τὰ φυτά, τὰ δένδρα, τὰ λουλούδια καὶ τὰ λαχανικά εἶναι πολλά, μᾶς πάρα πολλά. Θὰ σᾶς περιγράψω ἔνα· ἔνα. Οἱ Ιστορίες ποὺ θὰ σᾶς διηγηθῶ γι' αὐτά εἶναι πολλές. "Ολόκληρη τὴ φετεινή χρονιά θὰ οᾶς μιλῶ γιὰ τὰ φυτὰ τῆς πατερίδος μας. Τὸν ἄλλο χρόνο θὰ συνεχίσωμε γιὰ νὰ τὰ τελειώσουμε δλα. "Οπως συμφωνήσαμε, ὁ παππούς θὰ σᾶς μιλᾶ γιὰ τὰ ζῶα καὶ ἔγω γιὰ τὰ φυτά.

Καὶ τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἀρχίσωμε. Θὰ σᾶς μιλήσω πρῶτα γιὰ τὰ φυτὰ τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔχῆς: δὲ βασιλικός, ἡ γαρυφαλιά, ἡ βιολέττα, τὸ σκυλάκι, τὸ ζουμπούλι, ὁ κρίνος, ὁ πανσές, ἡ τριανταφυλλιά, τὰ χρυσάνθεμα καὶ μερικὰ ἄλλα φυτά γιὰ τὰ δόποια θὰ σᾶς μιλήσω τοῦ χρόνου ποὺ θὰ πάτε στὴν Τετάρτη τάξῃ.

Προσπαθήστε τώρα νὰ τὰ μετρήσετε. Νὰ τὰ παρατηρήσετε καλά, δποὺ κι' ἀν τὰ βρήτε σὲ γλάστρες, σὲ αὐλές, σὲ παρτέρια τῶν κήπων. Νὰ ιδήτε πῶς εἶναι καμωμένος ὁ κορμός των, οἱ ρίζες, τὰ κλαδιά, τὰ φύλλα, τὰ ἀνθη, οἱ καρποί των. Πῶς καὶ μὲ τὶ τρέφονται γιὰ νὰ μεγαλώσουν. Πῶς καλλιεργούνται. 'Απὸ ποιές ἀσθένειες κινδυνεύουν. Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύουν.

Γιὰ δλα αὐτά, θὰ σᾶς μιλήσω μὲ πολλές λεπτομέρειες. Θὰ λύσω τὶς ἀπορίες σας. Πολλές ἀπ' αὐτές θὰ λυθοῦν μέσα στὸ σχολεῖο ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ τοὺς συμμαθητές σας.

Καὶ τώρα δις μὴ σᾶς κουράσω ἄλλο, εἶπε ἡ γιαγιά. "Η Μαΐρούλα δις μᾶς ἀπαγγείλη ἔνα ποιηματάκι γιὰ τὰ λουλούδια ἡ γιὰ τὰ φυτά. "Η Μαΐρη ἀρχίσε :

Τὰ ἄνθη

"Ἄνθια ὥραια πλουμιστά
ἀνθια δλο χάδι
βελουδένια, ἀτλαζωτά
εἴμαστε τῆς γῆς παιδιά.

"Ασπροι κρίνοι κι' ἀψηλοί
γιασεμιά χιονάτα
μενέξιδες ντροπαλοί
στάζουνε δροσιά πολλή.

Μοσκομύριστος πανσές
βιόλα, παπαρούνα
στὰ μελίσια τὰ μικρά
εἴμαστε σὲ μιὰ φωλιά.

Μαργαρίτες στὰ χρυσά
μὲ λαμπρές κορδνες
ζουμπούλακια φουντωτά
οἱ δμορφες οἱ ἀνεμώνες.

Πασχαλιές, γαρουφαλιές
μοσκομυρισμένες
λυγερές τριανταφυλλιές
λουλούδια φορτωμένες.

Δίχως ἔγνοια στὴ ζωὴ
δίχως περιφάνεια
μεσ' στὸν ἥλιο ἐδῶ στὴ γῆ
ζοῦμε σὰ σὲ μιὰ γιορτή.
Μ., Παπαδημητρίου

1. Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Παρατήρηση. "Ολα τὰ παιδιά ξέρουν τὸ βασιλικό γιατὶ τὸν ἔχουν ίδῃ στὶς γλάστρες τοῦ σπιτιοῦ τῶν καὶ ἔχουν ἀπολαύσει τὴν ὥραία μοσχοβολιά του. Μὰ ποιὸ παιδάκι ἔχει παρατηρήσει μὲ προσοχὴ τὸ βασιλικό; Ἐσὺ Φάνη καὶ Μαιρούλα, τὸν ἔχετε προσέξει; "Ας κάνωμε μιὰ δοκιμή. Ἡ γλάστρα μὲ τὸ βασιλικό εύρισκεται μπροστά μας, εἶπε ἡ γιαγιά. Γιὰ νὰ ίδομε τώρα, τὶ θὰ παρατηρήσωμε;

"Οπως βλέπετε ὁ βλαστὸς τοῦ βασιλικοῦ εἶναι πράσινος, πολὺ κοντὸς καὶ μὲ πολλὰ κλωνάρια, ἔτοι ποὺ ὁ βασιλικὸς μὲ τὰ φύλλα του μέσα στὴ

γλάστρα μοιάζει μὲ μιὰ ὀλοπράσινη φουντωτὴ μπάλα. Τὰ φύλλα του εἶναι τρυφερά, ἔχουν μίσχο μακρὺ καὶ τὸ σχῆμα τους μοιάζει μὲ τὸ σχῆμα τοῦ αὐγοῦ.

Τὰ φύλλα εἶναι ζευγαρωτὰ τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο. Τὸ ἐπάνω ζευγάρι κάνει σταυρὸ μὲ τὸ κάτω ζευγάρι γι' αὐτὸ τὰ λέμε σταυρωτά. Τὰ σταυρωτὰ φύλλα ἔχουν τὸ καλὸ δῖτι τὰ ἐπάνω φύλλα δὲν ἔμποδίζουν τὸν ἥλιο νὰ βλέπῃ τὰ πιὸ κάτω. "Ο βασιλικὸς ἔχει πλατειὰ φύλλα καὶ τὸν λέμε πλατύφυλλο. "Αλλος βασιλικὸς ἔχει στενὰ φύλλα. Αὐτὸς εἶναι στενόφυλλος. "Αλλος ἔχει σγουρά φύλλα. Αὐτὸς εἶναι σγουρόφυλλος. Βασιλικὸς ἀπὸ βασιλικὸ διαφέρει κατὰ τὰ φύλλα, ἀλλὰ σὲ δλες τὶς

γλάστρες ὁ βασιλικὸς ἔχει τὴν ἵδια διμορφία, γίνεται πολὺ φουντωτὸς καὶ σκορπά τὴν ἵδια γλυκειά μυρωδιά.

"Ανάμεσα στὰ φύλλα, φαίνονται πολλὰ ὅσπρα λουλουδάκια. Κάθε ἔνα ἀπὸ τὰ λουλουδάκια αὐτὰ θὰ γίνη δργύτερα καρπός. "Ολα τὰ παιδιά ἔχουν ίδῃ στὶς γλάστρες τους τὰ μικρὰ βλασταράκια ποὺ εἶναι ὁ καρπός τοῦ βασιλικοῦ. Μέσα στὸν καρπὸ ύπαρχουν οἱ σπόροι. "Απὸ τοὺς σπόρους αὐτούς, ὅταν τοὺς φυτέψωμε θὰ βγοῦν καινούργια φυτά.

"Η ρίζα του εἶναι φουντωτὴ σὰν χοντρές κλωστές.

Πῶς καλλιεργεῖται. Τὸ βασιλικὸ συνηθίζομε νὰ φυτεύωμε τὸ Μάρτιο καὶ μάλιστα στὴ γιορτὴ τῶν Ἀγίων Σαράντα ποὺ εἶναι στὶς 10 Μαρτίου. Ρίχνομε τοὺς μικρούς σπόρους σὲ μιὰ μεγάλη γλάστρα ἢ σὲ ἔνα κασόνι μὲ χρῶμα ἀφράτο ἀνακατωμένο μὲ χωνεμένη κοπριά. Σκεπάζομε ἔπειτα τοὺς σπόρους μὲ λίγο χωμα χωρὶς νὰ ἀφήσωμε νὰ πάνε πολὺ βαθειά. Τὸν ποτίζομε τακτικά καὶ σὲ λίγες μέρες ἡ γλάστρα θὰ γεμίσῃ μὲ μικρὰ πράσινα φυλλαράκια. Κάθε ἔνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἔνας νέος βασιλικός. "Οταν

μεγαλώσουν λίγο τά νέα φυτά, πρέπει νά τά άραιωσωμε. Τά βγάζομε ένα ένα μὲ προσοχὴ φροντίζοντας νά έχουν άρκετό χώμα γύρω στις ρίζες τους. Πρέπει νά προσέξωμε πολὺ νά μή χαλάσουν οι μικρές τριχοθλες, πού εἶναι τριγύρω στις άκρες ἀπὸ τις ρίζες γιατὶ σταν χολάσουν αύτές δὲν μπορεῖ τὸ φυτό νά πάρη νερὸ καὶ τροφὴ ἀπὸ τὸ χώμα. Χωρὶς νά τινάξωμε τὸ χώμα ἀπὸ τις ρίζες, τὰ φυτεύομε κατόπιν σὲ ἄλλη γλάστρα ένα - ένα ἢ στὸν κῆπο μας, ἀφοῦ ἔτοιμάσωμε τὸ χώμα στὸ ἐποίο θά τὰ βάλωμε ρίχνοντας άρκετὴ χωνεμένη κοπριά.

Ο βασιλικὸς δὲν ἀντέχει στὴν ξηρασία. Γι' αὐτὸ πρέπει νά ποτίζεται τακτικά. Ἀλλὰ οὔτε καὶ στὸ κρύο ἀντέχει. Τὸ χειμῶνα ξεροίνεται, ἀφοῦ ἔτοιμάσει δμως τοὺς σπόρους του καὶ ἔτσι μποροῦμε νά φυτέψωμε τὴν ἄνοιξη καινούργιους βασιλικούς.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸν βασιλικὸ καλλιεργοῦμε γιὰ τὴν ώραία του μυρωδιά καὶ τὴ φιγούρα του. Εἶναι ἀπὸ τὰ φυτά ποὺ τὰ λέμε καλλωπιστικά. Ἀπὸ τὸν πλατύφυλλο βασιλικὸ σὲ πολλὰ μέρη βγάζουν ένα λάδι ἀρωματικό. Στὴν Δυτικὴ Ἀφρικὴ τὰ φύλλα τοῦ βασιλικοῦ χρησιμοποιοῦνται ἀντὶ γιὰ τσάι.

Αλλες πληροφορίες. Τὸ ὄνομά του ἐπήρε γιατὶ βρέθηκε στὸν τόπο δπου ἦταν Θαμμένος ὁ Τίμιος Σταυρὸς ἐπάνω στὸν ὅποιο εἶχαν σταυρώσει τὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Βασιλέα τοῦ Κόσμου.

Ιστοριούλα

Οταν σταύρωσαν τὸ Χριστὸ οἱ Ἐβραῖοι, οἱ χριστιανοὶ πῆραν τὸν Τίμιο Σταυρὸν καὶ τὸν ἔχωσαν βαθειὰ στὴ γῆ.

Πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε ὥσπου ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ πρῶτος χριστιανὸς αὐτοκράτορας, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἡ μητέρα του ἦταν Ἁγία Ἐλένη ἦταν πολὺ καλὴ χριστιανὴ καὶ πήγε νὰ ξεθάψῃ τὸ Σταυρό. Οταν δμως τὸν ξέθαψε τὶ νὰ ἰδῃ. Ἄντι γιὰ ένα Σταυρὸν βρήκε τρεῖς. Ἡταν, βλέπετε, οἱ σταυροὶ καὶ τῶν δύο ληστῶν. Πῶς νὰ καταλάβῃ ποιός ἦταν ὁ Τίμιος Σταυρός;

Καὶ νὰ πού γίνηκε τὸ θαῦμα. Γύρω ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρὸν φύτρωσε ένα ταπεινὸ φυτό. Ἀλλὰ τὶ ἦταν αὐτό; Εὐδώδιασε ὁ τόπος. Τὸ μικρὸ αὐτὸ φυτὸ ἦταν ὁ βασιλικὸς καὶ φύτρωσε γιὰ νὰ δεῖξῃ ποιὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἦταν ὁ Τίμιος Σταυρός. Γι' αὐτὸ τοῦ Σταυροῦ στὴν ἐκκλησίᾳ μοιράζουν βασιλικό.

2. Η ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ (Διανθος)

Παρατίρηση. Η ρίζα τῆς γαρυφαλιάς εἶναι μακρουλὴ καὶ στερεή. Εχει σχῆμα κώνου καὶ χώνεται κατ' εύθειαν ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω στὴ γῆ. Ετσι κατορθώνει νὰ στερεώνεται γερά καὶ νὰ παίρνη ύγρασία ἀπὸ τὰ πιὸ βαθειὰ στρώματα ποὺ δὲν στεγνώνουν εὔκολα. Η γαρυφαλιά φουντώνει μόνη της καὶ θὰ ξεραινόταν ἀν δὲν εἶχε βαθειές ρίζες. Μὲ τις ρίζες της αὐτές παίρνει ἀπὸ τὸ χώμα τὸ νερὸ τῆς βροχῆς. Πιὸ καλά δμως εἶναι νὰ ποτίζωμε τὴ γαρυφαλιά.

Ο βλαστός της. Ενα μεγάλο μέρος τοῦ βλαστοῦ εἶναι χωμένο μέσα

στή γη. Είναι συνέχεια τής ρίζας πρόδειτά έπάνω, δεχώριζει δμως από τη ρίζα γιατί έχει κόμπους κατά διαστήματα. Έπάνω στούς κόμπους έχει κάτι σάν μικρές φλουδίτσες πού μοιάζουν μὲ ξερὰ ἀπομεινάρια φύλλων. Τὸ μέρος τοῦ βλαστοῦ πού είναι μέσα στή γη λέγεται υπόγειος βλαστός ή ρίζωμα, ἐπειδὴ μοιάζει μὲ ρίζα.

“Εξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος προβάλει τὸ ἄλλο κομμάτι τοῦ βλαστοῦ πού είναι πράσινος, λεπτός καὶ έχει κόμπους κατά διαστήματα. Τοὺς κόμπους αὐτοὺς τοὺς λέμε γόνατα. “Οσο μεγαλώνει ἡ γαρυφαλιά, ἡ ρίζα τῆς βγάζει παρακλάδια ποὺ ξαπλώνονται μέσα στὸ χῶμα. “Ο υπόγειος βλαστός βγάζει καὶ αὐτὸς καλάδονς ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος πρός τὰ ἔπάνω καὶ φθάνουν 30—50 πόντους ύψος. Καὶ ὁ βλαστός πού είναι ἔξω ἀπὸ τὴν γηνί βγάζει παρακλάδια καὶ ἔτσι ἡ γαρυφαλιά φουντώνει καὶ γίνεται πυκνή. Οἱ κόμποι στὸ κάτω μέρος είναι πιὸ κοντὰ ὁ ἔνας στὸν ἄλλο καὶ ὅσο τὸ φυτὸ ψηλώνει είναι ἀραιότεροι.

Τὰ φύλλα βγαίνουν ἀπὸ κάθε κόμπο ζευγαρωτὰ τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο χωρὶς μίσχο. Είναι μακρόστενα καὶ παχειά. Τραβιοῦν λοξά πρός τὰ ἔπάνω καὶ είναι αὐλακωτά στὸ μέσα τους μέρος. “Ετσι τὸ νερὸ τῆς βροχῆς καὶ τῆς δροσιᾶς, ἀπὸ τὰ φύλλα κυλᾶ πρός τὰ κάτω καὶ πηγαίνει στὰ κλαδιά. “Απὸ αὐτὰ πηγαίνει στὸ βλαστὸ καὶ ἔπειτα στὴ ρίζα.

Τὰ ἄνθη τῆς. Τὰ ἄνθη τῆς βγαίνουν στὶς ἄκρες τῶν κλαδιῶν ἔπάνω σὲ μικρὰ κοτσάνια. Τὸ ἔξω μέρος τοῦ λουλουδιοῦ είναι πράσινο καὶ μοιάζει μὲ σωλήνα. Τὸ μέρος αὐτὸ τὸ λέμε κάλυνα. Μέσα ἀπὸ αὐτὸν βγαίνουν δμορφα φύλλα χρωματιστά, ρόζ, κίτρινα, σπόρα, κόκκινα καὶ ἄλλα. Αὐτὰ τὰ λέμε πέταλα τοῦ λουλουδιοῦ. Στὸ γαρύφαλο τὰ πέταλα, στὸ ἔπάνω μέρος τους, είναι φαρδιά καὶ στὴν ἄκρη τους δόνοντωτά. Στὸ κάτω μέρος τους, δηλ. αὐτὸ ποὺ χώνεται μέσα στὸν κάλυκα, τὰ πέταλα είναι στενώτερα καὶ πιὸ λεπτά. Τὰ πέταλα στὶς γαρυφαλιές ποὺ φυτρώνουν μόνες τους είναι τέσσερα. Στὶς γαρυφαλιές δμως ποὺ καλλιεργοῦμε τὰ γαρύφαλα ἔχουν πολλὰ πέταλα. Αὐτὰ τὰ λέμε «διπλὰ γαρύφαλα». Τὰ γαρύφαλα ἔχουν γλυκειά καὶ δυνατή μυρωδιά.

Οἱ πεταλούδες πετοῦν συχνά ἀπὸ γαρύφαλο σὲ γαρύφαλο καὶ χώνουν τὴν μακρύά τους προβοσκίδα μέσα στὸ βάθος τοῦ λουλουδιοῦ γιὰ νὰ ρουφήσουν τὸ γλυκό χυμὸ πού βρίσκεται στὸ βάθος του. “Ετσι ἡ γύρι κολλᾶ ἔπάνω τους καὶ τὴ φέρνουν ἀπὸ τοὺς στήμονες τοῦ ἔνδος λουλουδιοῦ στὸν υπερο τοῦ ἄλλου. Μὲ τὴ βοήθεια τους αὐτὴ τὰ ἄνθη τῆς γαρυφαλιᾶς κατορθώνουν γὰ δέσουν καρπό.

‘Ο καρπός της. ‘Ο καρπός της γαρυφοιλίας είναι μικρός, στρογγυλός καὶ ἔχει μέσα του πολλούς μικρούς λεπτούς σπόρους. “Οταν ὀριμάσῃ ἀνοίγει στὴν κορυφή του καὶ ἀφήνει νὰ ξεφύγουν οἱ μικροὶ σπόροι.

Πῶς καλλιεργεῖται. Ή γαρυφαλιά πολλαπλασιάζεται μὲ τέσσερες τρόπους. 1) Μὲ τοὺς σπόρους της. Τοὺς σπέρνομε τὸ Φεβρουάριο ἢ τὸ Μάρτιο, σὲ σπορεῖα (τζάκια) στὸν κῆπο ἢ σὲ γλάστρες μὲ χῶμα ἀνακαταψένο μὲ πολλὴ κοπριά ἢ μὲ καστανόχωμα. Κατὰ τὸ φθινόπωρο, μεταφυτεύομε τὶς μικρές γαρυφαλιές ποὺ ἔχουν μεγαλώσει ἀρκετά. 2) Κατὰ τὸν Ὁκτώβριο ἢ Νοέμβριο κόρβομε μὲ μικρὸ καὶ κοφτερὸ μαχαίρι, ἐνα κλωνάρι μὲ ἀρκετούς κόμπους. Τὸ κόρβομε στὴ μέση ἐνδὸς κόμπου καὶ σχίζομε τὸ κλωνάρι στὴ βάση του ἔως ἐνα πόντο. Βάζομε ἐνα ξυλάκι ἢ μιὰ πετρούλα στὴ μέση ἀπὸ τὸ σχίσμιο, ὡστε τὰ κομμένα μέρη νὰ στέκωνται μακριὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ χώνομε τὴν ἄκρη αὐτῆς τοῦ κλαδιοῦ στὸ χῶμα. Τὸ ποτίζομε τακτικά καὶ σὲ λίγο ριζώνει μιὰ νέα γαρυφαλιά. 3) Πιάνομε ἐνα κλαδί καὶ τὸ γέρνομε στὸ χῶμα καὶ σκεπάζομε τὴ μέση ἀφήνοντας τὴν ἄκρη του ἐλεύθερη πρὸς τὰ ἐπάνω. Τὸ κάτω μέρος τοῦ κομματιοῦ τοῦ κλαδιοῦ ποὺ θὰ σκεπάσωμε μὲ τὸ χῶμα τὸ ἔχομε χαράξει κατὰ τὸ μάκρος του μὲ τὸ μαχαιράκι. “Οταν περάσῃ ἔνας χρόνος καὶ ἔχει πιά ριζώσει τὸ νέο φυτό, τὸ ξεχωρίζομε ἀπὸ τὸ παλιό, κόρβοντας μὲ τὸ μαχαιράκι τὸ μέρος ποὺ ἐνώνεται μ’ αὐτό. ‘Ο τρόπος αὐτὸς λέγεται «πολλαπλασιασμὸς μὲ καταβολάδες». 4) **Με παραφυάδες.** Απὸ τὸν ύπόγειο βλαστό, δπως εἴδαμε, βγαίνουν πρὸς τὰ ἐπάνω κλάδοι. Αὐτοὶ λέγονται παραφυάδες. ‘Επειδὴ τὸ κάτω μέρος τους βρίσκεται μέσα στὸ χῶμα, βγάζουν μικρές λεπτὲς ρίζες πρὸς τὰ πλάγια. Τὶς παραφυάδες αὐτὲς τὶς ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὴ βάση τους μαζὶ μὲ τὶς ριζίτσες καὶ τὶς φυτεύομε σὲ ἄλλο μέρος. ‘Απὸ αὐτὲς γίνονται γρήγορα καίνουργιες γαρυφαλιές. ‘Η γαρυφαλιά θέλει τακτικὸ πότισμα καὶ περιποίηση. “Οταν τὴν περιποιούμεθα ζῇ δέκα χρόνια καὶ περισσότερα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὴ γαρυφαλιὰ τὴν καλλιεργοῦμε γιὰ τὴν δημοφιά τῶν λουλουδιῶν τῆς καὶ τὴν ὥραία τους μυρωδιά. Γι’ αὐτὸ τὴ λέμε φυτὸ καλλωπίστικὸ. Πολλοὶ φυτεύουν καὶ περιποιοῦνται τὶς γαρυφαλιές γιὰ νὰ πωλοῦν τὰ ἀνθητὰ τους. Οἱ γαρυφαλιές τῶν ἀνθοπωλῶν ἀνήκουν σὲ πολλές ποικιλίες ποὺ κάνουν πάρα πολλὰ παρακλάδια μὲ πολλὰ ἀνθητὰ καὶ φθάνουν σὲ ὅψος 50—60 πόντους. “Αλλες ποικιλίες κάνουν διπλὰ γαρύφαλα μεγάλα μὲ πολλὰ πέταλα καὶ πολὺ δυνατή μυρωδιά. Μὲ τὸ ἐμπόριο τῶν λουλουδιῶν, οἱ ἀνθοκόμοι καὶ οἱ ἀνθοπωλεῖς κερδίζουν πολλὰ χρήματα καὶ συντηροῦνται πολλές οἰκογένειες.

Αλλες πληρεφορίες. Ή γαρυφαλιά λέγεται καὶ διανθος. Τὴν ὄνομασαν ἔτσι οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες γιατὶ τὴ θεωροῦσαν ἀγαπημένο φυτὸ τοῦ Δία, τοῦ Πατέρα τῶν Θεῶν.

Ιστοριούλα

Στὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ Ἐλληνες ἀγαποῦσαν τὴν γαρυφαλιὰ δπως καὶ

έμεις. Μάλιστα πιὸ πολὺ ἀκόμα γιατὶ τὸ θεωροῦσαν εὐλογημένο λουλούδι. Ὡταν τὸ πιὸ ἀγαπημένο λουλούδι τοῦ Δία, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θεῶν. Ἔλεγαν μάλιστα πῶς ὁ Δίας τὴν πρωτοφύτεψ. Γι' αὐτὸ τὴν ὕνόμασαν «δίανθο» καὶ σήμερα ἀκόμα ἔχει αὐτὸ τὸ ὄνομα.

3. Η ΒΙΟΛΕΤΤΑ (Χείρανθος)

Παρατήρηση. Ὡτείζα τῆς εἶναι μακρυά μὲ μικρές ριζοθλες γύρω τῆς καὶ χώνεται βαθειά στὴ γῆ.

'Ο βλαστός τῆς. 'Ο βλαστός τῆς εἶναι λεπτός καὶ τρυφερός καὶ ἔχει πολλὰ παρακλάδια. Τὰ φύλλα τῆς εἶναι μακρούλα, μοιάζουν μὲ λόγχη καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὸ βλαστό ἢ ἀπὸ τὰ παρακλάδια τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο, ἐπάνω σὲ μίσχους.

Tὰ ἄνθη. Τὰ ἄνθη τῆς βγαίνουν πολλὰ μαζὶ στὴ σειρά ἐπάνω σὲ ἔνα κλωνάρι ΐσιο καὶ ἔχουν μικρὰ κοτσάνια. Ἐχουν χρῶμα ρόζ, μώβ, ἀσπρο καὶ ώραία εὐωδιά. Τὰ πέταλα τῶν λουλουδιῶν ἄλλοτε εἶναι τέσσερα καὶ σχηματίζουν σταυρό, ἄλλοτε εἶναι περισσότερα. Τὶς βιολέττες ποὺ ἔχουν ἄνθη μὲ πολλὰ πέταλα τὶς λέμε «διπλές βιολέττες».

Ο καρπός της. Ἀπὸ τὰ ἄνθη τῆς γίνεται ὁ καρπὸς ποὺ ἔχει σχῆμα στενόμακρης θήκης καὶ μέσα σ' αὐτὸν εἶναι οἱ σπόροι. "Οταν ὠριμάσῃ ὁ καρπός σχίζεται στὴ μέση ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ οἱ σπόροι ποὺ εἶναι μέσα κρέμονται σὰν ἀπὸ μικρές κλωστές καὶ σιγὰ σιγὰ πέφτουν καὶ σκορπίζονται.

"Οσοι καλλιεργοῦμεν βιολέττες, πρὶν ἀνοίξουν οἱ καρποὶ τους, τὶς κόβουν καὶ τὶς βάζουν σὲ ἀνοικτά κουτιά νὰ ξεραθοῦν. Σὲ λίγο ἀνοίγουν μόνοι τους καὶ οἱ σπόροι μαζεύονται γιὰ νὰ φυτευθοῦν.

Πᾶς καλλιεργεῖται. Γιὰ νὰ φυτέψωμε βιολέττες ρίχνομε τοὺς σπόρους σὲ ΐδιατερα σπορεῖα ἢ σὲ γλάστρες μὲ χρῶμα ἀφράτο καὶ ἀρκετὴ χωνεμένη κοπριά. Τοὺς σπόρους φυτεύομε κατὰ τὸν Αὔγουστο. "Οταν βγοῦν τὰ μικρὰ φυτὰ καὶ κάνουν 5–6 φύλλα, τὰ μεταφυτεύομε. Στὴν ἀρχὴ θέλουν συχνὸ πότισμα ἀλλὰ ἀργότερα ἀραιώνομε τὰ ποτίσματα. "Οσοι καλλιεργοῦμεν «διπλές βιολέττες» τὶς πολλαπλασιάζουν καὶ μὲ μοσχεύματα. Τὰ μοσχεύματα κόβονται καὶ φυτεύονται τὴν ἀνοιξη. Αὕτος ὁ τρόπος δημως θέλει τέχνη γι' αὐτὸ γίνεται μόνον ἀπὸ τοὺς ἀνθοκόμους.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Ὡτείζα τῆς εἶναι φυτὸ καλλωπιστικό. Τὴν καλλιεργοῦμε γιὰ τὴν δμορφιὰ καὶ τὴ μυρωδιά τῶν λουλουδιῶν τῆς. Μὲ βιολέττες συνηθίζομε νὰ στολίζωμε τοὺς ἐπιταφίους.

4. ΤΟ ΣΚΥΛΑΚΙ ('Αντίρριο)

Παρατήρηση. Ή είξα του εἶναι μακρουλή καὶ ἔχει γύρω της μικρές ριζούλες σὰν κλωστές.

'Ο βλαστός εἶναι τρυφερός, ἵσιος καὶ γερός μὲ ἀρκετές διακλαδώσεις. Φθάνει σὲ ὅψος 50—60 πόντους καὶ ἔχει κόδμους.

Τὰ φύλλα του εἶναι ἀρκετά παχειά μὲ μικρὸ κοτσάνι καὶ ἔχουν σχῆμα αὐγοῦ.

Τὰ φύλλα του εἶναι λίγο παράξενα. Στὸ κάτω μέρος τους μοιάζουν μὲ σωλήνα καὶ στὸ ἐπάνω ἡ στεφάνη σχηματίζει δυό χεῖλη. Τὸ κάτω χεῖλος εἶναι φουσκωτό, ἔξεχει καὶ ἀκουμπᾶ στὸ ἐπάνω μὲ τέτοιον τρόπο ποὺ ἐφαρμόζει σ' αὐτὸ καὶ φαίνεται σὰν νὰ εἶναι κλειστό. "Οταν πιέσωμε τὸ ἄνθος μὲ τὰ δύο μας δάχτυλα ἀπὸ τὰ δύο πλάγια, τὰ πέταλα δειχωρίζουν. "Οταν σφίξωμε καὶ ἀφήσωμε τὰ δάχτυλα μας κάνουμε τὸ λουλούδι νὰ ἀνοιγοκλείη καὶ νὰ μοιάζῃ μὲ στόμα σκυλιοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ γιατὶ δλόκληρο τὸ λουλούδι μοιάζει μὲ κεφάλι σκυλιοῦ, τὸ φυτὸ πήρε τὸ ὄνομα «σκυλάκι».

Στὸ κάτω χεῖλος τοῦ ἄνθους πετοῦν οἱ βομβύλιοι, ποὺ μοιάζουν μὲ χονδρὸ μελίσσαι. Μὲ τὸ βαρύ τους σῶμα κάνουν τὸ κάτω χεῖλος τοῦ λουλουδιοῦ ν' ἀνοίξῃ καὶ χάνονται μέσα γιὰ νὰ ρουφήσουν μέλι. "Ετσι παίρνουν στὸ σῶμα τους τὴ γύρι καὶ τὴν μεταφέρουν ἀπὸ τὸ ἔνα σκυλάκι στὸ ἄλλο. Τὰ ἄλλα ἔντομα ποὺ εἶναι ἐλαφρά δὲν τὰ καταφέρουν νὰ ἀνοίξουν τὰ πέταλα καὶ νὰ χωθοῦν μέσα στὰ λουλούδια.

Καρπός. Ή αὐγοθήκη τοῦ λουλουδιοῦ γίνεται καρπὸς μικρὸς μὲ πολλὰ σποράκια μέσα, λεπτὰ καὶ ἐλαφρά. "Οταν ὠριμάσῃ δ καρπός, ἀνοίγει καὶ δ ~~αέρας~~ παίρνει τοὺς σπόρους καὶ τοὺς πηγαίνει μακρυά. "Οταν βροῦν κατάλληλο χῶμα ἀπὸ κάθε σπόρο φυτρώνει ἔνα καινούργιο σκυλάκι. "Οταν σκορπίσῃ τοὺς σπόρους του τὸ φυτὸ ξεραίνεται. Εἶναι λοιπὸν φυτὸ μονοετές, ζῆ δηλαδὴ ἔνα ἔτος. Στοὺς κήπους καὶ στὶς γλάστρες ποὺ καλλιεργοῦμε τὰ σκυλάκια δὲν ἀφήνομε τοὺς σπόρους νὰ τοὺς πάρῃ ὁ ἄνεμος. "Οταν ὠριμάσουν τοὺς μαζεύομε γιὰ νὰ τοὺς σπείρωμε.

Πᾶς καλλιεργεῖται. Τὸ Σεπτέμβριο φυτεύομε τοὺς σπόρους σὲ σπορεῖα ποὺ ἔχουν χῶμα ἀφράτο μὲ ἀρκετὸ λίπασμα καὶ τοὺς ποτίζομε τακτικά. Ἀπὸ τοὺς σπόρους θὰ βγοῦν πολλὰ σκυλάκια κοντά - κοντά. "Οταν μεγαλώσουν λίγο τὰ μεταφυτεύομε δύπως κάνομε καὶ μὲ τὸ βασιλικό.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὰ σκυλάκια εἶναι φυτὰ καλλωπιστικά. Τὰ καλλιεργοῦμε γιὰ τὰ ὥρατα τους ἄνθη. Οἱ ἀνθοκόμοι τὰ καλλιεργοῦν γιὰ

τὸ ἐμπόριο καὶ βγάζουν πολλὲς ποικιλίες μὲ διάφορα χρώματα.

5. ΤΟ ΖΟΥΜΠΟΥΛΙ (‘Υάκινθος)

Παρατήρηση. Ἡ εἰξα του εἶναι σὰν τοῦ κρίνου. Πολλὲς μικρὲς ρίζες σὰν κλωστὲς ποὺ κάνουν φούντα κρέμονται κάτω ἀπὸ ἔνα χονδρὸ στρογγυλὸ βολβό. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπόγειος βλαστὸς τοῦ ζουμπούλιοῦ. Ὁ βολβὸς τοῦ ζουμπούλιοῦ ὅπως καὶ οἱ βολβοὶ τῶν ἄλλων φυτῶν εἶναι σὰ μιὰ ἀπο-

θήκη, ὅπου μαζεύονται τὰ θρεπτικὰ ὄντια γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ φυτοῦ. “Οταν ξεραθῇ ὁ βλαστὸς καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτοῦ ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα, ὁ βολβὸς ποὺ μένει μέσα στὸ χῶμα, βγάζει νέα ζουμπούλια, γιατὶ ὅπως στὸν κρίνο, ἔτσι καὶ στὸ ζουμπούλι, δίπλα στὸν πρώτο βολβό, γίνονται μικρότεροι καὶ βγάζουν νέα βλαστάρια.

Ο βλαστός του εἶναι πράσινος καὶ τρυφερός. Εἶναι κούφιος ἀπὸ μέσα καὶ μοιάζει μὲ λεπτὸ σωλῆνα.

Τὰ φύλλα του εἶναι πράσινα, στενόμακρα, ἀρκετὰ μεγάλα καὶ βγαίνουν στὸ κάτω μέρος τοῦ βλαστοῦ.

Τὰ ἀνθη του βγαίνουν στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ βλαστοῦ πολλὰ μαζὶ στὴ σειρά. Στὴ βάση τους εἶναι σὰν μικροὶ σωλῆνες καὶ τὰ πέταλά τους, ποὺ ἔχουν διάφορα χρώματα, ἔχουν μεγάλη δόμορφιά. Τὰ λουλούδια γίνονται καρποὶ ποὺ ἔχουν μέσα τους μικροὺς σπόρους.

Καλλιέργεια. Γιὰ νὰ φυτέψωμε ζουμπούλια ρίχνομε τοὺς σπόρους μέσα σὲ γλάστρα ἢ σὲ σπορεῖα μὲ χῶμα ἀφράτο καὶ μὲ ἀρκετὸ λίπασμα. “Οταν βγάλουν βλαστάρια καὶ μεγαλώσουν λίγο, τὰ μεταφυτεύομε. Ὁ καλύτερος τρόπος δύως γιὰ νὰ πολλαπλασιασθοῦν τὰ ζουμπούλια εἶναι νὰ φυτέψωμε βολβούς. Μὲ τοὺς βολβούς, τὰ ζουμπούλια βγαίνουν γρηγορώτερα. Οἱ βολβοὶ φυτεύονται τὸν Ὀκτώβριο.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύουν. Τὰ ζουμπούλια τὰ καλλιεργοῦμε γιὰ τὴ φιγούρα ποὺ ἔχουν τὰ λουλούδια τους. Οἱ ἀνθοκόμοι ποὺ καλλιεργοῦν ζουμπούλια κατάφεραν νὰ φτιάσουν ώρατες ποικιλίες καὶ νὰ κερδίζουν ἀρκετὰ χρήματα μὲ τὸ ἐμπόριο τους. “Εκαμάν ζουμπούλια μὲ πολλὰ χρώματα, καθὼς καὶ διπλὰ ζουμπούλια μὲ ώραια καὶ γλυκειὰ μυρωδιὰ ποὺ εἶναι περιζήτητα.

Άλλες πληροφορίες. Πατρίδα του εἶναι ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ ὅπου τὸ

έφεραν στην Εύρωπη. Στήν 'Ολλανδία ή καλλιέργειά του έχει έξαπλωθή πολὺ καὶ γίνεται μεγάλο έμπόριο.

6. Ο ΚΡΙΝΟΣ

Παρατήρηση. Οι είκες του είναι πολλές καὶ λεπτές. Βγαίνουν κάτω ἀπὸ ἔνα στρογγυλὸ κεφάλι σὰν κρεμμύδι μὲ φύλα παχειὰ τὸ ἔνα ἐπάνω στὸ ἄλλο. 'Ολόκληρο αὐτὸ τὸ στρογγυλὸ κεφάλι βρίσκεται μέσα στὴ γῆ. Αὐτὸ τὸ παχὺ καὶ στρογγυλὸ μέρος τοῦ φυτοῦ δὲν είναι μέρος ἀπὸ τὴ ρίζα. Εἶναι ἔνα μέρος τοῦ βλαστοῦ που μεγαλώνει κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ λέγεται **βολβός**. Τὸ ἄλλο μέρος τοῦ βλαστοῦ βγαίνει ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Εἶναι πράσινο καὶ τρυφερό.

Τὰ φύλλα του είναι χονδρά, μεγάλα καὶ μακρουλά. Βγαίνουν κατ' εύθεταν ἀπὸ τὸ βλαστό, χωρὶς μίσχο. Τὰ ἀνθη του είναι μεγάλα, καὶ ἔχουν ώραια μυρωδιά. Τὰ πέταλά τους είναι ἀσπρα καὶ στὴ μέση φαίνονται οἱ στήμονες γεμάτοι μὲ κίτρινη γύρι. 'Υπάρχουν κρίγοι μὲ διάφορα χρώματα.

Καλλιέργεια. Γιὰ νὰ καλλιεργήσωμε κρίνους πρέπει νὰ φυτέψωμε βολβούς. Τοὺς φυτεύομε τὸ φθινόπωρο σὲ γλάστρες ή στὸν κήπο μέσα σὲ χῶμα ἀ· φράτο μὲ καλὸ λίπασμα. 'Οταν βγάλουν βλαστάρι τοὺς ποτίζομε καὶ τοὺς σκαλίζομε, δχι ὅμως πολὺ συχνὰ γιὰ νὰ μὴ σαπίσῃ δ βολβός. 'Ο βλαστὸς τοῦ κρίνου ποὺ είναι ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα ζῇ 6-7 μῆνες. 'Αφοῦ κάνη λουλούδια καὶ τὰ λουλούδια γίνουν καρποὶ μὲ σπόρους, τότε δ βλαστός του ξεραίνεται. 'Ο βολβός ὅμως ποὺ είναι μέσα στὴ γῆ μένει, καὶ τὸν ἄλλο χρόνο πετᾶ καινούργιο βλαστὸ ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα. 'Ετσι κάθε χρόνο ἔχομε νέους κρίνους χωρὶς νὰ ξαναφυτεύωμε τὸ φυτό. Αὐτὸ γίνεται γιατὶ δ βολβός, βγάζει γύρω του νέους βολβούς μικρότερους καὶ ἀπ' αὐτοὺς βγαίνουν οἱ καινούργιοι κρίνοι. Τοὺς βολβούς αὐτοὺς τοὺς βγάζομε ἀπὸ τὸ χῶμα τὸ Μάϊο καὶ τοὺς φυλάσσομε σὲ μέρος στεγνό. Τὸ φθινόπωρο μποροῦμε νὰ τοὺς φυτέψωμε σὲ ἄλλο μέρος τοῦ κήπου.

'Ο κρίνος πολλαπλασιάζεται καὶ μὲ τοὺς σπόρους του. Τοὺς φυτεύομε τὸ Σεπτέμβριο ή τὸν 'Οκτώβριο σὲ σπορεῖα ή τοὺς σκεπάζομε μὲ χῶμα ποὺ ἔχει πολλὴ κοπριά. Τοὺς ποτίζομε τακτικά καὶ σὲ 8-10 ἡμέρες βγαίνουν μικρὰ φυτά. Αὐτὰ δὲν βγάζουν λουλούδια καὶ τὸν 'Ιούνιο ξεραίνονται. Μένει ὅμως μέσα στὴ γῆ δ βολβός. 'Ο βόλβος αὐτὸς ξαναβλαστάνει τὸν ἐπό-

μενο χρόνο καὶ μεγαλώνει. Τὸν τρίτο χρόνο ξεθάβομε τοὺς βολβούς καὶ τοὺς ἀραιώνουμε γιατὶ στὸ σπορεῖο εἶναι πολὺ κοντά ὁ ἔνας στὸν ἄλλον.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. 'Ο κρίνος καλλιεργεῖται γιὰ τὰ ὡραῖα του ἄνθη καὶ τὴ μυρωδιά τους. Εἶναι φυτὸ καλλωπιστικό. 'Ο ἀσπρος κρίνος λέγεται καὶ «κρίνος τῆς Παναγίας». Γιατὶ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὅταν παρουσιάσθηκε στὴν Παναγία τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κρατοῦσε στὸ χέρι του ἔνα ἀσπρό κρίνο. Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες ὡνόμαζαν τοὺς κρίνους «ρόδα τῆς Ἡρας».

7. Ο ΠΑΝΣΕΣ

Παρατήρηση. 'Η φελξα του εἶναι μικρὴ καὶ φουντωτὴ μὲ πολλὲς μικρὲς ριζίτσες.

'Ο βλαστός του εἶναι πολὺ λεπτός, τρυφερός καὶ κοντός καὶ ἔχει πολλὰ παρακλάδια. Δὲν ψηλῶνει καὶ ἀπλώνεται κοντά στὸ ἔδαφος.

Tὰ φύλλα του εἶναι κάπως πλατειά, καὶ γύρω - γύρω ἔχουν δόντια ποὺ μοιάζουν μὲ πριόνι. Εἶχουν μακρὺ κοτσάνι.

Tὰ ἄνθη του ἔχουν μακρυά κοτσάνια καὶ πέντε πέταλα μεγάλα ἀπλωτὰ μὲ ὡραῖα χρώματα. Στὸ κάτω μέρος τους ἔχουν χρῶμα μῶβ σκούρο καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω κάνουν σκιές μὲ ἀνοιχτότερα χρώματα.

Καρπός. 'Απὸ τὰ ἄνθη γίνεται μικρὸς καρπός μὲ πολλοὺς σπόρους, μικρούς καὶ στρογγυλούς.

Πῶς καλλιεργεῖται. Τὸ φθινόπωρο σπέρνομε τοὺς σπόρους σὲ ἴδιατερα σπορεῖα. "Οταν βγοῦν τὸ φυτά καὶ κάνουν μερικὰ φύλλα τὰ μεταφυτεύομε σὲ γλάστρες ἢ στὸν κῆπο. Tὰ ποτίζομε τακτικὰ καὶ τὰ σκαλίζομε. 'Ο πανσές φυτρώνει καὶ μόνος του στοὺς φράκτες, στοὺς ἀγρούς καὶ στὰ δάση. Οἱ πανσέδες δημως ποὺ καλλιεργοῦμε στοὺς κήπους ἔχουν πιὸ μεγάλα ἄνθη καὶ ὡραιότερα χρώματα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. 'Ο πανσές εἶναι φυτὸ καλλωπιστικό. Τὸν καλλιεργοῦμε ὅχι τόσο γιὰ τὴ μυρωδιά, ὅσο γιὰ τὴ φιγούρα ποὺ ἔχουν τὰ ἄνθη του.

8. Η ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Παρατήρηση. 'Η φελξα της ἔχει πολλὲς διακλαδώσεις.

'Ο βλαστός της δὲν ξεχωρίζει γιατὶ οἱ κλάδοι φυτρώνουν ἀπὸ τὴ βάση τοῦ φυτοῦ καὶ εἶναι χονδροὶ ὅσο καὶ ὁ βλαστός. Στὴν ἀρχὴ εἶναι πρά-

σινοι καὶ τρυφεροὶ καὶ ἀργότερα γίνονται σταχτεροὶ καὶ σκληροὶ. Δὲν ἔχουν μεγάλο δμως ψφος καὶ ἔχουν κόμπους κατὰ διαστήματα. Τὰ φυτά ποὺ διακλαδίζονται μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ ζοῦν πολλὰ χρόνια λέγονται θάμνοι. "Αρα ἡ τριανταφυλλιὰ εἶναι θάμνος.

Τὰ φύλλα. "Εχουν μίσχους καὶ βγαίνουν στοὺς κόμπους, ἀπὸ ἑνα σὲ κάθε κόμπο. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ 5—7 μικρότερα φύλλα ποὺ εἶναι μόνο στὴν κορυφὴ καὶ τὰ δύο, κατὰ κανονικές στάσεις, στὸ μάκρος τοῦ μίσχου. Στὴ βάση του δί μίσχος ἔχει δυὸ μικρὰ φυλλαράκια, τὰ παράφυλλα.

Τὰ φύλλα τῆς τριανταφυλλιᾶς εἶναι σύνθετα. Κάθε ἑνα ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς τριανταφυλλιᾶς ποὺ ἀποτελοῦν τὸ σύνθετο, ἔχουν σχῆμα αὐγοῦ καὶ εἶναι δόδοντωτὰ στὴν περιφέρεια τους. Οἱ περισσότερες τριανταφυλλιὲς τὸ φθινόπωρο ρίχνουν τὰ φύλλα τους. Εἶναι φυτὰ φυλλοβόλα.

Τὰ ἄνθη τῆς εἶναι ώραῖα μὲ πολλὰ χρωματιστὰ πέταλα καὶ ἔχουν ώραῖα μυρωδιά. Βγαίνουν στὶς κορυφές τῶν ἀνθοφόρων κλάδων. Οἱ ἀνθοκηπουροὶ ἔχουν δημιουργήσει ώραῖες ποικιλίες ποὺ κάνουν ώραῖα τριαντάφυλλα. Σὲ ἄλλες τριανταφυλλιές τὰ ἄνθη ἔχουν ρόζ πέταλα, σὲ ἄλλες κόκκινα, κίτρινα ἢ ἀσπρα. "Υπάρχουν καὶ τριανταφυλλιές μὲ ἑκατὸ φύλλα ποὺ λέγονται «έκατο-φυλλες». Οἱ ἄγριες τριανταφυλλιές ποὺ φυτρώνουν μόνες τους ἔχουν μικρὰ τριαντάφυλλα μὲ ἀπλωτὰ πέταλα τὰ ὅποια ἔχουν χρῶμα ρόζ. Οἱ ἄγριες τριανταφυλλιές μὲ τὸ μπόλιασμα γίνονται ἡμερες καὶ κάνουν ἀνθη μὲ παχειά γυαλιστερὰ πέταλα σὲ ποικιλίες ἀνάλογες μὲ τὸ μπόλι. "Η ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὰ ἔντομα ίδιως μὲ τὶς μέλισσες καὶ τοὺς μικροὺς κανθάρους.

"Ο καρπὸς εἶναι στρογγυλὸς καὶ μέσα σὸ αὐτὸν βρίσκονται πολλὰ σπέρματα.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Πολλαπλασιάζεται μὲ τὰ σπέρματα, ἀλλὰ οἱ κηπουροὶ προτιμοῦν τὰ μοσχεύματα καὶ τὶς παραφαύδες γιατὶ μὲ τὰ σπέρματα ἀργοῦν νὰ μεγαλώσουν τὰ νέα φυτά. Γιὰ νὰ προκόψουν οἱ τριανταφυλλιές θέλουν ἔδαφος δμμουδερὸ καὶ κλῖμα θερμό. Θέλουν περιποίηση καὶ κλαδεύματα.

Χρησιμέτητα. "Η τριανταφυλλιὰ καλλιεργεῖται στὸν τόπο μας γιὰ τὰ ώραια τῆς ἄνθη. Εἶναι φυτὸ καλλωπιστικό. Σὲ ἄλλα μέρη βγάζουν ἀπὸ τὰ πέταλα τοῦ ἄνθους **ροδέλαιο** καὶ **ροδόσταμο**. Στὴ Βουλγαρία ύπάρχουν μεγάλες ἑκτάσεις δησποτικοὶ τριανταφυλλιᾶς γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό. Οἱ ἑκτάσεις αὐτὲς λέγονται «ροδῶνες». Τὰ προϊόντα αὐτὰ ἔχουν μεγάλη ἀξία. Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ τόπου μας ἀπὸ τὰ ἄνθη τῆς τριαν-

ταφυλλιάς κάνουν γλυκό τοῦ κουταλιοῦ πού λέγεται **ροδοξάχαρη**. Κάνουν ἐπίσης καὶ **ξύδι**.

Έχθροι. "Εχει ἔχθρούς κυρίως τὴν **μελίγυρα**. Γιὰ νὰ προστατέψωμε τὸ φυτό ἀπὸ τὴν μελίγκρα τὸ ραντίζομε μὲ διάλυση λυζόλης. Ἡ τριανταφύλλια προσβάλλεται ἐπίσης ἀπὸ **σκωριαση**. Τὰ φύλλα τῆς ἀσπρίζουν σᾶν νὰ τὰ σκέπασε ἀλεύρι καὶ στρίβουν. Αὐτὸ δοφειλεται σὲ ἔνα μικροσκοπικὸ μανιτάρι. Γιὰ νὰ τὸ καταστρέψωμε ραντίζομε τὸ φυτό μὲ διάλυση λυζόλης (190 μέρη νερὸ 1—2 μέρη λυζόλη) ἢ τὸ θειαφίζομε. Γιὰ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὰ φυτοφάγα ζῶα ἡ τριανταφύλλια ἔχει ἀγκάθια στοὺς μίσχους τῶν φύλλων, τῶν λουλουδιῶν καὶ στοὺς τρυφερούς βλαστούς. Τὰ ἀγκάθια, ποὺ εἶναι ἄφθονα στὶς ἄγριες τριανταφυλλιές, διατηρήθηκαν καὶ σὲ πολλὲς ἡμερες πού καλλιεργοῦνται στοὺς κήπους.

Τὸ τριαντάφυλλο

Τριαντάφυλλο κλειστὸ
εἴδ' ἔνα παιδάκι.
Ήταν τόσο γελαστὸ
χαρωπὸ καὶ μυριστὸ
τὸ τριανταφυλλάκι.

— Θά σε κόψω δὲ βασιώ
εἶπε τὸ παιδάκι.
— Αν μὲ κόψεις σοῦν κεντῶ
τὸ μικρὸ χεράκι.
Εἶπε τὸ τριαντάφυλλο
τὸ τριανταφυλλάκι

— Ξεκαρδίζεται γελά
τὸ τρελλὸ παιδάκι
τὸ τραβᾶ τὸ ξεκολλᾶ.
Τὶ ἀγκάθια τὶ πολλὰ
στὸ μικρὸ χεράκι!

— "Αχ κακὸ τριαντάφυλλο
τριανταφυλλάκι !

9. ΤΑ ΧΡΥΣΑΝΘΕΜΑ

Παρατήρηση. Ἡ **ρεῖα** τους διακλαδίζεται μέσα στὴ γῆ καὶ προχωρεῖ ἀρκετά βαθειά.

"Ο **βλαστός** της εἶναι πράσινος καὶ τρυφερός. Εχει κλαδιά μὲ πολλὰ φύλλα. Τὰ φύλλα του εἶναι σχισμένα καὶ ἀρκετά μεγάλα.

Τὰ ἄνθη βγαίνουν στὶς κορυφές τῶν κλαδιῶν. Εἶναι μεγάλα καὶ ἀποτελοῦνται καὶ αὐτὰ ἀπὸ πολλὰ μικρὰ ἄνθη ἐνωμένα μεταξύ τους. Εἶναι σύνθετα. Στὸν τόπο μας τὰ λέμε «**Αγιοδημητριάτικα**» γιατὶ τὰ ἄνθη του βγαίνουν τὸν Ὁκτώβριο, ἐποχὴ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

Πολλαπλασιάζεται μὲ παραφυάδες. Θέλει χῶμα καλλιεργημένο καλά, λίπασμα καὶ συχνὸ πότισμα. Θέλει ἐπίσης καὶ κλάδευμα.

Χρησιμότητα. Εἶναι φυτό καλλωπιστικό. Καλ-

λιεργεῖται γιὰ τὰ ὡραῖα του ἄνθη.

Πατρίδα του. Τὸ φυτό αὐτὸ κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἰαπωνία ὅπου καλλιεργεῖται πολύ. Γι' αὐτὸ λένε τὴν Ἰαπωνία καὶ «χώρα τῶν χρυσανθέμων»,

ΖΩΑ ΤΟΥ ΚΗΠΟΥ

1. ΤΟ ΣΚΟΥΛΗΚΙ ΤΗΣ ΓΗΣ (σκουληκαντέρα)

Περιχτήρηση. Τὸ σῶμα του εἶναι κυλινδρικὸ καὶ λεπτανεῖ στὶς δύο ἄκρες. Φθάνει σὲ μῆκος 30 πόντους. Μερικὰ ἀπὸ τὰ σκουλήκια αὐτὰ, ποὺ ζοῦν στὴν Αὔστραλίᾳ, ἔχουν περίπου 1)2 μέτρο μάκρος. Τὸ δέρμα ποὺ σκεπάζει τὸ σῶμα του, ἔχει πολλὰ δακτυλίδια (80—120) ἡ ζῶνες. Δέν ἔχει οὕτε μάτια. Τὸ μπροστινὸ ἄκρο τοῦ σώματός του ἔχει μιὰ προεξοχὴ ποὺ στενεύει καὶ μοιάζει μὲ προβοσκίδα. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια ἔχει ἔνα ἄνοιγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὸ στόμα του.

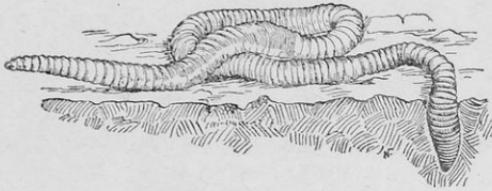
Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. Τὸ σκουλήκι τῆς γῆς ἐπειδὴ δὲν ἔχει οὕτε μάτια γιὰ νὰ κρυφτῇ ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς του, οὕτε πόδια γιὰ νὰ τρέχῃ καὶ νὰ προφύλαχθῇ, περνᾶ τὴ ζωὴ του χωμένο μέσα στὴ γῆ. Ἀνοίγει τρύπες μέσα στὸ χῶμα μὲ τὴν προβοσκίδα του, ποὺ ἔχει πλάτος ὅσο τὸ σῶμα του καὶ βάθος ἔως ἔνα μέτρο. Στὸ τέλος τῆς τρύπας κάνει ἔνα ἄνοιγμα πιὸ εύρυχωρο γιὰ νὰ μένη ἐκεῖ καὶ νὰ ἔκουψαται.

Τὸ χειμώνα σκάβει πιὸ βαθεὶὰ ἀκόμη, ἔως δύο μέτρα. Βγαίνει τὰ ἔημερώματα πρὶν φέξῃ καλά, τὸ βραδάκι καὶ τὴ νύκτα μὲ τὴ δροσιὰ γιὰ νὰ βρῇ τὴν τροφή του. Ἡ τροφή του εἶναι τὰ σάπια φύλλα. “Οταν δὲν βρίσκη σάπια φύλλα πιάνει μὲ τὸ στόμα του τὰ μαραμένα καὶ τὰ τραβᾶ παίρνοντάς τα πρὸς τὰ πίσω, μέσα στὴν τρύπα του. Ἐκεῖ τὰ ἀφήνει νὰ σαπίσουν γιὰ νὰ τὰ φάγῃ ἀργότερα. Βγαίνει ἐπίσης καὶ ἐπειτα ἀπὸ σιγανὴ βροχή, τότε δηλαδὴ ποὺ εἶναι ύγρασία.

Ἀναπνέει μὲ τὸ δέρμα του. “Οταν εἶναι ξηρασία τὸ σκουλήκι δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ. Τὸ δέρμα του ξεραίνεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπνεύσῃ.

Πολλαπλασιασμός. Τὸ σκουλήκι τῆς γῆς γεννᾶ αύγα. Πολλές φορὲς βλέπομε ἡ μία ἀπὸ τις ζῶνες στὸ μέσο τοῦ σώματός του νὰ εἶναι ἔξογκωμένη. Εἶναι τὰ αύγα του ποὺ τὰ σέρνει μαζί του ἔως ὅτου βγοῦν τὰ μικρά του.

Χρησιμότητα. Τὸ σκουλήκι τῆς γῆς εἶναι σπουδαῖος βοηθὸς τοῦ

γεωργοῦ. Ἀνοίγει τρύπες στὸ χῶμα, εὔκολύνει τὸν ἀέρα καὶ τὸ νερὸν νὰ μπαίνῃ βαθειά καὶ ἔτσι παίρνουν ἀέρα οἱ ρίζες τῶν φυτῶν. Εὔκολύνει καὶ τὰ νερά τῆς βροχῆς νὰ πηγαίνουν βαθύτερα καὶ ἔτσι παίρνουν οἱ ρίζες τροφὴ ἀπὸ τὶς θρεπτικὲς οὐσίες ποὺ διαλύνονται μέσα στὸ χῶμα. Μαζί μὲ τὰ σάπια φύλλα τὸ σκουλήκι καταπίνει καὶ πολὺ χῶμα. Τὸ χῶμα περνᾷ μέσα ἀπὸ τὰ ἔντερά του καὶ τρίβεται. Βγαίνει ἐντελῶς ἀχώνευτο ἀλλὰ εἶναι ἀνακατωμένο μὲ τὴν χωνεμένη τροφή του καὶ ἔτσι ἀποτελεῖ σπουδαῖο λίπασμα γιὰ τὸν ἀγρό ή τὸν κήπο. "Οπου βρίσκονται λοιπὸν ἄφθονα σκουλήκια τῆς γῆς τὰ φυτὰ προκόπουν περισσότερο. Γι' αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ τὰ σκοτώνωμε.

Σκουληκάκι

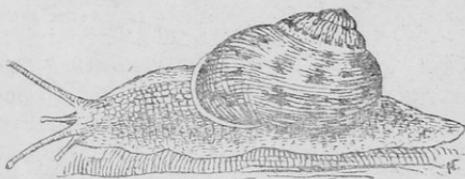
Τὸ μικρὸν τὸ σκουληκάκι
χαμηλὰ πάνω στὴ γῆ.
γιὰ νὰ βρῆ τὸ ψιχουλάκι
ἀπὸ τὸ χῶμα μόλις βγῆ.

Σέρνεται παντοῦ κυλιέται
μὲς στὴ λάσπη στὸ νερὸν
ἄπ' τὴν πέτρα ξεπετιέται
γιὰ χορτάρι δροσερό.

Λ. Πεζοπούλου

2. ΤΟ ΣΑΛΙΓΚΑΡΙ (κοχλίας)

Παρατήρηση. Τὸ σαλιγκάρι ἔχει στὴν ράχη του ἕνα ὅστρακο. Μέσα σ' αὐτὸν κρύβει καὶ προστατεύει τὸ σῶμα του ποὺ εἶναι πολὺ μαλακὸ καὶ εὐάσθητο. Τὸ ὅστρακο εἶναι ἀπὸ οὐσία ἀσβεστολιθική. Ἀπ' ἔξω εἶναι σὰν στρογγυλὸ καβουρί καὶ ἔχει χαραγμένες στροφές διπλῶς τῆς βίδας. Ἀπὸ μέσα εἶναι λεῖο καὶ γυαλιστερό. Τὴν οὐσία μὲ τὴν δρόσια γίνεται τὸ ὅστρακο τὴν βγάζει τὸ ὕδιο τὸ σαλιγκάρι ἀπὸ κάτι ἀδένες

ποὺ βρίσκονται στὴ ράχη του. Στὴν ἀρχὴ τὸ καβουρί του εἶναι πολὺ μικρὸν καὶ ὅσο τὸ ζωὸ μεγαλώνει, προσθέτει καὶ νέα οὐσία στὸ στόμιο τοῦ καβουριοῦ καὶ ἔτσι γίνεται διαρκῶς μεγαλύτερο.

Τὸ σῶμα του ποὺ προβάλλει ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ καβουριοῦ εἶναι σαρκῶδες καὶ μοιάζει μὲ πέλμα ποδιοῦ.

Στὸ κεφάλι του ἔχει δύο ζευγάρια κερατίτες. Τὸ ἕνα ζευγάρι εἶναι κοντὸ καὶ τὸ ἄλλο μακρύτερο. Στὴν ἄλλη ἀκρη ἀπὸ τὶς μακρυές κερατίτες ἔχει δύο μαύρα σημάδια ποὺ μοιάζουν μὲ χάνδρες. Αὐτὰ εἶναι τὰ μάτια του. Τὸ σαλιγκάρι μόνο ἀπὸ κοντὰ μπορεῖ νὰ βλέπῃ. "Αν ἐγγίσωμε ἔστω καὶ ἐλαφρά μία ἀπὸ τὶς κοντές κερατίτες τὴν μαζεύει καὶ τὴν κάνει νὰ χαθῇ. Γιατὶ σὲ κερατίτες αὐτές εἶναι πολὺ εὐαίσθητα ὅργανα ἀφῆς.

Στὸ στόμα του ἔχει μία γλῶσσα μὲ πάρα πολλές μικρές σπληνήρες προεξοχές σὰν δόντια. Μὲ αὐτὰ κόβει καὶ τρίβει τὰ φύλλα, κινώντας διαρκῶς τὴν γλῶσσα του καὶ ἀνοιγοκλείνοντας τὰ χελή του.

Γιὰ νὰ βαδίσῃ τὸ σαλιγκάρι σέρνεται μὲ κυματιστές κινήσεις τοῦ σώματός του. Ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος βγάζει μία βλέννα. Μὲ αὐτὴ στρώνει τὸ ἔδαφος καὶ ἐπειτα γλυστρᾶ ἐπάνω σ' αὐτή. "Ετοι μπορεῖ νὰ σέρνεται καὶ νὰ προχωρῇ ἐπάνω σὲ δρθίους τοίχους καὶ σὲ τζάμια ἀκόμη.

Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. Ζῇ μέσα στοὺς κήπους, στοὺς ἀγρούς, ἵστα δάση, στοὺς δρόμους, στὰ χανδάκια καὶ διόπου βρίσκη τροφή. Τρέφεται μὲ φυτικὲς οὐσίες. Βρίσκεται παντοῦ διόπου εἶναι τὸ ἔδαφος ύγρο. "Οταν εἶναι ζέστη κρύβεται σὲ χαραματιές καὶ βγαίνει τὶς δροσερὲς ὥρες καὶ ἐπειτα ἀπὸ βροχές γιὰ νὰ βοσκήσῃ.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾷ τὸν Μάϊο καὶ Ιούνιο 30—40 αὔγα. Τὰ βάζει σὲ μιὰ λακούβα μικρὴ στὴ γῆ καὶ τὰ σκεπάζει μὲ χῶμα. "Οταν βγοῦν τὰ μικρὰ ἔχουν καβούκι διαφανές. Ἀμέσως φροντίζουν μόνα τους γιὰ τὴν τροφὴ τους.

Χρησιμότητα. Τὸ σαλιγκάρι εἶναι πολὺ βλαβερὸ γιατὶ καταστρέφει τὰ λαχανικὰ τρώγοντας τὰ φύλλα τους. Ὑπάρχουν καὶ σαλιγκάρια χωρὶς καβούκι. Αὐτὰ λέγονται **γυμνοσάλιαιγκοι** καὶ κάνουν πολὺ μεγαλύτερες ζημιές ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Έχθροί. Τὰ σαλιγκάρια ἔχουν πολλοὺς ἔχθρούς : τὰ πουλιά, τὸ σκαντζόχοιρο, τὴ χελώνα, τὸν τυφλοπόντικα καὶ ἄλλα. Τὰ κυνηγᾶ καὶ ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὶς ζημιές ποὺ κάνουν στὰ λαχανικά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ κρέας του ποὺ τρώγεται μαγειρεμένο. Τὸ κρύο καὶ ἡ ξηρασία βλάπτουν πολὺ τὸ σαλιγκάρι.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Οἱ Ἐβραῖοι κυνηγοῦσαν τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ τὸν πιάσουν καὶ νὰ τὸν σταυρώσουν. Στὸ δρόμο ποὺ πήγαιναν βρήκαν ἕνα σαλιγκάρι.

— Μήτως εἰδεῖς τὸν Χριστὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ δῶ; Ρώτησαν.

Τὸ σαλιγκάρι τὸν εἶχε δῆ μὰ δὲν θέλησε νὰ μαρτυρήσῃ στοὺς Ἐβραίους.

— "Όχι, ἀπήντησε. Δὲν τὸν εἶδα.

"Ο Χριστὸς τότε εὐλόγησε τὸ σαλιγκάρι καὶ εἶπε :

— Ποτὲ στὴ ζωὴ σου κακὸ νὰ μὴν ίδης. "Αν σοῦ τύχῃ κακό, φόβο νὰ μὴν ἔχης. Πάρε αὐτὸ τὸ τσόφλι καὶ φύλαξε το. "Αν σοῦ τύχῃ ἔχθρος κλείσου μέσου σ' αὐτὸ καὶ ἔτσι θὰ γλυτώσεις.

Ἄπὸ τότε τὸ σαλιγκάρι, σέρνει μαζί του τὸ τσόφλι (καβούκι) ποὺ εἶναι σὰν ἔνα σπίτι κινητό, σὰν ἔνα κάστρο πέτρινο στὸ διοῖο καταφεύγει σὲ ὅρα ἀνάγκης γιὰ νὰ γλυτώσῃ.

Ρώτησαν τὸ σαλιγκάρι πότε εἶναι ^{*} ^{*} στὸν καιρό του γιὰ νὰ τὸ φᾶνε οἱ ἄνθρωποι τοι.

— Στὸν καιρό μου εἶμαι, ἀπήντησε ἐκεῖνο, διταν ἐσεῖς ἀφήνετε τὸ κλαδευτήριο. Στὰ πέτρινα βουνά ἐλάτε σὰν θέλετε γιὰ μὲ βρῆτε. Μὰ πάντα υστερά ἀπὸ βροχὴ καὶ δροσιά.

Ἄπὸ τότε οἱ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν τὸ σαλιγκάρι τὸ Φλεβάρη ^η στὴν ὁργὴ τοῦ Μάρτη, τότε ποὺ τελειώνουν τὸ κλάδεμα τῶν ἀμπελιῶν καὶ ἀρχίζουν τὰ ἀνοιξιάτικα πρωτοβρόχια.

«Σαλίγκαρε, μαλίγκαρε
βγάλε τὰ κέρατά σου,
Νά μήν πεθάνη ή μάννα σου
καὶ κλαῖνε τὰ παιδιά σου».

* *

Σαλίγκαρος καιγότανε καὶ κεῖνος τραγουδοῦσε!

* *

Τὸ παιδὶ ἐνὸς γεωργοῦ ἔψηνε στὴ φωτιὰ σαλιγκάρια. Ἐκεῖνα ἀρχισαν νὰ κάνουν τέρο τέρο... καὶ νὰ τρίζουν.

Γυρίζει τότε τὸ παιδὶ καὶ λέει στὰ σαλιγκάρια.

—Βλάκες, τὸ σπίτι σας καίγεται καὶ σεῖς τραγουδᾶτε;

('Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

Τὰ σαλιγκάρια

Δυὸς μεγάλου σαλιγκάρια
ξεκινοῦνε μὲ πομπὴ
τῇ χελῶνα νὰ ρωτήσουν
τὴν ἀλήθεια νὰ τοὺς πῆ.
—Πές μας χελωνίτσα, πές μας
οὐ ποὺ τοσα ἔχεις δῆ,

πῶς τὸ σπίτι σου τὸ σέρνεις
χωρὶς κόπο καὶ σπουδῆ;
'Εμεῖς μόλις κινηθοῦμε
τὸ σπιτάκι ἀπ' τὸ λαμπδ
ξεγλυστράει στὴν καμπούρα
καὶ τὸ ἔχομε καύμδ.

Λ. Πεζοπούλου

3. Ο ΚΟΛΟΚΥΘΟΚΟΠΤΗΣ

Πχρατήρης. Ό κολοκυθοκόπτης εἶναι ἔντομο. Τὸ σῶμα του χωρίζεται σὲ τρία μέρη: σὲ κεφάλι, θώρακα καὶ κοιλιά. "Έχει ἔξ πόδια. Τὸ μπροστινὸ ζευγάρι εἶναι πιὸ σκληρὸ καὶ πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Μὲ τὰ νύχια του σκάβει τὴ γῆ γιὰ νὰ εὕρῃ τὴν τροφὴ του. "Έχει σκληρές δαγκάνες καὶ μ' αὐτὲς κόβει τὶς ρίζες τῶν φυτῶν, ίδιως τῆς κολοκυθιᾶς. Γι' αὐτὸ τὸν ὠνόμασαν κολοκυθοκόπτη. "Έχει καὶ τέσσερες μικρές πτέρυγες.

Ζῆ μέσα στὸ ἔδαφος καὶ τρώγει ρίζες ἀπὸ κολοκύθια, μαρούλια, κρεμμύδια καὶ ἄλλα.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾷ 200—300 αύγα μέσα στὸ χῶμα. "Απὸ τὰ αύγὰ βγαίνουν μικρὰ σκουλήκια ποὺ μεταμορφώνονται σιγά-σιγά καὶ αὐτὰ σὲ ἔντομα καὶ γίνονται ὅμοια μὲ τοὺς γονεῖς τους.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύει. Οἱ κολοκυθοκόπτες εἶναι πολὺ βλαβερά ἔντομα γιατὶ καταστρέφουν τὰ λαχανικά. Γι' αὐτὸ τοὺς κυνηγοῦν πολύ. Γιὰ νὰ τοὺς καταστρέψουν ρίχνουν στὰ φυτὰ κοπριὰ ἀνακατεμένη μὲ πετρέλαιο. "Η μυρωδιά τοὺς κάνει νὰ βγοῦν στὴν ἐπιφάνεια καὶ τότε οἱ λαχανοκηποὶ τοὺς σκοτώνουν. "Αλλοτε ρίχνουν πολλὰ νερὰ στὸ λαχονόκηπο καὶ ἡ λάσπη κολλᾶ στὸ σῶμα τους. Τότε βγαίνουν νὰ πάρουν ἀέρα καὶ τοὺς βρίσκουν εὔκολα οἱ λαχανοκηποὶ γιὰ νὰ τοὺς κυνηγήσουν.

4. Η ΑΡΑΧΝΗ

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Ἀπὸ τὸν κεφαλοθώρακα, στὸ μπροστινὸ μέρος, ποὺ εἶναι τὸ κεφάλι καὶ ὁ θώρακας μαζὶ ἐνωμένα, καὶ ἀπὸ τὸ πίσω μέρος ποὺ εἶναι σάν σακκούλι φουσκωμένο, πιὸ χονδρὸ ἀπὸ τὸ μπροστινό. Τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἡ κοιλιά. Ὁ κεφαλοθώρακας καὶ ἡ κοιλιὰ ἐνώνονται μεταξύ τους μὲ ἔνα λεπτὸ σωλῆνα πολὺ μικρό.

Στὸν κεφαλοθώρακα ἔχει 4 ζευγάρια πόδια πολὺ μακρύα, λεπτά καὶ μὲ πολλές ἀρθρώσεις. Τὸ πρῶτο ζευγάρι βλέπει πρὸς τὰ ἐμπρός, τὰ μεσαῖα πρὸς τὰ πλάγια καὶ τὸ πισινὸ ζευγάρι πρὸς τὰ πίσω. "Ετοι ἡ ἀράχνη μπορεῖ νὰ βαδίζῃ μὲ μεγάλα βήματα.

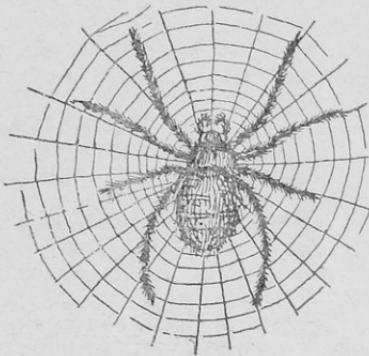
Τὰ πισινά τῆς πόδια ἔχουν νύχια μακρύα καὶ κυρτὰ μὲ μικρὰ δοντάκια στὸ ἐσωτερικό τους μέρος καὶ σκληρές τριχοῦλες ποὺ μοιάζουν μὲ δόντια χτενιοῦ. Μὲ αὐτὰ ἡ ἀράχνη πλέκει τὸ δίχτυ της. "Εχει δύο ζευγάρια δαγκάνες. Μὲ τὸ ἔνα ζευγάρι, ποὺ εἶναι πιὸ μεγάλο καὶ διπλώνει δπως ὁ σουγιάς, πιάνει τὰ ἔντομα ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὴν τροφή της.

Μὲ τὴν μυτερὴν ἄκρη του, ποὺ ἔχει μιὰ τρυπίτσα στὴν ἄκρη τὰ τρυπᾶ καὶ χύνει δηλητήριο στὴν πληγή τους. Τὰ ἔντομα δηλητηριάζονται καὶ ψοφοῦν. Τότε τὰ παραλαμβάνει μὲ τὶς δεύτερες δαγκάνες καὶ τὰ φέρνει στὸ σόμα της γιὰ νὰ τὰ φάῃ.

"Εχει μάτια ζωηρὰ ποὺ βλέπουν ἀπὸ δλες τὶς μεριές. Στὸ πίσω μέρος τῆς κοιλιᾶς, στὸ ἐσωτερικό, ἔχει ἔξι μικρὰ σακουλάκια ποὺ λέγονται ἀδένες. Μέσα σ' αὐτοὺς υπάρχει ἔνα πηχτὸ ύγρο. "Οταν πιέσῃ τοὺς ἀδένες της ἡ ἀράχνη τὸ ύγρο αὐτὸ πετιέται ἔξω ἀπὸ πολλές μικρές τρυπίτσες. Στὸν ἀέρα τὸ ύγρο αὐτὸ στεγνώνει καὶ γίνεται λεπτὴ κλωστὴ ποὺ κολλᾷ.

Πῶς ὑφαίνει τὸ δίχτυ της. "Η ἀράχνη ἀφήνει νὰ πετάγωνται σταγόνες - σταγόνες τὸ ύγρο ἀπὸ τοὺς ἀδένες της. Οἱ πρῶτες σταγόνες κολλοῦν ἐπάνω σὲ ἔνα ύποστήριγμα. Τότε ἀρχίζει νὰ προχωρῇ καὶ νὰ πιέζῃ τοὺς ὅδενες της ποὺ βγάζουν συνεχῶς ύγρο. Μὲ τὰ πισινά τῆς πόδια πλέκει τὸ δίχτυ της μὲ τὸ ύγρο ποὺ γίνεται σὰν κλωστὴ ὅσο προχωρεῖ. Τὸ δίχτυ της γίνεται σὰν ἀραιὸ ὕφασμα μὲ μικρὰ τετραγωνάκια. "Αλλες κλωστὲς χρησιμεύουν γιὰ ὑφάδι καὶ ἄλλες γιὰ στημόνι.

Τὰ δίχτυα της εἶναι παγίδα. Μέσα σ' αὐτὰ μπλέκονται τὰ ἔντομα καὶ δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν. Τότε αὐτὴ ποὺ παραμονεύει σὲ μιὰ ἄκρη του κρυμμένη, τρέχει βιαστικά καὶ τὰ ἀρπάζει.

Ποεū ζῆ. Ζῇ στοὺς κήπους, στοὺς ἀγρούς, τὰ δάση καὶ μέσα στὰ σπίτια, στοὺς σταύλους, στοὺς ἀχυρῶνες καὶ ἀλλοῦ ὅπου ύπάρχουν ἔντομα καὶ δὲν ὑπάρχει καθαριότητα.

Τί τρώγει. Τρώγει μυῖας, κουνούπια, σφῆκες, μέλισσες, κανθάρους καὶ ἄλλα ἔντομα ποὺ μπλέκονται στὰ δίχτυα της.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ θηλυκό, ποὺ εἰχωρίζει ἀπὸ τὸ ἀρσενικὸ γιατὶ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλόσωμο, γεννᾷ στὶς ἀρχές τοῦ φθινοπώρου πολλὰ αὐγά. Τὰ τυλίγει σωρούς - σωρούς μέσα σὲ σακκουλάκια ποὺ φτιάνει μὲ τὰ νήματα ποὺ βγάζει ἀπὸ τοὺς ἀδένες τῆς κοιλιᾶς, μὲ τὰ ἵδια ποὺ φτιάνει καὶ τὸ δίχτυ της.

Τὰ σακκουλάκια μὲ τὰ αὐγὰ τὰ κρεμᾶται μέρη προφυλαγμένα ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὴ βροχή. Τὸν Ἀπρίλιο ἀπὸ κάθε αὐγὸ βγαίνει ἔνα μικρὸ ἀρσανάκι. Τὰ μικρὰ μένουν ὀκτὼ μέρες μέσα στὸ σάκκο καὶ ἔπειτα λίγα-λίγα φεύγουν καὶ σκορπίζονται.

Σὲ τὶ χρήσιμεύει. Ἡ ἀράχνη εἶναι χρήσιμη στὸν ἄνθρωπο γιατὶ τρώγει τὰ κουνούπια καὶ τὶς μυῖας. Μέσα στὰ σπίτια ὅμως καὶ στὶς ἀποθήκης τὰ δίχτυα ποὺ στήνει στοὺς τοίχους εἶναι δείγματα ἀκαταστασίας γ' αὐτὸ καὶ τὴν κυνηγοῦμε.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Μιὰ φορὰ ἦταν ἔνα ὅμορφο κορίτσι ποὺ τὸ ἔλεγαν Ἀράχνη. Κάθε μέρα τὸ κορίτι αὐτὸ καθόταν ἀπὸ τὸ πῶι ὡς τὸ μεσημέρι στὸν ἥλιο καὶ ἔγνεθε. Ἀπὸ τὸ μεσημέρι ὡς τὸ βράδυ καθόταν στὸν ἔσκιο καὶ ὑφαίνει.

"Ἐκανε τόσο ὅμορφο πανί, ποὺ μαζεύονταν ἀπὸ τὰ γύρω μέρη κοπέλλες καὶ γυναικες γιὰ νὰ τὸ θαυμάσουν. Καὶ ἔλεγαν πῶς τὸ στημόνι του ἦταν ἀπὸ ἥλιακτίδες καὶ τὸ ὑφάδι ἀπὸ χρυσοὺς κλωστές.

Κάποιος μιὰ μέρα, ρώτησε τὴν Ἀράχνη ποὺς τὴν ἔμαθε νὰ ὑφαίνῃ τόσο ὠραῖα. Ἐκείνη ἀπάντησε πῶς μόνη της ἦταν ἄξια νὰ ὑφάνη καλύτερα ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ.

Τὴν ὧδα ποὺ εἶπε αὐτὰ παρουσιάσθηκε ἡ θεά Ἀθηνᾶ στὸ κατώφλι της. — Ἀράχνη, τῆς εἶπε, ἐγὼ εἴμαι ἡ Ἀθηνᾶ. Γιατὶ παινεύεσαι τόσο πολύ. Ἐγὼ δὲν σὲ ἔμαθα νὰ ὑφαίνῃς τόσο ὁριαῖα;

— Οχι, ἀπάντησε ἡ Ἀράχνη. Μόνη μον ὑφαίνω καὶ καλύτερα ἀπὸ σένα. "Υστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἡ Ἀράχνη καὶ ἡ θεά Ἀθηνᾶ ἔβιαλαν στοίχημα νὰ ὑφάνουν μαζὶ γιὰ νὰ ἰδούν ποια ὑφαίνει καλύτερα. Τὸ καλύτερο πανὶ τὸ ἔκανε ἡ Ἀθηνᾶ. Ἡ Ἀράχνη τὸ εἶδε αὐτὸ καὶ ἦταν ἀπαρηγόρητη γιατὶ ὑπῆρχε μιὰ ὑφάντρα καλύτερη ἀπὸ αὐτή. Ἡ Ἀράχνη σύμφωνα μὲ τὴ συμφωνία ποὺ εἶχε κάνει μὲ τὴ θεά δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔναντιάσῃ ἀργυλειό. Ἀπὸ τὴ λύπη της πῆγε νὰ πεθάνῃ. Ἡ Ἀθηνᾶ τὴν λυπήθηκε τότε καὶ τὴν ἀγγίξεις μὲ τὴ σαιτά του ἀργαλειοῦ. Μεταμορφώθηκε τότε στὸ μικρὸ ἔσδιο ποὺ μέρα νύχτα στὶς σκοτεινὲς γωνίες ὑφαίνει τὸ πανί της. "Ετσι πλήρωσε τὴν ὑπερηφάνειά της.

* * *
"Ἡ ἀράχνη καὶ ἡ σφήκα εἶχαν μακρυνὴ συγγένεια. Ἡσαν ἀδερφάδες καὶ κατοικοῦσαν στὸ ἕδιο σπίτι. Μιὰ μέρα ὅμως ἀπεφάσισαν νὰ ἀλλάξουν σπίτι. Ἡ μία, εἶπε, πῶς θὰ πήγαινε νὰ μείνῃ στὸ σπίτι του φτωχοῦ. Ἡ ἄλλη στὸ σπίτι του πλουσίου. "Ετσι ἡ ἀράχνη πῆγε νὰ μείνῃ στὸ ἀρχοντόσπιτο καὶ ἡ σφήκα στὸ φτωχό-

σπιτο. Πολλὴ χαιρὰ εἶχε ἡ ἀράχνη γιατὶ βρῆκε ἔνα ἀρχοντόσπιτο νὰ καθήσῃ. Δὲν πέρασε ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ ἀρχισε νὰ λυπεῖται γιὰ τὸ σπίτι ποὺ διάλεξε νὰ καθήσῃ.

“Υφαίνε τὸ πανί της σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ. Πρὶν ἀκόμα τὸ τελειώση, πήγαινε ἡ ὑπηρέτρια καὶ φράζε μὲ τὸ μεγάλο ἔεσκονιτσῆρι τὸ χαλοῦσε. Ἡ καυμένη ἡ ἀράχνη πήγαινε σὲ ἄλλη γωνία καὶ πάθαινε τὰ ἵδια. Δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ ξήσῃ. Χωρὶς πανί δὲ μποροῦσε νὰ πιάσῃ ἔντομα γιὰ νὰ φάγη. Κόντευε νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴν πεῖνα.

“Η σφήκα πάλι δὲν περνοῦσε καλὰ στὸ σπίτι τοῦ φτωχοῦ. Δὲν εὑρίσκε τίποτα νὰ φάγη.

Κάποια μέρα ἀνταμώθηκαν στὸ δρόμο καὶ εἴπαν ἡ κάθε μιὰ τὰ βάσανά τους. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ ἀλλάξουν κατοικία. Μὰ σήμερα ἡ ἀράχνη καὶ στοῦ φτωχοῦ τὸ σπίτι τὰ ἔχει ἀσχημα, γιατὶ οἱ καλές νοικουροῦλες καθαρίζουν καὶ ἔεσκονιζουν ὅλες τὶς γωνίες, καταστρέφουν τὸ πανί της καὶ δὲν τὴν ἀφήνουν σὲ ήσυχία.

* * *
Σὲ ἔνα μακρινὸ μέρος, στὴν Ἄσία, ὑπάρχει μιὰ ἀράχνη ποὺ οἱ ντόποι τῇ λένε «Καρπούρτα» δηλαδὴ «μικρὸ λύκο». Ἀν τύχῃ αὐτὴ ἡ ἀράχνη καὶ τσιμπήσῃ ἀνθρωπὸ ἡ ζῶο τότε ὁ ἀνθρωπὸς ἡ τὸ ζῶο αὐτὸ θὰ πεθάνῃ ὑστερα ἀπὸ δύο μέρες.

5. ΤΟ ΜΥΡΜΗΓΚΙ

Πολεμιστής, ἀρσενικό, θηλυκό, ἐψυχάτης

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα τοῦ μυρμηγκιοῦ χωρίζεται σὲ τρία μέρη. Σὲ κεφάλι, σὲ θώρακα καὶ κοιλιά. Τὸ μυρμῆγκι εἶναι ἔντομο. Τὸ μυρμῆγκι ποὺ ζῇ στοὺς κήπους, στοὺς ἀγροὺς καὶ στὰ σπίτια μας, ἔχει χρῶμα καστανό. «Υπάρχουν πολλῶν εἰδῶν μυρμῆγκια.» Άλλα εἶναι μικρά καὶ ἄλλα μεγάλα. «Άλλα ἔχουν μαδρὸ γυαλιστερὸ χρῶμα, ἄλλα κοκκινωπό καὶ ἄλλα κιτρινωπό.

Τὸ κεφάλι τοῦ μυρμηγκιοῦ εἶναι στρογγυλό καὶ ἔχει δύο κεφαῖες, δύο σύνθετα μάτια καὶ δύο γερά σαγγίνια.

‘Ο θώρακας ἔνώνεται μὲ τὴν κοιλιὰ μὲ ἔνα μικρὸ μίσχο σὰν χονδρὴ κλωστὴ. Στὸ θώρακα ἔχει 6 λεπτὰ πόδια. Ἡ κοιλιά του εἶναι μακρουλή.

Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. Τὰ μυρμῆγκια ζοῦν πολλὰ μαζὶ μέσα στὶς μυρμηγκοφωλιές. Τὶς φωλιές τους σκάβουν μέσα στὸ χῶμα ἡ τὶς φτιάνουν σὲ κουφάλες δένδρων ἡ σὲ χαραμάδες τοῦ πατώματος μέσα στὰ σπίτια καὶ στὶς ἀποθήκες.

Σὲ μιὰ φωλιά μένουν χιλιάδες μυρμήγκια. Αύτὰ εἶναι τριῶν εἰδῶν: τὰ ἀρσενικά, τὰ θηλυκά καὶ οἱ ἐργάτες. Οἱ ἐργάτες εἶναι αὐτοὶ ποὺ κάνουν δλες τὶς δουλειές. "Αλλοι σκάβουν καὶ φτιάνουν τὴ φωλιά, ἄλλοι κουβαλοῦν τρόφιμα καὶ ἄλλοι προσέχουν τὰ αὐγά καὶ μεγαλώνουν τὰ μικρά. Τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκά ἀποτελοῦν τὸ στρατὸ ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς φωλιᾶς. Τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκά ἔχουν φτερά.

Μιὰ φορά ιό χρόνο πετοῦν δλα μαζὶ στὸν ἀέρα ἔξω ἀπὸ τὴ φωλιά. Τότε λέμε ὅτι εἶναι οἱ γάμοι τῶν μυρμήγκιων. "Οταν πέσουν στὴ γῆ, κάθε θηλυκὸ ἀφοῦ βγάλῃ τὰ φτερά του τρίβοντάς τα σὲ μιὰ πέτρα, φτιάνει δική του φωλιά καὶ γεννᾷ τὰ αὐγά του. Τὰ ἀρσενικά μυρμήγκια τὴν Ἄδια ἐποχὴ πεθαίνουν.

Οἱ φωλιές τῶν μυρμήγκιων ἔχουν πολλὰ διαμερίσματα καὶ τρία ἔως τέσσερα πατώματα.

Τὰ μυρμήγκια τρώνε σπόρους, καρπούς καὶ ψόφια ζῶα. Τοὺς ἀρέσουν καὶ τὰ γλυκά, προπάντων ἡ ζάχαρη. Τὴν τροφή τους τὴν βρίσκουν μὲ τὴ μυρωδιά. "Οταν ἔνα μυρμήγκι ἀνακαλύψῃ κάτι καλὸ γιὰ φάγωμα ἀμέσως γυρίζει στὴ φωλιά καὶ εἰδοποιεῖ τὰ ἄλλα μὲ τὶς κερατίες του. "Ετοι ξεκινοῦν δλα μαζὶ γιὰ νὰ τὸ μεταφέρουν στὴ φωλιά. Γι' αὐτὸ τὰ βλέπομε πολλές φορές νὰ κινοῦν τὶς κερατίες τους, καὶ νὰ τὶς ἐγγίζουν μεταξύ τους σὰν νὰ συνεννοοῦνται.

Τὰ τρόφιμα ποὺ μαζεύουν τὰ βάζουν σὲ ἴδιαίτερα διαμερίσματα τῆς φωλιᾶς γιὰ νὰ τὰ ἔχουν τὴν ἐποχὴ ποὺ εἶναι ύποχρεωμένα νὰ μένουν μέσα ἡ ποὺ δὲν βρίσκουν ἀρκετά. "Αν βρέξῃ καὶ μουσκέψουν οἱ σπόροι, γιὰ νὰ μὴν φυτρώνουν, τοὺς βγάζουν ἔξω ἀπὸ τὴ φωλιά νὰ στεγνώσουν ὅταν περάσῃ ἡ βροχή.

Πῶς πολλαπλασιάζονται. Τὸ θηλυκὸ γεννᾶν πολλὰ αὐγά μέσα σὲ μικρές λακούβες στὰ καμαράκια τῆς φωλιᾶς.³ Απὸ τὰ αὐγὰ βγαίνουν μικρὰ σκουλήγκια ποὺ τὰ ταΐζουν οἱ ἐργάτες μαζὶ μὲ τὴν μητέρα τους. Τὴν ἡμέρα τὰ κουβαλοῦν μὲ τὸ στόμα τους στὸ ἐπάνω πάτωμα γιὰ νὰ πάρουν ἥλιο καὶ τὸ βράδυ τὰ κατεβάζουν στὸ χαμηλότερα γιὰ νὰ μὴν κρυώσουν. "Οταν μεγαλώσουν, βγάζουν μιὰ κλωστὴ ἀπὸ τὸ στόμα τους καὶ τὴν τυλίγουν γύρω στὸ σῶμα τους σὰν κουκούλι. Μέσα ἔκει ἀλλάζουν μορφή καὶ γίνονται σιγά σιγά τέλεια μυρμήγκια, δημοσιεύονται καὶ γονεῖς τους. "Αμέσως πιάνουν δουλειά καὶ βοηθοῦν καὶ ἄλλους, ἔως ὅτου συνηθίσουν.

"Οταν καταλάβουν κίνδυνο μεταφέρουν ἀμέσως τὰ μικρά καὶ τὰ αὐγά στὰ πιὸ βαθειά διαμερίσματα καὶ ὁ στρατὸς βγαίνει ἐπάνω, κοντὰ στὴν εἰσοδο, γιὰ νὰ ύπερασπισθῇ τὴν πολιτεία χρησιμοποιώντας γιὰ ὅπλα τὶς γερές δαγκάνες τους. Πολλές φορές γίνονται μεγάλες μάχες μεταξὺ τῶν μυρμήγκιων ἀπὸ διάφορες φωλιές. Τὰ μυρμήγκια προτιμοῦν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ ἀφήσουν νὰ τούς πάρουν τὰ μικρά.

Ίδιότητες. Τὰ μυρμήγκια εἶναι πολὺ ἐργατικά. Δουλεύουν συνεχῶς, ἀκούραστα καὶ νοιάζονται τὸ ἔνα γιὰ τὸ ἄλλο. Δὲν φροντίζει τὸ κάθε ἔνα

γιὰ τὸν ἔαυτό του ἀλλὰ δλα μαζὶ γιὰ δλόκληρη τὴν πολιτεία τους. Γι' αὐτὸ δλοι τὰ φέρνουν γιὰ παράδειγμα καὶ λέμε «έργατικός σάν τὸ μυρμήγκι» δταν θέλουν νὰ παινέψουν κάποιον γιὰ τὴν προκοπή του. Ἀγαποῦν τὰ μικρὰ καὶ τὰ περιποιοῦνται πολὺ. Ἐχουν μεγάλη δύναμη καὶ μποροῦν νὰ κουβαλήσουν βάρος πολλές φορές πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ βάρος τους.

Ἐχθροί καὶ προσφυλάξεις. Τὰ μυρμήγκια ἔχθροὺς ἔχουν τὰ πουλιὰ καὶ πολλὰ ἔντομα. Ὁ πιὸ μεγάλος τους ἔχθρός εἶναι ἕνα ἔντομο ποὺ λέγεται μυρμηγκολέοντας ποὺ σκάβει λακοῦθες κοντὰ στὶς φωλιὲς καὶ κρύβεται μέσσα σ' αὐτὲς ἀφήνοντας νὰ ἔξεχουν μόνον οἱ δαγκάνες του. Τὰ μυρμήγκια ζεγελιοῦνται καὶ πηγαίνουν κοντὰ νομίζοντας πῶς βρῆκαν κάτι γιὰ φαγητό. Τότε δὲ μυρμηγκολέοντας τὰ ἀρπάζει καὶ τὰ τρώγει.

Χρησιμότητα. Τὰ μυρμήγκια εἶναι ἐνοχλητικὰ καὶ βλαβερὰ γιατὶ τρῶνται τοὺς καρποὺς καὶ τὰ τρόφιμα μας καὶ τὰ γεμίζουν ἀκαθαρσίες γιατὶ μαζεύονται πολλὰ ἐπάνω στὶς τροφές μας.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ. Λ. Π.

Στὴν κοινωνία τῶν μυρμηγκιῶν συχνὰ συμβαίνουν καυγάδες καὶ πόλεμοι. Οἱ πόλεμοι ἀντοὺ γίνονται ὅπως καὶ οἱ ἀλληλοι πόλεμοι μὲ τοὺς στρατιῶτες. Ἔειν οἱ τοὺς ὅπα ἐπιτεθοῦν πρῶτοι ἔκεινον ἀπὸ τὴν φωλιά τους μὲ τάξη σὰν τοὺς στρατιῶτες. Πάνε νὰ ληστεύουν τα τρόφιμα μιᾶς ἀλλῆς φωλιᾶς.

Οἱ κίτοικοι τὴν ἀλλῆς φωλιᾶς τοὺς περιμένουν συκεντωμένους καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ μετοῦν στὶς ἀποθήκες τους. Ἄν τόχη καὶ είναι πιὸ δυνατοὶ τὸ βέζουν στὰ ιόδια. Ἄν δμως είναι ἀδύνατοι τότε νικοῦνται.

Οἱ ικηταὶ τοὺς ἀγατάζουν τὶς τροφές, τὶς φροτώνουν στὰ μεταγωγικὰ καὶ τὶς μεταφεροῦν στὶς δικες τους ἀποθήκες. Ἐκεὶ βγαίνουν νὰ τοὺς κιλωτορίσουν καὶ νὰ τοὺς ποῦνε «μρόάβο» οἱ γέροι, οἱ ὑπηρέτες καὶ τὰ μυρμήγκια ποὺ δὲν πῆραν μέρος στὴν μάχη.

Μετά, κάνουν μεγάλο γλέντι μὲ πλούσιο φαγοπότι ἀπὸ τὶς τροφές ποὺ ἀρπάζαν. Ὁ τραγουδιστής τότε λέγει ἔνα τραγούδι γιὰ τοὺς νικητές.

* * *

Τὸ μυρμήγκι ἔταν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἔνας καλὸς νοικοκύρης μὲ πολλὰ κτήματα καὶ χωράφια. Δέν ἀγαποῦσε ὅμως τὴ δουλειά. Γι' αὐτὸ τὰ κτήματα ἔμεναν ἀκαλλιέργητα, καὶ τὸ μυρμήγκι δὲν είχε σιτάρι καὶ καρποὺς στὸ σπίτι του. Ἅναγκαστηκε λοιπον νὰ ἀρπάζῃ σιτάρι ἀπὸ τὰ ἔνα καὶ μάζευε τὰ στάχυα ποὺ ἀφηναν οἱ θεριστὲς γιὰ τοὺς φτωχούς.

Ο Θεός τότε καταράσθηκε τὸ μυρμήγκι δῦλο νὰ μαζεύῃ καὶ ποτὲ νὰ μὴν χορταίνῃ. Μαζεύει ἔκεινο στὶς ἀποθήκες του σπειριὰ ἀπὸ σιτάρι, τρίμματα ἀπὸ ψωμὶ καὶ διπλού φαγώσιμο βρῶ. Μὰ ξαφνικὰ μὲ μιὰ βροχὴ τὰ χάνει δλα.

Τὸ μερμήγκι

Μέρμηγκος, μερμηγκωτέ
μπρόδις καὶ πίσω κομπωτέ
φύγε ἀπὸ τὸν τόπο μου
κι' ἀπὸ τὴ δούλεψή μου,
μῇ στείλω τὴν κλωσσούρα μου,
τὴ σαραντοπούλούδια
καὶ σὲ φάγη καὶ σὲ ψήση
καὶ σὲ ἀνεμοσκορπίση.
(Τὸ λένε γιὰ νὰ φεύγουν τὰ μυρμήγκια)

Τὸ μυρμῆγκι καὶ τὸ τζιτζίκι

Τζ., τζ., τζ! τὸ τζιτζίκικι
τραγουδοῦσε στὸ δενδράκι.
Καὶ ἀμέριμνο λαλοῦσε,
τὸ μυρμῆγκι προσκαλοῦσε,

— Πές μου μύρμηγκα, καλέ μου,
ἀδελφέ μου ἀγαπημένε:
Γιατὶ τόσο σὺ κοπιάζεις
νύχτα μέρα νὰ σωριάζης
σπόρους καὶ τροφές ἀράδα;

Κι' εἶπε τὸ καλὸ μυρμῆγκι:
— Τζιτζικα, καλέ μου φίλε

ποὺ δλη μέρα τραγουδᾶς
τὸν καιρό σου σπαταλᾶς
δίχως ἔγνοια καὶ σκοπό.

— Τὶ θὰ φάγης τὸ χειμώνα
ποὺ τὸ χιόνι θὰ φουντώσῃ,
κι' ὁ βοριᾶς θὰ σὲ πλακώσῃ;
Ρίξου ἀμέσως στὴ δουλειά
κι' ἄφησε τὴν τεμπελιά.

Μὰ δ τζίτζικας γελοῦσε
κι' όλοένα τραγουδοῦσε.

X. Π.

ΤΑ ΔΕΝΔΡΑ ΤΟΥ ΚΗΠΟΥ

1. Η ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ

Παρατήρηση. 'Η φεζα της χώνεται πολὺ βαθειά στὸ ἔδαφος καὶ ἔχει πολλές διακλαδώσεις ποὺ ἀπλώνονται ἀρκετά σὲ μάκρος μέσα στὸ χδμα. "Ετσι ἡ ἀμυγδαλιά μπορεῖ νὰ στερεώνεται καλά στὴ γῆ καὶ νὰ παίρνη ἀρκετή ύγρασία καὶ τροφή μὲ τὶς ἀπλωτές της ρίζες.

"Ο βλαστός της εἶναι ξυλώδης, πολὺ στερεός καὶ φθάνει σὲ ὅψις 5-10 μέτρα. 'Απ' ἔξω ἔχει χονδρὸ φλοιό ποὺ τὸν προστατεύει ἀπὸ τὴν ξηρασία καὶ ἀπὸ τὴν ύγρασία τοῦ ἀέρος. "Οταν εἶναι νέα ἡ ἀμυγδαλιά δ φλοιός αὐτὸς εἶναι πράσινος. "Οταν γεράσῃ γίνεται σκούρος καὶ ἔχει χαραματιές. "Ο βλαστός τῆς ἀμυγδαλιᾶς ἐπειδὴ εἶναι ξυλώδης καὶ χονδρός λέγεται **κορμός**. "Οταν ὁ κορμὸς προχωρήσῃ σὲ ἀρκετὸ ὅψις ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος βγάζει κλαδιά. Τὰ φυτά ποὺ ἔχουν χονδρὸ κορμό, ποὺ βγάζει κλάδους ἀφοῦ προχωρήσῃ ἀρκετά γυμνὸς πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος, λέγονται **δένδρα**. 'Η ἀμυγδαλιά λοιπὸν εἶναι δένδρο.

Τὰ φύλλα τῆς, ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τοῦ δένδρου, εἶναι μικρά, πράσινα καὶ γυαλιστερά. Γύρω - γύρω ἔχουν μικρές σχισμές σὰν δοντάκια. "Ο μίσχος τους εἶναι μακρύς καὶ κινεῖται μὲ εύκολία. "Ετσι σὲ κάθε φύσημα τοῦ ἀνέμου τὰ φύλλα κινοῦνται καὶ μποροῦν δλα νὰ παίρνουν ἥλιο καὶ σέρα.

Τὰ φύλλα τῆς ἀμυγδαλιᾶς πέφτουν κάθε φθινόπωρο καὶ βγαίνουν νέα τὸν Ἱανουάριο στὰ χαμηλά καὶ ζεστὰ μέρη καὶ ἀργότερα στὰ πιὸ βορεινά. 'Η ἀμυγδαλιά λοιπὸν εἶναι φυλλοβόλο δένδρο. Πέφτουν πρωτα τὰ φύλλα ποὺ εἶναι στὰ πιὸ κάτω μέρη τοῦ δένδρου καὶ ἔπειτα αὐτὰ ποὺ

είναι στά ψηλά. Στίς γωνίες δύμως πού έκαναν τά φύλλα μὲ τὸν κλάδο, μένουν μικρά ἔξογκώματα πού τὰ λέμε «μάτια». Τὰ μάτια αὐτά ἄλλα είναι στενά καὶ μακρουλά καὶ ἄλλα πιὸ χονδρά. Ἀπό τὰ μακρουλὰ μάτια βγαίνουν κλαδάκια μικρά μὲ φύλλα. Ἀπό τὰ χονδρά μάτια βγαίνουν κοντοὶ μίσχοι μὲ ἄνθη.

Τὰ ἄνθη τῆς ἔχουν ώραῖα ἄσπρα ἀπλωτά πέταλα ποὺ τὴν κάνουν νὰ φαίνεται σὰν ἀσπροφορεμένη νυφούλα ὅταν είναι ἀνθισμένη. Ἡ ἀμυγδαλιά ἀνθίζει πολὺ νωρίς, πρώτη ἀπὸ δύα τὰ ἄλλα δένδρα. Κρατᾶ τὰ ἄνθη τῆς πολλές ήμέρες γιατὶ περιμένει τὶς μέλισσες νὰ ἔλθουν νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦν. Οἱ μέλισσες θὰ φέρουν τὴν γύρι ἀπὸ τοὺς στήμονες τοῦ ἑνὸς λουλουδιοῦ στὸν ὅπερο τοῦ ἄλλου καὶ θὰ πηγαινοέρχονται γιὰ νὰ ρουφήσουν τὸ γλυκό χυμό τῶν λουλουδιῶν. Ἐπειδὴ δύμως ἡ ἀμυγδαλιά ἀνθίζει τὸν Ἱανουάριο ἢ Φεβρουάριο, οἱ μέλισσες βγαίνουν ἀπὸ τὴν κυψέλη τους μόνο τὶς ὥρες ποὺ είναι λιακάδα. Γι' αὐτὸ τὰ ἄνθη μένουν πολλές ήμέρες ἐπάνω στὸ φυτό, ζωηρά καὶ μυρωδάτα. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψη τὰ ἄνθη θὰ δέσουν τὸν καρπό.

Ο καρπὸς τῆς ἀμυγδαλιᾶς, τὸ ἀμύγδαλο, ἔχει ἀπ' ἕξω ἔνα φλούδι πράσινο. Πιὸ μέσα ἔχει μιὰ σκληρὴ ξυλώδη θήκη ποὺ κλείνει μέσα της τὴν ψύχα. Στὴν ἀρχὴ ὁ καρπὸς είναι πράσινος, χνουδωτός, τρυφερός καὶ ξυνός. "Οταν ὁριμάσῃ, τὸ ἔξωτερικὸ φλούδι ζαρώνει, σχίζεται, πέφτει καὶ μένει τὸ σκληρὸ ποὺ ἔχει μέσα τὴν ψύχα.

Πολλαπλασιασμός. Γιὰ νὰ πολλαπλασιάσωμε τὶς ἀμυγδαλιές φυτεύομε ξερὰ ἀμύγδαλα. Μέσα στὸ ύγρὸ χῶμα ἡ σκληρὴ θήκη τους σκάζει καὶ βγαίνουν σιγὰ - σιγὰ τὰ μικρὰ φυτά. Τὰ μικρὰ φυτά πρέπει νὰ μένουν δύο τρία χρόνια ἔως ὅτου μεγαλώσουν. Τότε τὰ μεταφυτεύομε ἀραιὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐπειδὴ οἱ νέες ἀμυγδαλιές είναι μισοάγριες, γιὰ νὰ κάνουν καλὸ καρπὸ καὶ ἀφθονο, τὶς μπολιάζομε. Ἡ ἀμυγδαλιά κατάγεται ἀπὸ τὴν ἄγρια ἀμυγδαλιά ποὺ φυτρώνει μόνη της σὲ ἀκαλλιέργητους ἀγρούς καὶ σὲ βραχώδη μέρη καὶ κάνει πικρὰ ἀμύγδαλα. Τὶς ἀμυγδαλιές τὶς κάνομε ἡμερες μὲ τὸ μπόλιασμα.

Μοικιλίες. Ο ἄνθρωπος, μὲ τὴν καλλιέργεια, ἀπὸ τὴν ἄγρια ἀμυγδαλιά ἔκαμε πολλές ποικιλίες. "Άλλες είναι ψηλές καὶ γεροδεμένες καὶ κάνουν πικρὰ μύγδαλα, ἄλλες ἔχουν γλυκὰ μύγδαλα μὲ πολὺ σκληρὸ τσόφλι καὶ ἄλλες μὲ πολὺ μαλακὸ ποὺ σπάζει μὲ τὸ χέρι (ἀφράτα ἀμύγδαλα).

Ασθένειες. Οἱ ρίζες τῆς καμμιά φορὰ σαπίζουν. Ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτῇ παθαίνουν συχνά οἱ μικρές ἀμυγδαλιές ποὺ μεγαλώνουν στὰ φυτώρια. "Ο βλαστός τους κιτρινίζει καὶ πέφτουν τὰ φύλλα τους. Γιὰ νὰ τὶς προλάβωμε πρέπει νὰ σταματήσωμε γρήγορα τὰ πολλὰ ποτίσματα.

"Άλλη ἀρρώστεια είναι ἡ κουρκουμέλα ἢ *κομμιώση*. Ἀπὸ τὸν κορμό, τοὺς κλάδους καὶ ἀπὸ τὰ ἄγουρα ἀμύγδαλα βγαίνει μιὰ οὐσία σὰν κόλλα. Αὐτὸ διφείλεται στὰ πολλὰ ποτίσματα, πρὸ πάντων ὅταν τὸ χῶμα δὲν είναι πλούσιο σὲ θρεπτικὰ ύλικα. Γιὰ νὰ περιορίσωμε τὸ κακὸ πρέπει νὰ λιγο-

στέψωμε τὰ ποτίσματα. Τὸν Σεπτέμβριο ἡ Ὀκτώβριο πρέπει νὰ ἀνοίξωμε λάκκο γύρω ἀπὸ τὸ φυτό ὃστε νὰ φανοῦν οἱ ρίζες του καὶ μέσα στὸ λάκκο νὰ ρίξωμε ἀσβέστη 1—2 δκάδες μὲ στάχτη ἀπὸ ξυλοκάρβουνο.

Κάποτε τὰ φύλλα τῆς κατσαρώνουν καὶ ἄλλοτε παθαίνουν σκοοφίαση, παίρνουν δηλαδὴ τὸ χρῶμα τῆς σκουριᾶς στὸ κάτω μέρος τους. Τότε εἶναι ὠφέλιμο τὸ ράντισμα μὲ γαλαζόπετρα καὶ ἀσβέστη.

Χρησιμότητα. Ἡ ἀμυγδαλὶα μᾶς δίδει τὰ ἀμύγδαλα ποὺ εἶναι γλυκὰ καὶ θρεπτικά. Πολλὰ ἀμύγδαλα χρησιμοποιοῦνται στὴ ζαχαροπλαστικὴ γιὰ νὰ φτιάνωμε ὥραῖς καὶ ἐκλεκτὰ γλυκά, καθὼς καὶ γιὰ τὸ γέμισμα στὰ πουφέτα. Μὲ τὰ γλυκὰ ἀμύγδαλα γίνεται ἡ σουνμάδα ποὺ εἶναι γλυκὸ καὶ δροσερὸ ποτό. Ἀπὸ τὰ ἀμύγδαλα βγάζομε καὶ τὸ ἀμυγδαλόλαδο ποὺ εἶναι χρήσιμο στὴν Ιατρική. Ἀπὸ τὸ ξύλο τῆς κάνομε ἔπιπλα.

Στὸν τόπο μας καλλιεργεῖται σὲ πολλὰ μέρη τὸ δένδρο αὐτό, ίδιως στὴν Κρήτη, στὴ Χίο, στὴν Αἴγινα, στὴ Νάξο καὶ ἀλλού. Τὰ ἀμύγδαλα εἶναι περιζήτητα σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εύρωπης καὶ ἔξαγομε ἀρκετές ποσότητες στὰ μέρη αὐτά.

Ἡ ἀμυγδαλὶα μπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ σὲ μέρη ποὺ δὲν προκόπουν ἄλλα δένδρα καὶ σὲ μέρη ὅρεινά, ἀκόμη καὶ σὲ πλαγιές. Τέτοια ἐδάφη ύπαρχουν πάρα πολλὰ στὴν Ἑλλάδα. Μὲ λίγη φροντίδα, πολλὰ ἄγονα καὶ ἀκαλλιέργητα μέρη, μποροῦν τὰ γίνουν ἀμυγδαλεῶνες καὶ νὰ φέρουν ἀρκετά κέρδη στους χωρικούς μας.

Τὰ πικραμύγδαλα ἔχουν μέσα τους μιὰ δηλητηριώδη ούσια ποὺ βλάπτει πολύ. "Οταν φάγη κανεὶς πολλὰ μπορεῖ νὰ δηλητηριασθῇ καὶ νὰ πεθάνῃ. "Οταν δύως βράσουν, τὸ δηλητήριο χάνεται καὶ δὲν εἶναι πιὰ βλαβερά.

Πᾶς γίνεται τὸ μπόλιασμα. Μὲ ἔνα λεπτὸ καὶ μυτερὸ μαχαιράκι κάνομε μιὰ τομὴ ὅριζόντια στὸ φλοιὸν ἐνὸς κλάδου τοῦ ἡμερου δένδρου ποὺ θὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ μπόλι. Ἡ τομὴ θὰ γίνη ἔνα πόντο ἐπάνω ἀπὸ τὸ μάτι καὶ θὰ φθάσῃ σὲ βάθος ἔως τὸ ξύλο. Στὴν ἄκρη τῆς τομῆς κάνομε δύο ἄλλες τομές, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, σὲ σχῆμα τόξου καὶ τὶς λοξεύομε πρὸς τὰ μέσα ὃστε νὰ συναντηθοῦν ἔως 2 πόντους κάτω ἀπὸ τὸ μάτι. "Επειτα ἐκολλάμε μὲ τὸ μαχαιράκι καὶ μὲ προσοχὴ τὸ κομμάτι ποὺ ἔχει τὸ μάτι καὶ τὸ χωρίζομε. Κάνομε κατόπιν μιὰ ὅριζόντια τομὴ ἀνάμεσα σὲ δύο μάτια, σὲ κλάδο, στὸ ἄγριο φυτό ποὺ θέλουμε νὰ μπολιάσωμε. Ἀπὸ τὴν μέση τῆς κάνομε μιὰ ἄλλη τομὴ κάθετη πρὸς τὰ κάτω 3—4 πόντους. Οἱ τομὲς γίνονται βαθειές ἔως τὸ ξύλο καὶ ἔχουν σχῆμα Τ. Ἀνασηκώνομε τὰ χείλη τοῦ φλοιοῦ, στὸ σημεῖο ποὺ ἔνωνται ἡ κάθετη μὲ τὴν ὅριζόντια γραμμή, ἐλαφρὰ τὸ ἔνα πρὸς τὰ δεξιά καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὰ ἀριστερά. Στὸ μέρος τοῦ ξύλου ποὺ γυμνώθηκε βάζομε τὸ μπόλι ἔτσι ὃστε ν' ἀκουμπήσῃ καλά στὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ξύλου.

Δένομε κατόπιν μὲ μιὰ πλατειὰ ταινία ὅλη τὴ σχισμὴ ἔτσι ὃστε νὰ μένῃ ἀπ' ἔξω μόνον τὸ μάτι. Γιὰ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὴ βροχὴ ἀλείφο-

με τὴν τομή μὲ κηρατοιφή (κερί, ρετσίνι καὶ λίπος) ἡ μὲ πηλό.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγες μέρες, ἂν τὸ μάτι εἶναι τρυφερό, καταλαβαίνομε διτὶ τὸ μπόλι ἔπιασε. Τότε κόβομε τὸν κλάδο ποὺ μπολιάσαμε 3—4 πόντους ἐπάνω ἀπὸ τὸ μπόλι. Ὁ κλάδος ποὺ θὰ γίνη ἀπὸ τὸ μάτι, θὰ βγάλῃ ἄνθη δμοια μὲ τὸ ἥμερο φυτό, μὲ τὸ φυτό δηλ. ἐκεῖνο ἀπ' ὅπου ἐπήραμε τὸ μπόλι.

Τὸ μπόλιασμα γίνεται στὰ φυτὰ ποὺ ἔχουν μικρὴ ἡλικία τὸ Μάιο ἢ Ιούνιο ἡ κατὰ τὸ Σεπτέμβριο.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Μιὰ φορὰ ἦταν ἔνα δρφανὸ κορίτσι. Τὸ κορίτσι αὐτὸ σὰν ἔμεινε δρφανὸ τὸ πῆρε μιὰ γριὰ ποὺ ἦταν πολὺ κακιά. Τὸ βασάνιζε πολὺ τὸ καῦμένο. Δὲν τοῦ ἔδινε νὰ φάῃ δσο ἥθελε. Τὸ ἔντυνε μὲ κουρέλια. Τὸ ἔστελνε νὰ κάνῃ τίς πιὸ δύσκολες δουλειές. Τὸ κορίτσι αὐτὸ τὸ ἔλεγαν Ἀμυγδαλά.

Μιὰ νύχτα τοῦ Γενάρο ἡ γριὰ τὸ ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Τὸ καῦμένο τὸ κορίτσι! Ποῦ νὰ πήγαινε; Κανέναν δὲν είχε. Πήρε καὶ αὐτὴ τὸ δρόμο καὶ βγῆκε στὸ δάσος. Κάθησε κάτω ἀπὸ ἔνα δένδρο καὶ ἔκλαιγε ὡς τὸ πῶι:

—Θεούλη μου, ἔλεγε, κάνε νὰ βγῆ λίγο δ ἥλιος νὰ ζεσταθῶ γιατὶ θὰ πεθάνω. Ἐκείνη τὴν ὥρα, καὶ ἦταν Γενάρη, νὰ καὶ βγῆκε ἔνας λαμπερὸς καὶ πολὺ ζεστὸς ἥλιος. Τὸ γυμνὸ δένδρο πέταξε λουλούδια. Ἡ μικρὴ δμως δὲν βάσταξε. Ξεψύχησε καὶ ἡ ψυχούλα της ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ.

Οταν ἥρθαν οἱ υλοτόμοι στὸ δάσος βρήκαν τὴν δρφανὴ κοπέλλα πεθαμένη. Τὴν γνώρισαν ποιὰ ἦταν. Είδαν καὶ τὸ ἀνθισμένο δένδρο καὶ τὸ δνόμασαν Ἀμυγδαλιά.

“Ολα τὰ δένδρα, τὰ κλαδιά
ἀνοίγουνε τὸ Μάρτη
καὶ ἡ καῦμένη ἡ μυγδαλιά
ἀνοίγει τὸ Γενάρη.

Αἰνίγματα

Δυὸ ἀδέρφια ἀγκαλιασμένα σὲ σεντούκι εἶναι κλεισμένα.

(Τί εἶναι;)

* *
Ο τεμπέλης δὲν τρώγει ἀμύγδαλα γιὰ τὰ μὴν τὰ σπάση.

2. Η ΒΕΡΥΚΟΚΙΑ

Παρατήρηση. Εἶναι δένδρο ποὺ συγγενεύει μὲ τὴν κερασιά. Οἱ οίζες της μπαίνουν βαθειά στὴ γῆ καὶ ἔχουν πολλές διακλαδώσεις καὶ ἔται ἀπλώνονται ἀρκετά. Ὁ **καρμός** της εἶναι κυλινδρικός. Εἶναι πιὸ κοντὸς ἀπὸ τῆς κερασιᾶς καὶ βγάζει ἀρκετοὺς κλάδους. Τὰ φύλλα της ἔχουν σχῆμα αύγοδο. Εἶναι μεγάλα καὶ πλατειά. Τὰ **ἄνθη** της ἀνοίγουν κατὰ τὸ Μάρτιο καὶ ἔχουν χρῶμα ποὺ κλίνει πρὸς τὸ ρόζ. Ὁ **καρπός** της εἶναι στὴν ἀρχὴ πράσινος, στρογγυλός καὶ ὅταν ώριμάσῃ εἶναι κιτρινωπός. Ἄπ’ ἔξω ἔχει λεπτὴ φλούδα ποὺ σπεπάζει μιὰ ἀρκετὰ παχειά σάρκα, ζουμερὴ καὶ νόστιμη. Μέσα ἀπὸ τὴν σάρκα εἶναι ἔνα σκληρὸ κουκούτσι.

Καλλιέργεια. Η βερυκοκιά δὲν ἀντέχει στὰ ψυχρὰ μέρη. Θέλει χωματέλαιφρὸ καὶ ζεστό. Γιὰ νὰ πολλαπλασιάσωμε τὴ βερυκοκιὰ φυτεύομε τὰ κουκούτσια τῆς σὲ σπορεῖα. "Οταν μεγαλώσουν τὰ μικρὰ φυτά, τὰ μπολιάζομε καὶ τὰ μεταφυτεύομε ἀραιά, δπως κάνομε στὴν ἀμυγδαλιά. "Υπάρχουν πολλὰ εἰδη βερυκοκιῶν ποὺ καλλιεργοῦνται στὸν τόπο μας. Ιδιαιτέρως ὅμως καλλιεργεῖται ἡ βερυκοκιὰ ποὺ ἔχει γλυκοπύρηνα βερύκοκα (τὰ καῖσια). Η βερυκοκιὰ εἶναι δένδρο.

Άσθενειες. Παθαίνει καὶ αὐτὴ **κομμιώση** ὅταν ἔχῃ πολλὴ ύγρασία, ὅταν τὸ ἔδαφος δὲν ἔχει θρεπτικές ούσιες ἢ ὅταν τῆς ρίχνουμε κοπριά ποὺ δὲν εἶναι καλὰ χωνευμένη καὶ πρὸ πάντων ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι πολὺ ψυχρός. Γιὰ νὰ τὴν θεραπεύσωμε κάνομε ὅ,τι καὶ στὴν ἀμυγδαλιά.

Χρησιμότητα. Μᾶς δίνει τοὺς ὀραίους καρποὺς ποὺ εἶναι θρεπτικοὶ καὶ νόστιμοι. Τὰ **βερύκοκα** τρώγονται δχι μόνον δπως εἶναι, νωπά, ἀλλὰ κάνομε μὲ αὐτὰ καὶ **κομπόστες** ἀφοῦ τὰ βράσωμε μὲ ζάχαρη δλόκληρα. "Ἐπίσης τὰ λυώνομε, τὰ βράζομε μὲ ζάχαρη καὶ φτιάνομε **μαρμελάδες**. Τὶς κομπόστες καὶ τὶς μαρμελάδες τὰ ἐργοστάσια, ποὺ ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια στὸν τόπο μας, τὶς ἑτοιμάζουν καὶ τὶς κλείνουν σὲ κουτιά ἢ σὲ γυάλινα βάζα. "Ἐτσι ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ ἀγοράζῃ καὶ νὰ τρώγῃ δλες τὶς ἐποχές τὰ προϊόντα τῆς βερυκοκιῶν δπως καὶ ἄλλων φρούτων σὲ κονσέρβες. Η βιομηχανία αὐτὴ εἶναι πολὺ καλή καὶ φέρνει κέρδος στὸν τόπο μας.

3. Η ΡΟΔΑΚΙΝΙΑ

Παρατήρηση. Συγγενεύει μὲ τὴν βερυκοκιὰ καὶ ἔχει κι' αὐτὴ ρίζες ποὺ χώνονται βαθειά στὴ γῆ καὶ διακλαδίζονται ἀρκετά. Ο κορμός τῆς εἶναι κυλινδρικός, μοιάζει μὲ τῆς βερυκοκιῶν καὶ βγάζει ἀρκετοὺς κλάδους.

Τὰ φύλλα τῆς ἔχουν μικροὺς μίσχους, εἶναι κάπως πλατειά στὴ μέση καὶ στὴν ἄκρη μυτερά. Τὰ ἄνθη τῆς ἔχουν χρῶμα ρόζ. "Ο καρπός τῆς, τὸ ροδάκινο, ἔχει παχειά σάρκα καὶ γίνεται πιὸ μεγάλος ἀπὸ τῆς βερυκοκιῶν. "Απ' ἔξω ή πετσούλα του εἶναι λίγο πιὸ παχειά καὶ εἶναι χηνούδωτή. "Απὸ μέσα ἀπὸ τὴν σάρκα εἶναι τὸ σκληρὸ κουκούτσι, ὁ πυρήνας.

Καλλιέργεια. Ή ροδακινιά φυτεύεται καὶ καλλιεργεῖται ὅπως τα ἄλλα συγγενικά της δένδρα. Εἶναι δμως τὸ πιὸ εὔασθητό φυτό ἀπὸ δλα καὶ θέλει ίδιαίτερη περιποίηση. Ἀν μείνη χωρὶς περιποίηση δὲν ζῇ περισσότερο ἀπὸ 5—6 χρόνια.

Ασθένειες. Παθαίνει καὶ αὐτὴ κομψίωση καὶ γιατρεύεται ὅπως τὰ ἄλλα δένδρα.

Χρησιμότητα. Ή ροδακινιά μᾶς δίνει τοὺς καρπούς τῆς ποὺ εἶναι πολὺ νόστιμοι καὶ θρεπτικοί. Τοὺς κάνομε καὶ αὐτοὺς κομπόστες καὶ μάρμελαδες στὰ σπίτια μας καὶ στὰ ἐργοστάσια καὶ ἔτοι φέρνουν κέρδη στὸν τόπο μας. Στὴ χώρα μας τὴν ἔφεραν ἀπὸ τὴν Περσία.

Καλλιεργοῦμε πολλές ποικιλίες ἀπὸ ροδακινιές. Τὸ καλύτερο εἴδος εἶναι αὐτές ποὺ κάνουν μεγάλα ροδάκινα καὶ λέγονται «μαστοὶ τῆς Ἀφροδίτης». Γιὰ νὰ ἀντέχουν οἱ ροδακινιές, μπολιάζουν δένδρα κορομηλιᾶς μὲ μπόλι ροδακινιᾶς. Ο βλαστὸς τῆς κορομηλιᾶς ἔχει μεγαλύτερη ἀντοχὴ καὶ ἔτοι οἱ ροδακινιές προκόβουν περισσότερο.

4. Η ΜΟΥΡΙΑ

Παρατήρηση. Εἶναι δέντρο ὡραῖο καὶ γερὸ ποὺ φθάνει σὲ ὑψος 5—10 μέτρα. Ή εἰς της χώνεται πολὺ βαθειά στὸ ἔδαφος καὶ ἔχει πάρα πολλὰ παρακλάδια. Γι' αὐτὸ ἀντέχει τὸ δέντρο στὸν δέρα, ἀλλὰ καὶ στὸ κρύο καὶ στὴ ζέστη.

Ο μορμός της εἶναι γερός, κυλινδρικός καὶ ἔχει πολλούς κλάδους. Τὰ φύλλα της εἶναι ἀρκετὰ μεγάλα, πολὺ πράσινα καὶ ἔχουν σχῆμα καρδιᾶς. Στὴν περιφέρειά τους εἶναι πριονωτά. Στὸ ἐπάνω μέρος τους τὰ φύλλα εἶναι κάπως σκληρά (τραχιά), ἀπὸ κάτω δύμως εἶναι λεῖα καὶ τὰ νεῦρα τους ἔξεχουν. Ή μουριά κάνει πολλὰ καὶ μεγάλα φύλλα. Τὸ φθινόπωρο τὰ φύλλα πέφτουν. Εἶναι καὶ αὐτὴ δένδρο φυλλοβόλο.

Τὰ ἀνθητὰ της εἶναι δύο είδῶν στὸ Ἰδιό δένδρο. "Άλλα ἔχουν μόνο στήμονες καὶ ἄλλα μόνον ὑπερο. Βγαίνουν πολλὰ μαζὶ κοντά τὸ ἔνα στὸ ἄλλο ἐπάνω σὲ ἔνα μικρὸ μαλακὸ κλαδάκι. Στὴν ἀρχὴ τὸ κλαδάκι μὲ τὰ ἀνθητὰ στέκεται ὀρθὸ πρός τὰ ἐπάνω. Σιγὰ σιγὰ μακραίνει καὶ γεμίζει δόλο τὸ μάκρος του μὲ ἀνθητὰ κοντά - κοντά. Τότε γέρνει πρὸς τὰ κάτω καὶ κρέμεται σὸν τσαμπὶ ἀπὸ σταφύλι. Ή ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὸν δέρα. Γι' αὐτὸ ἡ γύρι εἶναι

ἄφθονη καὶ στεγνὴ σὰν κόκκοι ἀπὸ ἀλεύρι.

Οι καρποί. Κάθε μικρὸ ἀνθάκι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν μόνον ὑπερο, γι-

νεται ένας μικρός καρπός. Οι καρποί μένουν κολλημένοι ό ένας κοντά στὸν ἄλλον δπως καὶ τὰ ἄνθη. "Ετοι σχήματίζουν τὸ μοῦρο ποὺ δὲν εἶναι ένας καρπός ἀλλὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλούς μαζὶ ἐνωμένους. Κάθε μικρούτσικος καρπός τοῦ μούρου ἔχει μέσα του ένα σπέρμα.

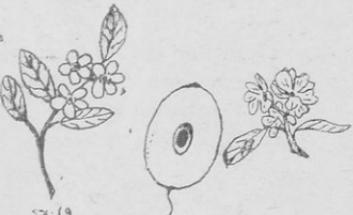
Καλλιέργεια. Γιὰ νὰ καλλιεργήσωμε μουριές φυτεύουμε τὰ σπέρματά της σὲ σπορεία. "Επειτα ἀπὸ 2 χρόνια μεταφυτεύουμε τὰ μικρὰ δενδράκια. "Η μουριά ζῇ πολλὰ χρόνια. Πατρίδα της εἶναι ή Κίνα. "Απὸ ἑκεῖ τὴν ἔφεραν στὴν Ἑλλάδα τὸν δον αἰώνα μ. Χ.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. "Η μεγαλύτερη ὑπηρεσία ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ μουριά εἶναι κυρίως ὁ γλυκός καρπός της, τὰ μαστρα ἥ λευκὰ μοῦρα. Μᾶς δίνει δόμας καὶ τὰ φύλλα της ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ τρέφωμε τοὺς μεταξοκώληκες ποὺ κάνουν τὸ μετάξι. Στὸν τόπο μας προκόβει πολὺ ἡ μουριά καθὼς καὶ ἡ μεταξοκώληκοτροφία (σηροτροφία). Τὰ φύλλα τῆς μουριᾶς χρησιμοποιοῦνται καὶ γιὰ τροφὴ στὰ πρόβατα, στὶς κατσίκες, στὶς ἀγελάδες καὶ σὲ ἄλλα οἰκιακά ζῶα. Οἱ καρποὶ της, ἰδίως τὰ λευκὰ μοῦρα, τρώγονται γιὰ φρούτο! "Απὸ τὰ μαστρα μοῦρα κάνουν σιρόπια θρεπτικά. Τὸ έύλο της χρησιμοποιεῖται στὴν ξυλουργικὴ καὶ γιὰ στεφάνια στὰ βαρέλια. "Επίσης δταν οἱ κότες τρώνε τὰ μοῦρα κάνουν περισσότερα αύγα. Οἱ μουριές λέγονται καὶ συκαμνιές (σκαμνιές).

5. Η ΑΧΛΑΔΙΑ

Παρατήρηση. "Η ἀχλαδιά εἶναι μεγάλο δένδρο καὶ συγγενεύει μὲ τὴ μηλιά.

"Η φιξα της πηγαίνει βαθειά καὶ ἔχει πολλές διακλαδώσεις. "Ο κορμός της εἶναι ψηλός, γερός, μὲ πολλούς κλάδους. Τὰ φύλλα της εἶναι μακρουλὰ σὲ σχήμα σύγοο. Τὰ

ἄνθη της βγαίνουν κατὰ τὸν "Απρίλιο καὶ ἔχουν χρῶμα λευκό. Οἱ καρποὶ της, τὰ ἀχλάδια, εἶναι πολὺ νόστιμα καὶ ἔχουν διάφορα σχήματα. "Αλλὰ εἶναι κοντόχοντρα καὶ τὰ λέμε «κοντούλες», ἀλλὰ εἶναι μεγάλα καὶ πιὸ μακρουλὰ δπως τὰ «σκοπελίτικα», ἀλλὰ μέτρια μὲ πολὺ ἀπαλή σάρκα καὶ χυμώδη δπως τὰ «βουτράτο». Στὰ μέση ὁ καρπός ἔχει κλεισμένους τοὺς σπόρους, δπως καὶ ὁ καρπός τῆς μηλιάς.

Καλλιέργεια. "Η ἀχλαδιά φυτεύεται μὲ τοὺς σπόρους της σὲ σπορεία, δπως ἡ μηλιά. "Οταν μεγαλώσουν τὰ φυτά μεταφυτεύονται ἀραιά καὶ μπολιάζονται. Προκόβει σὲ κλίματα λίγο θερμά καὶ θέλει ἔδαφος μέτριο,

οῦτε πολὺ ἐλαφρό, οὗτε πολὺ σκληρό. Ἡ ἀχλαδιά φυτρώνει καὶ μόνη της. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἐλλάδος βλέπομε ἄφθονες ἀγρισαχλαδίες πού τίς λέμε «γυκορτσιές» ή ἀγριαπιδιές. Οἱ ἀγριαπιδιές αὐτές, ὅταν τὶς μπολιάσωμε καὶ τὶς μεταφυτεύσωμε, γίνονται ἡμερες καὶ κάνουν ὥραίους καὶ ἀφθονους καρπούς. Οἱ ἀπιδιές πού φυτρώνουν μόνες τους ἔχουν βοηθόνς τὰ πουλιά πού τὶς φυτεύουν ἀθελά τους. "Οταν οἱ καρποὶ εἶναι δριμοί, τὰ πουλιά τρῶνε τὸ φαχνό τους καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ καταπίνουν τοὺς σπόρους δλόκληρους. Οἱ σπόροι δὲν χωνεύονται καὶ ὅταν κοτσιλίσῃ τὸ πουλί, δ σπόρος βγαίνει ἀχώνευτος. "Ως πού νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ βγάλῃ τὸ σπόρο που ἔφαγε τὸ πουλί μαζὶ μὲ τὸ χωνεμένο φαῖ, ἔχει πετάξει ἀρκετά μακριά ἀπὸ τὸ δένδρο. Ο σπόρος φυτρώνει στὸ μέρος πού ἔπεσε καὶ σιγά-σιγά γίνεται δένδρο. "Ετοι οἱ ἀγριαπιδιές ξαπλώνονται παντοῦ.

Σὲ τὴν μᾶς χρησιμεύει. Ἡ ἀχλαδιά καλλιεργεῖται γιὰ τοὺς ὥραίους καὶ θρεπτικούς καρπούς της πού τρώγονται ὡμοὶ ἢ γίνονται κομπόστα καὶ γλυκίσματα. Ἐκθρούς ἔχει ἡ ἀχλαδιά τοὺς ΐδιους πού ἔχει καὶ ἡ μηλιά.

6. Η ΕΛΙΑ

Παρατήρηση. Ἡ ἑλιά εἶναι δένδρο ἀρκετά ψηλό, φθάνει σὲ ὕψος 8—10 μέτρα. Ἡ φίλα της χώνεται βαθειά στὴ γῆ καὶ ἔχει πολλούς πλαγίους κλάδους πού ξαπλώνονται πρὸς δλες τὶς διευθύνσεις. "Ετοι στερεώνουν καλά τὸ δένδρο καὶ ἀντέχει στὶς θύελλες καὶ στοὺς δυνατούς ἀνέμους. Γιατὶ ἡ ἑλιά φυτρώνει καὶ σὲ ὀρεινά μέρη καὶ σὲ πλαγιές βουνῶν πού εἶναι ἐντελῶς γυμνές καὶ τὶς κτυποῦν οἱ ἄνεμοι. Μὲ τὶς ρίζες της πού ξαπλώνονται σὲ δλες τὶς μεριές μπορεῖ νὰ βρίσκῃ καὶ νὰ ρουφᾶ νερό, ώστε, μὲ τὶς θρεπτικές ούσιες πού διαλύονται μέσα σ' αὐτὸ νὰ τρέφεται καλά.

Ο κορμός της, ὅταν εἶναι μικρή, εἶναι λεῖος καὶ γυαλιστερός, ὅταν δμως γεράση σκουραίνει, γίνεται ἡ φλούδα του ξυλώδης καὶ παρουσιάζει πολλὰ σκασίματα καὶ κουφάλες. Ο κορμός της ἔχει πολλούς καὶ πυκνούς κλάδους πού εἶναι ἔτοι τοποθετημένοι ώστε οἱ ἐπάνω κλάδοι νὰ μήν κόβουν τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἀέρα ἀπὸ τοὺς κάτω. Εἶναι ἐπίσης μοιρασμένοι ἔτοι ώστε τὸ δένδρο νὰ μήν είναι φοφτωμένο στὴ μιὰ πλευρὰ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Τὰ φύλλα της δὲν πέφτουν τὸν χειμώνα. Ἡ ἑλιά, ἐπειδὴ διατηρεῖ τὰ φύλλα της, λέγεται δένδρο ἀειθαλές. Τὰ φύλλα της εἶναι στεγά καὶ μακρούς καὶ σὲ σχῆμα μικρῆς λόγχης καὶ ἔχουν παχειά ἐπιδερμίδα. Ἀπὸ τὸ ἐτάνω

μέρος τους είναι πράσινα καὶ γυαλιστερὰ σάν βερνικωμένα. Ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τους είναι χνουδωτὰ καὶ ἔχουν χρῶμα ἀνοιχτὸ ἀσημί. Βγαίνουν ἐπάνω στὸ μύσχο, τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο ζευγαρωτά. Τὸ ἐπάνω ζευγάρι σταυρώνει μὲ τὸ κάτω. Εἶναι, ὅπως τὰ λέμε, ἀντίθετα καὶ σταυρωτά.

Τὰ ἄνθη τῆς βγαίνουν τὸν Ἀπρίλιο καὶ Μάϊο 15—38 μαζὶ, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ μόνον 4—5 κάνουν καρπούς. Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὸν ἀέρα.

Ο καρπός της, δηλαδὴ ἡ ἑλιά, είναι μικρός, στρογγυλὸς καὶ πράσινος. "Οταν ὠριμάσῃ, μεγαλώνει καὶ ἔχει σχῆμα αὐγοῦ. Ἀπ' ἔξω είναι σαρκώδης καὶ ἀπὸ μέσα ἔχει σκληρὸ κουκούτοι, τὸ σπέρμα.

Καλλιέργεια. Ἡ ἑλιά πολλαπλασιάζεται ἀν σπειρωμα τοὺς πυρήνες της, δηλαδὴ τὰ κουκούτοια. Ἀπὸ τὰ κουκούτοια δμως βγαίνουν ἀγριες ἑλιές καὶ πρέπει ἀργότερα νὰ τίς μπολιάσωμε. Οἱ γεωργοὶ δὲν προτιμοῦν τὸν τρόπο αὐτὸ γιατὶ τὰ νέα φυτὰ ἀργοῖν νὰ καρποφορήσουν. Οἱ ἑλιές πολλαπλασιάζονται καὶ μὲ παραφυάδες καθὼς καὶ μὲ μοσχεύματα. Τὸ δένδρο τῆς ἑλιᾶς γιὰ νὰ μεγαλώσῃ καλὰ καὶ νὰ κάνῃ πολλοὺς καὶ καλούς καρπούς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἔδαφος δπου τὸ κλίμα δὲν είναι ὑπερβολικὰ ζεστὸ οὔτε ὑπερβολικὰ ψυχρό. Θέλει περιποίηση, σκάψιμο δηλαδὴ κοντὰ στὴ ρίζα, λίπασμα καὶ κλάδεμα.

Ἐχθροί. Μεγάλος ἔχθρος τῆς ἑλιᾶς είναι ὁ δάκος, ἕνα σκουλήκι ποὺ τρώγει τοὺς καρπούς. Ο δάκος ἔφερνε μεγάλες καταστροφές στοὺς ἑλαιῶνες στὶς περιοχές ποὺ παρουσιάζοταν. Σήμερα οἱ γεωπόνοι εύρηκαν φάρμακο, γιὰ τὴν καταπολέμησή του. Στήνουν δακοπαγίδες, δηλαδὴ γυάλινα δοχεῖα μὲ ἔνα ζαχαρωμένο φάρμακο. Πηγαίνει ὁ δάκος νὰ τὸ φάγη κι ἔτοι ψοφᾶ. "Εχουν βρῆ κι' ἄλλα μέσα γιὰ τὴν καταπολέμησή του (ραντίσματα κλπ.).

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὴν ἑλιά καλλιεργεῖ ὁ ἀνθρωπὸς γιὰ τοὺς καρπούς της καὶ γιὰ τὸ λάδι ποὺ βγαίνει ἀπὸ αὐτούς. Τὶς ἑλιές τὶς τρῶμε σκέτες, ἀλατισμένες, ἡ τσακιστές, μέσα σὲ λάδι ἡ σὲ έύδι. Τὸ λάδι τους χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸ φαγητὸ καὶ σὲ μερικὰ μέρη γιὰ φωτισμό. Ἀπὸ τὰ κατώτερα λάδια φτιάνομε σαπούνια καὶ λάδια γιὰ μηχανές. Τὰ χλωρά κλαδιά καὶ τὰ φύλλα τῆς ἑλιᾶς χρησιμεύουν γιὰ τροφὴ στὰ κατσίκια καὶ στὰ πρόβατα. Τὸ έύλο της χρησιμοποιεῖται γιὰ καύσιμο καθὼς καὶ στὴν ξυλουργικὴ γιατὶ είναι πυκνὸ καὶ λουστράρεται. Στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν μεγάλοι ἑλαιῶνες στὴν Κρήτη, στὴν Καλαμάτα, στὴ Μυτιλήνη, στὰ Ἐπτάνησσας καὶ στὴν Ἀμφίσα. Γίνεται μεγάλη ἔκμετάλλευση τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ λαδιοῦ τῆς ἑλιᾶς. "Εγιναν ἔργοστάσια ποὺ συσκευάζουν ἐκλεκτές ἑλιές μέσα σὲ κουτιά μὲ λάδι ποὺ στέλλονται στὸ ἔξωτερικό. Οἱ καλύτερες ἑλιές είναι τῶν Καλαμῶν καὶ τῆς Ἀμφίσης.

Πληροφορίες. Ἡ ἑλιά ζῆ πολλὲς ἐκατοντάδες χρόνια. Κατάγεται ἀπὸ τὴν ἀγριειά ποὺ φυτρώνει μόνη της σὲ πολλὰ μέρη τοῦ τόπου μας. Οἱ ἀγριειὲς ὅταν μπολιαστοῦν καὶ μεταφυτευθοῦν γίνονται ήμερες. Ἡ ἑλιὰ στοὺς ὀρχαίους ἐθεωρεῖτο σύμβολο τῆς εἰρήνης καὶ τῆς νίκης. "Ηταν τὸ

άγαπημένο δένδρο τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς πού προστάτευε τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, δπως ἐπίστευαν οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Τὸν καιρὸν ποὺ οἱ Ἐβραῖοι κυνηγοῦσαν τὸ Χριστὸν νὰ τὸν σταυρώσουν, βρέθηκε σὲ πολλὴ μεγάλῃ στενοχώρᾳ. Ζητοῦσε ησυχία μὰ δὲν εὗρισκε πουθενά γιατὶ οἱ Ἐβραῖοι τὸν κυνηγοῦσαν παντοῦ.

Τέλος κυριαρχούσας καὶ ἰδρωμένος ἔφθασε κάτω ἀπὸ μιὰ ἔλια. Ἀκούμπησε στὸν κορμὸν τῆς καὶ προσπάθησε νὰ κοιμηθῇ. Ὁμως ἀπὸ τὴν μεγάλη κούραση καὶ τὴν μεγάλη στενοχώρᾳ δὲν μποροῦσε νὰ κοιμηθῇ. Δάκρυα ἄρχισαν νὰ κυλοῦν ἀπὸ τὰ μάτια του καὶ ἔπειταν στὴ φίλα τῆς ἔλιας.

"Ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ Χριστοῦ ποτιζόταν ἡ ἔλια.

"Ἀπὸ τότε ἔγινε τὸ εὐλογημένο δένδρο καὶ δίδει τὸν πιὸ εὐλογημένο καρπὸ ἀπὸ τὸν δόπον βγάζουμε τὸ λάδι. Μὲ τὸ λάδι κάνομε τὸ φαγητό, ἀνάβομε τὰ καντήλια μπροστὰ στὶς ἀγιες εἰκόνες καὶ στὴν ἑκκλησία. Μὲ τὸ λάδι κάνομε τὸ ἀγιο μύρο, μὲ τὸ δόπον μᾶς ἀλείφει ὁ παπᾶς ὅταν βαφτίζομαστε.

Στὴν ἔλια

Εἶσ" ἡ ἔλια ἡ διαλεχτή
«τοῦ ἥλιου θυγατέρα»,
δόλευκη περιστερά
στὸ ράμφος τῆς μιὰ μέρα.
Ἄνθοι μεστοὶ στοὺς κλάδους σου
τὸ φύλλωμα στολίζουν.
Ξανθὸς σάν μέλι ζηλευτὸ
τὸ λάδι μᾶς χαρίζουν.

Στὸν Νῷο σ' ἔφερεν αὐγὴ
ν' ἀπλώσης μὲ γαλήνη
τ' ἀσήμια σου τὸ πράσινα
στ' ἀστέρια, στὴ σελήνη.
Καὶ τιμημένη ἀπ' τὸν Χριστὸ
στῆς προσευχῆς τὴν ὥρα
μὲ δάφνη δόξα διαλαλεῖς
γιὰ δόπλα νικηφόρα.

Λ. Πεζοπούλου

7. Η ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΑ

Παρατήρηση. Η πορτοκαλιά εἶναι δένδρο πού γίνεται ὀρκετά ψηλό. Οι φίλες της χώνονται βαθειά στὴ γῆ καὶ ἔχουν διακλαδώσεις. Ο κορμός της βγάζει πολλούς κλάδους καὶ πολλὰ φύλλα.

Τὰ φύλλα της εἶναι πλατειά, χονδρά σάν πετσή καὶ γυαλιστερά σάν νὰ εἶναι βερνικωμένα. "Οταν πέσουν στὴ γῆ σαπίζουν δύσκολα. Τὸ φυτικό τους βερνίκωμα τὰ φυλάγγει ἀπὸ τὴν ύγρασία. Τὰ φύλλα τῆς πορτοκαλιδάς δὲν πέφτουν τὸ χειμώνα. Η πορτοκαλιά ἐπειδὴ δὲν ρίχνει τὰ φύλλα της, λέγεται δένδρο *δειθαλές*.

Τὰ *ἄνθη* της εἶναι λευκά καὶ ἔχουν πολὺ ὥρατο ἄρωμα. Τὸ ἄρωμα τῆς προσελκύει τὰ ἔντομα, ιδίως τὶς μέλισσες, ποὺ ἔρχονται νὰ ρουφήξουν τὸ γλυκό χυμό πού εἶναι στὸ βάθος τους. "Ετοι πετυχαίνει ἡ ἐπικονίαση.

‘Ο καρπός τῆς πορτοκαλιάς εἶναι τὸ πορτοκάλι. ’Εχει σχῆμα σφαιροειδές. ’Απ’ ἔξω τὸ περικάρπιο, δύπως τὸ λέμε, εἶναι σαρκώδες. ’Οταν

εἶναι ὄριμος καρπός, ἀπ’ ἔξω ἔχει χρῶμα κοκκινοκίτρινο πού λέγεται πορτοκαλί γιατὶ εἶναι τὸ ιδιαίτερο χρῶμα τοῦ πορτοκαλιοῦ.

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ πορτοκαλιοῦ χωρίζεται σὲ ἀρκετοὺς χώρους, δηλαδὴ στὶς φέτες τοῦ πορτοκαλιοῦ. Κάθε φέτα ἔχει μέσος τῆς πολλὰ σπέρματα καὶ εἶναι γεμάτη μὲ ζουμερό χυμὸ πού εἶναι στὴν ἀρχὴν ξυνός καὶ δταν ὠριμάση δικαρπός γλυκαίνει.

Καλλιέργεια. Γιὰ νὰ εύδοκη μήση ἡ πορτοκαλιά ἔχει ὀνάγκη

ἀπὸ κλίμα ζεστό. ’Οταν εἶναι κρύο παγώνει καὶ ξεραίνεται. Γι’ αὐτὸ πρέπει νὰ φροντίζωμε νὰ φυτεύσωμε τὶς πορτοκαλιές σὲ μέρη τοῦ κήπου πού δὲν τὰ χτυπᾶ δ ἄνεμος καὶ δ παγωμένος βοριάς. Πολλαπλασιάζεται μὲ σπέρματα, μὲ μοσχεύματα καὶ μὲ παραφυάδες. ’Απὸ τὰ σπέρματα βγαίνουν νεραντζίες καὶ γιὰ νὰ γίνουν πορτοκαλιές πρέπει νὰ τὶς μπολιάσωμε. ’Ολα τὰ μέρη τῆς πορτοκαλιάς ἔχουν μικροὺς ἀδένες πού βγάζουν ἀτμοὺς ἀπὸ αἰθέρια ἔλαια. ’Ο ἀέρας γύρω ἀπὸ τοὺς πορτοκαλεῶνες εἶναι γεμάτος ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς αὐτούς πού ἔχουν βαρειά μυρωδιά, Αὕτοι προφυλάσσουν τὰ δένδρα. Τὸ χειμώνα κρατοῦν ζεστὸ τὸν ἀέρα γύρω ἀπὸ τὶς πορτοκαλιές καὶ δὲν τὶς ἀφήνουν νὰ παγώσουν. Τὸ καλοκαίρι ἐμποδίζουν τὸν ἥλιο νὰ τὶς κτυπήσῃ καὶ εύθεταν καὶ νὰ τὶς κάψῃ.

Ποικιλίες. ’Υπάρχουν πολλὲς ποικιλίες πορτοκαλιάς. ’Αλλες κάνουν μικρὰ καὶ ζουμερά πορτοκάλια. ’Αλλες ξυνὰ καὶ ἄλλες μεγάλα πορτοκάλια, χωρὶς κουκούτοι. Τὰ καλύτερα πορτοκάλια εἶναι τῆς Γιάφας, τὰ Μέρλιν καὶ ἄλλα.

Ασθένειες. ’Η πιὸ συνηθισμένη ἀσθένεια τῆς πορτοκαλιάς εἶναι τὸ σάπισμα τῶν ριζῶν. Γιὰ νὰ τὸ παραλάβωμε πρέπει νὰ ἀποφύγωμε τὰ πολλὰ ποτίσματα δῶστε νὰ μὴν ἔχῃ τὸ ἔδαφος πολλὴ ύγρασία καὶ νὰ προσέχωμε δῶστε ἡ κοπριά νὰ εἶναι καλὰ χωνεμένη. ’Η πορτοκαλιά προσβάλλεται καὶ ἀπὸ κουρκουμέλα. Τὴ γιατρεύομε δύπως εἴδαμε στὰ ἄλλα διπωροφόρα δένδρα.

’Η πορτοκαλιά παθαίνει καὶ ψώρα. Γιὰ νὰ γιατρευθῇ θέλει τρίψιμο μὲ βούρτσα στὰ ψωριασμένα μέρη καὶ πλύσιμο μὲ πυκνὴ σαπουνάδα καθὼς καὶ ράντισμα, δύπως εἴδαμε καὶ στὴ συκιά.

’Η πορτοκαλιά φυτρώνει μόνη τῆς σὲ πολλὰ μέρη τῆς ’Ανατολικῆς

*Ασιας, Ιδιως στην Κίνα, Ιαπωνία και Ανατολικές Ινδίες. *Από έκει τήν έφεραν στις θερμές χώρες τής Εύρωπης και μεταξύ αυτῶν και στην Ελλάδα.

Χρησιμότητα. Η πορτοκαλιά καλλιεργεῖται γιὰ τοὺς ὥραίους καρπούς της που εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ ύγιεινοὺς καρπούς. *Απὸ τὸ ζουμὶ τῶν πορτοκαλιῶν γίνονται οἱ πορτοκαλάδες που πωλοῦνται σὲ μικρὰ μπουκάλια και διατηροῦνται. Εἶναι ποτὸ δροσιστικὸ και φέρνει [ή] βιομηχανία αὐτὴ ἀρκετὰ κέρδη γιατὶ ἔξασφαλίζει τὸ δροσερὸ ποτό, τὴν ἐποχὴν που δὲν ὑπάρχουν φρέσκα πορτοκάλια.

Στὸν τόπο μας καλλιεργεῖται σὲ πολλὰ μέρη. Τὰ καλύτερα πορτοκάλια γίνονται στὴν Κρήτη, στὴν Αρτα και στὴν Πελοπόννησο.

*Απὸ τὰ ἄνθη, τὰ φύλλα και τὶς φλοιούδες τῶν πορτοκαλιῶν φτιάνουν διάφορα ἀρώματα.

Η πορτοκαλιά

Πορτοκαλιά μου φουντωτὴ
ἔχεις περίσσια κάλλη
γιὰ ἔνα πορτοκάλι
χαρίζω κάθε τι.

Γιὰ σὲ φθινόπωρο ποτὲ
δὲν ἔρχεται τὸ χρόνο

μά σ' ἀνθισμένο δρόμο
περήφανη κοιτᾶς.

Σὰν πρωτοκάνεις τοὺς ἀνθούς
φέρνεις ἀγάλια - ἀγάλια
γλυκόχυμους καρπούς,
ώραια πορτοκάλια.

Z. Παπαμιχαλόπουλος

8. Η NEPANTZIA

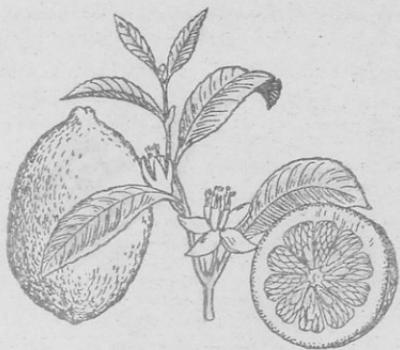
Στενὸς συγγενῆς τῆς πορτοκαλιᾶς εἶναι ἡ Νεραντζιά. Οἱ καρποὶ της, τὰ νεραγάντζια, μοιάζουν μὲ τὰ πορτοκάλια, ἔχουν δμως γεύση πικρή. Τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτοῦ μοιάζουν μὲ τῆς πορτοκαλιᾶς. Καλλιεργεῖται δπως και ἡ πορτοκαλιά. *Ἐπειδὴ δμως ἀντέχει περισσότερο στὸ κρύο και δὲν προσβάλλεται εὔκολα ἀπὸ τὶς ἀσθένειες ὅτι γεωργοὶ σπέρνουν ισόρους νερατζιᾶς στὰ σπορεῖα και ἔπειτα, δταν γίνουν τὰ μικρὰ δενδράκια, τὰ μπολιάζουν μὲ μπόλι πορτοκαλιᾶς ἀπὸ δποια ποικιλία θέλουν. "Ετοι τὸ δένδρο κάνει πολλὰ και καλὰ πορτοκάλια.

Χρησιμότητα. *Απὸ τὴ νεραντζιά παίρνομε τοὺς καρπούς της, τὰ νεράντζια. Τὰ νεράντζια δὲν τρώγονται δπως τρώγονται τὰ πορτοκάλια, γιατὶ εἶναι πικρά. *Απὸ τὴ φλοιόδα τους δμως, βρασμένη μὲ ζάχαρη γίνονται ώραια γλυκά. *Απὸ τὰ ἄνθη της γίνεται τὸ ἀνθόνερο.

9. Η ΛΕΜΟΝΙΑ

Παρατήρηση. Εἶναι δένδρο ποὺ συγγενεύει μὲ τὴν πορτοκαλιά. *Η φίξα της χώνεται βαθειά και ἔχει διακλαδώσεις. *Ο κορμός της εἶναι ἀρκετὰ ψηλός και βγάζει πολλούς κλάδους και φύλλα. Τὰ φύλλα της εἶναι

μεγάλα. Είναι καὶ αὐτὰ γυαλιστερά σάν της πορτοκαλιάς καὶ δὲν πέφτουν τὸν χειμώνα. Τὰ ἄνθη τῆς εἶναι λευκά καὶ ἔχουν λεπτή καὶ ὀρατὰ μυρωδιά. Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὰ ἔντομα, ίδιως τὶς μέλισσες. Ὁ καρπός τῆς εἶναι τὸ λεμόνι. Είναι μακρουλό καὶ πράσινο στὴν ἀρχή. "Οταν ὥριμάσῃ, ἀπ'" ἔξω ἔχει χρῶμα κίτρινο. Μέσα του ἔχει φέτες δύπως τὸ πορτοκάλι μὲ σπόρους καὶ ζουμὶ ποὺ εἶναι ξυνό.

τὰ σπέρματα πρέπει νὰ μπολιαστοῦν. Προτιμοῦν δμως νὰ φυτεύουν σπόρους νεραντζιᾶς καὶ νὰ μπολιάσουν τὰ δεντράκια μὲ μπόλι ἀπὸ λεμονιά. Θέλει ύγρὸ ἔδαφος καὶ ζεστὸ κλίμα. Πρέπει νὰ τὴν ποτίζωμε, δχὶ δμως πολὺ συχνά. Ἡ λεμονιά δὲν ἀντέχει στὸ κρύο γι' αὐτὸ καλλιεργεῖται στὰ θερμὰ κλίματα. Στὸν τόπο μας εύδοκιμον οἱ λεμονιές καὶ ἔχομε πολλὰ ζουμερὰ λεμόνια.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὴ λεμονιὰ καλλιεργοῦμε γιὰ τὰ λεμόνια τῆς. Τὸ ζουμὶ τῶν λεμονιῶν τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ρίχνωμε στὰ φαγητά μας καὶ νὰ κάνωμε λεμονάδες. Είναι πολὺ ύγιεινὸ καὶ σκοτώνει τὰ μικρόβια.

10. Η MANTAPINIA

Παρατήρηση. Ἡ οἰξα τῆς, ὁ κορυφός τῆς καὶ οἱ κλάδοι τῆς εἶναι δμοιοὶ μὲ τῆς πορτοκαλιᾶς καὶ τῆς λεμονιᾶς, μὲ τὶς ὅποιες ἔχει στενὴ συγγένεια. Τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τῆς εἶναι μικρότερα ἀπὸ τῆς λεμονιᾶς. Οἱ καρποὶ τῆς, τὰ μανταρίνια, εἶναι πολὺ μικρότερα ἀπὸ τὰ πορτοκάλια. Τὸ ἔξωτερικό της φλοιόνι δὲν εἶναι πολὺ συντετριμένο μὲ τὶς ἐσωτερικές φέτες δύπως στὸ πορτοκάλι, ἀλλὰ χωρίζεται εύκολα. Ὁ καρπός τῆς ὥριμάζει νωρίτερα ἀπὸ τῆς πορτοκαλιᾶς.

Πολλαπλασιασμὸς - καλλιεργεῖται. Καλλιεργεῖται δύπως ἡ πορτοκαλιά καὶ ἡ λεμονιά. Φυτεύομε σπόρους νεραντζιᾶς καὶ δταν μεγαλώσουν λιγο τὰ δενδράκια τὰ μπολιάσομε μὲ μπόλι μανταρινιᾶς καὶ ἔτσι γίνονται γερὰ τὰ δένδρα καὶ δίνουν καλοὺς καρπούς.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Καλλιεργεῖται γιὰ τὰ μανταρίνια τῆς ποὺ εἶναι ύγιεινὸς καρπός.

11. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Παρατήρηση. Ἡ φίξα του πηγαίνει πολὺ βαθειά στὸ χῶμα καὶ ἔτσι τὸ κυπαρίσσι στερεώνεται καλὰ στὸ ἔδαφος. Ὁ κορμός του εἶναι κυλινδρικός, ξυλώδης καὶ ἐντελῶς λευκός. Φθάνει σὲ μεγάλο ὕψος ἔως 30 μέτρα. Διακλαδίζεται ἀρκετά, ἀλλὰ τὰ κλαδιά του συνήθως δὲν ἀπλώνονται ὅπως σὲ ἄλλα δένδρα πρὸς τὰ πλάγια. Τὰ κλαδιά του εἶναι μικρά καὶ τραβοῦν καὶ ἔκεινα λοξά πρὸς τὰ ἐπάνω, πλαϊ στὰ δένδρα πού ἔχουν τὰ κλαδιά τους ἀπλωμένα πρὸς τὰ πλάγια).

Τὰ φύλλα του ἔχουν βαθὺ πράσινο χρῶμα. Εἶναι μικρά καὶ στενά. Τὰ φύλλα του δὲν πέφτουν τὸν χειμώνα. Τὸ κυπαρίσσι εἶναι δένδρο ἀειθαλές.

Τὰ ἄνθη του εἶναι δύο [εἰδῶν] στὸ ίδιο δένδρο. "Ἄλλα ἔχουν μόνο στήμονες καὶ ἄλλα μόνο ὑπερο. [Τὰ] ἄνθη πού ἔχουν στήμονες βγαίνουν πολλὰ μαζί. Τὰ θηλυκά ἄνθη, αὐτά] δηλαδὴ πού ἔχουν μέσα τους μικρά αύγουλάκια πού θὰ γίνουν σπόροι, προστατεύονται ἀπὸ μιὰ στρογγυλὴ στερεὴ θήκη πού τὴ λέμε κυπαρισσόμηλο. Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὸν ἄνεμο.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ κυπαρίσσι πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους του, ποὺ τοὺς σκορπίζει ὁ ἄνεμος καὶ τὰ πουλιά ποὺ ἀνοίγουν τὰ κυπαρισσόμηλα γιὰ νὰ φάνε τοὺς σπόρους. "Ἐνα ἀπὸ τὰ πουλιά ποὺ βοηθοῦν στὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κυπαρισσιῶν εἶναι ὁ σταυρομύτης (σταυροφίμενος).

Μποροῦμε νὰ φυτέψωμε κυπαρίσσια σὲ κάθε χωράφι καὶ σὲ ξερὰ καὶ ξηρονα μέρη, γιατὶ μπορεῖ νὰ προκόψῃ παντοῦ ἀκόμη καὶ σὲ πετρώδη μέρη δπου δὲν προκόβουν ἄλλα δένδρα.

Μὲ τὰ κυπαρίσσια κάνουν φράχτες, δταν τὸ ἔνα εἶναι κοντά στὸ ἄλλο γιὰ νὰ προστατεύουν τὶς πορτοκαλιές, τὶς λεμονιές καὶ ἄλλα καρποφόρα δένδρα ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς ἀνέμους στὰ βορεινὰ τῶν ἀγρῶν ὅπου καλλιεργοῦν εὐτίσθητα καρποφόρα δένδρα.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύει. Τὸ κυπαρίσσι μᾶς δίνει τὸ ξύλο του ποὺ εἶναι πολὺ σκληρό, στερεὸ καὶ δὲν σαπίζει εὔκολα. Μὲ τὸ ξύλο του κάνομε δοκάρια, σανδια, ξύλινα δοχεῖα καὶ κατάρτια καρασβιῶν. Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες θεωροῦσαν τὸ κυπαρίσσι ἱερὸ φυτό του θεοῦ του "Άδου Πλούτωνα. Ἀργότερα οἱ χριστιανοὶ τὸ ἐκράτησαν ὡς δένδρο ποὺ συμβολίζει

τὸ πένθος καὶ τὴ μελαγχολία. Γι' αὐτὸ μέχρι σήμερα στολίζει τις δενδροστοιχίες τῶν νεκροταφείων.

ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

'Ο Κυπάρισσος ἡταν κάποτε ἔνας ὁραῖος νέος ποὺ ἔπαιξε ὅμορφα τὴ λύρα του καὶ σημάδευε πολὺ καλὰ μὲ τὸ τέχος του.

Στοὺς κάμπους τῆς Καρθαίας ὅπου ζοῦσε ὁ Κυπάρισσος εἶχαν ἑκεῖ μιὰ πολὺ ὅμορφη ἐλαφίνα. Πολὺ ἡμεροῦ. Τὴν στόλιζαν μὲ χίλια δυὸ στολίδια. Πολὺ πολὺ ἀπ' ὅλους δώμας τὴν ἀγαποῦσε ὁ Κυπάρισσος. Τὴν πήγαινε στὶς γάργαρες βρύσες, στὰ πρόσω παίζαντας τὴν ἀγαπημένην, ἀνεβασμένος στὴν φάρη τῆς καὶ κρατώντας τὰ κόκκινα γκέμια τῆς.

Μὰ κάποτε, καθὼς ὁ Κυπάρισσος ἔρριγε τὸ τέχος του, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, πλήγωσε τὴν ἀγαπημένη του ἐλαφίνα. Σὲ λίγο ἡ ἐλαφίνα ἔψυχησε. 'Ο Κυπάρισσος λυπημένος πολὺ γιὰ τὸ κακὸ ποὺ ἔκαμε σὲ δ, τι πιὸ ἀγαπημένο εἶχε, παρακολοῦσε τοὺς θεοὺς νὰ πεθάνῃ. Κάποτε τὸν ἔβιεπαν νὰ γυρίζει χαρούμενος, ἀνεβασμένος στὴν φάρη τῆς καὶ κρατώντας τὰ κόκκινα γκέμια τῆς.

* * *

'Ο Κυπάρισσος ἡταν μιὰ φορὰ ἔνα καλὸ παληκάρι. Ἀγαποῦσε νὰ τρέχῃ στὰ δάση, νὰ κοιλυμᾶται στὴ θάλασσαν, νὰ ζῆ στὴν ἔξοχήν. Στὸ κυνήγι του ἔλεγε πιάσει ἔνα μικρὸ ἐλαφάκι ποὺ σιγά-τὸ ἡμέρεψε. Τὸ ἐλάφι πήγαινε πάντα κοντά του. Μιὰ μέρα ὅμως ἑκεῖ ποὺ δοκίμαζε τὸ τέχος του σκότωσε κατὰ λάθος τὸ ἀγαπημένο του ἐλάφι. Λυπήθηκε τόσο πολὺ γιὰ τὸ κακὸ ποὺ ἔκανε ὥστε σὲ λίγες ἡμέρες πέθανε.

'Ο Ἀπόλλωνας τὸν μεταμόρφωσε σὲ δένδρο καὶ ἀφίερωσε τὸ δένδρο αὐτῷ στὸν θεὸ τοῦ Ἄδου, τὸν Πλούτωνα. Τὸ δένδρο αὐτὸ εἶναι τὸ κυπαρίσσι.

* *

"Οταν οἱ Ἑλληνες ἡταν σκλαβωμένοι στοὺς Τούρκους φυτεύθηκε καὶ τὸ ξακουντὸ κυπαρίσσιοι τοῦ Μυστρᾶς. "Ἐνας πασᾶς πῆγε ἐκδρομὴ σὲ μιὰ ἔξοχὴ ἀπ' ὅπου ἀγνάντευε τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖ ἔψησε τὸ ἄρονι του καὶ διασκέδαζε.

"Ο ὑπηρέτης του ἡταν Ἑλληνας καὶ κοιτάζοντας συλλογισμένος τὴ Σπάρτην ἀναστέναξε.

—Τί ἔχεις, βρέ δωμηέ, καὶ ἀναστενάξεις; Ρώτησε δ πασᾶς.

—Τί νάχω πασᾶ μου, τοῦ ἀπαντᾷ. Συλλογίζομαι πῶς δλα αὐτὰ τὰ ὅμορφα μέρη ἡτανε μιὰ φορὰ δικά μους καὶ μᾶς τὰ πήρατε. Μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας κι' ἔχω ἐλπίδα στὸ Θεὸ πῶς θὰ τὰ ξαναπάρωμε.

"Ο πασᾶς ἀγριεψε, ἀρραξε τὴ σούβλα ποὺ ἔψηνε τ' ἄρονι καὶ τὴν κάρφωσε στὴ γῆ. Θυμωμένος τότε εἶπε:

—Τί τσαμπουνᾶς, ὥρε γκιασούρη; Νά, τὸ βλέπεις αὐτὸ τὸ παλούκι; "Αν ζωντανέψη καὶ βγάλη χλωρὰ κλαδιά τότε θὰ ξαναρωμηψή αὐτὸς δ τόπος.

Τὴν ἀλλή μέρα ἦ κυπαρισσένια σούβλα φίζωσε στὴ γῆ, βλάστησε καὶ φούντωσε καὶ ἔγινε περήφανο κυπαρίσσιο. Ἐπειδὴ δὲ δ πασᾶς ἔχωσε τη σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κυρουφή της, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι, μὲ τοὺς κλάδους δηλαδὴ γερμένους πρόσι τὰ κάτω.

* *

Στὴν Πελοπόννησο ἔχουν τὴ συνήθεια δταν γενιέται ἔνα κορίτσι νὰ τοῦ φυτεύουν 10 κυπαρίσσια. Τὸ φύτευμα γίνεται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ κοριτσιοῦ. 'Ο παπάς τοῦ χωριοῦ εὐλογεῖ τὰ δένδρα γιὰ νὰ προκόψουν.

Κάθε χρόνο και ὅς διου νὰ γίνη τὸ κορίτσι 19 χρονῶν τοῦ φυτεύουν 10 κυπαρίσσια. Ἐτσι διαν γίνη 20 χρονῶν θὰ ἔχῃ 200 κυπαρίσσια και διαν παντρευτῆθα τὰ πάρον γιὰ προίκα της.

ΑΙΝΙΓΜΑ

Ποιό εἶναι τὸ ψηλὸ τὸ δένδρο ποὺ εἶναι σφαῖρες φορτωμένο;

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΚΗΠΟΥ

1. Η ΝΤΟΜΑΤΙΑ

Παρατήρηση. Ἡ ντοματιὰ ἔχει ρίζες μὲ πολλές διακλαδώσεις ποὺ εἶναι μακριές. Αὐτὸ δείχνει διτὶ προχωροῦν βαθειὰ μέσα στὴ γῆ.

"Ἔχει βλαστὸ πράσινο, τρυφερὸ ποὺ βγάζει μικρὰ παρακλάδια.

Σὲ κάθε μίσχο ἔχει 4—5 φύλλα μεγάλα μὲ βαθειές σχισμάδες. Τὰ λουλούδια της εἶναι κίτρινα. Ἀπὸ κάθε λουλούδι θὰ γίνη ἔνας καρπός.

'Ο Φάνης ἔφερε μιὸ ντομάτα, ἔνα καρπὸ δηλαδὴ τῆς ντοματιᾶς καὶ μποροῦμε νὰ τὸν παρατηρήσωμε. Ἡ ντομάτα αὐτὴ εἶναι ἔως μιὰ γροθιά μεγάλη καὶ εἶναι ὀλοπράσινη.

— Εἶναι ἀκόμη ἄγουρη, εἶπε ὁ Φάνης. "Ολοὶ μας ξέρομε διτὶ οἱ γινομένες ντομάτες εἶναι κόκκινες.

Πῶς καλλιεργεῖται. Στὸ τέλος τοῦ χειμῶνα φυτεύουμε τὸ σπόρο τῆς ντομάτας σὲ ίδιοιτερα σπορεῖσα κοντὰ-κοντά.

"Επειτα ἀπὸ ἔνα μήνα, διαν ξεπεταχθοῦν καὶ μεγαλώσουν λίγο τὰ φυντάνια, τὰ βγάζομε μὲ προσοχὴ καὶ τὰ φυτεύουμε στὸν κῆπο μας ἀραιά. σὲ χῶμα ποὺ ἔχομε ἀνακατέψει πολλὴ κοπριὰ ἡ ὅλο λίπασμα. Πρέπει νὰ τὶς ποτίζομε τακτικὰ καὶ νὰ τοὺς βγάζωμε τὰ ἀγριόχορτα ποὺ φυτρώνουν γύρω τους γιὰ νὰ μήν τοὺς παίρνουν τὸ νερὸ καὶ τὰ θρεπτικὰ ύλικα ἀπὸ τὸ χῶμα. Τὶς σκαλίζομε, τὶς ποτίζομε τακτικὰ καὶ τὶς παραχώνομε. "Οταν κοντεύουν νὰ ἀνθίσουν κόβομε τὶς κορυφές τοῦ φυτοῦ, τὶς κορφολογοῦμε, ὅπως λέμε. Χώνομε καὶ ἔνα μικρὸ καλάμι στὸ χῶμα διπλα σὲ κάθε ντοματιὰ καὶ τὴ στερεώνομε ἐπάνω σ' αὐτὸ γιὰ νὰ μήν ἀκουμποῦν οἱ ντομάτες στὸ χῶμα καὶ σαπίζουν. Καρπὸ μᾶς δινουν οἱ ντοματιές διλο τὸ καλοκαρὶ καὶ τὸ φθινόπωρο.

Χρησιμότητα. Ἡ ντομάτα εἶναι πολὺ θρεπτικὴ τροφή. Τὴ μεταχειρι-

ζόμαστε πολύ στά φαγητά μας γιά νά γίνωνται νόστιμα καὶ θρεπτικά. Τήν τρώμε καὶ φρέσκη σάν σαλάτα. Τήν στίβομε καὶ κάνομε πελτέ γιά νά ἔχωμε τό χειμώνα πού δὲν βρίσκομε φρέσκες ντομάτες.

Τὰ τελευταῖα χρόνια στὸν τόπο μας ἔγιναν ἐργοστάσια ποὺ ἑτοιμάζουν ντοματοπελτέ, καθὼς καὶ δλόκληρες ντομάτες, ἡ χυμὸς ντομάτας, διατηρημένα σὲ κουτιά.

Ἡ βιομηχανία αὐτὴ τῆς ντομάτας φέρνει μεγάλα κέρδη στὸν τόπο μας.

Στὴν Πελοπόννησο καὶ Ιδίως στὶς περιοχές τοῦ Ἀργους παράγονται μεγάλες ποσότητες ντομάτες καὶ πολὺ καλές ποιότητες. Ἐργοστάσια γιὰ τὴ βιομηχανία τῆς ντομάτας ἔχουν γίνει σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος κυρίως στὸ Ναύπλιο, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴ Σαντορίνη καὶ ἀλλοῦ.

Τὶς ντομάτες πρέπει νά προσέχωμε νά μήν τὶς τρώμε δταν εἶναι πράσινες, γιατὶ ἄγουρες δπως εἶναι, ἔχουν μέσα τους μιὰ ούσια ποὺ εἶναι δηλητήριο καὶ μᾶς κάνει κακὸ στὸ στομάχι. Γι' αὐτὸ τὶς ντομάτες πρέπει νά τὶς τρώμε μόνον δταν εἶναι ώριμες καὶ κόκκινες.

2. Η ΜΕΛΙΤΖΑΝΑ

Παρατήρηση. Ἡ φιλία τῆς διακλαδίζεται στὸ ἔδαφος ἀρκετὰ βαθειά. Ἐχει βλαστὸ τρυφερὸ ποὺ φθάνει ἔως ἔνα μέτρο ύψος.

Τὰ φύλλα τῆς εἶναι μεγάλα, πλατειά καὶ πράσινα. Τὰ ἄνθη τῆς ἔχουν χρῶμα μώβ καὶ μοιάζουν μὲ τὰ ἄνθη τῆς πατατιδιάς.

Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὰ ἔντομα. Ὁ καρπός τῆς εἶναι μακρουλός καὶ ἔχει χρῶμα μαυριδερὸ ποὺ κλίνει πρὸς τὸ μώβ. Σὲ μερικὰ εἶδη δὲ καρπός γίνεται στρογγυλός. Ἐχει ἀρκετὸ σαρκωδες μέρος καὶ μέσα του μικρούς σπόρους.

Πᾶς πολλὰ πλασιάζεται. Ἡ μελιτζάνα πολὺ απλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους. Τοὺς σπέρνομε σὲ σπορεῖτα τὸ Μάρ-

τιο καὶ ἀργότερα μεταφυτεύομε τὰ μικρὰ φυτά. Θέλει ἔδαφος καλλιεργημένο ἀρκετὰ καλά μὲ πολὺ λιπασμα καθὼς καὶ συχνὰ ποτίσματα. Οἱ καρποὶ δὲν ώριμάζουν δλοι μαζί. Γι' αὐτὸ ἔχομε μελιτζάνες ἀπὸ τὸν Ἰούνιο ἔως τὸν Δεκέμβριο. Ἐπάνω στὸ ἔδιο φυτὸ βλέπομε συγχρόνως ἄνθη, ἄγουρους καὶ ώριμους καρπούς.

Οἱ μελιτζάνες ἔχουν μιὰ ούσια στυφή σὲ δλα τὰ μέρη τους καὶ ἔτσι προστατεύονται ἀπὸ τὰ φυτοφάγα ζῶα. Δὲν μποροῦμε νά τὶς φάμε ώμες, γιατὶ καὶ δὲ καρπός ἔχει τὴν ούσια αὐτή. Γιὰ νά φύγη ἡ στυφάδα ἀπὸ τοὺς

καρπούς τής μελιτζάνας πρίν νά τήν μαγειρέψωμε τήν κόβομε καὶ τήν ρίχνομε σὲ νερό μὲ ἀλάτι καὶ ἔπειτα τήν ξεπλένομε.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τήν μελιτζάνα καλλιεργοῦμε γιὰ τοὺς καρπούς της. Οἱ μελιτζάνες τρώγονται μαγειρεμένες μὲ διάφορους τρόπους. Τὰ μικρά μελιτζανάκια γίνονται τουρσοί. Σὲ πολλὰ μέρη κάνουν γλυκό τοῦ κουταλιοῦ μὲ τὰ πολὺ μικρά μελιτζανάκια.

3. Η ΜΠΑΜΙΑ

Παρατήρηση. Ὡρίζεται της μπαμίας βαθειὰ στὸ ἕδαφος καὶ ἔχει διακλαδώσεις.

Οἱ βλαστοί της εἶναι τρυφερός καὶ φθάνει συνήθως ἑνα μέτρο.

Τὰ φύλλα της εἶναι μεγάλα, σχιστὰ καὶ πράσινα.

Τὰ ἄνθη της εἶναι μὲ ἐνωμένα τὰ πέταλα καὶ μοιάζουν μὲ χωνάκια.

Ἐχουν χρῶμα ἀσπροκίτρινο.

Οἱ καρποί της, ἡ μπάμια, εἶναι πράσινη, μυτερὴ στὴ μιά της ἄκρη, πενταγωνικὴ καὶ μακρουλή. Εἶναι ἀπ' ἔξω τριχωτὴ μὲ μικρές τριχοθλεῖς. Ἐχει στὸ ἔσωτερικό της πολλὰ σπέρματα στρογγυλὰ καὶ λευκά.

Πολλαπλασιασμός. Πολλαπλασιάζεται μὲ τὰ σπέρματα. Τὰ ρίχνομε ἀπ' εὐθείας σὲ βραγιές τήν ἄνοιξη, ποὺ πρέπει νά εἶναι καλοσκαμένες καὶ μὲ ἀρκετό λίπασμα.

Ρίχνομε τὰ σπέρματα ἀπὸ 2 - 3 μαζὶ σὲ μικρούς λάκκους στὴ σειρά. Τὰ σπέρματα εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους καρπούς τοῦ περασμένου χρόνου, ποὺ ἔμειναν στὶς ρίζες τους καὶ φυλάχθηκαν σὲ μέρος ἔηρο καὶ εύαερο. Τὸ φυτὸ ζῆ 5 6 μῆνες.

Χρησιμότητα. Μᾶς δίνει τοὺς καρπούς της ποὺ τρώγονται μαγειρεμένοι μὲ διαφόρους τρόπους.

Οἱ μπάμιες διατηροῦνται σὲ κουτιά γιὰ νά τρώγωνται όλο τὸ χρόνο. Τὰ κουτιὰ αὐτὰ (οἱ κονσέρβες) συσκευάζονται σὲ ἐργοστάσια ποὺ λειτουργοῦν στὰ μέρη ὅπου ὑπάρχει ἄφθονο τὸ εἶδος αὐτὸ. Στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀργους βγαίνουν οἱ καλύτερες μπάμιες καὶ λειτουργοῦν καὶ ἐργοστάσια ποὺ κάνουν τὶς κονσέρβες. Καλύτερες μπάμιες παράγει καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Μπογιατίου ('Αττικῆς) ποὺ εἶναι μικρές ἀλλὰ νόστιμες καὶ τρυφερές. Ἐπισης καλές μπάμιες παράγει καὶ ἡ περιοχὴ τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδείας.

4. ΤΟ ΚΡΕΜΜΥΔΙ

Παρατήρηση Τὸ κρεμμύδι ἔχει μέσα στὴ γῆ ἔνα μικρὸς βολβὸς ποὺ εἶναι λίγο στρογγυλός καὶ σχηματίζεται ἀπὸ πολλὰ μέρη τὰ δόποιοι μοιάζουν μὲ φύλλα ποὺ εἶναι τὸ ἔνα ἐπάνω στὸ ἄλλο. Ὁ βολβὸς αὐτὸς χρησιμεύει γιὰ ἀποθήκη διοῖ ποὺ τὸ φυτό μαζεύει θρεπτικές οὐσίες γιὰ τὸν ἑρχόμενο χρόνο. Γιατὶ τὸ κρεμμύδι ποὺ ἔχομε μπροστά μας εἶναι φρέσκο. Φυτεύεται τὸν περασμένο Φεβρουάριο. Κάτω ἀπὸ τὸ βολβὸς εἶναι μικρές λεπτές

τριχοῦλες σὰν κλωστές. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ βολβὸς ἔχει ἀρκετὰ φύλλα πράσινα, στενόμακρα, κούφια, ποὺ μοιάζουν μὲ σωλήνες. Ἐχουν πολλοὺς χυμοὺς καὶ σὲ δλο τους τὸ μάκρος ἔχουν ἔνα αὐλάκι στὴν πλευρά ποὺ βλέπει πρὸς τὰ μέσα. Ἀπὸ τὸ αὐλάκι αὐτὸς κυλᾶ τὸ νερὸ τῆς βρωχῆς καὶ πηγαίνει στὴ βάση τοῦ φυτοῦ. Τὸν πρῶτο χρόνο τὸ κρεμμύδι βγάζει μόνο φύλλα ποὺ ἔπειτα ξεραίνονται. Μέσα στὴ γῆ δμως μένει ὁ βολβὸς ποὺ εἶναι μικρὸς σὰν φουντούκι.

Τὸ βολβὸς αὐτὸς τὸν λέμε **κοκκάρι**. Οἱ κηπουροὶ βγάζουν κατὰ τὸν Ἰούνιο ἢ τὸν Ἰούλιο τὰ κοκκάρια, καὶ τὰ φυλάγουν σὲ μέρος σκιερὸ ποὺ ἀερίζεται καλά. Τὸ Σεπτέμβριο φυτεύουν τὰ κοκκάρια καὶ ἀπὸ αὐτὰ βγαίνουν τὰ νέα φυτά.

Τὰ κρεμμύδια ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὰ κοκκάρια ἔχουν φύλλες πολὺ φουντωτές σὰν χονδρές κλωστές. Ὁ βολβὸς εἶναι ἀρκετὰ μεγάλος καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω ἔχει πράσινα φύλλα. Ἀργότερα στὴ μέση ἀπὸ τὰ φύλλα βγαίνει ὁ **βλαστός** ποὺ ἔχει τὰ ἄνθη.

‘Ο βλαστός εἶναι γυμνός, δὲν ἔχει φύλλα, εἶναι πράσινος καὶ δλο χυμούς. Εἶναι κούφιος ἀπὸ μέσα. Ἐχει υψός 25—35 πόντους καὶ στὴ μέση του εἶναι λίγο φουσκωμένος. Στὴν κορυφὴ του ἔχει πολλὰ ἄνθη μὲ μακρούς μίσχους ποὺ σχηματίζουν ἐντελεῖδος κεφαλιοῦ. Στὴν δρχή, τὰ ἄνθη δλα μαζὶ σκεπάζονται μὲ ἔνα λεπτὸ φύλλο ποὺ τὰ προφυλάσσει. ‘Οταν ἀνοίξουν τὰ ἄνθη καὶ φύγει τὸ λεπτὸ φύλλο, ἔχουν λευκό χρῶμα καὶ ἀρκετούς γλυκούς χυμούς στὸ βάθος τους.

‘Η ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὰ ἔντομα ποὺ ἔρχονται νὰ ρουφήξουν τὸ χυμό τους. Μετὰ τὴν ἐπικονίαση γίνονται τὰ σπέρματα ποὺ ἔχουν σχῆμα τριγωνικό καὶ εἶναι μαδρὰ καὶ σκληρά. Τότε τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος ξεραίνονται. Μένει δμως μέσα στὴ γῆ ὁ βολβὸς ποὺ εἶναι πιὰ μεγάλος. Ὁ βολβὸς αὐτὸς εἶναι τὰ γγωστά μας **κρεμμύδια**. Τούς

μεγάλους βολβούς οί κηπουροί τούς βγάζουν ἀπό τὸ ἔδαφος, τούς ἀφήνουν νὰ ξεραθοῦν καὶ τοὺς πωλοῦν γιὰ ξερὰ κρεμμύδια.

Οἱ βολβοὶ αὐτοὶ, ἂν μείνουν μέσα στὸ χῶμα βγάζουν στὰ πλάγια τους ἄλλους μικρότερους βολβούς σὰν μικρὰ μάτια καὶ ἀπ' αὐτοὺς βλαστᾶνται νέα φυτά.

Καλλιέργεια. Τὰ κρεμμύδια πολλαπλασιάζονται μὲ τὰ σπέρματά τους. Τὰ σπέρνουν τὸ Φεβρουάριο ἢ Μάρτιο σὲ ἔδαφος καλλιεργημένο καλὰ καὶ μὲ ἀρκετὸ λίπασμα. "Οταν βγοῦν τὰ πράσινα φύλλα τους, τὰ ἀφήνουν νὰ ξεραθοῦν γιὰ νὰ πάρουν ἔπειτα τὸ κοκκάρι μέσα ἀπό τὸ ἔδαφος καὶ νὰ τὸ φυτέψουν ἀργύτερα, νὰ ἀνθίσῃ καὶ νὰ πάρουν τὸ σπόρο.

'Εχθροί. Τὸ κρεμμύδι ἔχει κυριώτερο ἔχθρο δὲν ἔντομο, τὸν **κρεμμυδοφάγο**. "Ο κρεμμυδοφάγος ποὺ λέγεται καὶ «πρασσοσκουρίς», συγγενεύει μὲ τὴν ἀκρίδα καὶ ζῇ μέσα στὴ γῆ. Τρώγει τοὺς βολβούς τῶν κρεμμυδιῶν. Γιὰ νὰ προστατεύσωμε τὰ κρεμμύδια ἀπὸ τὸ ἔντομο αὐτὸ, ἀνακατεύομε πετρέλαιο μὲ κοπριὰ καὶ ρίχνομε στὸ λαχανόκηπο διόπου φυτεύωμε τὰ κρεμμύδια.

"Απὸ τὰ ἄλλα φυτοφάγα ζῶα καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη, γιατὶ προφυλά τοσεται ἀπὸ δένα καυστικὸ χυμὸ μὲ δυνατὴ μυρωδιὰ ποὺ ἔχουν ὅλα τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ.

"Αλλοι ἔχθροι τοῦ κρεμμυδιοῦ εἶναι δὲν περονόσπορος, ὁ ὄνθρακας καὶ ἡ σκωρία. "Απὸ τὶς ἀσθένειες αὐτές ποὺ προέρχονται ἀπὸ μικροσκοπικὰ μανιτάρια τὸ προφυλάσσομε μὲ ραντίσματα ἀπὸ διάλυση θειικοῦ χαλκοῦ καὶ ἀσβέστου μέσα σὲ νερό.

Χρησιμότητα. Τὰ κρεμμύδια δταν εἶναι τρυφερὰ τρώγονται ὀλόκληρα γιὰ σαλατικό. "Οταν μεγαλώσουν, τὰ τρῶμε ξερὰ καὶ τὰ μαγειρεύομε μὲ τὰ φαγητά μας ποὺ γίνονται νόστιμα.

Τὰ κοκκάρια σὲ πόλλα μέρη τὰ κάνουν τουρσὶ μέσα σὲ ξύδι καὶ τὰ τρώνε γιὰ όρεκτικό.

A i n i g m a

"Ο μπάρμπας μου δὲν ζωναράς σαράντα ζῶνες ζώνεται κι' ἀπέξω τὴν παλιά του.
(Τί εἶναι ;)

5. ΤΟ ΠΡΑΣΣΟ

Τὸ πράσσο ἀνήκει στὴν ἴδια οἰκογένεια μὲ τὸ κρεμμύδι καὶ μοιάζει ἀρκετά μ' αὐτό.

"Ο βλαστός καὶ τὰ φύλλα του εἶναι πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τοῦ κρεμμυδιοῦ.

Πολλαπλασιάζεται μὲ τὰ σπέρματά του ποὺ τὰ σπέρνουν σὲ σπορεῖ τὴν ἄνοιξη. Τὸν Ιούλιο ἢ τὸν Αὔγουστο μεταφυτεύουν τὰ μικρὰ φυτά στὸ λαχανόκηπο ἢ στὸν ἀγρό, σὲ 20 πόντους ἀπόσταση τὸ ένα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Τὸ πράσσο τρώγεται γιὰ λαχανικὸ συνήθως ἀνακατεμμένο μὲ ρύζι.

ἥ μὲν ἄλλα χόρτα σὲ πίττες καὶ εἶναι τροφὴ νόστιμη καὶ θρεπτική. Στὸν τόπο μας τὰ καλύτερα πράσσου παράγονται στὴν Ἀργολίδα.

6. ΤΟ ΣΚΩΡΔΟ

Παρατήρηση. Τὸ σκόρδο δταν εἶναι φρέσκο μοιάζει μὲν κρεμμύδι. Οἱ βολβοὶ του βρίσκονται μέσα στὴ γῆ, δὲν μοιάζουν μὲ τοὺς βολβοὺς τοῦ κρεμμυδιοῦ δταν ἔραθον. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλὰ κομμάτια τὸ ἔνα κοντά στὸ ἄλλο τυλιγμένα τὸ κάθε ἔνα χωριστὰ σὲ μιὰ μεμβράνη. Τὰ κομμάτια αὐτὰ τὰ λέμε σκελίδες.

Κάτω ἀπὸ τὸ βολβὸ εἶναι μικρὲς φουντωτὲς ριζούλες σὰν χονδρὲς κλωστές.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Γιὰ νὰ πολλαπλασιάσωμε τὰ σκόρδα φυτεύομε τὶς σκελίδες κατὰ τὸν Ὁκτώβριο ἢ Νοέμβριο. Ἀπὸ κάθε σκελίδα βγαίνει ἔνα φυτό ποὺ σχηματίζει νέο βολβό. Τοὺς βολβούς μαζεύομε τὸν Ἀπρίλιο ἢ Μάϊο.

Χρησιμότητα. Τὸ σκόρδο χρησιμοποιεῖται ὡς φάρμακο. Περιέχει ἔνα λάδι ποὺ λέγεται σκορδέλαιο. Τὸ λάδι αὐτὸ τοῦ δίνει μιὰ γεύση ποὺ καίει καὶ ἔχει μιὰ ίδιαλτερη μυρωδιά πολὺ δυνατή. Εἶναι ύγιεινὴ τροφὴ καὶ βοηθᾶ στὴ χώνεψη. Προλαμβάνει καὶ πολλές ἀρρώστειες στομαχικές καὶ κοιλιακές.

7. ΤΟ ΛΑΧΑΝΟ (ΜΑΠΑ)

Παρατήρηση. Ἡ είζα του δὲν πηγαίνει πολὺ βοθειὰ στὴ γῆ καὶ ἔχει γύρω της πολλές ριζούλες.

Οἱ βλαστοὶ του εἶναι πολὺ κοντὸς^ς καὶ στερεός. Τὰ φύλλα του εἶναι παχειά καὶ πλατειά. Φυτρώνουν πολλὰ μαζί^ς ἀπὸ ἔνα μικρὸ κομμάτι τοῦ βλαστοῦ. Ἐχουν σχῆμα σκαφιδιοῦ καὶ σκεπάζουν τὸ ἔνα τὸ ἄλλο μὲ τέτοιον τρόπον ὥστε νὰ κάμουν μία στρογγυλὴ σφαίρα. Ἐπειδὴ τὰ φύλλα εἶναι ἔτσι τοποθετημένα, αὐτὰ ποὺ βρίσκονται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς σφαίρας δὲν παίρνουν ἥλιο. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ λεπτοκαμωμένα καὶ ἀσπροκίτρινα ἐνῶ τὰ ἐξωτερικὰ εἶναι χονδρότερα καὶ πράσινα. Τὰ ἐσωτερικὰ φύλλα ἐπειδὴ δὲν τὰ βλέπει ὁ ἥλιος, θὰ εἶχαν φόβο νὰ σαπίσουν ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς βροχῆς καὶ τῆς πρωΐνης δροσιδᾶς ἔτσι ὅπως εἶναι κλεισμένα. Δὲν

ἔχουν δημως τέτοιο κίνδυνο γιατὶ τὰ φύλλα εἰναι ἀλειμμένα καὶ ἀπὸ τις δύο ἐπιφάνειες μὲν μιὰ οὔσια ποὺ μοιάζει μὲ βερνίκι. Ἔτοι γίνονται ἀδιάβροχα. Τὸ νερὸ δὲν μένει καθόλου ἐπάνω τους ἀλ. λᾶ γλυστρᾶ καὶ πέφτει σιγὸ χῶμα.

Τὰ ἄνθη του ᔁχουν 4 πέταλα κιτρινω- πά ποὺ εἰναι τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο, ἔ- τοι ὅστε νὰ σχηματίζουν σταυρό.

Τὰ φυτὰ ποὺ ᔁχουν τὰ πέταλα τῶν λουλουδιῶν τους σὲ σχῆμα σταυροῦ τὰ λέ- με σταυρανθῆ.

Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὶς μέλισσες καὶ τοὺς βομβύλιους.

Ο καρπὸς του εἶναι μακρουλὸς καὶ σχηματίζει μιὰ θήκη ὅπου εἶναι κλεισμένα τὰ σπέρματα. Τὰ σπέρματα εἶναι μικρά, στρογγυλά καὶ καστα- νχρωμα. Στὸ ἐσωτερικό τους χωρίζονται σὲ δύο μέρη μὲ ἔνα λεπτὸ χω- ρισμα σὰν μεμβράνη σὲ δλο τους τὸ μάκρος.

Οταν ὥριμάσῃ ὁ καρπὸς ἀνοίγει ἀπὸ τὸ κάτω μέρος στὰ δύο καὶ κρέμεται ἀπὸ τὸ μίσχο ἀνοικτός. Ο ἀέρας κινεῖ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸν καρπό. Τὰ σπέρματα τότε τινάζονται, πέφτουν στὸ χῶμα καὶ σκορπίζονται κοντὰ ἡ μακρύτερα, ἀνδλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἀνέμου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὅπου πέσουν οἱ σπόροι φυτρώνουν καινούργια φυτά. Ἐπειτα ἀπὸ δύο βδο- μάδες περίπου, βγαίνουν τὰ μικρὰ φυτὰ ποὺ μεγαλώνουν πολὺ ὅργα.

Αφοῦ περάσουν 3—4 μῆνες βγάζουν 4—6 φύλλα καὶ ψηλώνουν ἔως 10 πόντους. Τότε ὁ κηπουρὸς βγάζει τὰ φυτὰ μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ μὴ κο- ποῦν οἱ τρυφερὲς ρίζες τους. Τὰ βγάζει μὲ τὸ σκαλιστήρι καὶ ἀφήνει ὀρκε- τὸ χθρα γύρω στὶς ρίζες τους. Κατόπιν τὰ μεταφυτεύει στὸν κῆπο.

Καλὸ εἶναι νὰ τὰ ποτὶση λιγὸ πρὶν τὰ ξεριζώσῃ, γιὰ νὰ βγοῦν εὔκολα.

Τὸν πρῶτο χρόνο τὸ λάχανο δὲν κάνει ἄνθη. Τὸ δεύτερο χρόνο τὰ φύλλα ἀνοίγουν στὴ μέση καὶ προβάλλει πρὸς τὰ ἐπάνω ὁ βλαστὸς ποὺ βγάζει τὰ ἄνθη. Τὸ δεύτερο χρόνο, τὸ λάχανο δὲν εἶναι κατάλληλο γιὰ τροφῇ γιατὶ τὰ φύλλα του σκληραίνουν.

Πῶς καλλιεργεῖται. Στὰ λάχανα ποὺ καλλιεργοῦμε στοὺς λαχανο- κήπους, ὁ κηπουρὸς δὲν ἀφήνει τοὺς σπόρους νὰ σκορπίσουν. Τοὺς μα- ζεύει πρὶν ἀνοίξουν γιὰ νὰ τοὺς φυτέψῃ.

Τὸ λάχανο θέλει ἔδαφος δροσερό, καλλιεργημένο κολά καὶ πλουτι- σμένο μὲ ὀρκετὸ λίπασμα. Τὸ Φεβρουάριο, τὸ Μάρτιο ἡ τὸν Ἀπρίλιο, ἀνδλογα μὲ τὸ κλίμα, δὲ λαχανοκηπουρὸς φυτεύει τὰ σπέρματα σὲ σπο- ρεῖο κοντὰ—κοντά.

Ο κηπουρὸς κόβει τὰ λάχανα τὸν πρῶτο χρόνο καὶ ἀφήνει μερικὰ γιὰ τὸ δεύτερο χρόνο, γιὰ νὰ πάρῃ τὸ σπόρο. Τὸ λάχανο εἶναι φυτὸ διε- τὲς ἐπειδὴ ζῆ δύο χρόνια.

Ἐχθροί. Τὸ λάχανο ἔχει πολλοὺς ἔχθρούς, κυριώτεροι δὲ εἶναι : α) Τὰ σαλιγκάρια ποὺ τρώνε τὰ τρυφερὰ φύλλα. β) Ἔνας κάνθαρος ποὺ λέ-

γεται «ἄλτης» και τρώγει και αύτός τά τρυφερά φύλλα. γ) Οι κάμπιες πού βγαίνουν άπό τά αύγα της δισπρης πεταλούδας. Ἡ πεταλούδα αύτη γεννᾶ τά αύγα της ἐπάνω στά φύλλα γιά νά βροῦν οι κάμπιες πρόχειρη τήν τροφή τους. Κάνουν μεγάλες ζημιές στά φύλλα. Ἐν δὲν τις κυνηγήσῃ δικηπούρος, οι κάμπιες αύτές μποροῦν νά καταστρέψουν τά λάχανα σε όλοκληρο τό λαχανόκηπο.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τό λάχανο τό καλλιεργοῦμε γιά τά φύλλα του πού τρώγονται σάν σαλάτα καθώς και μαγειρεμένα. Τά χρησιμοποιούμε στή μαγειρική, ίδιως γιά νά τυλίξωμε ντολμάδες.

ΤΟ ΚΟΥΝΟΥΠΙΔΙ ΚΑΙ ΤΑ ΜΠΡΟΚΟΛΑ

Συγγενικό φυτό μὲ τή μάπα είναι τό κουνουπίδι. Στή μέση άπό τά μεγάλα χονδρά φύλλα πού ἔχουν χρῶμα πράσινο πρός τό θαλασσή, προβάλλει ἕνα λευκό κεφάλι. Ἀπό τό κεφάλι αύτό ὀργότερα βγαίνει ἔνα βλαστάρι πού ἔχει τά ἄνθη. Τά λάχανα καλλιεργοῦνται γιά τροφή τῶν ἀνθρώπων. Τρώγονται βραστά και μαγειρεμένα μὲ κρέας και μὲ ἄλλους τρόπους.

Ποικιλία τῶν κουνουπιδιῶν είναι τά μπρόκολα. Τό κεφάλι πού ἔχουν τά μπρόκολα ἔχει χρῶμα μώβ. Τό ζουμί τους, δταν τοὺς ρίζωμε λεμόνι, παίρνει χρῶμα κοκκινωπό.

Τά μπρόκολα τρώγονται βρασμένα σάν σαλάτα. Είναι νόστιμο χορταρικό.

8. ΤΟ ΜΑΡΟΥΛΙ

Παρατίρηση. Ἡ ρίζα του είναι φουντωτή. Ἀποτελεῖται άπό πολλές μικρές ριζίτσες σάχονδρές κλωστές.

Ο βλαστός του είναι κοντός κι' δταν τόν κόψωμε βγάζει ἔνα ύγρο σάν γάλα. Τά φύλλα του είναι μακρύ, φαρδιά και τρυφερά. Ἐχουν χρῶμα πράσινο και βγαίνουν πολλά μαζί χωρίς μίσχο και σκεπάζουν τό βλαστό. Σὲ ἄλλα μαρούλια τά φύλλα είναι μεγάλα και σὲ ἄλλα μικρά και κατσαρά. Τά ἄνθη του είναι πολὺ μικρά.

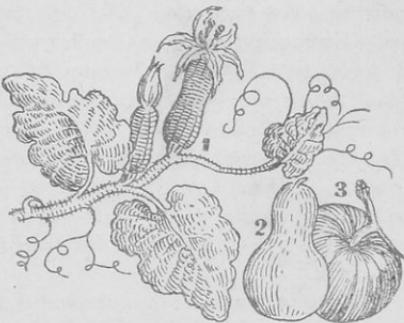
Καλλιέργεια. Τό μαρούλι πολλαπλασιάζεται μὲ σπέρματα πού τά σπέρνουν σὲ σπορεῖο. Τά μικρά φυτά μεταφυτεύονται ὀργότερα στόν κήπο ἀραιά. Θέλουν ἔδαφος καλλιεργημένο, καλά λιπασμένο και ποτίσματα τακτικά.

Χρησιμότητα. Τά μαρούλια καλλιεργοῦνται γιά τά φύλλα τους πού είναι τρυφερά και τρώγονται ώμά σάν σαλάτα και κάποτε μαγειρεμένα. Τά φύλλα τοῦ μαρούλιου χρησιμεύουν και γιά τροφή στά οἰκιακά ζώα γιατί είναι τροφή δροσιστική και βοηθοῦν στή γαλακτοπαραγωγή.

Ἐχθροί. Τό μαρούλι ἔχει ἔχθρούς τά σαλιγκάρια και τούς γυμνοσαλιάγκους πού τρώιε τά φύλλα τους. Γιά νά προφυλάσσεται άπό αύτά ἔχει τό γαλακτερό χυμό, πού βγαίνει άπό τό βλαστό του δταν τόν κόψωμε. Ὁ χυμός αύτός κολλά και ἔχει ἀσχημή γεύση.

9. Η ΚΟΛΟΚΥΘΙΑ

Παρατήρηση. Η κολοκυθιά είναι φυτό πού καλλιεργεῖται στοὺς κήπους καὶ στοὺς λαχανόκηπους. Ήριζα της είναι μακρύς ἔως 8 μέτρα, λεπτός, ἔχει πολλούς χυμούς καὶ είναι κούφιος. Βγάζει πολλὰ κλαδιά, δὲν μπορεῖ δύμως νὰ σταθῇ δρθιος καὶ σέρνεται στὴ γῆ. Ἐνῶ μεγαλώνει καὶ σέρνεται προσπαθεῖ νὰ εὔρῃ κάποιο στήριγμα γιὰ νὰ γαντζωθῇ ἐπάνω του καὶ νὰ στερεωθῇ. Ἔτσι σκαρφαλώνει ἐπάνω στοὺς φράχτες ἢ σὲ ὑποστηρίγματα ποὺ βάζει ἐπίτηδες ὁ κηπουρός. Γιὰ νὰ στερεώνεται ἡ κολοκυθιά ἔχει στὸ βλαστὸ καὶ στοὺς κλάδους της φαλλίδες ἢ ἔλικες. Οἱ ἔλικες είναι βλασταράκια σὰν χονδρές κλωστές ποὺ ἔχουν δύο - τρεῖς διακλαδώσεις πιὸ λεπτές στὰ πλάγια τους. "Οταν ὁ ἔλικας ἐγγίσῃ σὲ κάποιο στήριγμα, ποὺ νὰ μὴν είναι πολὺ χονδρό, τυλίγεται ἐπάνω του καὶ κρατιέται στερεά. "Οταν φυσᾶ ἀέρας ξετυλίγεται λίγο καὶ πάλι τυλίγεται ἔστε νὰ μὴ σπάσῃ τὸ φυτό.

Τὰ φύλλα ἔχουν μακρυούς μίσχους καὶ κούφιους σὰν σωλῆνες. Είναι πολὺ πλατειά, μὲ βαθειές σχισμές στὴν περιφέρεια. Τὸ μακρύ τους κοτσάνι τὰ βοηθᾶ νὰ παίρνουν ὅλα ἥλιο καὶ ἀέρα, γιατὶ τὸ κοτσάνι τοῦ ἔνος φύλλου κυρτώνεται στὰ δεξιά καὶ κάνει τὸ φύλλο νὰ ἀπλωθῇ ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος, ἐνῶ τὸ κοτσάνι τοῦ ἄλλου κυρτώνεται ἀριστερά.

Τὰ ἄνθη της ἔχουν ἄλλα μόνον στήμονες, ἄλλα μόνον ὅπερο στὴν ίδια κολοκυθιά. Είναι κιτρινωπά καὶ ἔχουν σχῆμα κουδουνιοῦ μὲ ἐνωμένα τὰ πέταλα. Η ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὶς μέλισσες. Ο καρπός, τὸ κολοκύθι, είναι ἀπ' ἔω πράσινο καὶ ἔχει ἀπὸ μέσα στρῶμα παχὺ ἀπὸ σάρκα μὲ χυμούς. Κλείνει πολλὰ σπέρματα ποὺ ἔχουν γύρω τους κάτι σὰν κλωστές ποὺ κολλοῦν.

Πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους. "Οπου φυτρώνει μόνη της ἡ κολοκυθιά, οἱ σπόροι μεταφέρονται ἀπὸ τὰ ζῶα ποὺ τρῶνε τοὺς καρπούς της, γιατὶ οἱ σπόροι κολλοῦν ἐπάνω στὰ πόδια τους, στὰ χεῖλη τους ἢ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ σώματός τους. Είναι πολὺ εύασθητή στὸ κρύο καὶ τὴν σπέρνομε τὸν Ἀπρίλιο καὶ Μάϊο. Στὰ ζεστὰ μέρη τὴν σπέρνομε τὸν Φεβρουάριο. Θέλει χῶμας ἀφράτο, καλὰ λιπασμένο καὶ συχνὰ ποτίσματα. "Οταν γίνουν τὰ κολοκύθια, ὁ κηπουρός τὰ κόβει πρὶν μεγαλώσουν, γιατὶ τότε είναι τρυφερά. Ἀφήνει μερικά μόνον νὰ μεγαλώσουν γιὰ νὰ πάρῃ τὸ σπόρο. Η κολοκυθιά είναι φυτό μονοετές.

Εἰδη. "Υπάρχουν πολλὰ εἴδη κολοκυθιάς, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ ποὺ κάνει

τὰ μικρά πράσινα κολοκύθια. "Ενα εἶδος εἶναι ἡ κοκκινοκολοκυθιά πού κάνει μεγάλους καρπούς. 'Από τούς σπόρους της γίνεται δ πασατέμπος. "Άλλο εἶδος εἶναι ἡ νεροκολοκυθιά. Τούς καρπούς της χρησιμοποιοῦν στὰ χωριά γιὰ δοχεῖα νεροῦ ἀφοῦ τὰ ξεραίνουν καὶ βγάζουν τοὺς σπόρους. Τὰ λένε φλασκιά.

Ἐχθρὸς ἔχει ἡ κολοκυθιά τὴ μελίγκρα, μικρὸ ἐντομὸ ποὺ ρουφᾶ τοὺς χυμούς της. "Άλλο ἐντομὸ, ἡ λαμπρίτσα, τρώγει τὰ φύλλα τῆς κολοκυθιᾶς ἀλλὰ τῆς κάνει καὶ καλὸ γιατὶ τρώγει τὶς μελίγκρες μὲ μεγάλῃ λαιμαργίᾳ καὶ αὐτὴ καὶ οἱ κάμπιες της. 'Ο κολοκυθοκόπτης τρώγει τὶς ρίζες της. Μία ἀπὸ τὶς ἀσθένειες ποὺ προσβάλλουν τὴν κολοκυθιά εἶναι ἡ βούλα. Σχηματίζονται σὲ δλα τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ μικρὰ σκασίματα σὰν βούλες. Γιὰ νὰ τὶς προλάβωμε πρέπει νὰ ραντίσωμε τὶς κολοκυθιές μὲ πολτὸ ἀπὸ γαλαζόπετρα καὶ ἀσβέστη (1 ὁκά γαλαζόπετρα 1)2 ὁκά ἀσβέστη).

Χρησιμότητα. Τὴν κολοκυθιὰ καλλιεργοῦμε γιὰ τοὺς καρπούς της. Τὰ κολοκύθια τρώγονται βραστά, τηγανητὰ καὶ μαγειρευτά. 'Απὸ τὶς κοκκινοκολοκύθες φτιάνομε ώραίες πίτες, τὶς καλοκυθόπιττες.

10. ΤΟ ΣΙΝΑΠΙ

Παρατήρηση. 'Η *οἰλία* του χώνεται κατ' εύθειαν, βαθειὰ στὸ χῶμα. Εἶναι πασσαλοειδῆς κι ἔχει πλάγιες διακλαδώσεις.

'Ο *βλαστός* του εἶναι πράσινος, τρυφερός καὶ τριχωτός. Κατὰ διαστήματα βγάζει κλάδους καὶ φύλλα,

Τὰ *φύλλα* του εἶναι πράσινα, τριχωτά, πλατειὰ καὶ στὴν περιφέρεια ὀδοντωτά.

Τὰ *ἄνθη* του ἔχουν τέσσερα χρυσόδεινθα πέταλα, τοποθετημένα τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο ἔτσι ὥστε νὰ σχηματίζουν σταυρὸ (σταυρανθόφυτο).

'Η *ἐπικονίασι* γίνεται μὲ τὰ ἐντομα.

'Ο *καρπὸς* εἶναι στὴν ἀρχὴ πράσινος καὶ τρυφερός, ἔπειτα παίρνει χρῶμα σταχτί καὶ γίνεται σκληρός. Εἶναι μακρουλὸς καὶ χωρίζεται ἀπὸ μέσα σὲ δύο μέρη ποὺ ἔχουν πολλὰ σπέρματα.

Τὰ *σπέρματα* εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ στρογγυλά. "Οταν δ καρπὸς ὠριμάσῃ σχίζεται στὰ δύο ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω. Καθὼς κρέμεται ἀπὸ τὸ μίσχο ἀνοικτός, τινάζονται οἱ σπόροι ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ πέφτουν στὴ γῆ. "Ετοι τὸ φυτό πολλαπλασιάζεται στὰ μέρη, ἔπου φυτρώνει μόνο του.

Καλλιέργεια. Τὸ σινάπι καλλιεργοῦμε στοὺς κήπους καὶ στοὺς λαχανοκήπους γιὰ λαχανικὸ χειμωνιάτικο.

Σπέρνομε τοὺς σπόρους σὲ σπορεῖο καὶ μεταφυτεύομε τὰ μικρὰ φυτὰ ἢ τοὺς ρίχνομε ἀπ' εύθειας πεταχτὰ στὴν ἐπιφάνεια καὶ τοὺς σκεπάζομε μὲ λεπτὸ στρῶμα ἀπὸ χῶμα. "Αν πᾶνε βαθειά, δὲν μποροῦν νὰ βλαστήσουν.

Έχθροὺς ἔχει τὶς κάμπιες τῆς ἄσπρης πεταλούδας ποὺ τρῶνε τὰ φύλα του. Τὰ χορτοφάγα ζῶα τὸ ἀποφεύγουν γιατὶ δλα τους τὰ μέρη ἔχουν λάδι καυστικό. Μόνον δταν βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χόρτα τὸ τρῶνε τὰ ζῶα μαζὶ μὲ τὰ χόρτα ὅπου βρίσκουν.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύει. Τὰ φύλα καὶ τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τοῦ σιναπιοῦ τοὺς βράζομε καὶ τοὺς τρῶμε σὰν σαλάτα. Τὸ χόρτο σὲ πολλὰ μέρη, δταν εἶναι χλωρό, τὸ ἀνακατεύουν μὲ ἄλλες τροφὲς καὶ τὸ δίνουν τὶς ἀγελάδες γιὰ νὰ κάμουν περισσότερο γάλα. 'Απὸ τὰ σπέρματά του, ποὺ τρίβονται ὥστε νὰ γίνουν σκόνη, κάνομε τοὺς συναπισμούς ποὺ τοὺς πωλοῦν στὰ φαρμακεῖα. 'Απὸ τὴν σκόνη, αὐτὴ κάνομε καὶ τὴ μουστάρδα ποὺ ἀνοίγει τὴν ὅρεξη.

11. ΤΟ ΣΕΛΙΝΟ

Παρατήρηση. 'Η ρίζα του στὸ κοινὸ σέλινο εἶναι λεπτὴ καὶ πασσαλοειδῆς. Σὲ ἕνα εἶδος ποὺ μοιάζει μὲ ραπάνι εἶναι ἑξογκωμένη. Τὸ εἶδος αὐτὸ λέγεται ραπανοσέλινο. 'Ο βλαστὸς καὶ οἱ κλάδοι του εἶναι κούφιοι καὶ ἔχουν αὐλάκια ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος. Τὰ φύλλα του εἶναι ἀρκετὰ μεγάλα, ἔχουν βαθὺ πράσινο χρῶμα καὶ εἶναι γυαλιστερά. Τὰ φύλλα ἔχουν πολλὲς τομὲς καὶ χωρίζονται σὲ ἄλλα μικρότερα φύλλα. 'Αλλὰ καὶ τὰ μικρότερα χωρίζονται μὲ βαθειές τομὲς σὲ ἄλλα πιὸ μικρά. Τὰ φύλλα λοιπὸν τοῦ σέλινου δὲν εἶναι μόνον σύνθετα, ἀλλὰ πολυσύνθετα.

Άνθη. Τὸ σέλινο τὸν πρῶτο χρόνο δὲν βγάζει ἄνθη, τὸν δεύτερο χρόνο δὲ βλαστός στὴν κορυφὴ του χωρίζεται σὲ πολλούς μικρούς κλάδους ἀρκετὰ λεπτούς, ποὺ εἶναι ἵστοι μεταξύ τους στὸ μάκρος. Οἱ μικροὶ αὐτοὶ κλάδοι ἔχαπλώνονται διπλῶς οἱ ἀκτῖνες τῆς δύμπρέλλας. Κάθε μικρὸς κλάδος χωρίζεται σὲ ἄλλους πιὸ μικρούς. Στὴν κορυφὴ τοῦ κάθε ἔνδος ἀπὸ τοὺς μικροὺς κλάδους βγαίνει καὶ ἀπὸ ἕνα ἄνθος. "Ἐτσι τὰ ἄνθη τοῦ σέλινου μοιάζουν σὰν μιὰ ἀνθοδέσμη. Οἱ ὑπεροὶ στὴ μέση ἀπὸ τὰ

άνθη μοιάζουν σάν μικρά μαξιλαράκια και έπάνω σ" αύτά γυαλίζει δι γλυκός χυμός των λουλουδιών. "Ετοι τὰ ἔντομα ποὺ θὰ τὸν ρουφήξουν δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μακρυά προβοσκίδα γιὰ νὰ τὸν φθάσουν, δπως γίνεται στὰ ἄλλα ἄνθη ποὺ εἶναι στὸ βάθος τους. Γι' αὐτὸ οἱ μυῆγες πηγαίνουν πρόθυμα στὰ ἄνθη τοῦ σέλινου γιὰ νὰ ρουφήξουν τὸν γλυκό χυμό καὶ βοηθοῦν στὴν ἐπικονίαση.

"Ο καρπός εἶναι μικρός καὶ ἔχει σχῆμα αύγοῦ. "Έχει μέσα του δύο σπέρματα. "Οταν ὥριμάση σχίζεται στὰ δύο καὶ τὰ σπέρματά του μὲ τὴν βοήθεια τοῦ ἀνέμου πέφτουν στὸ ἔδαφος.

Τὰ σπέρματα τοῦ σέλινου ἔχουν αὐλάκια καὶ μέσα σ" αὐτὰ σκληρές τρίχες, ἄλλες ἵσες καὶ ἄλλες σὰν ἀγγίστρια. Μ' αὐτὲς τὰ σπέρματα ἀγκυλώνονται στὶς τρίχες τῶν ζώων καὶ μεταφέρονται μακρυά. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πολλαπλασιάζεται τὸ ἄγριο σέλινο ποὺ φυτρώνει μόνο του. "Αν τρψωμε τοὺς σπόρους τοῦ σέλινου μένει στὰ δάκτυλά μας μιὰ δυνατὴ μυρωδιά. 'Η μυρωδιά αὐτὴ προστατεύει τὸ φυτό ἀπὸ τὰ χορτοφάγα ζῶα.

Καλλιέργεια. Τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ σπείρονται σὲ σπορεῖα τὸν 'Ιανουάριο ἔως τὸν 'Απρίλιο. "Επειτα ἀπὸ 10 ἡμέρες βλαστάνουν. "Οταν μεγαλώσουν ἔως 15 πόντους μεταφυτεύονται στοὺς κήπους ἀπὸ τὸν Μάϊο ἔως τὸν 'Ιούλιο σὲ ἀπόσταση 25—50 πόντους ἀναμεταξύ τους. Θέλουν ἔδαφος γόνιμο, σκαμένο καλά καὶ πολὺ δροσερό.

Χρησιμότητα. Τὸ σέλινο χρησιμοποιοῦμε στὰ φαγητά μας γιὰ τὴν ὀραΐα του μυρωδιά. Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Στοὺς ἀγῶνες τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Νεμέας οἱ νικηταὶ στεφανώνονταν μὲ στεφάνι ἀπὸ σέλινο.

ΖΩΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

1. Ο ΛΥΚΟΣ

Παρατήρηση. Στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ δι κύρῳ Βαγγέλης δι κυνηγός, ἔφερε ἔνα σκοτωμένο λύκο. Τὸ λύκο ποὺ εἶχε κάνει μεγάλες ζημιές στὰ πρόβατα τῆς περιοχῆς. "Οσοι ἔχουν κοπάδια στὸ χωριό ἔτρεξαν νὰ εύχαριστήσουν τὸν κύρῳ Βαγγέλῃ.

"Ολα τὰ παιδιά τῆς Τρίτης καὶ Τετάρτης τάξεως πήγαν στὴν πλατεία νὰ ἰδοῦν τὸ λύκο. Μαζί τους ἦταν κι' δι Φάνης μὲ τὴ Μαιρούλα. Καὶ νὰ τὶ παρατήρησαν:

Τὸ σῶμα του. 'Ο λύκος μοιάζει πολὺ μὲ μεγάλο τσοπανόσκυλο. Τὸ σῶμα του σκεπάζεται ἀπὸ πυκνές καὶ μακρύες τρίχες ποὺ ἔχουν χρῶμα καστανόξανθο.

Τὰ τέσσερα πόδια του εἶναι λεπτά καὶ ψηλά καὶ ἡ οὐρά του μακριά καὶ φουντωτή. Ἐχει λαιμὸν χοντρὸν καὶ τὸ κεφάλι του εἶναι πλατύ καὶ καταλήγει σὲ ὁγύχος μυτερό. Τὰ αὐτιά του εἶναι δρθά. Τὸ στόμα του εἶναι μεγάλο καὶ ἀπὸ μέσα φαίνονται τὰ σουβλερά του σκυλόδοντα. Μ' αὐτὰ ξεσχίζει τὶς σάρκες τῶν ζώων καὶ σπάζει τὰ κόκκαλά τους.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Ὁ λύκος ζῇ μέσα στὰ δάσα. Ἐχει φωλιάς διάφορες σπηλιές ἢ τρύπες. Στήν πατρίδα μας ὑπάρχουν ἀρκετοί λύκοι στὰ δάση καὶ μολονότι τοὺς κυνηγοῦμε, ἀκόμη δὲν ἔχομε καταφέρει νὰ τοὺς ἔξοντάσωμε. Τρώγει σάρκες ὅχι μόνον ἀπὸ ζωντανά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ψόφια ζῶα. Γι' αὐτὸ λέμε διτὶ εἶναι ζῶο σαρκοφάγο. Κυνηγᾶ τὰ πρόβατα, τὶς κατσίκες, τὰ ἐλάφια, τοὺς λαγούς καὶ ἄλλα.

Τὰ καταφέρνει στὸ κυνήγι γιατὶ ἔχει γερή μύτη καὶ μυρίζεται τάχ νάρια τῶν ζωντανῶν καὶ ἔτσι τὰ βρίσκει εὔκολα. Βλέπει πολὺ καλά καὶ μπορεῖ εὔκολα νὰ διακρίνῃ καὶ στὸ μισοσκόταδο. Ἀκούει ἐπίσης πολὺ καλά.

Μπορεῖ νὰ τρέξῃ γρήγορα καὶ δταν φθάσῃ τὸ ζῶο ποὺ κυνηγᾶ τὸ ἀρπάζει ἀπὸ πίσω. Τὸ δαγκώνει στὸ λαιμὸν μὲ τὸ στόμα του ποὺ εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ τὸ κρατᾶ γερά μὲ τὰ σουβλερά του σκυλόδοντα ποὺ γέρνουν πρὸς τὰ μέσα.

Ο κάθε λύκος τριγυρίζει μόνος του γιὰ νὰ εὕρῃ τὴν τροφὴ του. Ὁταν δύως εἶναι χειμώνας βαρύς, καὶ τὰ περισσότερα ζῶα κοιμοῦνται κρυμένα στὶς φωλιές τους, οἱ πεινασμένοι λύκοι μαζεύονται κοπάδια. Τότε πέφτουν στὶς στάνες καὶ ἀρπάζουν τὰ πρόβατα. Κάποτε μπαίνουν καὶ μέσα στὰ χωριά καὶ ἀρπάζουν διτὶ ζωντανὸ εὔρουν. Ὁρμοῦν καὶ ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους. Δὲν στέκονται ἐκεῖ νὰ φάνε διτὶ ἀρπάζουν, ἀλλὰ τὸ κρατοῦν γερά μὲ τὰ δόντια τους καὶ φεύγουν. Ο γερός καὶ παχύς τους λαιμὸς τοὺς βοηθᾷ νὰ σηκώνουν μεγάλο βάρος. Ὁταν φθάσουν σὲ μέρος ποὺ ἔχει ἀσφάλεια κάθονται καὶ τρῶνε μὲ τὴν ἡσυχία τους.

Συχνὰ οἱ ξυλοκόποι στὸ δάσος συναντῶνται μὲ κάπιο λύκο πεινασμένο καὶ καμμιὰ φορά, ἀν τοὺς ἐπιτεθῆ ἔσφινικά, δὲν καταφέρνουν νὰ τὸν σκοτώσουν χωρὶς νὰ παλαίψουν ἄγρια μαζὶ του καὶ νὰ πληγωθοῦν. Πολ-

λές φορές πεινασμένοι λύκοι ἔφαγαν ἀνθρώπους μέσα στὸ δάσος.

Τὰ μικρά του. Ἡ λύκαινα γεννᾶ τὴν ἄνοικη 4—6 μικρά, ποὺ εἶναι στὴν ἀρχὴ τυφλά, γιὰ 20 μέρες. Τὰ θηλάζει μὲ τὸ γάλα τῆς καὶ τὰ περιποιεῖται πολύ. "Οταν μεγαλώσουν τὰ παίρνει μαζὶ τῆς στὸ κυνήγι καὶ τὰ μαθαίνει πῶς νὰ κυνηγοῦν.

Ἐχθροὶ καὶ προσφυλάξσεις. Ὁ μεγαλύτερος ἔχθρός τοῦ λύκου εἶναι δὸς ἀνθρωπος ποὺ τὸν κυνήγα μὲ τὸ ὅπλα, μὲ τὰ μαντρόσκυλα ποὺ φυλάγουν τίς στάνες καὶ μὲ παγίδες.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ.Λ.Π.

Στὸ χωρὶδ λένε διτὶ ὁ λύκος εἶναι ἔργο τοῦ διαβόλου. "Οταν δὲ Χριστὸς ἔκαμε τὰ πρόβατα, δὲ διάβολος τὰ ζήλεψε γιὰ τὴν δομοφιά τους καὶ ἥθελε νὰ τὰ καταστρέψῃ. Ἐκοψε τότε ἔνα ἔντονο ἀπὸ ἀγριοαγλαδιὰ καὶ ἔκαμε ἔνα πρόγυμα ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸ σημερινὸ λύκο. Τὸ φύσησε ἀπὸ ἔδω, τὸ φύσησε ἀπὸ ἔκει γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ.

— Πήγαινε, τοῦ ἐπειδὸς καὶ διάταξε τὸ ἔντονο ἔργο σου νὰ σηκωθῇ.

'Ο Διάβολος ὅμως ὑποψιάσθηκε μῆπως δὲ Χριστὸς λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια εἰλέ στὸ νῦν του νὰ τοῦ κάνῃ κακό. Νὰ ζωντανέψῃ δηλαδὴ τὸ ἔργο του καὶ νὰ τὸν φάῃ. Γι' αὐτὸς ὅταν γύρισε ἔσκαψε ἔνα λάκο καὶ χώθηκε διλόκηθος μέσα ἀφήνοντας μόνο ἔνα πόδι ἔξω. 'Απὸ τὸ λάκο δέλταξε τὸ ἔργο του νὰ σηκωθῇ.

Πραγματικὰ δὲ λύκος σηκωθήκε καὶ πρῶτο ποὺ ἀρπάξε ἡταν τὸ πόδι τοῦ διαβόλου ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ λάκο. Γι' αὐτὸς λένε πῶς δὲ διάβολος εἶναι κουτσός. 'Άλλοι τὸν λένε καὶ λυκοφαγωμένο.

* *

Στὰ ἀρχαῖα χρόνια δὲ Λυκάων πήγε καὶ θυσίασε στὸ Λία ἔνα βρέφος. Μὲ τὸ αἷμα του ἔκαμε θυσία. "Οταν τελείωσε τὸ ἔργο του, ἐπειδὴ ἔσφαξε παιδί, οἱ Θεοὶ τὸν μεταμόρφωσαν καὶ τὸν ἔκαναν λύκο.

* *

Κάποτε σὲ ἔνα χωρὶδ ἔπιασαν ἔνα ζωντανὸ λύκο καὶ ἀφοῦ τὸν ἔφεραν γύρω σὲ διὸ τὸ χωρὶδ δεμένον μὲ ἀλυσσίδες τὸν πήγαν στὴν πλατεία τοῦ χωροῦ νὰ τὸν δικάσουν γιὰ τὶς ζημιές ποὺ εἴλε κάνει. Ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς ποὺ φώναζαν ἡταν καὶ ἔνας σιδεράς ποὺ δὲν εἴλε οὔτε μισὸ ζωντανό. Αὐτὸς φώναζε περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. 'Ο λύκος δὲν μιλούσε καθόλου ὅταν τὸν κατηγοροῦσαν οἱ ἄλλοι γιὰ τὶς ζημιές ποὺ εἴλε κάνει. "Οταν ἄκουσε ὅμως τὸν σιδερά, γυρίζει καὶ τοῦ φωνάζει:

— Καλὰ μωρὲ γύρφτε, σ' ὅλο τὸν κόσμο ἔχω κάνει ζημιές. 'Εσένα τὶ σου ἔκανα; Τὸ ἀμόνι σου ἔφαγα;

* *

'Ο καλύτερος μεῖψες γιὰ τὸν λύκο εἶναι τὸ γαῖδουρινὸ κρέας. Γι' αὐτὸς δὲ τὸν ἀκούει φωνὴ γαιδάρου στὸ λειβάδι τρέχει γρήγορα μὲ τὴ γλώσσα ἔξω.

* *

Γιὰ νὰ φάῃ μουλάρι δὲ λύκος κάνει τὴν ἔξῆς πονηριά. Ξαπλώνεται κάτω καὶ κάνει τὸν ψόφιο. Τὸ μουλάρι πηγαίνει ἀπὸ περιέργεια καὶ τὸν μυρίζεται. Τότε δὲ λύκος τὸ ἀρπάζει ἀπὸ τὰ ρουθούνια.

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

- "Αν φοβόταν δ λύκος τὸν χειμώνα ἔφκιανε καὶ τράγια κάπα.
- Θρέψει λύκο τὸ χειμώνα νὰ σὲ φάῃ τὸ καλοκαίρι.
- 'Ο λύκος κι' ἀν γεράση μαλλιά ἀλλάζει κι' δχι μυαλό.
- Στὴ μάνδρα δ λύκος δταν μπῆ θὰ ἀρπάξῃ τοῦ φτωχοῦ τὸ ἀρνί.
- Τὸ λύκο βλέπομε, τὸν τορό (χνάρια) του γυρεύομε.

Λύκος καὶ ἀρνάκι

Μιὰ φορά κι' ἔναν καιρὸν
σὲ ποτάμι δροσερὸν
ἔν' ἀρνάκι τὸ καῦμένο
εἶχε πάει ξενοιασμένο.
"Ομως τύχη του κακή
ἔνας λύκος φθάνει ἑκεῖ.

«Σ' ἐπιασα! τοῦ εἰπ' εὔθυς
κλέφτη θὰ τιμωρηθῆ!

"Ηλθες εἰς τὸν ποταμό μου
καὶ μοῦ πίνεις τὸ νερό μου».·
Καὶ τ' ἀρνάκι τὸ καῦμένο
ἀπεκρίθη τρόμαγμένο:

— «Ἄδελφάκι σοῦ δμῶν
πῶς δὲν ἔχω, εἶμαι μόνο».

— «Σ' δλα δίνεις ἀποκρίσεις
τρέχα νὰ δικηγορήσῃς...»
Καὶ τὸ στόμα του ἀνοίγει
καὶ τὸ δύστυχο τὸ πνίγει.

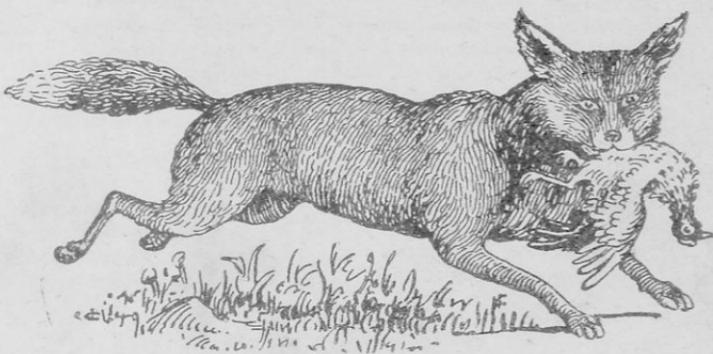
'Αχ. Παράσοχος

2. Η ΑΛΕΠΟΥ

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα της μοιάζει μὲ τὸ σῶμα τοῦ σκύλου. Εἶναι μακρουλό, λεπτὸ καὶ ἀδύνατο. Σκεπάζεται μὲ πυκνὸ τρίχωμα ποὺ ἔχει χρῶμα καστανὸ καὶ ξανθό. Τὸ παχύ της τρίχωμα τὴν κάνει πιὸ παχεύλα ἀπὸ δ, τι εἶναι. Στὸ μέρος τῆς κοιλιᾶς τὸ χρῶμα της εἶναι λίγο ἀνοικτότερο. Ή οὐδά της εἶναι μακρὺ πάχειδας καὶ φουντωτῇ. Τὸ κεφάλι της μοιάζει μὲ τὸ κεφάλι τοῦ σκύλου. "Εχει δμως ρύγχος πιὸ μακρὺ καὶ πιὸ μυτερὸ ἀπὸ τοῦ σκύλου. "Εχει πάντα μύτη ρήγη. Αὐτὸ δείχνει πῶς ἔχει πολὺ δυνατὴ δσφρηση. Τὰ μάτια της εἶναι ζωηρὰ καὶ βλέπουν πολὺ καλά. Διακρίνουν ἀκόμη καὶ στὸ σκοτάδι. Τὰ αντιά της εἶναι δριθια καὶ εὐκίνητα καὶ τὴ βοηθοῦν πολὺ στὴν ἀκοή. Δὲν τῆς ξεφεύγει δ παρασικρός κρότος. Τὸ στόμα της ἔχει μεγάλο ἀνοιγμα. Δόντια ἔχει καὶ κοπτήρες καὶ σκυλόδοντα καὶ τραπεζίτες. Οἱ κοπτήρες της εἶναι τόσο μυτεροὶ καὶ γεροὶ ώστε μπορεῖ νὰ ἀρπάξῃ τοὺς λαγούς καὶ τὰ ἄλλα μικρὰ ζῶα ἀπὸ τὰ πισινά τους πόδια δταν τὰ κυνηγᾶ καὶ νὰ τὰ κρατῆ χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ τῆς ξεφύγουν

Τὰ πόδια της εἶναι λεπτά ἀλλὰ πολὺ δυνατά, γι' αὐτό μπορεῖ νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πηδᾶ μὲ μεγάλη εύκολια. Τὰ δάκτυλά της εἶναι ώπλισμένα μὲ γερά μικρὰ *νύχια*. Ἀπὸ κάτω τὰ πόδια της ἔχουν παχειά ἐξογκώματα καὶ ἔτσι ὅταν βαδίζῃ δὲν ἀκούγεται.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφή της. Ἡ ἀλεποῦς ζῆ στὰ δάση ὅπου φτιάνει τὴ φωλιά της μέσα στὴ γῆ ἢ μέσα σὲ καμμιά σπηλιά. Ἡ φωλιά της ἔχει πολλοὺς ὑπονόμους ποὺ ἔχουν ἔξιδο σὲ διάφορα μέρη τοῦ δάσους. Οἱ ἔξιδοι εἶναι πάντοτε δίπλα σὲ κάπιο θάμνο γιὰ νὰ μὴ φαίνωνται. Ἔτσι ἡ ἀλεποῦς ζε-

φεύγει εύκολα ὅταν τὴν κυνηγήσουν μέσα στὴ φωλιά της.

Τὴν ἡμέρα μένει κρυμμένη καὶ βγαίνει^{τὴ} τὴν νύκτα γιὰ κυνήγι. Τρώγει λαγούς, σκατζόχοιρους, ἀρουραίους, πουλάκια, κότες, πάπιες καὶ ὅ,τι ἄλλο ζῶ θρεῖ. Ἀγαπᾷ ὅμως καὶ τὰ φρούτα καὶ πρὸ πάντων τὰ σταφύλια καθὼς καὶ τὸ μέλι.

Τὸν χειμώνα ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ βρῇ τροφὴ μπαίνει στὰ χωριά καὶ χώνεται στοὺς δρυνθώνες γιὰ νὰ ἀρπάξῃ καμμιά κότα. Πολλὲς φορὲς ὅμως τὴν πετυχαίνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὴν σκοτώνουν.

Τὰ μικρά της. Τὴν ἀνοική ἡ ἀλεποῦς γεννᾷ τέσσερα ἔως ἕξη μικρὰ ποὺ εἶναι τυφλὰ 10—14 ἡμέρες. Στὴν ἀρχὴ τὰ θηλάζει καὶ δέται μεγαλώσουν λίγο ἔπειτα ἀπὸ μερικὲς ἔβδομάδες βγαίνουν ἀπὸ τὴν φωλιά τους καὶ ἀργύτερα τὰ παίρνει μαζὶ της καὶ τὰ μαθαίνει νὰ βρίσκουν μόνα τὴν τροφὴ τους.

Ἐχθροὶ καὶ προσφυλάξεις. Ἡ ἀλεποῦς ἔχει ἐχθρούς τὰ μεγαλύτερα ἀρπακτικά ζῶα καὶ πρὸ πάντων τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὴν κυνηγᾶ γιὰ τὶς ζημιές ποὺ κάνει στὰ πουλερικά του. Προφυλάσσεται γιατὶ μυρίζεται καὶ ἀκούει καλδὲ καὶ μόλις καταλάβει κίνδυνο φεύγει μὲ μεγάλα πηδήματα καὶ κρύβεται.

Ἴδιότητες. Εἶναι πονηρὴ καὶ κατορθώνει νὰ ξεγελᾶ τὰ μικρά ζῶα καὶ νὰ τὰ ἀρπάζῃ. Κατορθώνει ἐπίσης νὰ ξεγελᾶ καὶ τοὺς ἐχθρούς της καὶ νὰ τοὺς ξεφεύγῃ.

Χρησιμότητα. Ή ἀλεπού μᾶς κάνει ἀρκετές ζημιές γιατί τρώγει τὰ πουλερικά μας. Τὸ δέρμα τῆς ἀλεποῦ, μᾶς εἶναι χρήσιμο γιὰ γουναρικό.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Κάποτε γινόταν ἔνα συνέδριο τῶν ζώων. 'Ο πίθηκος χόρεψε τόσο καλὰ σ' αὐτὸ τὸ συνέδριο ὥστε τὰ ἄλλα ζῶα τὸν ἔχαναν βασιλιά τους. 'Η ἀλεπὸν δύως τὸν ζήλεψε πολὺ γι' αὐτὴν την τιμὴν. Πονηρὴ, δπως εἶναι, ἔβαλε τὰ δυνατά της νὰ τὸν καταστρέψῃ. Μιὰ μέρα βλέπει ἔνα κουμάτι κρέας σὲ μιὰ παγίδα. Πηγαίνει λοιπὸν βρίσκει τὸν πίθηκο καὶ τοῦ λέει :

— Βρήκα ἔνα θησαυρό. Τὸν φύλαγα γιὰ σένα ποὺ εἶσαι βασιλιάς. "Ελα νὰ σοῦ τὸν δεῖξω.

Πῆρε τὸν πίθηκο, τοῦ ἔδειξε τὸ κρέας καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ τὸ πάρῃ. "Ο πίθηκος πήγε νὰ πάρῃ τὸ κρέας ἀλλὰ πιάστηκε στὴν παγίδα. "Αρχισε τότε νὰ κατηγορῇ τὴν ἀλεποὺ διὰ τοῦ εἶχε στῆσει παγίδα. 'Η ἀλεπὸν δημόσιας γελώντας.

— "Ω, πίθηκε. Τόσο κουτός ποὺ εἶσαι πῶς θέλεις νὰ εἶσαι βασιλιάς τῶν ζώων; ("Απὸ τὸν μύθον τοῦ Αἰσώπου)

Ἡ ἀλεπὸν καλόγρια

Σὰ δὲν εἶχε τὶ νὰ φάῃ
μιὰ ἀλεπού πονηρεμένη
ἀποφάσισε νὰ πάῃ
καὶ καλόγρια νὰ γένη.

Τρεῖς κοκόροι, ποὺ δὲν ἔχουν
στὸ κεφάλι λίγη γνώση
τὴν πιστεύουνε καὶ τρέχουν
τὴν εύχή της νὰ τούς δώσει,

Μπαίνουν μέσα στὸ κελὶ της
τοὺς ξημολογῶντας
καὶ κουνᾶν τὴν κεφαλή της,
καὶ συχώρεση τοὺς δίνει.

Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ ὡρα
καθὼς ἡταν πεινασμένη
τοὺς ἀρπάζει, κι' εἶναι τώρα
καὶ οἱ τρεῖς συχωρεμένοι.

Δ. Καμπούργηλου

3. ΤΟ ΕΛΑΦΙ

Παρατήρηση. Τὸ ἐλάφι εἶναι μεγάλο ζώο. Τὸ σῶμα του φθάνει τὸ ἐνάμισυ μέτρο σὲ μάκρος. Σκεπάζεται μὲ μαλακὲς τρίχες ποὺ ἔχουν χρῶμα καστανό.

"Εχει πόδια ψηλὰ καὶ δυνατὰ καὶ μπορεῖ νὰ τρέχῃ γρήγορα καὶ πολλὴ ὡρα χωρὶς νὰ κουράζεται. Τὰ πόδια του τελεώνουν σὲ δύο δάχτυλα ντυμένα μὲ σκληρὸ δέρμα δπως τοῦ προβάτου. 'Η ούρά του εἶναι κοντή. Τὸ σῶμα τοῦ θηλυκοῦ ἐλαφιοῦ εἶναι μικρότερο ἀπὸ τοῦ ἀρσενικοῦ.

Τὸ κεφάλι του εἶναι μικρὸ καὶ ἔχει σχῆμα μακρουλό. "Εχει ὡραῖα μάτια μεγάλα ποὺ κοιτάζουν μὲ βλέμμα γεμάτο καλωσύνη καὶ ἀθωότητα. Τὰ αὐτιά του εἶναι ὅρθα καὶ εὐκίνητα. Γι' αὐτὸ δικούει πολὺ καλὰ τὸν κάθε θόρυβο καὶ τὸ βάζει στὰ πόδια. 'Η μύτη του εἶναι μακρουλή καὶ εἶναι πάντοτε ύγρη. Αύτὸ δείχνει διὰ τὸ σφρηση. Τὰ δόντια του καὶ τὸ στόμα του μοιάζουν μὲ τῆς κατσίκας καὶ τοῦ προβάτου.

Τὸ ἐλάφι ξαναμασᾶ (μυρηκάζει) τὴν τροφὴ του δπως τὸ πρόβατο κλπ. Εἶναι ζῶο μυρηκαστικό.

Τὸ ἀρσενικὸ ἐλάφι βγάζει στὸ μέτωπό του, τὴν ἄνοιξη, δύο κέρατα. Τὸ πρῶτο χρόνο τὰ κέρατά του εἶναι ἀπλὰ χωρὶς διακλαδώσεις. Τὸ φθινόπωρο τὰ κέρατά του πέφτουν καὶ βγαίνουν ἄλλα τὴν ἄνοιξη μὲ δύο κλαδιά. Κάθε χρόνο τὰ νέα του κέρατα ἔχουν ἀπὸ ἕνα κλαδὶ πάρα πάνω.

Ἄπὸ τὰ κλαδιά ποὺ ἔχουν τὰ κέρατα τοῦ ἐλαφιοῦ καταλαβαίνομε πόσων χρόνων εἶναι.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Τὸ ἐλάφι ζῆσθαι δάση. Στὰ πυκνὰ δάση τῆς πατρίδος μας, στὴ Μακεδονία, στὴ Χαλκιδική, ύπαρχουν ἀκόμη ἐλάφια. Τὰ παλαιότερα χρόνια υπῆρχαν σὲ δλα τὰ ψηλὰ βουνά μας, ἀκόμη καὶ στὴ Στερεά Ελλάδα καὶ στὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ μὲ τὸ κυνήγιμα ἔχουν χαθῆ.

Τὰ ἐλάφια ζοῦν ζευγαρωτά ἢ πολλὰ μαζὶ. Τρῶνε χόρτα καὶ φύλλα. Εἶναι ζῶα φυτοφάγα. Τὰ χειμώνα τρῶνε καὶ φλοιούς δένδρων. Ὁταν ἔχουν ἀνησυχία κάθονται καὶ ἀναμασοῦν τὴν τροφή τους.

Τὰ μικρά του. Τὴν ἄνοιξη ἡ ἐλαφίνα γεννᾷ ἔνα ἔως δύο μικρά. Τὰ μικρά της στέκονται ἀμέσως στὰ πόδια τους γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς γονεῖς των.

Τὰ μικρά της ἡ ἐλαφίνα τὰ θηλάζει γιὰ λέγο καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν νὰ βόσκουν καὶ αὐτά στὸ χορτάρι.

Ἐχθροὶ καὶ προφυλάξεις. Τὸ ἐλάφι ἔχει ἑχθροὺς δλα τὰ μεγάλα σαρκοφάγα ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ τὸ κυνήγια γιὰ τὸ νόστιμο κρέας καὶ τὸ δέρμα του. Προφυλάσσεται γιατὶ ἔχει γερή ἀκοή καὶ δταν καταλάβῃ κινδυνο τρέχει τόσο γρήγορα, ποὺ δύσκολα μποροῦν νὰ τὸ φθάσουν. Κρύβεται εὔκολα μέσα στὸ δάσος γιατὶ τὸ χρῶμα του μοιάζει μὲ τὸ χρῶμα τῶν ξηρῶν φύλλων.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύει. Τὸ ἐλάφι μᾶς δίνει τὸ κρέας του, τὸ δέρμα του καὶ τὰ κέρατά του. Ἀπὸ τὸ δέρμα φτιάνομε διάφορα δερμάτινα εἴδη καὶ ἀπὸ τὰ κέρατά του λαβές μαχαιριῶν, πηρουνιῶν καὶ ἄλλα.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΗ.

Ἐνα ἐλάφι κρύψηκε κάτω ἀπὸ ἓνα φουντωτὸ κλῆμα, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴν ὥρα ποὺ τὸ κυνήγοῦσαν οἱ κυνηγοί. Μόλις δύμως προστέρασαν λίγο οἱ κυνηγοὶ τὸ ἐλάφι πιστεύοντας ὅτι εἶχε γλυτώσει ἄρχισε νὰ τρώγῃ τὰ φύλλα ἀπὸ τὸ κλῆμα. Οἱ κυνηγοὶ ποὺ γυροῦσαν ἔκει γύω, εἶδαν τὰ φύλλα νὰ κουνιῶνται, παραμόνεψαν, τὸ εἶδαν, ἔρριξαν καὶ τὸ σκότωσαν.

Τὸ ἐλάφι τὴν ὥρα ποὺ ἔειψυχοῦσε εἰπε :

—Καλὰ νὰ πάθω. Δὲν ἔπειτε νὰ φάω τὸ κλῆμα, ποὺ μὲ ἔσωσε τὴν πρώτη φορά.

(Ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

Τὰ ἐλαφιάκια

Ἐλάφι χρυσοκέρτο τί ἔχεις καὶ δακρύζεις
καὶ μὲς τὰ δάση δέρνεσαι τὴ μέρι καὶ τὴ νύχτα;
Τὶ εἶν' τὸ κακό ποὺ ἔπαθες καὶ νὰ βοσκᾶς δὲν θέλεις,
μὲ τ' ἄλλα λάφια νὰ βοσκᾶς δὲν θέλεις μεσ' στοὺς λόγγους.

—Δυὸς ἐλαφάκια ἔκανα, ψηλά, χρυσοντυμένα
καὶ κεῖνα μοῦ τὰ πήρανε κι' ὄρφανεψα τὸ δόλιο.
Τὸ ἔνα τὸ ηδρέ κυνηγός νὰ πίνῃ στὸ ποτάμι,
μιὰ ντουφεκιά τοῦ ἔδωκε, τὸ ἀφῆσε στὸν τόπο.
Τὸ ὄλλο τὸ μικρότερο μιὰ μέρα μέσ' στοὺς λόγγους
ὁ λύκος μοῦ τὰ ἔφαγε καὶ τώρα τί νὰ κάμω;

(Δημοτικό)

4. ΤΟ ΖΑΡΚΑΔΙ

Τὸ ζαρκάδι εἶναι ζῶο ποὺ μοιάζει πολὺ μὲ τὸ ἐλάφι ἀλλὰ εἶναι μικρότερο ἀπὸ αὐτό. Τὸ ἀρσενικὸ ἔχει πιὸ μικρὰ κέρατα ἀπὸ τὸ ἐλάφι. Ζῆ καὶ αὐτὸ στὰ δάση. Μπορεῖ δημοσία νὰ ήμερέψῃ καὶ νὰ ζήσῃ κοντά στὸν ἄνθρωπο, ὅταν τὸ πιάσουν ἀπὸ μικρό.

5. Ο ΚΟΡΑΚΑΣ

Παρατήρηση: «Ο κόρακας εἶναι πουλὶ μεγαλούτσικο. Τὸ σῶμα του φθάνει τοὺς 65 πόντους, καὶ σκεπάζεται μὲ μαῦρο πτέρωσα γυαλιστερό. Οἱ πτερόγυρές του εἶναι μακριές καὶ οἱ ἄκρες, ποὺ εἶναι μυτερές, φθάνουν ἕως τὸ τέλος τῆς οὐρᾶς του. Ή οὐρά του εἶναι στρογγυλεμένη. Πετᾶ γρήγορα καὶ σὲ εὐθεῖα γραμμῇ. Τὸ πέταγμά του εἶναι πιὸ γρήγορο ἀπὸ τοῦ ἀετοῦ. Τὰ πόδια του εἶναι ἀρκετὰ δυνατά. Τὸ ράμφος του εἶναι παχύ, δυνατό, καμπυλωτὸ καὶ πιεσμένο ἀπὸ τὰ δύο πλάγια.

«Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Ό κόρακας κάνει τὴ φωλιά του σὲ ψηλά δένδρα ἢ σὲ καμπαναριά καὶ σὲ ψηλούς ἔρειπωμένους πύργους. Ζῆ πάντοτε ζευγαρωμένος καὶ πολλές φορές πολλά ζευγάρια φτιάνουν τίς φωλιές τους στὸ ἔδιο δένδρο. Τὴν ἔδια φωλιά χρησιμοποιοῦν γιὰ πολλὰ χρόνια στὴ σειρὰ ἀφοῦ τὴν ἐπιδιορθώσουν καὶ τὴν στρώσουν. Τὴ φωλιά τους τὴ φτιάνουν μὲ γερά κλαδιά καὶ καλάμια καὶ τὴ στρώνουν μὲ χορτάρια καὶ μαλλι.

Τρώγει ἔντομα, σκουλίκια, ποντίκια καὶ λαγουδάκια. Τρώγει καὶ σπόρους, καρπούς καὶ ἄλλα μέρη τῶν φυτῶν.

Τὰ κοράκια ἀγαποῦν πολὺ τὰ ψοφίμια. "Οταν μαριστοῦν κανένα ψόφιο ζῶο μαζεύονται πολλά καὶ ἀρχίζουν νὰ τρῶνε τὶς σάρκες τους.

Σὲ λίγο δὲν μένει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ σκελετό του.

Πῶς πολλαπλασιάζεται.

Τὸ θηλυκὸ γεννᾶ μέσα στὴ φωλιά τους τρία ἔως πέντε αύγα πράσινα καὶ μὲ σταχτιές βοσκλες. Τὰ κλωσσᾶ τρεῖς βδομάδες. Τὰ μικρὰ ποὺ βγαίνουν δὲν ἔχουν φτερὰ καὶ εἶναι τυφλά. Οἱ γονεῖς τὰ περιποιοῦνται πολὺ καὶ τοὺς φέρνουν διαρκῶς πουλιά, ποντίκια καὶ κομμάτια ἀπὸ κρέας γιατὶ δύσκολα χορταίνουν. "Οταν μεγαλώσουν τὰ φτερά τους καὶ μποροῦν νὰ πετάξουν τὰ παίρνουν οἱ γονεῖς καὶ τὰ μαθαίνουν νὰ κυνηγοῦν.

Ἐχθροὶ καὶ προσφυλάξεις. Τὸ κοράκι ἔχει ἔχθρούς τὰ ἀρπακτικὰ πουλιά καὶ τὸν ἀνθρώπο, ποὺ τὸ κυνηγᾶ γιατὶ τρώγει τὰ πουλιά καὶ τοὺς καρποὺς ἀπὸ τὰ δένδρα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Οἱ κόρακας εἶναι ὡφέλιμο πουλί γιατὶ τρώγει τὰ ψόφια ζῶα, σκουλίκια καὶ ἔντομα ἀλλὰ εἶναι καὶ βλαβερὸ γιατὶ τρώγει τὰ πουλιά, τοὺς καρπούς καὶ τὰ σπαρτά.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ-ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ-ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ-ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ κοράκι τὸ θεωροῦσαν ἵερο πουλὶ τοῦ Ἀπόλλωνα. Στὰ χρόνια τῶν Ρωμαίων, ὅπως γράφει ὁ Πλίνιος, ἔνα κοράκι είχε ἡμερέψει καὶ μποροῦσε νὰ λέγει ἀκόμα καὶ λέξεις. "Οταν ὁ Αὐτοκράτορας ἔβγαινε περίπατο στὴν ἀγορά, τότε τὸ κοράκι πετοῦσε ἀπὸ πάνω του καὶ τὸν χαιρετοῦσε.

"Ο Ἡγιος Παῦλος τῶν Θηβῶν πέρασε σὲ μιὰ σπηλιὰ προσευχόμενος στὸ Θεὸν 97 ὄλοκληρα χρόνια. "Ἐνα κοράκι τοῦ ἔφερνε κάθε πρωὶ ἔνα κομμάτι ψωμί.

"Οταν ἔγινε ὁ κατακλυσμός, ἦ κιβωτὸς σταμάτησε στὴν κορυφὴ τοῦ Ἀραράτ. Ο Νῶε ἐστείλε τὸν κόρακα γιὰ νὰ πάνη νὰ δῆ ἀν λιγόστεψαν τὰ νερά.

"Ο κόρακας διως βρῆκε πολλὰ ψοφίμια καὶ λησμόνησε νὰ γυρίσῃ. Τότε ὁ Νῶε ἐστείλε τὸ περιστέρι. Τὸ περιστέρι ἔκαμε ὅπως τοῦ εἴπε ὁ Νῶε καὶ ὅταν γύρισε κρατοῦσε στὸ στόμα του ἔνα κλαδὶ ἔλης.

"Ο Νῶε τότε ωτὰ τὸ περιστέρι: Μήν εἰδες τὸν κόρακα:

—Τὸν εἶδα, ἀπάντησε τὸ περιστέρι. Κάθεται ἐπάνω σὲ μιὰ συκιὰ καὶ καρτερεῖ νὰ ὀρμάσῃ ἔνα μισογινωμένο σῦκο γιὰ νὰ τὸ φάγη.

Λέει τότε ὁ Νῶε :

— 'Εσύ περιστέροι νὰ ἔχης τὴν εὐχή μου. Ο κόρακας νὰ είναι καταραμένος. Όσον καιρὸν ἔχει ἡ συκιά τὰ σῦκα, τόσον καιρὸν νᾶχη καὶ αὐτὸς τὸ λαιμό του τρυπαμένον.

— Επιασε ἡ κατάρα τοῦ Νῶε. Γι' αὐτὸς τρυπᾶ ὁ λαιμὸς τοῦ κόρακα τὸ καλοκαίρι καὶ ἔχει κακὰ χάλια.

* *

— Οταν τὰ κοράκια καὶ οἱ καλιακοῦδες παρουσιάζωνται πολλὰ μαζὶ καὶ φωνάζουν συνέχεια λένε ὅτι θὰ βρέξῃ.

* *

Τοῦ κόρακα τ' αὐγὸν δὲ βγάζει περιστέρια.

* *

— "Αν τὸ κοράκι ἔχης δδηγὸν σὲ ψοφίμι θὰ σὲ πάη.

— 'Απὸ στόμα κόρακα κρὰ θὰ βγῆ.

— Κόρακας κοράκου μάτι δὲν βγάζει.

6. Η ΠΕΡΔΙΚΑ

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα τῆς πέρδικας είναι στὸ μάκρος δσο καὶ τοῦ περιστεριοῦ. Εἶναι ὅμως πιὸ χονδρό. Τὸ σῶμα τῆς σκεπάζεται μὲ φτέρωμα ποὺ ἔχει χρῶμα σταχτερό. Αὐτὸς τὴν κάνει νὰ μὴν διακρίνεται εὔκολα ὅταν βαδίζῃ στὸ ἔδαφος. Στὸ στῆθος τῆς καὶ τὴν κοιλιά τῆς ἔχει χρῶμα ἀσπριδερό. Οἱ φτεροῦγες τῆς είναι κοντές καὶ ἡ οὐρά τῆς μικρή. Γι' αὐτὸς πετᾶ βαρειά καὶ κάνει θόρυβο στὸ πέταχμα τῆς. Μὰ δὲν μπορεῖ νὰ πετάξῃ γιὰ πολλὴ ὥρα.

Τὸ κεφάλι τῆς είναι μικρὸ καὶ ἔχει ματάκια ζώηρὰ σὰν χάνδρες ποὺ βλέπουν τόσο καλά ὡστε μπορεῖ νὰ διακρίνῃ τοὺς μικροὺς σπόρους ἀνάμεσα στὰ πετραδάκια καὶ στὸ χῶμα. Τὸ ράμφος τῆς είναι ἵσιο καὶ μυτερό. Μ' αὐτὸς πιάνει τοὺς σπόρους ἀπὸ τὸ χῶμα σὰν νὰ τοὺς πιάνη μὲ λεπτὸ τσιμπίδι.

Τὰ πόδια τῆς είναι κοντά καὶ τὰ ἔχει λίγο πρὸς τὸ πίσω μέρος τοῦ σώματός της. Γι' αὐτὸς ἡ πέρδικα περπατεῖ καμαρωτά μὲ τὸ σῶμα τῆς στητὸ καὶ κάνει μ κρὰ καὶ γρήγορα βήματα.

Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ τῆς. Η πέρδικα ζῇ στὰ πετρώδη μέρη καὶ στοὺς βράχους. Κάνει τὴ φωλιά τῆς στὸ ἔδαφος κοντά σὲ θάμνους ἢ ἀνάμεσα σὲ χλόη. Σκάψει τὸ χῶμα μὲ τὰ μυτερὰ νύχια τῶν ποδιῶν τῆς καὶ κάνει ἔνα μικρὸ βαθούλωμα. Επειτα μαζεύει γύρω ἀπ' αὐτὴν ἄχυρα ὡστε νὰ μὴν μπορῇ ὁ ἔχθρός νὰ τὴν διακρίνῃ.

Τρώγει ἔντομα, σπόρους, σκουλήκια, σαλιγκάρια καὶ ἄλλα. Γιὰ νὰ χωνέψῃ τοὺς σπόρους ὅταν δὲν βρίσκη ἀρκετὸ νερό, τρώγει φύλλα δροσερὰ ποὺ ἔχουν χυμούς, ποὺ τὰ κόβει μὲ εὔκολια γιατὶ τὰ χείλη τοῦ ράμφους της εἶναι κοφτερά.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Ἡ πέρδικα γεννᾶ μέσα στὴ φωλιά της ἔως δώδεκα αὐγὰ ποὺ ἔχουν καὶ αὐτὰ σταχτερὸ χρῶμα καὶ δὲν διακρίνονται εὔκολα.

Ἄφοῦ τὰ κλωσσήσῃ τρεῖς βδομάδες, βγαίνουν τὰ μικρὰ ποὺ ἔχουν παχὺ καὶ ζεστὸ φτέρωμα καὶ μποροῦν νὰ βαδίσουν ἀμέσως. Ἀρχίζουν νὰ τρέχουν ἐδῶ καὶ ἑκεῖ μὲ τὴ μητέρα τους καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀκτὼ μέρες ἀρχίζουν νὰ κάνουν μικρὰ φτερουγίσματα. Ἡ μητέρα τους τὰ μαζεύει γύρω της, τὰ προσέχει καὶ τὰ μαθαίνει πῶς νὰ βρίσκουν τὴν τροφή τους καὶ πῶς νὰ φυλάγωνται ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς των.

“Οταν ἡ μητέρα καταλάβῃ κίνδυνον βγάζει μιὰ συνθηματικὴ φωνὴ καὶ ἀμέσως τὰ μικρὰ της τρέχουν νὰ κρυφθοῦν κάτω ἀπὸ τὰ φρύγανα ἢ πίσω ἀπὸ κανένα βώλο ἀπὸ χῶμα. Ἐκεῖ πέφτουν μὲ τὴν κοιλιά καὶ μένουν ἀκίνητα, ἔτοι ποὺ μοιάζουν καὶ αὐτὰ μὲ χωματένιους βώλους.

“Αν πλησιάσῃ καμμιὰ ἀλεπού καὶ ὑπάρχῃ φόβος νὰ τὰ ἀνακαλύψῃ μὲ τὴν μυρωδιά, τότε ἡ μητέρα πετιέται ξαφνικά, πετᾶ κοντά στὴν ἀλεπού καὶ κάνει πῶς εἶναι πληγωμένη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πετάξῃ καλά. Ἡ ἀλεπού τὴν κυνηγᾷ καὶ οιγά-σιγά ἢ πέρδικα κατορθώνει μὲ τρόπο νὰ κάνη τὴν ἀλεπού, κυνηγώντας την, νὰ ἀπομακρυνθῇ ὅσο μπορεῖ περισσότερο. Τότε πετᾶ ψηλὰ ἀπότομα καὶ μὲ τρόπο τὰ καταφέρνει νὰ φθάσῃ πάλι κοντά στὰ μικρὰ της, χωρὶς νὰ τὴν πάρῃ εἰδῆσῃ ἢ ἀλεπού.

Ἐχθροί καὶ προσφυλάξεις. Ἐχθρούς ἔχει ἡ πέρδικα ὅλα τὰ σαρκοβόρα ζῶα καὶ τὰ ἀρπακτικὰ πουλιά, καθὼς καὶ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὴν κυνηγᾷ γιὰ τὸ νόστιμο κρέας της. Γεννᾶ ὅμως πολλὰ αὐγὰ καὶ ἔτοι δὲν χάνεται ἡ γενιά της.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Ἡ πέρδικα εἶναι ὠφέλιμο πουλὶ γιατὶ τρώγει πολλὰ βλαβερά ἔντομα. Μᾶς δίνει καὶ τὸ κρέας της ποὺ εἶναι νόστιμο καὶ θρεπτικό.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ – ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ – ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ – ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ.Λ.Π.:

Μία πέρδικα τὴν είχε πιάση ἔνας κυνηγὸς καὶ τὴν χρησιμοποιοῦσε γιὰ παγίδα. Τὴν είχε βάλει σὲ ἔνα κλουβὶ καὶ τὴν είχε τοποθετήσει σὲ ἔνα δέντρο τῆς αὐλῆς του. Ἡ πέρδικα λαλούσε. Τὴν ἀκούγαν οἱ ἄλλες πέρδικες καὶ ζύγωνταν μὲ θάρρος καὶ αὐτές πρὸς τὰ ἑκεῖ. “Ο κυνηγὸς τότε ἄλλες σκότωνε, ἄλλες τραυμάτιζε καὶ ἄλλες τὶς ἔπιανε μὲ παγίδες.

“Ενα βράδυ πήγε ἔνας στὸν κυνηγό. Μὴ ἔχοντας τίποτα ἄλλο νὰ τοῦ μαγειρέψῃ πήγε καὶ πήσε τὴν πέρδικα τοῦ κλουβιοῦ νὰ τὴν σφάξῃ.

— «Μή, τοῦ λέει ἡ πέρδικα, Ἐγὼ σου φωνάζω κοντά μου τὶς ἄλλες πέρδικες καὶ τὶς σκοτώνεις. Εσὺ γιὰ τὸ εὐχαριστώ θέλεις νὰ μὲ σφάξῃς;

— «Εσὺ δὲν λογαριάζεις τὰ ἄλλα ἀδέρφια σου καὶ ἔγω θὰ λογαριάσω ἐσένα;» Τῆς εἴπε καὶ τὴν ἔσφαξε.

(Ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

Πολλούς τρόπους, μεταχειρίζονται γιὰ τὸ κυνήγι τῆς πέρδικας. Πρῶτα-πρῶτα γίνεται μὲ τὸ ντουφέκι καὶ τὰ σκυλιά. Ἐπειτα γίνεται μὲ τὸ καρτέρι, δηλαδὴ τὸ καλοκαίρι οἱ κυνῆγοι βρίσκουν ἔνα μέρος κοντὰ στὴ βρύση ποὺ πᾶνε οἱ πέρδικες νὰ πιοῦνε νερό. Κάθονται ἐκεῖ, «λοζιάζουν» καὶ περιμένουν νἄρθονταν οἱ πέρδικες νὰ δροσιστοῦν καὶ νὰ τὶς πυροβολήσουν. Ἀλλος τρόπος εἶναι τὸ περδικοπάνι. Παλονούν οἱ κυνῆγοι ἔνα πολύχρωμο πανί μὲ ζωηρὰ χρώματα καὶ τὸ βάζουν τεντωμένο καλὰ σὲ ἔνα μέρος. Πίσω ἀπ' αὐτὸν κάθεται ὁ κυνηγὸς μὲ τὸ ντουφέκι του. Οἱ πέρδικες μόλις βλέπουν τὸ πανί πλησιάζουν καὶ τὸ κοιτάζουν μὲ μεγάλη περιέργεια. Τοὺς ἀρέσει πάρα πολύ. Ἐκεὶ βρίσκει εὐκαιρία ὁ κυνηγὸς καὶ τὶς πυροβολεῖ.

Ποιήματα γιὰ τὴν πέρδικα

Ἄκοντος μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς πέρδικας ἀντάρα.
Βυπνῶ καὶ τὴν ψυλορωτῶ καὶ τὴν ψυλορωτάρω:
—Τί ἔχεις περδικεύλα μου καὶ κλαῖς κι' ἀναστενάξεις;
—Μὲ κυνηγάει ἔνας ἀετὸς τῇ μαύρῃ νὰ μὲ φάρη.
—Καλοὶ νὰ φάν τὰ νύχια του, τὰ κλαδοπόδαρά του
παρὰ νὰ φάν τὴν πέρδικα τῇ γλυκοκελαδούσα
ποὺ κελαϊδεῖ κάθε πρωτή, τὸ λέει κάθε βράδυ.

(Δημοτικὸ)

Βόσκουν οἱ ἄλλες πέρδικες καὶ λούζονται στ' αὐλάκι
καὶ μιὰ στὰ νύχια περπατεῖ ἐπάνω σὲ κοτρώνι
καὶ γέρνει πίσω καὶ τηρᾶ μικρὸ ἔνα περιστέρι
καὶ πότε τοῦ γλυκομιλεῖ καὶ πότε τὸ μαλάνει:
“Ἄκου τῆς μάννας τῇ λαλιά κι' ἀνέβα στὸ λιθάρι
γιατὶ ἡ καρδιά μου λαχταρᾷ, ἀγαπητὸ πουλί μου.”

Γ. Ζαλοκώστας

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

1. ΤΟ ΠΕΥΚΟ

Παρατήρηση. Ἡ ρίζα του εἶναι μακρυά, παχειά, πολύκλαδη καὶ χώνεται πολὺ βαθειά στὴ γῆ. Μὲ τὴ ρίζα του τὸ πεθό μπορεῖ νὰ βρίσκη ύγρασία στὸ βάθος καὶ τοῦ πιὸ ξεροῦ ἐδάφους. Μὲ τὰ παρακλάδια τῆς ρίζας ποὺ ἀπλώνονται κοντὰ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους κατορθώνει νὰ ἀπορροφᾷ τὴν ύγρασία ἀπὸ τὴν παραμικρὴ βροχούλα καὶ ἀπὸ τὴν νυκτερινὴ ἀκόμη δροσιά ποὺ βρίσκεται στὸ χδμα. Οἱ ρίζες του ἀλλάζουν κατεύθυνση δταν βροῦν ἐμπόδιο καὶ ἔτσι χώνονται ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς σχισμάδεις τῶν βράχων γιὰ νὰ βροῦν κατάλληλο ἔδαφος νὰ τραφοῦν καὶ νὰ στερεωθοῦν.

‘Ο καρπός του γίνεται πολύ παχύς. Έχει φλούδα καστανή που είναι όμαλη διατά τό πεῦκο είναι μικρό και άργοτερα γίνεται άνωμαλός.

Ο κορμὸς τοῦ πεύκου στὰ μέρη δύπου δὲν ἔχει ἄλλα πεῦκα κοντά του διακλαδίζεται ἀπὸ χαμηλὰ καὶ κρατᾶ καὶ τοὺς χαμηλοὺς κλάδους του. Οταν δύως ἔχει γύρω του ἄλλα πεῦκα, ποὺ σχηματίζουν δάσος, τότε οἱ χαμηλότεροι κλάδοι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ πάρουν ἥλιο καὶ φῶς, μαραίνονται, ξηραίνονται καὶ πέφτουν. Ετσι δὲ κορμὸς τῶν πεύκων που είναι στὰ δάση φθάνει σὲ ἀρκετὸ ψυφός χωρὶς κλάδους καὶ ἔπειτα διακλαδίζεται. Έχει πολλοὺς καὶ μακροὺς κλάδους μὲ πολλὰ φύλλα.

Τὰ φύλλα τοῦ πεύκου μοιάζουν μὲ βελόνες καὶ βγαίνουν δύο-δύο ἀπὸ κάθε «μάτι». Τὰ φύλλα τοῦ πεύκου, ἐπειδὴ εἰναι ἑλαστικά, λεπτὰ καὶ ἀφήνουν τὸν ἄρεα νὰ περνᾶ ἀνάμεσά τους, δὲν ἔχουν φόρο νὰ σπάσουν ἢ νὰ σχισθοῦν, δύπως θὰ συνέβαινε ἂν ἦταν φαρδουλά καὶ μονοκόμματο. Τὰ φύλλα του δὲν πέφτουν τὸ φθινόπωρο. Τὸ πεῦκο εἰναι δένδρο ἀειθαλές. Τὰ φύλλα του δύως πέφτουν λίγα-λίγα καὶ γίνονται διαρκῶς καινούργια. Μὰ τὸ δένδρο δὲν γυμνώνεται ποτέ. Τὰ φύλλα ποὺ πέφτουν κάνουν ἔνα στρῶμα κάτω ἀπὸ τὸ φυτό ποὺ διατηρεῖ υγρασία. Σιγά-σιγά σπαίζουν καὶ τὸν χειμώνα κρατοῦν ζεστὸ τὸ ἔδαφος ὃστε οἱ ρίζες του δὲν παγώνουν.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ ἐπειδὴ τὰ πυκνὰ κλαδιά καὶ τὰ φύλλα τῶν πεύκων δὲν ἀφήνουν νὰ περάσῃ ὁ ἥλιος στὸ χθόνα, στὰ δάση δύπου είναι ἀφθονο τὰ πεῦκα δὲν φυτρώνει οὕτε θάμνος, οὕτε χόρτο.

Τὰ ἄνθη τοῦ πεύκου εἰναι δύο εἰδῶν στὸ ἴδιο δένδρο. Αὐτὰ ποὺ ἔχουν μόνον στήμονες βγαίνουν πολλὰ μαζὶ ἐπάνω σὲ ἔνα μικρὸ κλαδάκι. Εχουν ἀφθονη γύρι, στεγνή σὰν ἀλεύρι καὶ φαίνονται κατακίτρινα διατά τὴν ἡγύρι ὠριμάση. Τὰ ἄλλα βγαίνουν πάλι πολλὰ μαζὶ σὲ κοντήτερα κλαδάκια.

Τὰ ἄνθη ποὺ κάνουν τοὺς σπόρους δὲν μοιάζουν μὲ τὰ ἄνθη τῶν ἄλλων φυτῶν. Τὰ μικρὰ αύγα τους δύο-δύο σκεπάζονται μὲ ἔνα σκληρούτσικο φύλλο ποὺ ἔχει σχῆμα νυχιοῦ καὶ λέγονται παράνθια φύλλα. Όλα μαζὶ, τὸ ἔνα συνέχεια στὸ ἄλλο, τὰ παράνθια φύλλα μὲ τὰ αύγα τους μέσα σχηματίζουν τὸ κουκουνάρι.

Η ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὸν ἄνεμο. Τὰ αύγα μέσα στὰ παράνθια φύλλα μετὰ τὴν ἐπικονίαση γίνονται σπέρματα καὶ τὰ παράνθια φύλλα σκληραίνουν, παχαίνουν, γίνονται ξυλώδη καὶ παίρνουν χρῶμα καστανό.

Τὸ κουκουνάρι στὴν ἀρχὴ είναι ὀρθό καὶ σιγά-σιγά γέρνει πρὸς τὰ κάτω. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ τρίτου χρόνου τὰ νυχάτα σκεπάσματα ἀνασηκώνονται καὶ ἀφήνουν τὰ σπέρματα νὰ πέσουν στὸ χθόνα. Ἐπειδὴ τὰ σπέρματα τῆς κουκουναριᾶς δὲν βρίσκονται μέσα στὸν καρπὸ δύπως σὲ πολλὰ ἄλλα φυτά, ἀλλὰ είναι γυμνά, τὸ πεῦκο ἀνήκει στὰ φυτά ποὺ τὰ ὄνομα-ζούμε γυμνόσπερομα.

Τὰ σπέρματα ἔχουν σχῆμα αύγοῦ. Στὸ φαρδύτερο μέρος τους ἔχουν

Ξένα πολύ λεπτό ύμενα πού μοιάζει μὲ τὸ φτερὸ τῆς μέλισσας. Τὸ φτερὸ αὐτὸ παρασύρει τὸ σπέρμα δταν φυσᾶ ὁ ἄνεμος καὶ ἔτσι πηγαίνει μακρύτερα ἀπὸ τὸ δένδρο.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ πεῦκο πολλαπλασιάζεται μόνο του μὲ τὰ σπέρματά του. "Οπου πέσουν τὰ σπέρματα σιγά - σιγά δημιουργοῦνται δάση. Μποροῦμε νὰ φυτέψωμε σπόρους πεύκων σὲ σπορεῖα καὶ δταν τὰ δενδράκια μεγαλώσουν λίγο (2-3 χρόνων) νὰ τὰ μεταφυτεύωμε ἀραιά, δπου θέλομε.

Έχθροί. Τὸ πεῦκο ἔχει πολλοὺς ἔχθρούς. Πιὸ συνηθισμένος ἔχθρὸς του πεύκου εἰναι «ἡ κάμπια τοῦ πεύκου», ὅπως τῇ λέμε. Εἰναι κοκκινωπὴ καὶ τριχωτή. Τὴν ἡμέρα μαζεύονται πολλές κάμπιες μαζὶ καὶ κρύβονται μέσα σὲ σάκκους πού τους φτιάνουν μὲ ἔνα ίστὸ πού βγάζουν ἀπὸ τὸ στόμα τους. Τὴν νύκτα, βγαίνουν ἡ μία πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ τρένε τὰ τρυφερὰ φύλλα τῶν δένδρων. Γιὰ νὰ περιορίσουν τὸ κακὸ ὅσοι ἔχουν πεῦκα, κόβουν τὶς κορυφές τῶν κλάδων ὅπου ύπαρχουν φωλιές μὲ ἔνα κηπουρικὸ φαλλίδι καὶ τὶς καΐνε. "Οταν κόβῃ κανεὶς τοὺς κλάδους μὲ τὶς φωλιές πρέπει νὰ σκεπάζῃ τὸ κεφάλι καὶ τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματός του μὲ ὑφασμα πυκνὸ γιατὶ οἱ κάμπιες ἔχουν στὸ σῶμα τους τρίχες μὲ καυστικὸ ύγρο γιὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τους ἔχθρούς των. Οἱ τρίχες αύτες δταν ἔγγισουν στὸ δέρμα τοῦ ἀνθρώπου φέρονται φαγούρα καὶ ἐρεθισμό.

Τὸ πεῦκο ἔχει γιὰ προφυλακτικό τὸ *ρετσίνι* του. "Απὸ κάθε πληγὴ πού θὰ ἀνοιχθῇ στὸν κορμό του ἡ στοὺς κλάδους, ἀπὸ τὰ ζῶα ἡ ἀπὸ χτύπημα, βγαίνει τὸ πυκνὸ κιτρινωπὸ ύγρο, τὸ ρετσίνι, ποὺ σκεπάζει τὴν πληγὴ καὶ εἰναι ἀντισηπτικό. Τὸ ρετσίνι σκοτώνει τοὺς σπόρους ἀπὸ τὰ μικρὰ φυτὰ πού προκαλοῦν τὸ σάπισμα καὶ δὲν τὰ ἀφήνει νὰ χωθοῦν μέσα στὴν πληγὴ καὶ νὰ καταστρέψουν τὸ δένδρο.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ πεῦκο μᾶς δίνει τὸ ρετσίνι του. "Οταν χαράζουν τὰ πεῦκα γιὰ νὰ μαζέψουν τὸ ρετσίνι, πρέπει νὰ μὴ τὰ σχίζουν πολὺ γιατὶ παθαίνουν μιὰ ἀρρώστεια πού διελεῖται σὲ μεγάλους μύκητες, κυρίως τὴν ἴσκα, ποὺ καταστρέφουν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κορμοῦ.

"Απὸ τὸ ρετσίνι μὲ ἀπόσταξη βγάζομε τὸ *τερεβιθέλαιο* (νέφτι) πού τὸ χρησιμοποιοῦμε στὰ βερνίκια καὶ στὰ ἐλαιοχρώματα, γιὰ καθάρισμα λεκέδων, στὴ ζωγραφικὴ καὶ στὴ φαρμακευτικὴ. Αὕτὸ πού μένει ἀπὸ τὴν ἀπόσταξη εἰναι τὸ *κολοφώνιο*. Μ' αὐτὸ ἀλείφομε τὶς χορδές τῶν δοιαριῶν τοῦ βιολιοῦ, φτιάνομε βερνίκια, ἀλοιφές, ἐμπλαστρα, φθηνὰ ρετσινοσάπουνα καὶ ἀλλα.

"Απὸ τὸ *ξύλο* τοῦ πεύκου βγάζομε τὸ *δαδ*: ποὺ εἰναι κατάλληλο γιὰ προσάναμα. Τὸ *φλοιόδι* τοῦ κορμοῦ χρησιμοποιεῖται στὴν κατεργασία τῶν δερμάτων, δηλαδὴ στὴν *βυρσοδεψία*.

Άλλες πληροφορίες. Τὸ πεῦκο ζῆ πολλὰ χρόνια. Φυτρώνει ἀπὸ τὶς παραλίες ἔως τὰ μέρη ποὺ ἔχουν ύψος 700 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης. 'Απὸ τὰ 700 ἔως τὰ 1000 μέτρα τὰ πεῦκα εἰναι πολὺ σπάνια.

Από έκει καὶ πάνω δὲν φυτρώνουν πεῦκα. Τὸ ψῆφος τοῦ δένδρου φθάνει συνήθως τὰ 20—25 μέτρα καὶ κάποτε περισσότερο.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Μερικοὶ ὑλοτόμοι ἔσχιζαν ἕνα πεῦκο χρησιμοποιώντας σφῆνες ποὺ εἶχαν κάνει ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πεῦκο.

Τὸ πεῦκο ἔλεγε :

—«Δὲν παραπονοῦμαι τόσο πολὺ γιὰ τὸ τσεκούρι ποὺ μὲ σχίζει, ὅσο γιὰ τὶς σφῆνες ποὺ εἶναι μᾶπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἁυτό μου».

(Απὸ τὸν μύθον τοῦ Αἰσώπου).

Χαίρεται ὁ πεῦκος χαίρεται στὸν ἀέρα.

Χαίρεται καὶ ἔνας ἔλατος τὴν πάχνη καὶ τὸ χιόνι.

(Δημοτικὸ)

Τὸ πεῦκο

“Ἐνας πεῦκος μεσ” στὸν κάμπο γέρασε ὁ φτωχὸς στέκει ἔκει πρῷ καὶ βράδυ μοναχός.

“Ἔχασε μεγάλους κλώνους, ἔπαιθε πολλά, ζεῖ διακόσια χρόνια στρογγυλά.

“Ἄκουσε τὰ καρυοφίλια, εἰδε ἀρματωλούς πέρασε πολέμους, μπόρες, κεραυνούς.

Μὰ βαστάει σὰν παληκάρι ὅσο καὶ ἀν γερνᾶ καὶ ἄγνωτενει πέρα ώς πέρα τὰ βουνά.

Z. Παπαντωνίου

2. ΤΟ ΕΛΑΤΟ

Παρατήρηση. Τὸ ἔλατο ἔχει ωίζεις πολύπλοκες ποὺ μπαίνουν βαθειάς στὸ χῶμα γιὰ νὰ στερεώνουν τὸ δένδρο.

Ο κορμός του εἶναι παχὺς καὶ ύψωνται κατακόρυφα. Φθάνει στὸ ψῆφος 30—35 μέτρων. Οἱ κλάδοι του εἶναι μικροὶ καὶ βγαίνουν σταυρωτὰ ἀπὸ τὸν κορμό. Οἱ χαμηλότεροι εἶναι μεγαλύτεροι καὶ δύο προχωροῦν πρὸς τὴν κορυφὴ γίνονται μικρότεροι. Ἔτσι τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ δένδρου ἔχει σχήμα πυραμίδας.

Τὰ φύλλα του μοιάζουν μὲ βελόνες καὶ φυτρώνουν ἔνα ἔνα πολὺ κοντά τὸ ἔνα στὸ ἄλλο καὶ μοιάζουν μὲ δόντια χτενιοῦ. Δὲν πέφτουν τὸ φθινόπωρο.

Τὰ ἄνθη του εἶναι δύο εἰδῶν ὅπως καὶ στὸ πεῦκο καὶ βγαίνουν πολλὰ μαζὶ. Τὰ ἄνθη ποὺ ἔχουν μέσα τους τὰ μικρὰ αὐγούλακια καὶ κάνουν τὸν σπόρους, σκεπάζονται τὸ κάθε ἔνα μὲ σκληρὸ παράνθιο φύλλο καὶ δλα μαζὶ σχηματίζουν κουκουνάρι.

Ἡ ἐπικονίαση γίνεται μὲ τὸν ἀέρα. Τὰ κουκουνάρια στὸ ἔλατο εἶναι μακρουλὰ καὶ κυλινδρικά, δὲν εἶναι μυτερά στὴν ἄκρη ὅπως τὸ πεύκο. “Οταν ὀριμάσουν δὲν γέρνουν πρὸς τὰ κάτω ἀλλὰ στέκονται ὅρθια.

Μετά τὴν ἐπικονίαση^{τά]} παράνθια φύλλα σιγά—σιγά σκληραίνουν καὶ παίρνουν χρώμα καστανός καὶ τὰ μικρά αύγα γίνονται σπόροι.

Τὰ κουκουνάρια ὥριμάζουν τὸν πρῶτο χρόνο. Τότε ἀνοίγουν τὰ σκεπάσματα τῶν σπερμάτων, πέφτουν^{ένα-ένα} καὶ τὸ κουκουνάρι μένει γυμνὸς μὲ τὰ σπέρματα ἐλεύθερα στὸν ἀέρα. Τότε πέφτουν καὶ τὰ σπέρματα καὶ παρασύρονται ἀπὸ τὸν ἄνεμο γιατὶ ἔχουν καὶ αὐτά μικρή μεμβράνη σὰν φτερὸν τοῦ πεύκου.

Οταν πέσουν σὲ μέρος κατάλληλο, ἀπὸ τὸν κάθε σπόρο βγαίνει καινούργιο δένδρο. Τὸ ἔλατο ἀνήκει καὶ αὐτὸς στὰ γυμνόσπερμα φυτά.

Πολλαπλασιασμός. Τὸ ἔλατο πολλαπλασιάζεται μόνο του μὲ τὰ σπέρματά του καὶ σχηματίζει μεγάλα δάση ἐπάνω σὲ βουνά ποὺ ἔχουν ὅψος 700 ἔως 1700 μέτρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης. Στὰ μέρη ποὺ εἰναι κοντὰ στὴ θάλασσα ἡ κάτω ἀπὸ 700 μέτρα ὅψος τὸ ἔλατο δὲν μπορεῖ νὰ προκόψῃ.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ ἔλατο μᾶς δίνει τὸ ξύλο του ποὺ χρησιμεύει στὶς οἰκοδομές γιὰ δοκάρια καὶ σανίδια. Μὲ τὸ ξύλο του γίνονται καὶ ξυλοκάρβουνα. Ἀπὸ τὴ φλούδα του βγαίνει οὐσία χρήσιμη στὴν κατεργασία τῶν δερμάτων. Βγάζει καὶ τὸ ἔλατο ρετσίνη ποὺ τὸ μεταχειρίζομεθα στὴ φαρμακευτική.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ.Λ.Π.

Μιὰ φορὰ μάλωναν ἔνα ἔλατο καὶ ἔνας βάτος. Τὸ ἔλατο ἐπαινοῦσε τὸν ἔσυτό του καὶ ἔλεγε :

— Εἶμαι ὁδοῖο, ἔχω μεγάλο ἀνάστημα, εἶμαι ψηλὸς καὶ χρησιμεύω γιὰ τὶς στέγες τῶν ναῶν καὶ γιὰ τὰ πλοῖα. Πῶς τολμᾶς νὰ βάζης τὸν ἔαυτό σου μὲ ἐμένα;

Τότε ὁ βάτος τοῦ ἀπάντησε :

— "Αν συλλογισθῆς τὰ τσεκούρια καὶ τὰ πριόνια ποὺ σὲ κόβουν νομίζω^ό τι θὰ προτιμοῦσες νὰ μείνης καὶ σὺ ἀπέιραχτος βάτος.

('Απὸ τὸν μύθους τοῦ Αἰσώπου)

* *

Στὰ παλιὰ χρόνια πίστευαν ὅτι ἡ Ἐλάτη ἦταν μιὰ κοπέλλα ποὺ εἶχε δυὸς ἀδέρφια. Τὸν "Οτο καὶ τὸν Ἐφιάλτη. Τὰ δυὸς αὐτὰ ἀδέρφια μεγάλωναν μιὰ δρυγιὰ τὸ χοόνο. Μὰ ἀπὸ τὸ πολὺ ψήλωμα πέθαναν πολὺ γρήγορα. Ἡ ἀδελφὴ τους ἦ ἡ Ἐλάτη ἦταν ἀπαργήδοητη. "Ἐκλαίεις μέρα καὶ γύγτα. Ἀπὸ τὰ πολλὰ πέθανε. "Απὸ τὸν τάφο της βγῆκε ἔνα δένδρο ποὺ τὸ είπαν ἔλατο.

'Ο ΕΛΑΤΟΣ

Ποιὸς ἔλατος βαστάει νερό, καὶ ποιὰ κορφὴ τὸ χιόνι;
λέγει τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι.
Καὶ ποιὸ κορίτσι κένταγε, χωρὶς νάχη βελόνι;
λέγει τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι.
Καὶ ποιὸς γύντος ἐδούλευε χωρὶς νάχη τ' ἀμόνι;
λέγει τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι.
Καὶ τὸ καφάρι, ἀρμένιζε, χωρὶς νάχη τιμόνι;
λέγει τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι.

(Δημοτικὸ)

3. Η ΚΑΣΤΑΝΙΑ

Παρατήρηση. Ή φίξα της διακλαδίζεται ἀρκετά καὶ χώνεται βαθειά στὴ γῆ. Ό κορμός της εἶναι ἵσιος καὶ ψηλός. Στὴν ὅγυρια καστανιά που σχηματίζει δάση ὁ κορμός ἔχει λίγους κλάδους κοντούς καὶ στὴν ἥμερη που καλλιεργεῖται ἔχει κλαδούς πολλούς καὶ μακριούς. Οι **πλάδαι** φυτρώνουν ἀραιά ὅ ἔνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ό φλοιός τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν κλάδων στὴν ἀρχὴ εἶναι τρυφερός καὶ γεμάτος χυμούς, ἀργότερα σκληραίνει καὶ κάνει βαθειά αὐλάκια.

"Οσο παχαίνει ὁ κορμός τὸ ἔξω στρῶμα τοῦ φλοιοῦ σχίζεται, πέφτει καὶ τῇ θέσῃ του παίρνει τὸ πιὸ μέσα στρῶμα.

Τὰ φύλλα ἔχουν σχῆμα λόγχης, εἶναι μακρουλά καὶ τραχειά. Ό μίσχος του εἶναι κοντός. Τὰ **ἄνθη** τῆς καστανιᾶς εἶναι δύο εἰδῶν. στὸ ὕδιο δένδρο. Αὕτα ποὺ ἔχουν μόνον στήμονες φυτρώνουν πολλὰ μαζὶ καὶ σχηματίζουν σφαῖρα. Προφυλάσσονται ἀπὸ δύο φύλλα σκληρούτσικα, τὰ παράνθισ φύλλα. Αὕτα ποὺ ἔχουν μόνον ὅπερ φυτρώνουν στὴ βάση τοῦ μίσχου δπου εἶναι τὰ ἄλλα. Εἶναι 1—4 μαζὶ καὶ εἶναι κλεισμένα μέσα σὲ μιὰ πράσινη ἀγκαθωτὴ θήκη. Εἶναι καὶ η καστανιά κυπελλοφόρο δένδρο.

"Η **ἐπικονίαση** γίνεται μὲ τὸν ἄνεμο.

"Ο **καρπός**, δηλαδὴ τὸ κάστανο, μεγαλώνει καὶ ὀριμάζει προφυλαγμένος ἀπὸ τὸ κύπελλο. "Οταν ὀριμάσουν οἱ καρποί, τὸ κύπελλο σχίζεται στὰ τέσσερα καὶ παρουσιάζονται οἱ καρποί. "Οταν τὸ κύπελλο ἔχει μόνον ἔνα καρπὸ μέσα, ὁ καρπός ἔχει σχῆμα αὐγοῦ, μὲ τὶς δύο ἐπιφάνειες φουσκω-

τές. "Οταν είναι δύο, οι ἔξω πλευρές τους είναι φουσκωτές καὶ στὸ μέρος ποὺ ἀκουμποῦν τὸ ἔνα στὸ ἄλλο εἶναι ὕσιες σὰν πλάκα. "Οταν είναι τρεῖς οἱ δύο δικρινές ἔχουν τὴν μιὰ πλευρά τους φουσκωτή καὶ τὴν ἄλλη πλακωτή καὶ τὰ μεσαῖα κάστανα είναι πλακωτά καὶ ἀπὸ τις δύο πλευρές,

Τὰ κάστανα ἔχουν ἀπ' ἔξω ἔνα περικάλυμμα σκληρὸ διάφορο μὲν δέρμα ποὺ ἔχει χρῶμα καφετί γυαλιστερό. Ἀπὸ μέσα ἔχει τὸ σπέρμα μὲν ἀφθονα θρεπτικὰ υλικὰ περιτυλιγμένα μὲν μιὰ φλούδα ποὺ ἔχει πιὸ ἀνοιχτὸ καστανὸ χρῶμα.

Πολλαπλασιασμός. Ἡ καστανιά πολλαπλασιάζεται μὲν τὰ κάστανα ποὺ τὰ μεταφέρουν τὰ νερά τῆς βρεχῆς καὶ τὰ ρυάκια. Δὲν σαπίζουν εὐκολα γιατὶ ἔχουν σκληρὸ καὶ ἀδιάβροχο περικάλυμμα. Τὴν ἀνοιξη φυτρώνουν νέες καστανιές μακρύτερα ἀπὸ τὶς παλιές.

Ἄλλὰ καὶ οἱ σκίουροι γίνονται ἀφορμὴ νὰ φυτρώσουν νέες καστανιές. Αύτοι χώνουν τὰ κάστανα σὲ διάφορες τρύπες στὸ χῶμα γιὰ τὰ νὰ βρίσκουν τὸν χειμώνα, δταν ξυπνοῦν τὶς ἡλιόλουστες ἡμέρες γιὰ νὰ φάνε. Κάνουν πολλὲς προμήθειες, ἀλλὰ δὲν τὶς ξοδεύουν δλες. "Οσα μείνουν φυτρώνουν. Ἡ καστανιά θέλει γόνιμο ἔδαφος γιὰ νὰ προκόψῃ.

Ἐχθροὶ τῆς καστανιᾶς. Ἐχθρούς ἔχει τὰ μικρὰ σκουλήκια ποὺ χώνονται μέσα στὴ σάρκα τοῦ καρποῦ. Τὰ σκουλήκια αὐτὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ αὐγὰ ἐνὸς κανθάρου ποὺ ἀνοίγει μιὰ μικρὴ τρυπίτσα μὲ τὸ ρύγχος καὶ γεννᾶ τὰ αὐγὰ του μέσα στὸ κάστανο. Τὰ σκουλήκια τρώνε τὸ φαγνό του καὶ δταν μεγαλώσουν ἀνοίγουν μιὰ τρύπα καὶ βγαίνουν γιὰ νὰ κατεβοῦν στὸ χῶμα ὅπου μεταμορφώνονται σὲ χρυσαλίδες.

Χρησιμότητα. ቩ καστανιά μᾶς δίνει τοὺς καρπούς της, τὰ **κάστανα**, ποὺ είναι πολὺ θρεπτικὰ γιατὶ ἔχουν πολὺ ἀμυλο καὶ σάκχαρο. Τρώγονται ώμα, ψημένα, βραστὰ καὶ γίνονται καὶ γλυκίσματα δταν τὰ βράσωμε μὲ ζάχαρη. Πολλοὶ τὰ μαγειρέουν μὲ τὸ κρέας.

Τὸ **ἔύλο** τῆς καστανιᾶς χρησιμοποιεῖται πολὺ στὶς οἰκοδομές καθὼς καὶ στὴν ἐπιπλοποΐα γιατὶ ἀντέχει πολὺ καὶ παίρνει γυάλισμα. Τὰ ὄγλα ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κόβονται τὸν χειμώνα, ποὺ είναι στεγνὰ γιατὶ τὴν ἀνοιξη είναι ύγρα καὶ ζαρώνουν.

Εἶδη καστανιᾶς. "Ἔχομε δύο εἴδη καστανιᾶς. Τὴν ἄγρια καὶ τὴν ἔμερη ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴν ἄγρια. Καὶ τὰ δύο εἴδη φυτρώνουν στὰ βουνά τοῦ τόπου μας, ἀλλοῦ λιγὸ σκορπιστὰ καὶ ἀλλοῦ σχηματίζουν μεγάλα δάση. Μεγάλα δάση καστανιᾶς ἔχομε ἐπάνω στὸ Πήλιο ποὺ φθάνουν ἔως τὴν παραλία τῆς Θάλασσας καὶ στὴν Πίνδο. "Ἐπισης ὑπάρχουν δάση ἀπὸ καστανιές στὴν Εὖβοια, στὴν Κορινθία, στὸν Πάρνωνα, στὴν Κρήτη καὶ ἀλλοῦ.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΙΙ.

"Ἡ καστανιὰ ζῇ πολλὰ χρόνια. Μεγαλώνει καὶ χονδραίνει πολύ. Ἡ χονδρότερη καστανιὰ τοῦ κόσμου βρίσκεται στὴ Σικελία τῆς Ἰταλίας κοντὰ στὸ ἥφαί-

στειο τῆς Αἴτνας. "Αν πάρωμε ἔνα σπάγγο καὶ τὸν φέρωμε γύρω ἀπὸ τὸ κορμί της καὶ τὸν μετρήσωμε ὅστε οὐτε ἔχει μῆκος 60 μέτρα. Γιὰ νὰ τὸ ἄγκαλιάσουν πρέπει νὰ δέσουν τὰ χέρια γύρω ἀπὸ τὸν κορμό της 40 ἄνθρωποι. Χαμηλὰ πρὸς τὸ ἔδαφος ἔχει μιὰ μεγάλη κουφάλα, ἵνα ἀνοιγμα πέρα γιὰ πέρα ποὺ μποροῦν νὰ περάσουν δύο αὐτοκίνητα.

Τὴν καστανιὰ αὐτὴ τῇ λένε «καστανιὰ τῶν ἔκατὸ ἀλόγων». Κάποτε στὸ μέρος αὐτὸ ἔκανε περίπτω μὲ δὴλ τὴ συνοδεία της καὶ τὴν παρέα της μιὰ βασίλισσα. Μαζὶ της είχε 100 ἀλογα. Σαφνικὰ ἔπιασε μιὰ δυνατὴ μπόρα. Ἡταν ἀδύνατο νὰ γυρίσῃ πίσω. Τότε ἔνας χωρικὸς τοὺς ἔδειξε τὴν καστανιὰ καὶ πῆγαν δλοι καὶ χώθηκαν στὴν κουφάλα της. Χώρεσαν μέσα καὶ τὰ 100 ἀλογα.

* * *

Σὲ ἔνα ἀπὸ τὰ δάση τοῦ "Αγίου" Οδούς εἶναι μιὰ καστανιὰ ποὺ χρειάζεται σκοινὶ 12 μέτρων γιὰ νὰ τοιγυρίσωσε τὸν κορμό της. Στὴν κουφάλα της ζούσε πολλὰ χρόνια καὶ προσευχόταν στὸ Θεό ἔνας καλόγηρος.

* * *

"Οσο ψηλὰ κι' ἀν εἶναι τὸ δεντρό, τὰ φύλλα του πέφτουνε στὴ γῆ.

* * *

Τὰ κάστανα θέλουν κρασὶ καὶ τὰ καρύδια μέλι.

* * *

"Ολα ωραῖα εἰν" ἐδῶ
κι' ἄφθονα στὸ μαντρὶ μου.
Κέδρα ψηλὰ κι' εὐωδερὰ
ποὺ φτάνουν στὰ οὐράνια
ἡ ἀγράμπελη μὲ τ' ἄνθιτα της
τις διορφες πλεξίδες
οἱ τρυφερὲς οἱ κουμιαριές
οἱ καστανιές οἱ λαβίες.

K. Κρυστάλλης

Τὰ κάστανα

Βγήκαμε τὰ κάστανα
κι' είμαι στὴ καρά.

"Ἔξω ἀκοῦσε τὸν καστανά:
—Φρέσκα, βραστερά!

Τρέχω ἀμέσως βιαστικά
ἔξω στὴν αὐλὴ
παιίνων κάστανα γλυκά
βραστερά πολύ.

Βάζω ἔνα στὸ στόμα μου
γλύκα γιὰ νὰ βρῶ
βρέθηκε στὴν τύχη μου
κούφιο καὶ πικρό.

Τδρτυσα, πικράθηκα,
τύχη μου στραβιά.

"Ἐτοι τιμωρήθηκα
γιὰ τὴν τόση βιά.

Μᾶκαι χθὲς ποὺ τατζωγα
στὴ φωτιὰ ψητὰ
βιαστικά καὶ λαίμαργα
ἄσχιστα, καυτά

"Ἐνα μέσ' στὸ στόμα μου
σκάει «γκούφ» μ' ὀριὴ
κάλκεν ἡ γλῶσσα μου
χείλια καὶ λαυμοί.

Αἴνιγμα

'Απέξει εἶναι μαγιλνὸ κι' ἀπὸ μέσα ἔχει μαλλί, κι' ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ μαλλί,
ἔχει μιὰ μπουνιὰ κολή.

(Τί εἶναι ;)

4. Ο ΕΥΚΑΛΥΠΤΟΣ

Παρατήρηση. "Ο εύκαλυπτος ἔχει μεγάλες φίλες πού μπαίνουν πολὺ βαθειά στὸ χῶμα καὶ διακλαδίζονται ἀπλωτὰ γιατὶ τὸ δένδρο εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ χρειάζεται γερό στήριγμα.

"Ο κορμός του γίνεται πολὺ ψηλός καὶ παχύς. Φθάνει σὲ ὅψος 100—120 μέτρα. Στὴν Ἀμερικὴ καὶ στὴν Αὐστραλία τὰ δένδρα αὐτὰ φθάνουν 200 μέτρα.

Τὰ φύλλα του εἶναι στενά, λίγο πλατειά στὴ βάση καὶ μυτερά στὴν ἄκρη σκληρά, καὶ βγαίνουν ἐπάνω σὲ μίσχους. Εἶναι ἀλειμμένα μὲ οὔσια σᾶν κερί. Τὰ φύλλα του δὲν πέφτουν τὸ φθινόπωρο. Εἶναι δένδρο δειθαλές. Δὲν κάνει πυκνὴ σκιά γιατὶ τὰ φύλλα παίρνουν τέτοια θέση διστάσεις τὰς τοῦς νὰ εἶναι κάθετος καὶ δχὶ ἀπλωτός. "Έχουν εύχαριστη μυρωδιά.

Τὰ ἄνθη του εἶναι ἄσπρα καὶ μὲ μικρά στίγματα, κίτρινα ἢ ρόζ. Βγαίνουν πολλὰ μαζὶ ἀπὸ τίς μασχάλες τῶν φύλλων.

Οἱ καρποὶ του εἶναι μικροί, σφαιρικοί καὶ κλείνουν μέσα τους τοὺς σπόρους.

Πολλαπλασιασμός. Πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους του. "Αγαπᾶ τὴν θύγατρα καὶ τὸ θερμό κλίμα. Δὲν μπορεῖ νὰ προκόψῃ σὲ ψυχρὰ κλίματα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Μᾶς δὲν εἶναι τὸ ξύλο του πού εἶναι σκληρό, δὲν προσβάλλεται ἀπὸ τὰ ἔντομα καὶ δὲν σαπίζει εὔκολα. Μὲ τὸ ξύλο του κάνομε τραβέρσες γιὰ τίς γραμμές τῶν σιδηροδρόμων, τηλεγραφικούς στύλους καὶ ἄλλα. "Απὸ τὰ φύλλα του μὲ ἀπόσταξη βγαίνει ἔνα λάδι, τὸ εύκαλυπτόλαδο πού εἶναι δύο εἰδῶν. Τὸ ἔνα, τὸ Αὐστραλιανό, ἔχει πολὺ δυνατή μυρωδιά καὶ χρησιμοποιεῖται στὴν Ιατρικὴ γιὰ ἀντιπυρετικό.

"Η σκόνη, πού γίνεται ἀπὸ τὰ φύλλα, ἀφοῦ ξεραθοῦν, χρησιμοποιεῖται στὴ φαρμακευτικὴ γιὰ στυπτικό καὶ αἷμοστατικό. "Ἐπίσης εἶναι χρήσιμο γιατὶ τὸ δένδρο μὲ τίς βαθειές του ρίζες ἀπορροφᾷ τὰ νερά πού εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ δένδρο φίλα. "Οπου ὑπάρχουν στάσιμα ὄντα στὰ βαθύτερα στρώματα οἱ εύκαλυπτοι ἀπορροφοῦν τὰ νερά, ἀποστραγγίζουν τὸ ἔδαφος καὶ δὲν γίνονται ἔλη. "Ο εύκαλυπτος λοιπὸν προστατεύει τίς περιοχὲς δημοσίου φυτρώνει ἀπὸ τὰ ἔλη δημοσίου φυτρώνει τὰ κουνούπια, πού φέρνουν τὴν ἐλονοσία.

Στὸν τόπο μας ἔχομε πολλοὺς εὐκαλύπτους. Στὴν Κρήτη υπάρχουν δόλοκληρα δάση.

ΖΩΑ ΑΓΡΟΥ ΚΑΙ ΛΕΙΒΑΔΙΟΥ

1. Η ΧΕΛΩΝΑ

Παρατήρηση. 'Υπάρχουν πολλές χελώνες τῆς ξηρᾶς καὶ χελώνες τῆς θάλασσας καὶ τῶν λιμνῶν (νεροχελῶνες).

Τὸ σῶμα τῆς χελώνας τῆς ξηρᾶς εἶναι σκεπασμένο μ' ἔνα σκληρὸ καβοῦκι ποὺ λέγεται **δστρακο**.

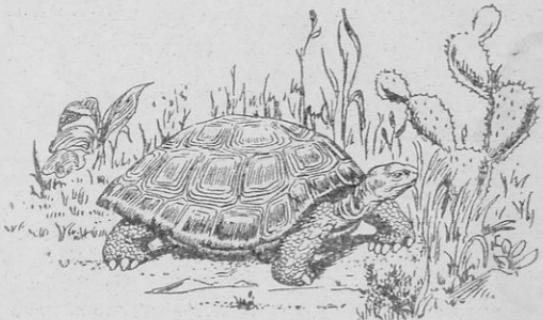
Στὸ ἐπάνω μέρος εἰναι θολωτὸ καὶ στὸ κάτω εἶναι ἵσιο. Στὸ ἐμπρός μέρος καὶ στὸ πίσω τὸ δστρακο τῆς χελώνας ἔχει ἀπὸ ἔνα ἄνοιγμα.

'Απὸ τὸ μπροστινὸ ἄνοιγμα ἡ χελώνα βγάζει τὸ κεφάλι τῆς, τὸ λαιμὸ καὶ τὰ δύο μπροστινά τῆς πόδια. 'Απὸ τὸ πίσω ἄνοιγμα βγάζει τὴν οὐρά τῆς καὶ τὰ δύο πισινά τῆς πόδια. "Οταν καταλάβῃ κίνδυνο τὰ μαζεύει καὶ κρύβεται δόλοκληρη μέσα στὸ καβοῦκι τῆς.

Τὸ κεφάλι τῆς εἶναι μακρουλὸ σὲ σχῆμα αύγοθ μὲ μικρὰ μάτια ποὺ βλέπουν πολὺ καλά. Τὸ στόμα τῆς δὲν ἔχει δόντια ἀλλὰ τὰ **ζελλὴ** τῆς εἶναι κεράτινα καὶ μυτερά στὴν ἄκρη. Μ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ πιάνῃ καὶ νὰ κόβῃ τὴν τροφή τῆς. Τὰ **αντιά** τῆς εἶναι μικρές τρυπίτσες. 'Ακούει πολὺ καλά. 'Ο λαιμὸς τῆς εἶναι μακρὺς καὶ σκεπάζεται μὲ χονδρὸ δέρμα. Τὰ **πόδια** τῆς εἶναι κοντά, μὲ χονδρὸ δέρμα καὶ αύτὰ καὶ τὰ δάκτυλα τῶν ποδιῶν τῆς. Εἶναι ἐνωμένα μεταξὺ τους ἔως τὰ ἄκρα τους καὶ ἔχουν μικρὰ καὶ δυνατὰ νύχια. 'Επειδὴ εἶναι κοντά τὰ πόδια τῆς ἡ χελώνα βαδίζει σιγά σιγά νὰ σέρνεται στὸ χῶμα. 'Η οὐρά τῆς εἶναι μικρὴ καὶ σκληρή.

Ποῦ ζῇ καὶ τὶ τρώγει. 'Η χελώνα ζῇ στὰ χωράφια, στοὺς κήπους, στοὺς ἀγροὺς καὶ στὰ δάση. Τρώγει κανθάρους, σκουλήκια, γυμνοσάλια-γκους καὶ γενικὰ τὰ ἔντομα ποὺ βαδίζουν σιγά καὶ κατορθώνει νὰ τὰ πιάσῃ. Τὰ πιάνει μὲ τὸ στόμα τῆς καὶ τὰ λυώνει μὲ τὰ χειλη τῆς.

"Οταν δὲν βρίσκη ἄλλη τροφή, τρώγει καὶ φυτὰ τρυφερά τοῦ κήπου. Τὴν τροφή τῆς βρίσκει μὲ τὴν δυνατή τῆς ὅραση καὶ τὴ γερή τῆς ἀκοή.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὴν ἀνοιξη ἡ χελώνα γεννᾷ 10—15 αὐγά μὲ μαλακό τσόφλι. Εἶναι μικρὰ καὶ στρογγυλά. Τὰ βάζει σὲ τρύπες στὸ χῶμα ποὺ τίς ἀνοίγει μόνη τῆς, συνήθως μὲ τὴν ούρα τῆς. "Ἐπειτα τὰ σκεπάζει μὲ χῶμα καὶ φεύγει.

Μὲ τὴν ζέστη τοῦ ἥλιου τὰ αὐγά σκάζουν σὲ μερικὲς ἡμέρες καὶ βγαίνουν τὰ μικρὰ χελωνάκια. Δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ περιποίηση γιατὶ εἶναι δῆμοια μὲ τοὺς γονεῖς καὶ βαδίζουν χώμεσσας ψάχνοντας γιὰ τροφή. Τὸ καβοῦκι τους εἶναι μικρὸ καὶ λεπτό. "Οσο μεγαλώνει δῆμας τὸ σῶμα τους μεγαλώνει καὶ τὸ καβοῦκι τους καὶ σκληραίνει.

Ἐχθροὶ τῆς χελώνας. Ἐχθρούς ἔχει ἡ χελώνα τὰ σαρκοφάγα ζῶα καὶ τὰ σαρκοφάγα πουλιά. Ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς της προφυλάσσεται γιατὶ κρύβεται μέσα στὸ σκληρὸ καβοῦκι τῆς. "Οἱ ἀετὸς δῆμας κατορθώνει καὶ τὴν τρώγει δόσο καὶ ἀν εἶναι κρυμμένη. Γιατὶ τὴν πιάνει στὰ νύχια του, ἀνεβαίνει ψηλά καὶ τὴν ἀφήνει νὰ πέσῃ. Καθὼς κτυπᾷ στοὺς βράχους ἢ σὲ καμμιὰ πέτρα, σπάζει τὸ καβοῦκι τῆς καὶ ὁ ἀετὸς κατεβαίνει καὶ τὴν τρώει.

Χρησιμότητα. Ἡ χελώνα εἶναι χρήσιμο ζώο γιατὶ καθαρίζει τὰ χωράφια καὶ τοὺς κήπους ἀπὸ τὰ βλαβερά ἔντομα. Οἱ ζημιές ποὺ κάνει τρώγοντας φύλλα καὶ βλαστάρια δὲν εἶναι τόσο μεγάλες μπροστά στὴν ὀψέλεια ποὺ προσφέρει.

Ἀπὸ τὸ καβοῦκι τους φτιάνουν χτένια, κουμπιά καὶ ἄλλα κοκάλινα εἴδη.

Εἰδη χελωνῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς χελώνες τῆς Εηρᾶς ὑπάρχουν, δπως εἴπαμε, καὶ οἱ νεροχελῶνες ποὺ ζοῦν στὶς λίμνες, στοὺς ποταμούς, στὰ ἔλη καὶ στὴ θάλασσα. Ἐχουν καὶ αὐτές σκληρὸ καβοῦκι καὶ μοιάζουν μὲ χελώνες τῆς Εηρᾶς. Τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν τους δὲν εἶναι ἐνωμένα μεταξύ τους ἀλλὰ κινοῦνται. Συνδέονται δῆμας τὸ ξένα μὲ τὸ ὄπλο μὲ μιὰ μεμβράνη χονδρὴ ποὺ λέγεται «νηκτικὴ μεμβράνη». Αὐτὴ τὶς εὐκολύνει νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ πόδια τους γιὰ κουπιά ὅταν κολυμποῦν στὸ νερό.

"Άλλες νεροχελῶνες ζοῦν στὰ γλυκὰ νερά καὶ ὄπλες ζοῦν στὴ θάλασσα. Οἱ θαλασσινές χελώνες γίνονται ἀρκετά μεγάλες. Οἱ νεροχελῶνες τρώγονται γιατὶ ἔχουν πολὺ νόστιμο κρέας. Οἱ σοῦπες ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ ζουμί τους εἶναι δύνομαστὲς σὲ πολλὰ μέρη καὶ τὶς ἀγαποῦν πολύ.

"Ἡ χελώνα ζῇ πολλὰ χρόνια.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ-ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ-ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ-ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Μιὰ μέρα ὁ Χριστὸς μπῆκε μέσα σὲ ἔνα σπίτι δῆμας μπαίνει ἔνας ζητιάνος νὰ ζητιανέψῃ. "Ἡ νοικοκυρὰ ἔκεινη τὴν ὅρα ζύμωνε τὸ ψωμί τῆς.

— «Κυρά μου, δόσε μου ἔνα κομμάτι ψωμί γιατὶ πεινάω. Τρεῖς μέρες είμαι νηστικός».

— "Ἡ κακιὰ γυναίκα ἀπάντησε στὸ Χριστό :

— «Ξεφροτώσοι με ἀπὸ δῶ. Δὲν ἔχω τὴν ὅρεξή σου».

— "Ἐγ ὁ σὲ παρακαλῶ καὶ ἂν θέλης μοῦ δίνεις, τῆς λέει ὁ Χριστός.

Τότε ή σκληρή γυναικία πέρνει ἔνα ἔγχο γιὰ νὰ κυνηγήσῃ τὸν Χριστό.

— "Η σκάφη ποὺ ζυμώνεις νὰ κολλήσῃ στὴν πλάτη σου, τὴν καταριέται τότε δὲ Χριστός.

"Η κατάρα ἔπιασε καὶ ἡ κακή γυναικία ἔγινε χελώνα.

* * *
"Η χελώνα καὶ ὁ λαγός μάλωναν γιὰ τὸ ποιὸς μπορεῖ νὰ τρέχῃ πιὸ γρήγορα. Βάλανε λοιπὸν στοίχημα ποιὸς θὰ βρίσκεται στὴ βρύση ἀπὸ τὸ κλεισόρεμα πρῶτος, στὶς 12 ἡ ὥρα τὸ μεσημέρι.

Ο λαγός ποὺ ἦταν βέβαιος γιὰ τὴν νίκη του ἐπαλώθηκε καὶ κοιμήθηκε λογαριάζοντας πῶς εἶχε καιρὸν νὰ πάη. "Η χελώνα ὅμως ἐκείνησε καὶ ἔτσι βαδίζοντας σιγὰ - σιγὰ ἔφτασε στὴ βρύση πρώτη ἀπὸ τὸ λαγό.

(Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

— "Η χελώνα, τὸ παιδί της ἀγγελόπουλο τὸ κράζει.

— "Οσο κι' ἂν τρέχῃ ἡ χελώνα ἡ γάτα θὰ τὴν περάσῃ.

A i n i g μ α

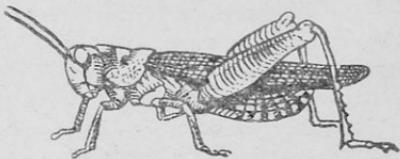
Απὸ πάνω σκαφιδάκι, ἀπὸ κάτω πλαστηράκι καὶ στὴ μέση κοπελιά.

(Τί είναι ;)

2. Η ΑΚΡΙΔΑ

Παρατήρηση. "Η ἀκρίδη εἶναι ἔντομο. Τὸ οᾶμα της χωρίζεται σὲ τρίσα μέρη: σὲ κεφάλι, θώρακα καὶ κοιλιά. "Εχει χρῶμα πράσινο ἢ καστανό.

Τὸ κεφάλι της εἶναι μεγάλο. "Εχει δύο λεπτές μάκρυες κεραῖες σὰν κλωστές ποὺ τὶς κρατεῖν πρὸς τὰ πίσω. Τὰ μάτια της εἶναι μεγάλα. Εἶναι σύνθετα μάτια. Τὸ κάθε ἔνα δηλαδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ μικρὰ ματάκια, τὸ ἔνα κοντὰ στὸ ἄλλο. "Εκτὸς ἀπὸ τὰ σύνθετα μάτια ἡ ἀκρίδα στὸ μέτωπό της ἔχει καὶ ἄλλα τρίσα μάτια ἀπλά. Μ' αὐτὰ διακρίνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Τὸ στόμα της εἶναι κατάλληλο γιὰ νὰ κόβῃ καὶ νὰ μασά τὴν τροφή της.

Στὸ θώρακα ἔχει τέσσερες πτερύγιες. Οἱ δύο εἶναι λεπτές καὶ διαφανεῖς καὶ οἱ ἄλλες δύο ποὺ τὶς σκεπάζουν εἶναι πιὸ πυκνές σὰν δερμάτινες γυ" αὐτὸς τὶς λέμε «δερματώδεις πτέρυγες». Μὲ τὶς πτέρυγές της ἡ ἀκρίδα μπορεῖ νὰ πετᾶ σὲ μεγάλες ἀποστάσεις.

"Εχει 6 πόδια. Τὸ τελευταῖο ζευγάρι εἶναι πολὺ μεγαλύτερο καὶ δυνατώτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο ζευγάρια. Μ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ κάνῃ μεγάλα πηδήματα (100 φορὲς δύσιο εἶναι τὸ σῶμα της). Τὰ πόδια της αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὴ μέση τους καὶ κάτω ἀγκαθωτά.

"Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ της. "Η ἀκρίδα ζῇ στοὺς ἀγρούς καὶ στὰ δάση.

Τρώγει φύλλα, βλαστάρια, χόρτα, άλλα και καρπούς και μικρά έντομα.

Πώς πολλαπλασιάζεται. 'Ο θηλυκιά γεννά αύγα πολλά μαζί τυλιγμένα σὲ μιὰ ούσια ἀπὸ βλέννα ποὺ τὰ προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ύγρασία. Γεννᾶ πολλές φορὲς καὶ τὰ τοποθετεῖ μέσα σὲ λακούβες ποὺ ἀνοίγει ἡ ίδια. 'Αφοῦ γεννήσῃ καὶ σιγουρέψῃ τὰ αύγά της ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται, τὸ φθινόπωρο πεθαίνει. 'Απὸ τὰ αύγα βγαίνουν τὴν ἀνοίξη μικρὰ ἀκριδάκια χωρὶς φτερά. Δὲν μποροῦν νὰ πετάξουν οὕτε νὰ πηδήσουν πολύ. Καθὼς μεγαλώνουν δὲν τὰ χωρεῖ τὸ δέρμα τους, σχίζεται στὴν ράχη καὶ πέφτει ἀφοῦ γίνεται ἀπὸ μέσα ἄλλο καινούργιο. "Οταν σκληρύνῃ τὸ καινούργιο καὶ μεγαλώσουν ἀκόμη τὰ ἀκριδάκια πέφτει καὶ αὐτό. Αὐτὸ γίνεται 4—5 φορὲς έως διου μεγαλώσουν ἐντελῶς. Τότε βγάζουν φτερά καὶ μοιάζουν μὲ τοὺς γονεῖς των. Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς τῶν μικρῶν λέγονται «μεταμορφώσεις».

Έχθροι. 'Η ἀκρίδα ἔχθρούς ἔχει τὰ πουλιά ποὺ τρῶνε έντομα, τὸ σκαντζόχοιρο καὶ ἄλλα έντομοφάγα θηλαστικά.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Οἱ ἀκρίδες φέρνουν μεγάλες καταστροφές στὰ φυτὰ καὶ ἐρημώνουν τοὺς ἀγρούς ἀπὸ τὰ σπαρτά. Μαζεύονται ὀλόκληρα κοπάδια καὶ πετοῦν σὰν σύννεφο. "Οταν πέσουν στὰ χωράφια σὲ λίγα λεπτά δὲν ἀπομένει τίποτε ἀπὸ τὴν βλάστηση. Πολλές φορὲς οἱ χωρικοὶ βγαίνουν στὰ χωράφια, ἀνάβουν φωτιές καὶ ρίχνουν πετρέλαιο· γιὰ νὰ τὶς ἐμποδίσουν νὰ προχωρήσουν. 'Αλλὰ δοξεὶ κι' ἂν καοῦν μένουν χιλιάδες ἀκόμη γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴν καταστροφή. Τὸ κράτος φροντίζει πολὺ γιὰ τὴν καταστροφή τους στέλνοντας ὑπαλλήλους εἰδικούς καὶ φάρμακα κατάληλα. Σὲ ἄλλα μέρη τὸ κυνήγι τῆς ἀκρίδας γίνεται μὲ δεροπλάνα, ποὺ ραντίζουν τὶς περιοχές, δῆπου πέφτουν ἀκρίδες, μὲ φάρμακα κατάλληλα γιὰ τὴν καταστροφή τους.

3. Ο ΣΚΑΝΤΖΟΧΟΙΡΟΣ (ΑΚΑΝΘΟΧΟΙΡΟΣ)

Παρατήρηση. Τὸ σῶμα του εἶναι ὅσσο καὶ τὸ σῶμα μιᾶς μέτριας^{γά}-τας. "Εχει σχῆμα κυλινδρικὸ καὶ σκεπάζεται μὲ τρίχες ποὺ εἶναι μεγάλες καὶ σκληρές σὰν ἀγκάθια.

Στὴν κοιλιά του εἶναι οἱ τρίχες πιὸ μαλακές καὶ μοιάζουν μὲ γουρουνότριχες.

Τὸ κεφάλι του εἶναι μικρὸ μὲ οὐγκως μακρουλό. Τὰ μάτια του εἶναι μικρὰ καὶ ζωηρὰ καὶ τὰ αὐτιά του μικρά.

"Εχει τέσσερα κοντὰ πόδια μὲ πέντε δάχτυλα τὸ κάθε ένα καὶ νύχια

σκληρά. Τὰ κοντά του πόδια δὲν τὸν βοηθοῦν στὸ γρήγορο βάδισμα. Ἡ ουρά του εἶναι κοντή.

Ποῦ ζῇ καὶ τί τρώγει. Ζῇ στὰ δάση καὶ στούς κήπους. Φτιάνει τὴ φωλιά του μὲ κλαδάκια κάτω ἀπὸ ἕνα θάμνον ἢ δίπλα στούς φράχτες. Τὸ καλοκαΐρι ἡ φωλιά του εἶναι ιξεσκέπαστη γιὰ νὰ παίρνη δλη ἀλλὰ τὸ χειμώνα τῆς κάνει καὶ στέγη ἀπὸ τὰ ἔδια ύλικά γιὰ νὰ προφυλάσσεται ἡ οικογένειά του ἀπὸ τὸ κρύο.

Τὴν ἡμέρα μένει κρυμμένος στὴ φωλιά του καὶ βγαίνει τὴ νύκτα γιὰ τὸ κυνήγι του. Τρώγει ἔντομα, σκουλήκια, σαλιγκάρια, ποντίκια, φίδια καὶ ἄλλα. Ἀγαπᾷ δὲ τὸ φρούτα καὶ ίδιαιτέρως τὰ σταφύλια. "Οταν βρεθῇ σὲ ἀμπέλι, ἀφοῦ φάῃ ἀρκετά, μαθᾶ τὶς ρόγες καὶ κυλιέται ἐπάνω τους. Τότε οἱ ρόγες καρφώνονται στὰ ἀγκάθια του καὶ ἔτσι κουβαλᾶ ἀρκετές στὴ φωληὰ του ὅπου τὸν περιμένουν τὸ θηλυκὸ μὲ τὰ παιδιά του. Μὲ τὸν ἔδιο τρόπο κουβαλᾶ καὶ τὰ εερά φύλλα γιὰ νὰ στρώσῃ τὴ φωλιά του.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾶ μέσα στὴ φωλιά, ποὺ τὴ στρώνει μὲ εερά φύλλα, 3—6 μικρά τὴν ἀνοιξη. Τὰ μικρά εἶναι τυφλά καὶ στὸ σῶμα τους ἔχουν μαλακές γκρίζες τρίχες. Τὰ θηλάζει στὴν ἀρχὴ καὶ σιγά-σιγά μεγαλώνουν, ἀνοίγουν τὰ μάτια τους καὶ οἱ τρίχες τους σκληραίνουν καὶ γίνονται σὰν ἀγκάθια. Τότε μόνον οἱ γονεῖς τὰ βγάζουν ἔξω γιὰ νὰ κυνηγήσουν μαζί. Στὰ μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ γεννᾶ καὶ δεύτερη φορά. Τότε τὰ πρῶτα μικρά ἔχουν μεγαλώσει ἀρκετά καὶ μποροῦν νὰ τὰ βγάζουν πέρα μόνα τους.

Ἐχθροί. Ἐχθροὺς ἔχει πολλούς. Τὰ σαρκοφάγα ζῶα καὶ πουλιά νοστιμεύονται τὸ κρέας του. Φυλάγεται δὲ τὰ ἀγκάθια του. "Οταν καταλάβῃ ἐχθρὸ κοντά του σκύβει καὶ βάζει τὴ μούρη του ἀνάμεσα στὰ πτυσινά του πόδια. Γίνεται μιὰ ἀγκαθωτὴ σφαίρα. "Ετσι κάθε ζωντανὸ ποὺ θὰ δοκιμάσῃ νὰ τὸν δαγκώσῃ φεύγει κατασταθμένο.

"Η ἀλεπού δὲ τὸν πονηριά της, ἀν ύπάρχη κοντά κάπιοι ρυάκι, νὰ τὸν κυλήσῃ μὲ τὰ πόδια της καὶ νὰ τὸν ρίξῃ μέσα. Τότε αὐτὸς ἔτινιλγεται γιὰ νὰ κόλυμπήσῃ. "Η ἀλεπού δὲ τὸν πονηριά της, μέτριας διάστασης, καταστρέφει τὰ βλαβερά ἔντομα καὶ πετάζει τὸ κέφαλο της μὲ τὰ δηλητηριασμένα δόντια.

Τὰ ἀγκάθια του τὰ χρησιμοποιεῖ καὶ ὅταν παλεύῃ μὲ τὰ φίδια, ίδιως τὴν ὄχια. Ἀφοῦ τῆς δαγκώσῃ τὴν οὐρά, τυλίγεται ἀμέσως καὶ καθὼς ἡ ὄχια προσπαθεῖ νὰ τὸν πληγώσῃ, καταπληγώνεται. "Ετσι τὴν ἔξαντλει καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ὄχια ξεδιπλώνεται καὶ τὴν τρώγει μὲ τὴν ἡσυχία του, ἀφοῦ κόψῃ καὶ πετάξῃ τὸ κέφαλο της μὲ τὰ δηλητηριασμένα δόντια.

Τὸν χειμώνα οἱ σκαντζόχοιροι ναρκώνονται. Ἀφοῦ σκεπάσουν τὴ φωλιά τους μαζεύονται ὁ ἔνας κοντά μὲ τὸν ἄλλο γιὰ νὰ μὴ κρυώνουν, μαζὶ μὲ τὰ παιδιά τους καὶ πέφτουν σὲ νάρκη ἔως τὴν ἀνοιξη.

Χρησιμότητα. Εἶναι πολὺ ώφέλιμο ζῶο γιατὶ καταστρέφει τὰ βλαβερά ἔντομα καὶ πρὸ πάντων τὰ ποντίκια στούς κήπους καὶ στούς ἀγρούς. Γι"

αύτό δέν πρέπει νά τὸν κυνηγοῦμε. Ἐπίσης οἱ ἀνθρωποι τὸν τρῶνε. Λένε μάλιστα διτὶ τὸ κρέας του ἔχει θεραπευτικές ἴδιότητες.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Μιὰ φορά ὁ σκαντζόχοιρος ἦταν ἄνθρωπος. Κάποτε ἀρρώστησε ἡ μάνα του βαρειά καὶ ἔστειλε νά τὸν φωνάξουν.

— «Σύρε καὶ πὲ τοῦ γιόκα μου, ναρθῆ νά μὲ κυττάξῃ, γιατὶ ἀρρώστησα βαρειά.»

Πήγε καὶ ἤλθε καὶ λαλεῖ: τ' ἀμπέλι του θὰ φράξῃ, δὲν ἔχει καιδὸ νά ὅθη. Τότε ἡ ἀρρώστη μάνα λέει: «Οἱ βάτοι νά φυτρώσουνε γιὰ πάντα στὸ κορμί του.»

Καὶ ἀπὸ τότε ὁ κακογυιός, σκαντζόχοιρος ἐγίνει καὶ ξῆ στὴν ἐρημιά.

4. ΤΣΑΛΑΠΤΕΙΝΟΣ (ΕΠΟΨ)

Παρατήρηση. Ὁ τσαλαπτεινός εἶναι πουλὶ δυσὶ φορές μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ σπουργίτη. Τὸ σῶμα του εἶναι σκεπασμένο μὲ ἄσπρα καὶ μαύρα φτερά. Στὴν κορυφὴ τοῦ **κεφαλιοῦ** του ἔχει μεγάλα φτερά ποὺ στέκουν ὅρθια καὶ μοιάζουν μὲ **λοφίο**. «Ἐχει μακρὺ καὶ μυτερὸ ράμφος.

Τὰ **πόδια** του εἶναι δυνατὰ καὶ τὰ **δακτυλά** του, τρία ἐμπρός καὶ ἔνα πίσω, ἔχουν γερά κυρτά **νύχια**.

Ἐχει μεγάλες φτεροῦγες καὶ πετᾶ γρήγορα.

·**Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του.** Ζῇ στὶς ἀκρες τῶν δασῶν καὶ στὰ μέρη ὅπου ὑπάρχουν δένδρα. Ἀπὸ τὸν τόπο μας περνᾶ δυσὶ φορές τὸ χρόνο. Τὴν ἄνοιξη περνᾶ γιατὶ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ δῆμου εἶναι ζέστη. Πηγαίνει νά περάσῃ τὸ καλοκαίρι

του στὰ βόρεια μέρη, δῆμου κάνει τὴ φωλιά του καὶ γεννᾷ τὰ αὐγὰ του.

Τὸ φθινόπωρο **ξαναπερνᾶ** ἀπὸ τὸν τόπο μας γιὰ νά πάη νά περάσῃ τὸν χειμῶνα του στὴν Ἀφρική. Τὰ πουλιὰ ποὺ περνοῦν ἀπὸ τὸν τόπο μας χωρὶς νὰ μένουν, τὰ λέμε πουλιά «περαστικά» ή «διαβατικά». Ὁ τσαλαπτεινός λοιπὸν εἶναι πουλὶ διαβατικό. Οἱ μεγάλες του φτεροῦγες τὸν βοηθοῦν νά κάνῃ τὰ ταξίδια αύτὰ ποὺ εἶναι μακριὰ καὶ θέλουν γρήγορο πέταγμα καὶ μεγάλη ἀντοχή.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Εἶναι πολὺ ὡφέλιμο πουλὶ γιατὶ καθαρίζει τὰ δένδρα καὶ τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τὰ βλαβερὰ ἐντομα, τὰ σκουλήκια, τὰ σα-

λιγκάρια καὶ ἄλλα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μὴν τὸν κυνηγοῦμε. Τὸ κυνήγι του μάλιστα δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς κυνηγούς.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

'Ο τσαλαπετεινός, ποὺ τὸν λένε καὶ «ἄγριοκόκκορα», ήταν κάποτε οἰκιακὸ πουλί. Μὰ ήταν πολὺ περήφανο.

— «Κοιτάτε τὸ διορθηθεῖται ποὺ ἔχω ἔγώ», ἔλεγε στὶς κότες, στοὺς ἄλλους πετεινοὺς καὶ στὰ παπιά. Καὶ σήκωνε τὴ μύτη του ψηλὰ γιὰ νὰ τὴ βλέπουν οἱ ἄλλοι. Καὶ τὴν φύλα σὰν τὰ μάτια μου μνη ἀκουμπήση κάτω καὶ τοῦ λερωθῆ.

Μιὰ φορὰ πῆρε τὶς κότες καὶ τὶς πάπιες νὰ τὶς βγάλει περίπατο. 'Ο σκύλος τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἐπέ :

— Νὰ μὴν πᾶς μακρὺ γιατὶ θὰ σᾶς βρῇ καμιαὶ ἀλεποὺ καὶ δὲν θὰ ἀφήσῃ φτερὸ ἀπὸ σᾶς.

— Τὴ μύτη μου γιατί τὴν ἔχω!.. ἀπάντησε ὁ τσαλαπετεινός. "Αν τολμήσῃ ἃς ζυγώσῃ!...

Μὰ δταν ἔφνυαν μακρὺ καὶ ζύγωσε ἡ ἀλεποὺ πρῶτος ποὺ τὸ ἔβαλε στὴ φευγάλα ήταν ὁ τσαλαπετεινός.

'Η ἀλεποὺ δὲν ἀφῆσε κότα καὶ παπὶ ζωντανό. 'Ο τσαλαπετεινὸς ἀπὸ τότε δὲν τόλμησε νὰ γυρίσῃ στὸ σπίτι. Πῆρε τὰ δάση καὶ ἔγινε ἄγριος. "Αν τυχὸν δυως πιαστῇ μικρὸς τότε μένει μὲν γάλη του εὐχαρίστηση στὸ σπίτι.

* *

Γιὰ τὸν τσαλαπετεινὸ πιστεύοντι ὅτι εἶναι πουλὶ ποὺ μόνο αὐτὸ γνωρίζει τὰ φυτὰ ποὺ χρησιμεύουν ὡς φάρμακα γιὰ τὴν ἀϋπνία, τὴ βασκανία καὶ τὸν πονόματο. Λέγοντις ὅτι δύοις τρώγει τὸ σηστό καὶ τὴν καρδιὰ τοῦ τσαλαπετεινοῦ ἔχει καλὸ μνημονικό, δηλαδὴ θυμῆται καλά.

* *

Στὴν Αἴγυπτο τὸ θεωροῦν ἵερὸ πουλὶ γιατὶ δταν γεράσουν οἱ γονεῖς τοῦ τσαλαπετεινοῦ αὐτὸς τοὺς φροντίζει πάρα πολὺ, τοὺς κάνει ζεστὴ φωλιὰ σὲ μιὰ κουφάλα γέρικου δένδρου καὶ τοὺς κουβαλᾶ διάφορες τροφές.

5. ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ (ΚΑΤΣΟΥΛΙΕΡΗΣ)

Παρατήρηση. 'Ο κορυδαλλὸς εἰ- ναι λιγάκι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ σπουργίτη. Τὸ σῶμα του σκεπάζεται μὲ φτερὰ ποὺ ἔχουν χρῶμα σταχτερό. Τὸ χρῶμα του μοιάζει μὲ τὸ χρῶμα ποὺ ἔχει τὸ χῶμα καὶ δὲν διακρίνεται εὕ- κολα ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς τοι.

"Ἔχει μεγάλο κεφάλι μὲ ἔνα λοφίο ἀπὸ φτερὰ στὴν κορυφή, ποὺ στέκεται ὅρθιο. Τὸ ράμφος του εἶναι μικρό, κανονικό καὶ δυνατό.

Οἱ πτέρυγες του εἶναι ἀρκετὰ μεγάλες καὶ δυνατές. Γι' αὐτὸ ὁ κορυ-

δαλλός μπορεῖ νὰ πετά πολὺ ψηλά καὶ νὰ διασχίζῃ μεγάλες ἀποστάσεις.

Τὰ φτερὰ τῆς οὐρᾶς του εἶναι ἀρκετὰ μακριὰ καὶ τὰ πόδια του ἔχουν 3 δάκτυλα μὲ γερά νύχια ποὺ βλέπουν πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ ἔνα ποὺ βλέπει πρὸς τὰ πίσω μὲ πολὺ μεγάλο νύχι.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφή του. Ὁ κορυδαλλός εἶναι πουλὶ τοῦ ἀγροῦ. Πεταὶ τῷλιψ ψηλὰ καὶ ἀκούγεται πρωΐ - πρωΐ τὸ γλυκό του κελάδημα. Τὸ κελαριώμα του συντροφεύει τὸ γεωργὸ στὸ δρόμο του ὅταν ἔκεινα ἀπὸ τὰ χαράματα γιὰ νὰ ὁργάσῃ τὸ χωράφι του. Τὸν συντροφεύει καὶ στὸ ὄργωμα γιατὶ τρώγει τὰ σκουλήκια καὶ τοὺς σπόρους ἀπὸ τὰ ἀγριόχορτα ποὺ βγάζει τὸ ἀλέτρι.

Ὁ κορυδαλλός τρώγει σπόρους, καρπούς καὶ διάφορα ἔντομα. Ζῇ στὸν τόπο μας χειμῶνα - καλοκαίρι. Τὴ φωλιά του κάνει στὸ ἔδαφος, ἀνάμεσα στὴ χλόη. Φροντίζει νὰ τὴν κρύβῃ ἀνάμεσα στὰ χόρτα ἢ σὲ φρύγανα. Εἶναι μιὰ λακούβα ποὺ σκάβουν καὶ οἱ δυοὶ μαζὶ οἱ γονεῖς καὶ τὴ στρώνουν μὲ ξερὰ ἄχυρα.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾶ τὴν ἄνοιξη 4—5 αύγα καὶ τὰ κλωσσᾶ. Σὲ 15 ἡμέρες βγαίνουν, τὰ μικρὰ πουλάκια του ποὺ τὰ ἀγαπᾶ καὶ τὰ περιποιεῖται πολὺ.

Ἐχθροί. Ἐχθρούς ἔχει τὰ σαρκοφάγα ζῶα, ὅπως τὴν νυφίτσα, τὴν ἀλεπού, τὸ κουνάβι, τὴ γάτα, καθὼς καὶ τὰ ἀρπακτικά πουλιά, ὅπως τὴν κουκουβάγια, τὸν ἀετὸ καὶ ἄλλα.

Ἐχθρός του εἶναι καὶ ὁ ἀνθρωπος ποὺ τὸν κυνηγᾶ γιὰ τὸ νόστιμο κρέας του. Ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς του προφυλάσσεται μὲ τὸ σταχτερό του χρῶμα ποὺ τὸν κάνει νὰ ἔχει ωρίζη δύσκολα ἀπὸ τὸ χῶμα. Ἐπίσης προφυλάσσεται καὶ μὲ τὸ γρήγορο πέταγμά του.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. Εἶναι χρήσιμο πουλὶ στὸ γεωργὸ γιατὶ τρώγει τὰ βλαβερὰ ἔντομα καὶ σκουλήκια ποὺ κάνουν ζημιές στὰ σπαρτά.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ - ΠΟΙΗΜΑΤΑ

“Ενας κορυδαλλός εἶδε μιὰ μέρα ἔναν κυνηγὸ πουλιῶν νὰ στήνῃ παγίδες. Περίεργος πλησιάζει καὶ τὸν ρωτᾷ τί κάνει.

‘Ο κυνηγὸς τοῦ ἀπάντησε διὰ φτιάχνει μιὰ πόλη.

Σὲ λίγο ἔφυγε ὁ κυνηγός. ‘Ο κορυδαλλός πλησιάζει πιὸ πολὺ νὰ ἰδῃ, γιατὶ πίστεψε στὰ λόγια τοῦ κυνηγοῦ, καὶ πιάνεται στὰ δίχτυα. ‘Ο κυνηγὸς ποὺ δὲν εἶχε φύγει ἀλλὰ εἶχε κρυφτεῖ ἔκει κοντά, πλησίασε νὰ πιάσῃ τὸ πουλί.

Τότε ὁ κορυδαλλός τοῦ λέει :

«Ἐσύ! ”Αν κτίζης τέτοιες πόλεις δὲν θὰ βρῆς πολλοὺς γιὰ νὰ κατοικήσουν». (’Απὸ τὸν μύθον τοῦ Αἰσώπου)

Ο Κερυδαλλός

Μέ τὰ φτερὰ τὰ σταχτερά
μὲ τὸ μικρὸ διάδημα
πετάει στὸν αἰθέρα
μὲ ζωηὸ καὶ λυγερὸ
καὶ καθαρὸ κελάδημα
ζυπνᾶ τὴν ἀτμοσφαίρα.

Πῶς ἄγαπῶ κάθε οκοπό
ποὺ ψάλλεις μὲ κατάνυξη
ζανθὸ κορυδαλλάκι.
Ἐύλογητὸς—ἅς εἶναι αὐτὸς—
ποὺ στόλισε τὴν ἄνοιξη
μὲ σάν ἐσθ ψαλτάκι.

Γ'. Βιζυηνός

6. Ο TZITZΙΚΑΣ

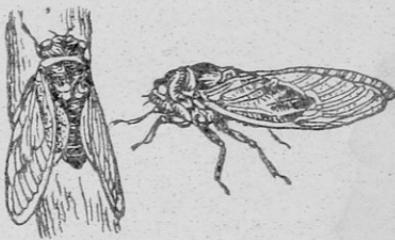
Παρατήρηση. 'Ο τζιτζικάς εἶναι ἔντομο. "Εχει πλατύ **κεφάλι** μὲ δυό μεγάλα σύνθετα **μάτια** ποὺ λάμπουν. "Εχει ἄλλα τρία μικρά μάτια ἀπόλα στὸ μέτωπο. "Εχει καὶ δύο μικρές **κεραῖες**. Στὸ στόμα του ἔχει τὸ κάτω χεῖλος του μακρουλό καὶ σχηματίζει προβοσκίδα. Μὲ τίς μυτερές βελόνες ποὺ ἔχει στὴν προβοσκίδα του τρυπά τοὺς τρυφερούς βλαστούς τῶν δένδρων καὶ ρουφᾶ τὸ χυμό τους.

Τὸ σῶμα του εἶναι μακρουλό. Στὸ θώρακα ἔχει τρία ζευγάρια πόδια καὶ δύο ζευγάρια πτέρων μεγάλες σὰν λεπτὲς μεμβράνες ποὺ σκεπάζουν ἑντελῶς τὴν κοιλιά του καὶ περιστέρευον. 'Η κοιλιά του εἶναι μικρή, ἔχει σχῆμα κωνικό καὶ χωρίζεται σὲ δύο θρύα (ἀρθρώσεις).

'Η **ζωὴ** καὶ ἡ **τροφὴ** του. 'Ο τζιτζικάς ζῇ στὰ δένδρα καὶ τρέφεται ἀπό τοὺς χυμούς τους.

Τὸ κολοκαΐρι ἀπό τὸ πρωΐ ἔως τὴ δύση τοῦ ἥλιου, δταν εἶναι μεγάλη ζέστη, μᾶς ξεκουφαίνει μὲ τὸ τραγούδι του. 'Ο τζιτζικάς δὲν τραγουδᾷ μὲ τὸ στόμα του. 'Η χοιρὸς ποὺ ἀκοῦμε γίνεται μὲ τὸ τρίψιμο τῆς κοιλιᾶς του ἐπάνω σὲ μιὰ μεμβράνη ποὺ εἶναι τεντωμένη καὶ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιᾶ του. Μὲ τίς κινήσεις τῆς κοιλιᾶς του, ἡ μεμβράνη μπαίνει σὲ κίνησή καὶ ἀκούγεται ὁ ἥχος. Μόνον τὸ ἀρσενικὸ παράγει τὸν ἥχο αὐτὸ ποὺ τὸν λέμε «τραγούδι τοῦ τζιτζικά».

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ θηλυκό γεννᾶ αύγα τὸ καλοκαΐρι. Τὰ βάζει μέσα σὲ τρύπες στὸ μαλακὸ ξύλο τοῦ δένδρου, ἀνοίγοντάς τις τρύπες μὲ ἔνα μικρὸ μυτερὸ δργανὸ ποὺ ἔχει στὸ τέλος τῆς κοιλιᾶς του. 'Απὸ τὰ αύγα βγαίνουν κάμπιες κατεβαίνουν στὸ ἔδαφος καὶ χώνονται στὸ χωμα. 'Εκεῖ τρῶνε τοὺς χυμούς ἀπό τὶς ρίζες. "Οταν μεγαλώσουν ἀρκετά γίνονται τούμφες ἡ χρυσαλλίδες, ποὺ μοιάζουν μὲ τὸ τέλειο ἔντομο. Δὲν μένουν δίκινητες ὅπως γίνεται στὶς πεταλούδες, δλλά ἔξακολουθοῦν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ρουφοῦν τοὺς χυμούς ἀπὸ τὶς ρίζες.

Κατά τὸν Ἰούνιο, βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἀνεβαίνουν σὲ κάποιο δένδρο. Τότε μένουν γιὰ λίγο ἀκίνητες, γαντζωμένες μὲ τὰ νύχια τῶν ποδιῶν τους. Σὲ τὸ δέρμα τους σχίζεται στὴ ράχη καὶ βγαίνει ἀπὸ μέσα τὸ τέλειο ἔντομο. Τὸ δέρμα αὐτὸ τοῦ τζίτζικα τὸ βρίσκομε πόλλες φορές ἐπάνω στὰ δένδρα.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύσουν. Ὁ τζίτζικας μᾶς διασκεδάζει μὲ τὸ τραγού-
_ _ _ _ _
_ ἀλλὰ βλάπτει τὰ δένδρα γιατί, δταν εἶναι τέλειο ἔντομο, ρουφᾶ τοὺς
χυμοὺς τῶν κλάδων καὶ δταν εἶναι κάμπια καὶ χρυσαλλίδα, ρουφᾶ τοὺς
χυμοὺς ἀπὸ τὶς ρίζες.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ—ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΛΗ.

—Ο τζίτζικας ἐλάλησε, πάρτε τὰ δρεπάνια σας.

—Τζίτζικας ἐλάλησε μαύρο όγκα γυαλίσε.

—Μή σὲ γελάστη ὁ βότρυαχος καὶ τὸ χελιδονάκι. "Αν δὲν λαλήσῃ ὁ τζίτζικας
δὲν εἶναι καλοκαιράκι.

Γλωσσοδέτης

“Ο τζίντζιρας, ὁ μίντζιρας, ὁ τζιντζιμιτζιχόντζιρας, ἀνέβηκε στὴν τζιντζιριά,
τὴ μιντζιριά, τὴ τζιντζιμιντζιχοντζιριά. Κι’ ἔφαγε τὰ τζίντζιρα, τὰ μίντζιρα, τὰ
τζιντζιμιντζιχόντζιρα.

* *

“Ἐνας γάϊδαρος ἀκούγε τὰ τζιτζίκια ποὺ τραγουδοῦσαν, τοῦ ἄρεσε τὸ τραγού-
δι τους, ζήλεψε καὶ τὰ ωτάτε :

—«Τί τρῶτε καὶ τραγουδᾶτε ώραῖα;

—«Δροσιά», τοῦ ἀπαντήσανε ἔκεινα.

“Ο γάϊδαρος μερικὲς ἡμέρες ἔγλυφε καὶ αὐτὸς τὴ δροσιά ἀπὸ τὰ χόρτα γιὰ
νὰ γίνη τραγουδιστὴς μὰ στὸ τέλος ψώφησε.

('Απὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου)

·Ο τζίτζικας καὶ τὸ μυρμήγκι

Καλοκαίρι κι' ἄνοιξη
δταν ἥσαν τὰ λουλούδια
ὁ τυφλὸς ὁ τζίτζικας
τὴν περνοῦσε μὲ τραγούδια

Τὰ λουλούδια πέρασαν
ἡρθαν γιόνια, ἥρθαν πάγοι
καὶ πεινᾶ ὁ τζίτζικας
καὶ δὲν ἔχει τί νὰ φάῃ.

·Ερχεται στὸ γείτονα
τὸ προβλεπτικὸ μυρμήγκι

καὶ ξητᾶ βοήθεια
κάνα σπόρο, γιὰ σκουλήκι.

Τὸ μυρμήγκι ἀπόρησε
καὶ ρωτᾶ: Σ' αὐτά τὰ μέρη
δὲ μοῦ λές τι ἔκανες
δταν ἥταν καλοκαίρι;

—Τραγούδονσα φίλε μου
μες τὴ ζέστη ὅτη τὴν ψρά.
—Τραγουδοῦσες; Μπράβο σου
χοροπήδα λοιπὸν τώρα.

A. Ραγκαβῆς

ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΕΙΒΑΔΙΟΥ

1. ΤΟ ΣΙΤΑΡΙ

Παρατήρηση. Οι φίλες του μοιάζουν μὲ φούντες καὶ ἀπλώνονται γύρω απὸ τὸ φυτό.

Ο βλαστός του φθάνει σὲ ὅψος 1,50 μέτρο. Εἶναι κούφιος ἀπὸ μέσα καὶ ἔχει, κατὰ διαστήματα, χωρίσματα. Ο- που ὑπάρχει χώρισμα ἀπὸ μέσα, ἀπ' ἔξω διακρίνεται ἔνας κόμπος. Ο βλαστός αὐτοῦ τοῦ εἴδους λέγεται **καλάμι**. Τὸ καλάμι τοῦ φυτοῦ τοῦ σιταριοῦ ὅπως εἶναι λεπτό καὶ κούφιο, ἀντέχει στὸ δυνατὸ ἀέρα. Λυγίζει ἀλλὰ δὲν σπάζει. Ἀπὸ τὴν βάση τοῦ βλαστοῦ, ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι γόνιμο, βγαίνουν πολλὲς φορὲς καὶ ἄλλοι βλαστοὶ ποὺ μεγαλώνουν μαζὶ ὅπως ὁ πρῶτος, τὸ πρῶτο δηλαδὴ καλάμι. Τότε λέμε ὅτι τὸ σιτάρι ἀδελφώνει. Ο βλαστός τοῦ σιταριοῦ στέκεται ὅρθιος.

Τὰ φύλλα του εἶναι στενὰ καὶ μακρουλά σάν λόγχες. Τὰ λέμε «λογχοειδῆ», φύλλα. Τὸ κάτω μέρος τοῦ κάθε φύλλου εἶναι ἀχρωμάτιστο. Βγαίνει ἀπὸ ἔνα σὲ κάθε κόμπο καὶ τυλίγει τὸ βλαστό στὸν πάρα πάνω κόμπο. «Ἐπειτα προβάλλει ἡ ἄκρη του πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἔχει χρώμα πράσινο. Μὲ τὸ τύλιγμα αὐτὸς βλαστός προστατεύεται καὶ γίνεται πιὸ ἀνθεκτικός.

Στὴν κορυφὴ κάθε καλαμιοῦ βγαίνουν τὰ ἀνθη ποὺ εἶναι πολλὰ μαζὶ τὸ ἔνα κοντά στὸ ἄλλο καὶ σχηματίζουν **στάχυα**. Τὰ ἀνθη τοῦ σιταριοῦ δὲν ἔχουν ζωηρὰ χρώματα, οὔτε μυρωδιά γιά νὰ προσέξουν τὰ ἔντομα καὶ νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν. Ἡ γύρι, ὅταν ὥριμάσῃ, τινάζεται ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ μοιάζει μὲ κίτρινο σύννεφο ποὺ σκεπάζει τὸ χωράφι. Οἱ κόκκοι της τότε κολλοῦν ἐπάνω στοὺς σπόρους τῶν γειτονικῶν λουλουδιῶν τοῦ σιταριοῦ καὶ πετυχαίνει ἡ ἐπικονίαση. «Ἐτοι τὸ κάθε μικρὸ λουλούδι ἀπὸ τὸ στάχυο γίνεται ὀργότερα ἔνα σπειρὶ σιτάρι ποὺ εἶναι ὁ **καρπός** τοῦ φυτοῦ.

Ο σιταρόσπορος ἔχει σχῆμα αὐγοῦ καὶ εἶναι στὴ μία του ἄκρη μυτερός. Ἀπὸ τὴ μυτερὴ κορυφὴ ἔως τὴ βάση του ἔχει ἔνα αύλακι σὲ ὅλο του τὸ μάκρος. Μέσα στὸ σιταρόσπειρο βρίσκεται ὁ σπόρος τοῦ φυτοῦ.

καθώς καὶ ἀφθονα θρεπτικά ύλικά γιὰ νὰ τραφῆ τὸ νέο φυτό ὃσπου νὰ βγάλῃ τὸ πρῶτο βλαστάρι ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα. Ἐπάνω ἀπὸ κάθε σπείρη σιτάρι βγαίνει ἔνα μικρὸ ἄγανο ποὺ μοιάζει μὲ λεπτὴ μακρυά βελόνα.

"Οταν ὁριμάσῃ δὲ καρπὸς παίρνει χρῶμα χρυσαφί καὶ τὰ στάχυα γέρνουν λίγο πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τους.

Πᾶς καλλιεργεῖται. Γιὰ νὰ σπείρῃ τὸ σιτάρι ὁ γεωργὸς πρέπει πρῶτα νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ χωράφι. Τὸ φθινόπωρο, μετὰ τὰ πρωτοβρόχια ὅργωνται τὸ χωράφι μὲ τὸ ἀλέτρι. Τὸ ἀλέτρι εἶναι ἡ ἔύλινο καὶ τὸ σέρνουν τὰ βώδια ἡ σιδερένιο καὶ τὸ σέρνουν τὰ ἄλογα. Τὰ ἔύλινα ἀλέτρια χρησιμοποιοῦνται στὰ ὅρεινα χωράφια καὶ τὰ σιδερένια στὰ πεδινὰ καὶ γενικὰ δηποὺ τὰ χωράφια εἶναι μικρά. Στὰ μεγάλα χωράφια, στὰ πεδινά, τὸ ὅργωμα γίνεται μὲ ἀλέτρια βενζινοκίνητα ποὺ λέγονται *βενζινάθοτρα*.

"Αφοῦ μείνουν λίγο τὰ χῶματα καὶ πάρουν ἥλιο καὶ ἀέρα, ὁ γεωργὸς κάνει καὶ δεύτερο ὅργωμα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὰ χῶματα λιάζονται, ἀερίζονται καὶ μπαίνει πιὸ εὔκολα τὸ νερὸ τῆς βροχῆς. Βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὰ διάφορα ἔντομα καὶ σκούληκια ποὺ βλαπτοῦν τὰ σιτηρά καὶ τὰ ὅρπάζουν τὰ πουλιά ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ ἀλέτρι. Βγαίνουν καὶ οἱ σπόροι καὶ οἱ ρίζες ἀπὸ τὰ ἀγριόχορτα ποὺ τ' ὅρπάζουν καὶ αὐτὰ τὰ πουλιά. Στὸ δεύτερο ὅργωμα δὲ γεωργὸς ρίχνει καὶ τὸ ἀναγκαῖο λίπασμα στὸ χῶμα.

"Επειτα γίνεται *σπορά*. Στὰ μικρὰ χωράφια δὲ γεωργὸς ρίχνει τὸ σιταρόσπορο μὲ τὸ χέρι πεταχτά. Στὰ μεγάλα χωράφια χρησιμοποιοῦν σπαρτικές μηχανές. Οἱ μηχανές ρίχνουν τὸ σιτάρι κανονικά σὲ σειρές. Γίνεται *γραμμικὴ σπορά*, δηποτὲ λέμε, ποὺ εἶναι πιὸ ἀποδοτική. "Επειτα ἰσοπεδώνεται τὸ χωράφι μὲ τὴ σφάρνα καὶ σκεπάζονται οἱ κόκκοι τοῦ σιταριοῦ.

Πᾶς βλασταίνουν οἱ κόκκοι. Οἱ κόκκοι παίρνουν ύγρασία μέσα στὸ χῶμα καὶ φουσκώνουν. Σὲ 5 - 6 μέρες βγάζουν ρίζες πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔνα φυλλαράκι πρῶτα πρὸς τὰ ἐπάνω ποὺ περνᾶ τὸ χῶμα καὶ σὲ λίγο προβάλλει ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτὸ φυλλαράκι γίνεται δὲ βλαστός.

"Ο βλαστός μεγαλώνει σιγά - σιγά. Τὸ χειμώνα μὲ τὸ πολὺ κρύο σταματᾷ σχεδὸν ἡ ἀνάπτυξή του καὶ τὴν ἀνοική ζεπετέται ἀπότομα καὶ ψηλώνει. Κατὰ τὸν Ἰούνιο πιὰ ἔχει τελειώσει ἡ ἀνάπτυξή του καὶ ἔχει ὠριμάσει δὲ κινητός, στὰ στάχυα. Τότε εἶναι ἔτοιμο γιὰ τὸ θερισμό.

"Ο *θερισμὸς* γίνεται μὲ δρεπάνια καὶ τὰ στάχυα δένονται σὲ δεμάτια γιὰ νὰ τὰ πάνε στὰ ἀλώνια. Στὶς μεγάλες πεδιάδες τὸ θέρισμα γίνεται μὲ θεριστικές μηχανές.

Tὸ ἀλώνισμα γίνεται μὲ τὸ *βολόσυρο* στὰ ἀλώνι. Ο βολόσυρος εἶναι ἔνα ἔύλο μακρὺ ποὺ ἔχει στὸ κάτω μέρος του κοφτερὰ σίδερα ποὺ κόβουν τὰ στάχυα. Τὸ σέρνουν τὰ βώδια ποὺ τὰ ὀδηγεῖ δὲ ἄνθρωπος γύρω, γύρω στὸ ἀλώνι. Τὸ ἀλώνισμα γίνεται καὶ μὲ τὰ πόδια τῶν ἀλόγων ποὺ καθὼς περιστρέφονται στὸ ἀλώνι οἱ ὀπλές τους ξεφλουδίζουν τὸ σιτάρι.

Μετὰ τὸ ἀλώνισμα γίνεται τὸ *λίχνισμα*. Μὲ τὸ λίχνισμα ἀνασηκώνουν τὰ στάχυα ποὺ εἶναι κομματιασμένα καὶ ἀνακατευμένα μὲ τοὺς κόκκους

γιά νά ξεχωριστούν μεταξύ τους. Άφού δηλαδή τὰ μαζέψη στὴ μέση τοῦ ἀλωνιοῦ δι γεωργός παίρνει ἔνα μακρὺ ξύλινο πηρούνι μὲ τρία δόντια στὴν ἄκρη του καὶ ὅταν φυσᾶ ἀέρας πιάνει τὰ ἄχυρα λίγα - λίγα καὶ τὰ φέρνει στὴν ἄκρη τοῦ ἀλωνιοῦ, τὰ σηκώνει ψηλά καὶ τὰ ἄχυρα ξεχωρίζονται, γιατὶ οἱ σπόροι σάν βαρύτεροι πού εἶναι πέφτουν κάτω καὶ τὸ ἄχυρο πέφτει στὴν ἄκρη μακρύτερα. "Οταν τὰ χωράφια εἶναι μεγάλα καὶ τὰ στάχυα πολλά οἱ δουλειὲς αὐτές γίνονται μὲ μηχανές, μὲ τὶς ἀλωνιστικὲς μηχανές.

Τὸ σιτάρι ξεχωρισμένο ἀπὸ τὰ ἄχυρα μπαίνει σὲ σακκιὰ καὶ μεταφέρεται στοὺς μύλους γιά νά γίνη ἀλεύρι. Οἱ μύλοι κινοῦνται ἡ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νεροῦ καὶ λέγονται *νερόμυλοι*, ἡ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἀέρα καὶ λέγονται *ἀνεμόμυλοι* ἡ μὲ ἀτμὸς καὶ λέγονται *ἀτμόμυλοι* ἡ *κυλινδρόμυλοι*. "Ανδμεσσα στὶς βαρειές μυλόπετρες ἡ στοὺς μετάλλικούς κυλίνδρους τὸ σιτάρι ἀλέθεται καὶ γίνεται ἀλεύρι.

Ἐχθροί τοῦ σιταριοῦ. "Απὸ τὴν ἐποχὴν πού σπέρνεται τὸ σιτάρι ἔως τὴν ἐποχὴν πού θὰ θερισθῇ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σιτηρά, περιτριγυρίζονται ἀπὸ πολλοὺς ἔχθρούς. Οἱ σπουδαιότεροι εἶναι: 1) Τὰ διάφορα ἀγριολούσια πού λέγονται *ξιζάνια* τοῦ ἄγρου, δηλαδὴ τὸ ἄγριο σινάπι, παπαρούνες καὶ ἄλλα πού παίρνουν τὰ θρεπτικά ύλικα ἀπὸ τὸ χῶμα. "Απ' αὐτά τὰ προφυλάσσονται δι γεωργός σήμερα μὲ τὰ διάφορα φάρμακα πού λέγονται *ξιζανιοντόνα*.

2) Διάφορες ἀσθένειες πού προέρχονται ἀπὸ μικροσκοπικά φυτά πού τὰ λέμε *μύνητες*. Μιὰ ἀπ' αὐτές εἶναι ἡ *ἔρυσιβη*, ὅπως τὴν δνομάζουν. "Η ἔρυσιβη φανερώνεται στὰ φύλλα σάν ἀσπρες βούλες. Τὴν καταπολεμοῦμε μὲ θειάφισμα καὶ μὲ ράντισμα ἀπὸ διάλυση θειϊκοῦ χαλκοῦ μὲ ἀσβέστη.

3) "Ο *ἄνθρακας* ἡ *δαυλίτης* φανερώνεται στοὺς κόκκους πού «*καρβουνίζουν*». Γιὰ νά προλάβουν τὸ κακὸ οἱ γεωργοί, πρὶν σπείρουν, ρίχνουν τοὺς κόκκους σὲ ἀραιὰ διάλυση θειϊκοῦ χαλκοῦ μέσα σὲ νερό.

4) "Η *σουνιά* εἶναι μιὰ ἀσθένεια ποὺ τὴ διακρίνομε ἀπὸ τὶς κοκκινωπές βούλες πού βλέπομε ἐπάνω στὸ φυτό κατὰ τὴν ἀνοιξη ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι ύγρος, ζεστός καὶ δὲν φυσᾶ καθόλου. Προλαμβάνεται μὲ ραντίσματα ἀπὸ διάλυση θειϊκοῦ χαλκοῦ μὲ ἀσβέστη.

5) Μερικὰ *ἐντομα* ὅπως οἱ ἀκρίδες κάνουν ζημιές μεγάλες καθὼς καὶ οἱ *μάμπιες* ἀπὸ μερικές πεταλούδες πού γεννοῦν τὰ αύγά τους ἐπάνω στὰ φύλλα. "Επίσης τὰ διάφορα *πουλιά* πού τρώνε, μαζὶ μὲ τὰ σκουλήκια καὶ τὰ ἀγριόχορτα, τοὺς κόκκους ὅταν γίνεται ἡ σπορά. Αὐτὰ εἶναι τὰ κοράκια, δοκολοίς, ἡ κουρούνα, τὰ σπουργύτια καὶ ἄλλα.

6) "Απὸ τὰ θηλαστικὰ δι ποντικός τῶν ἀγρῶν" πού λέγεται ἀρρυραῖος τρώγει τοὺς κόκκους, μαζεύει πολλούς καὶ τοὺς μεταφέρει στὴν ὑπόγεια φωλιά του γιὰ νά ἔχῃ προμήθειες γιὰ τὸ χειμώνα. Οἱ γεωργοί βάζουν στὶς τρύπες τῶν ποντικῶν σιτάρι μουσκεμμένο σὲ ἔνα δηλητήριο πού δνομάζεται ἀρσενικό καὶ οἱ ποντικοὶ δηλητηριάζονται.

"Οταν τὸ ἔδαφος εἶναι πολὺ γόνιμο τὸ σιτάρι μεγαλώνει πολύ, ἀδελ-

φώνει πολὺ καὶ δταν ἀρχίζῃ ὁ καρπός νὰ ώριμάζῃ βαραίνουν τὰ στάχυα. "Αν φυσήη τότε δυνατός ἄνεμος καὶ ἔχομε δυνατές βροχες τὰ καλάμια πλαγιάζουν καὶ ἀκουμπούν στὸ χῶμα. Τότε ἐπάνω στὸ ὑγρὸ χῶμα ὁ καρπός σαπίζει.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ σιτάρι μᾶς δίνει τὸ ἀλεύρι ποὺ εἶναι τὸ πιὸ ἀναγκαῖο ἀπὸ ὅλα γιὰ τὴν τροφή μας. Μὲ τὸ ἀλεύρι ὁφοῦ τὸ κοσκινίσωμε γιὰ νὰ φύγῃ τὸ πίτουρο, ζυμώνουμε τὰ ψωμιά μας ποὺ εἶναι ἀπαρατητα τὰ γιὰ τὴν καθημερινή μας τροφή. Μὲ τὸ ἀλεύρι κάνομε κουλουράκια, παξιμάδια, γλυκά, μακαρόνια καὶ ἄλλα. Τὸ πίτουρο καὶ τὸ ἄχυρο τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τροφή στὰ ζῶα.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ—ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

"Οταν ὁ Χριστὸς ζούσε στὸν κόσμο ἀγαποῦσε τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ψάρια, δ.τι δηλ. φυτῶντες ή κατοικεῖ στὴν ἡηρά, πετᾶ στὸν ἀέρα καὶ ζῆ στη θάλασσα. Ἰδιαίτερη ἀγάπη δ Θεόνθωπος ἔτρεφε γιὰ τοὺς σπόρους, αὐτοὺς τοὺς μικρούς, μικροὺς κόκκους μὲ τὴ μεγάλη δύναμη. Αὐτοὺς τοὺς μικροσκοπικούς σπόρους ἀπὸ τοὺς ὅπιούς ξεφυτῶνουν λογῆς-λογῆς φυτὰ ποὺ στολίζουν τὶς ἔκτασεις τῆς γῆς μας καὶ προσφέρουν τόσες καὶ τόσες ὑπηρεσίες στὸν ἀνθρώπο!

"Ἐτσι μιὰ μέρα τοὺς κάλεσε κοντά του. Πρῶτο καὶ καλύτερο ἔφθασε τὸ σιτάρι.

— Εἴμαι στὶς διαταγές σου, Χριστέ μου, τοῦ εἰπε.

— Δὲν σὲ χρειάζομαι τίποτε, τοῦ ἀπάντησε δ Χριστός. "Ηθελα μόνο νὰ δοκιμάσω τὴν ἀγάπη τῶν σπόρων. "Η προδυναμία ή δική σου μ' ἔχει συγκινήσει. Σου δίνω τὴν εὐχή μου. 'Απὸ τώρα καὶ στὸ ἔξης θὰ εἰσαι ὁ εὐλογημένος σπόρος καὶ τὸ φυτό σου τὸ πιὸ ἀγαπημένο τοῦ κόσμου. 'Απὸ τὸ δικό σου ἀλεύρι οἱ γυναῖκες θὰ ζυμώνουν τὸ πρόσφορο καὶ μ' αὐτὸ δ παπᾶς θὰ κάνῃ τὴ λειτουργία του στὴν Ἑκκλησία.

"Ἐφυγε τὸ εὐλογημένο στάρι καὶ σὲ λίγο μπροστὰ στὸ Χριστὸ παρουσιάστηκε τὸ ἀραιοποσίτι. Τὸ εὐλόγησε κι' αὐτό.

Μὲ τὴ σειρά τους ἥλθαν καὶ οἱ ἄλλοι σπόροι: τὸ φασόλι, ή φακή, τὸ κριθάρι, τὸ ρεβύθι... Καθένα ἀπ' αὐτὰ πῆρε καὶ ἀπὸ μιὰ εὐχή.

Θέλεις θέριζε καὶ δένε, θέλεις δένε καὶ κουβάλα.

2. Ο ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ (ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ)

Παρατήρηση "Η ρίζα τοῦ καλαμποκιοῦ εἶναι φουντωτή καὶ πηγαίνει βαθειά. "Ἐτσι τὸ φυτό ποὺ ἔχει βαρύτερο καλάμι στερεώνεται καλύτερα. "Ο βλαστός του εἶναι καλάμι καὶ φθάνει σὲ ύψος 2—3 μέτρα. Τὸ κούφιο μέρος τοῦ καλαμποκιοῦ εἶναι γεμάτο ψύχα.

"Ἐπειδὴ διάβλαστές εἶναι πιὸ χονδρός ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ τὸ φυτό γίνεται ψηλό, ἔχει ἀνάγκη νὰ στερεώνεται καλύτερα στὸ ἔδαφος. Γι' αὐτὸ βγάζει ρίζες, ποὺ γίνονται χονδρές, καὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω κόμπους τοῦ καλαμποκιοῦ ποὺ εἶναι κοντά στὸ ἔδαφος. Καθώς οἱ πρόσθετες ρίζες χώνονται μέσα στὴ γῆ τραβοῦν βαθύτερα τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ καλαμποκιοῦ καὶ ἔτσι

μπαίνει καὶ αὐτὸ πιὸ βαθειὰ στὴ γῆ. Ἔτσι τὸ φυτὸ στερεώνεται ἀκόμη καλύτερα.

Τὰ φύλλα του εἶναι μακρουλὰ καὶ πιὸ μακρυὰ ἀπὸ τοῦ σιταριοῦ.

Τὰ ἄνθη του εἶναι δύο εἰδῶν στὸ ἔδιο φυτό. Στήν κορυφῇ τοῦ καλαμποκιοῦ βγαίνουν τὰ ἄνθη ποὺ ἔχουν μόνον στήμονες. Βγαίνουν πολλὰ μαζὶ καὶ ἔχουν χρωματικὸν ἔνδον.

Στὶς μασχάλες τῶν φύλλων καὶ τοῦ βλαστοῦ βγαίνουν τὰ ἄνθη ποὺ ἔχουν μόνον υπέρο. Αὐτὰ εἶναι πολλὰ μαζὶ στὴ σειρὰ ἐπάνω σὲ ἔνα μακρουλὸ παχὺ σαρκωδεῖς κοτσάνι ποὺ τὸ λέμε ρόκα ἡ κότσαλο. Εἶναι τακτοποιημένα σὲ κανονικὲς παράλληλες γραμμές σὲ διάλο τὸ μάκρος τῆς ρόκας. Εἶναι τυλιγμένα δλα μαζὶ μὲ χιτῶνες ποὺ μοιάζουν σὰν λεπτὰ φύλλα ποὺ εἶναι τοποθετημένα τὸ ἔνα ἐπάνω στὸ ἄλλο ἔτοι ποὺ στήν κορυφὴν μὲ σφήνα. Οἱ ἔξωτερικοὶ χιτῶνες εἶναι πράσινοι, σκληροί, τραχεῖς καὶ οἱ πάρα μέσα εἶναι πιὸ λεπτοί καὶ ἀσπριδεροί.

“Οταν εἶναι ἔτοιμα τὰ ἄνθη γιὰ τὴν ἐπικονίαση προβάλλουν ἀπὸ τὴν

κορυφήν, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς χιτῶνες, νήματα καστανὰ ποὺ τὰ λέμε «γένεια τοῦ ἀραποσιτιοῦ. Τὰ γένεια αὐτὰ εἶναι οἱ κορυφές τῶν υπέρων ποὺ εἶναι ἔτοιμες νὰ πάρουν τὴ γύρι ποὺ θὰ κολλήσῃ ἐπάνω τους. Καθὼς κινεῖται ἀπὸ τὸν δέρα τὸ φυτό, τινάζεται ἡ γύρι ἀπὸ τοὺς στήμονες τῶν λουλουδιῶν ποὺ εἶναι στήν κορυφὴ καὶ οἱ κόκκοι τῆς κολλοῦν ἐπάνω στὶς κορυφές τῶν υπέρων. Ἡ ἐπικονίαση λοιπὸν γίνεται καὶ στὸ ἀραποσίτι μὲ τὸν δέρα.

Καρπός. Ἀπὸ κάθε ἄνθος ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν μόνον υπέρο, γίνεται ἔνας κόκκος. Κάθε κόκκος εἶναι ἔνας καρπός τοῦ φυτοῦ ποὺ ἔχει μέσα του ἔνα σπέρμα. Ἐχει χρωματικὸν κιτρινοκόκκινο καὶ στὴ βάση του, ἔκει ποὺ ἐνώνεται μὲ τὸ κοτσάνι, εἶναι πιὸ ἀσπρουδερό.

Καλλιέργεια. Τὸ καλαμπόκι πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς κόκκους του. Γιὰ νὰ προκόψῃ θέλει χώματα ἐλαφρὰ καὶ δροσερά. Προτιμότερα εἶναι τὰ ποτιστικά. “Οσο πιὸ γόνιμο εἶναι τὸ ἔδαφος, τόσο περισσότερους καρποὺς κάνει. Γιὸ αὐτὸ χρειάζεται καλὴ καλλιέργεια καὶ καλὸ λίπασμα τοῦ ἀγροῦ. Ἐπειδὴ δὲν ἀντέχει στὸ κρύο, τὸ σπέρνουν τὴν ἄνοιξη. Ὁ ἀγρὸς ὁργώνεται τὸ φθινόπωρο καὶ ἔπειτα γίνεται δεύτερο ὅργωμα τὸ Φεβρουάριο.

Στοὺς μεγάλους ἀγροὺς τὸ ὅργωμα γίνεται μὲ βενζινάροτρα καὶ ἡ

σπορά μὲ τὶς μηχανές. 'Ο σπόρος πέφτει σὲ αύλακια, σὲ ἀπόσταση 30—40 πόντους τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Τὸ μάζεμα τοῦ καρποῦ γίνεται μὲ τὸ χέρι. Σὲ πολλές ὅμως χῶρες ποὺ ἔχουν μεγάλες ἑκτάσεις καλλιεργημένες μὲ ἀραποσίτια καὶ τὸ μάζεμα γίνεται μὲ μηχανές, ποὺ ἀνεβοκατεβαίνουν στοὺς ἀγρούς, κόβουν τὰ καλαμπόκια καὶ τὰ ρίχνουν μέσα σὲ βαγόνια ποὺ σέρνουν πίσω τους. Τὰ καλαμπόκια τὰ καθαρίζουν καὶ τὰ ἀλωνίζουν μὲ μηχανές. "Οταν δὲν ἔχουν μηχανές, τὰ κτυποῦν στὰ ἀλώνια μὲ χονδρὰ ἔύλα ἔως διού εκολλήσουν οἱ σπόροι ἀπὸ τὸ κότσαλο. "Επειτα τὸ στέλνουν στοὺς μύλους γιὰ ἀλεσμα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. 'Απὸ τὸ ἀλεύρι τοῦ καλαμποκιοῦ φτιάνουν ἔνσα εἰδος ψωμιοῦ χωρὶς ζύμη ποὺ λέγεται μπομπότα. Εἶναι θρεπτικὴ τροφὴ ἀλλὰ βαρειά στὸ στομάχι. Στὰ δρεινὰ χωριά τρώνε πολλές φορές μπομπότα γιατὶ ὁ καθαρὸς ἀέρας καὶ τὰ χωνευτικὰ νερά εὐκολύνουν τὴν χώνευση.

'Απὸ τὸ καλαμποκάλευρο κάνουν γλυκίσματα. 'Επίσης βγάζουν μιὰ πολὺ λεπτὴ σκόνη καὶ τὴν πωλοῦν σὲ κουτιά καὶ λέγεται «ἄνθος ἀραβοσίτου».

'Απὸ τὸ καλαμπόκι γίνεται ἡ γλυκόζη, ἔνα γλυκό πηχτὸ σιρόπι ποὺ χρησιμοποιεῖται στὴ ζαχαροπλαστική. Πρὶν ώριμάση ἐντελῶς ὁ καρπός, ἀφοῦ βγάλουν τοὺς χιτῶνες ποὺ τὸν προστατεύουν, τὸν ψήνουν σὲ φούρνους καὶ γίνεται πολὺ νόστιμη τροφή.

"Αλλες πληροφορίες. Πατρίδα τοῦ καλαμποκιοῦ εἶναι ἡ 'Αμερική. 'Απὸ κεῖ τὸ ἔφεραν στὴν Εὐρώπη καὶ σήμερα καλλιεργεῖται σὲ δλες τὶς χῶρες. Στὴν 'Αμερικὴ ἀπὸ τοὺς κόκκους τοῦ καλαμποκιοῦ κάνουν ἔνα ολινοπνευματῶδες ποτὸ ποὺ λέγεται «μάϊς».

"Οταν ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἔκανε τὰ περίφημα ταξίδια του καὶ ἀνακάλυψε τὴν 'Αμερική, δύο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν πλοίων του, ποδὲν ἐγύριζαν ἀπὸ τὴν Κούβα, τοῦ ἀνέφεραν δτὶ δοκίμασαν ἔνα πολὺ νόστιμο ψωμὶ καμωμένο ἀπὸ ἔνα κίτρινο ἀλεύρι. ?Ηταν τὸ ἀραποσίτι. 'Απὸ τότε διαδόθηκε σὲ ὅλες τὶς χῶρες.

3. Η ΦΑΣΟΛΙΑ

Παρατήρηση. 'Η οἰξα τῆς μπαίνει πολὺ βαθειά στὴ γῆ. Διευθύνεται κατ' εύθειαν πρὸς τὸ κάτω καὶ ἔχει πρὸς τὰ πλάγια μικρές διακλαδώσεις.

'Ο βλαστός τῆς εἶναι λεπτός καὶ μακρύς. Φθάνει σὲ μάκρος 2—3 μέτρα. Γι' αὐτὸ δέν μπορεῖ νὰ σταθῇ ὅρθιος χωρὶς νὰ στηριχθῇ κάπου. Στὴν ἀρχὴ διευθύνεται πρὸς τὰ ἐπάνω κατ' εύθειαν καὶ ἔπειτα ἡ κορυφὴ του κλίνει πρὸς τὰ πλάγια καὶ ἀρχίζει νὰ κάνῃ κινήσεις κυκλωτικές σὰν νὰ ψάχνῃ νὰ βρῇ κάτι. "Οταν συναντήσῃ ἔνα στήριγμα λεπτὸ καὶ ὅρθιο ἀρχίζει νὰ τυλίγεται γύρω του. Γιὰ νὰ κάμη μιὰ στροφὴ ὀλόκληρη θέλει δύο

ῷρες. "Οσο μεγαλώνει ὁ βλαστός τυλίγεται καὶ ἀνεβαίνει στὸ ὑποστήριγμα σάν φύδι.

Ο βλαστός ἔχει κόμπους κατὰ διαστήματα καὶ ἐπάνω στοὺς κόμπους ἔχει κοντές σκληρές τρίχες ποὺ προβάλλουν πρὸς τὰ ἔξω. Μὲ αὐτές συγκρατεῖται ἐπάνω στὸ ὑποστήριγμα. Ἀπὸ τίς τρίχες αὐτές ἐμποδίζονται οἱ κάμπιες καὶ τὰ σαλιγκάρια νὰ ἀνέβουν στὸ βλαστό καὶ νὰ φᾶνε τὰ φύλλα.

Κάθε φύλλο τῆς φασολιδάς ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μικρότερα ποὺ διακρίνονται τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶναι φύλλο σύνθετο καὶ στηρίζεται πάνω σὲ μίσχο. Τὸ πρῶτη καὶ τὶς ἀπογευματινές ὥρες τὰ φύλλα τῆς φασολιδάς ἀπλώνονται πρὸς τὰ πλάγια καὶ παίρνουν θέση δριζόντια. Τὸ μεσημέρι, ποὺ ὁ ἥλιος εἶναι δυνατός, γέρνουν πρὸς τὰ κάτω καὶ παίρνουν θέση σχεδόν κάθετη. "Ετοι δὲν τὰ χτυπᾶ κατ' εὐθεῖαν ὁ ἥλιος τὴν ὡρὰ τῆς δυνατῆς ζέστης. Τὴν ἔδια θέση παίρνουν καὶ την γύκτα. Λέμε τότε ὅτι τὰ φύλλα κοιμοῦνται.

Τὰ ἀνθητὰ τῆς φασολιδάς εἶναι ἀσπριδερά καὶ διταντά εἶναι ἀνοικτά μοιάζουν μὲ πεταλούδια (ψυχή) ποὺ εἰνοὶ ἔτοιμη νὰ πετάξῃ. Γιὰ τὴν δμιούτητά της αὐτὴ ἡ φασολιδά λέγεται φυτὸ ψυχανθές.

Η ἐπικονίαση συνήθως γίνεται μὲ τοὺς βομβύλους ποὺ ἔχουν βαρύ σῶμα καὶ μακρύ προβοσκίδα. Πολλές φορὲς οἱ στήμονες γέρνουν καὶ ἡ γύρι τους ἀκουμβάτιστον ὑπερο καὶ κολλᾶται στὴν κορυφὴ του,

Ο καρπὸς εἶναι μακρούλος, πράσινος καὶ σαρκώδης ἀπ' ἔξω. Στὴν πράσινη θήκη εἶναι κλεισμένοι οἱ σπόροι. "Οταν οἱ σπόροι ὀριμάσουν, ἡ ἐσωτερικὴ πράσινη θήκη τους κιτρινίζει καὶ σχίζεται στὰ δύο κατὰ τὸ μάκρος τῆς ἀπὸ ἑκατὸν πρὸς τὰ ἐπάνω. "Οταν φυσήῃ ἀρέας οἱ σπόροι σκορπίζονται καὶ ὁ κάθε σπόρος θὰ πέσῃ στὴ γῆ. "Εκεῖ, ἀν εὕρη κατάληλο ἔδαφος βγαίνει καινούργιο φυτό.

Καλλιέργεια. Η φασολιά πολλαπλασιάζεται μὲ τὰ σπέρματά της. Σπέρνονται στὸν κήπο ἢ στὸν λαχανόκηπο, σὲ χῶμα καλλιέργημένο καὶ ἀνακατεμένο μὲ κοπριά ἢ λίπασμα. Η σπορὰ γίνεται τὴν ἄνοιξη σὲ γραμμές. Οἱ κηπουροὶ στήνουν ὄρθα λεπτά ξύλα κοντά σὲ κάθε φασολιά γιὰ νὰ τυλίγεται ἐπάνω σ' αὐτά ὁ βλαστός καὶ νὰ στέκεται ὅρθιος. Τὶς ποτίζουν κάθε δικτὼ ἡμέρες. Στὴν ὡρὰ τοῦ καλοκαιριοῦ, ἀρχίζουν νὰ μαζεύουν τὸν καρπό. "Οταν ὀριμάσουν τὰ σπέρματα ἡ φασολιά ξεραίνεται. Στὰ δρεινά μέρη σπέρνουν φασόλια τὸν 'Ιούνιο καὶ ὀριμάζουν τὸν Αὔγουστο ἢ Σεπτέμβριο. Οἱ φασολιές ζῆν ἔνα χρόνο. Εἶναι φυτὸ μονοετές.

Ασθένειες. Οἱ φασολιές προσβάλλονται ἀπὸ διάφορες ἀσθένειες ποὺ

διφελονται σὲ μικροσκοπικούς φυτικούς δργανισμούς. Οἱ συνηθισμένες εἶναι:

1) Ἡ **σκουριά**. Τὰ φύλλα σκεπάζονται μὲ κοκκινωπές βούλες ποὺ σιγά-σιγά ξεραίνονται.

2) Τὸ **καρβούνιομα** ποὺ προσβάλλει τοὺς καρποὺς καὶ τὰ φύλλα. Γιατρεύονται ἀν ραντίσωμε τὰ φυτά μὲ βορδιγάλειο πολτό.

3) Μερικὰ **ἄντομα** προσβάλλουν τὰ φυτά. Τὸ πιὸ ἐπικινδυνὸν εἶναι οἱ **μελίγυρες** ποὺ ρουφοῦν τοὺς χυμούς τους. Καταστρέφονται ἀν ραντίσωμε τὰ φυτά μὲ λυζόλη ἢ μὲ καπνοζούμι.

Εἰδοὶ φασολιᾶς. Ὑπάρχουν πολλὰ εἰδή φασολιῶν. "Ἀλλες φασολιές κάνουν μικρὰ φασόλια, ἄλλες μεγάλα ποὺ λέγονται γίγαντες. Ὑπόρχουν ἀκόμη τὰ **ἀμπελοφάσοντα**, τὰ **μαυρομάτικα**, τὰ **τσαονλιά** καὶ ἄλλα. Ὑπάρχει καὶ εἰδος φασολιᾶς ποὺ κάνει ώραῖα κοκκινωπά λουλούδια καὶ καλλιεργεῖται γιὰ καλλωπιστικὸ φυτό.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύουν. Οἱ φασολιές καλλιεργοῦνται γιὰ τοὺς καρπούς των, τὰ φασόλια. Τοὺς καρποὺς τῆς φασολιᾶς τοὺς λέμε λουριά. Τὰ λουβιά σὲ μερικὰ εἰδή φασολιᾶς εἶναι πολὺ νόστιμα καὶ τρυφερὰ δταν εἶναι φρέσκα. Τὰ κόβουν πρὶν ώριμάσουν τὰ σπέρματα καὶ τὰ μαγειρεύουν. Εἶναι τὰ φρέσκα φασολάκια.

"Οταν μεγαλώσουν οἱ σπόροι μέσα στὸν καρπὸ οἱ λαχανοκηπουροὶ τοὺς μαζεύουν πρὶν ἀνοίξουν οἱ θῆκες καὶ πέσουν. Τοὺς σπόρους αὐτοὺς τοὺς χρησιμοποιοῦμε ξερούς, στὸ μαγείρεμα. Εἶναι τὰ ξερά φασόλια ποὺ κάνομε τὶς φασολάδες μας τὸ χειμώνα.

Τὰ φασόλια εἶγαι θρεπτικὴ τροφὴ γιατὶ περιέχουν πολὺ λεύκωμα.

4. Η ΠΑΤΑΤΑ

Παρατήρηση. "Αν ξεριζώσωμε ἔνα φύλλο πατατιᾶς θὰ δοῦμε ὅτι ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ βλαστὸ βρίσκεται μέσα στὴ γῆ. Αὐτὸς εἶναι **ὑπόγειος βλαστός**. 'Απ' αὐτὸν βγαίνουν πολλὲς μικρὲς ριζίτσες καὶ ὑπόγειες παραφυάδες. Οἱ ἄκρες τῶν ὑπόγειων παραφυάδων ἔξογκώνονται γιατὶ μέσα ἔκει ἀποθηκεύονται τροφές ἀπὸ τὸ φυτό. Τὶς ἀποθήκες αὐτές τοῦ φυτοῦ τίς λέμε **κονδύλους**. Οἱ κόνδυλοι τῆς πατατιᾶς εἶναι οἱ **πατάτες** ποὺ τρῶμε.

'Απ' ἔω ἡ πατάτα ἔχει μιὰ λεπτὴ φλούδα ποὺ φεύγει εὔκολα δταν εἶναι φρέσκη. Σὲ διάφορα μέρη στὴν ἐπιφάνειά της ἔχει μικρές λακούδρες δπου βρίσκεται ἔνα ἔξογκωμα. Τὰ ἔξογκώματα αὐτὰ τὰ λέμε **μάτια** τῆς πατάτας. 'Ο **βλαστός** ποὺ βγαίνει ἔω ἀπὸ τὸ ἔδαφος, καὶ λέγεται **ὑπέργειος βλαστός**, ἔχει ἀρκετοὺς κλάδους καὶ πολλὰ φύλλα.

Τὰ φύλλα εἶναι σύνθετα, ἀποτελοῦνται δηλαδὴ τὸ κάθε ἔνα ἀπὸ πολλὰ μικρὰ φύλλα. Εἶναι ζευγαρωτὰ τὸ ἔνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο καὶ ἀνάμεσά τους εἶναι ἄλλα μικρότερα. "Ετοι παίρνουν δλα ἥλιο καὶ ἀέρα.

Τὰ ἄνθη ἔχουν στεφάνη μὲν ἐνώμενα τὰ πέταλα καὶ τὸ χρῶμα τους εἶναι ἀσπρογάλαζο.

Οἱ καρπὸι εἶναι μικρὸς καὶ ἔχει μέσα του πολλὰ σπέρματα. Σπάνια δῆμως δέχονται τὴν ἐπίσκεψην ἐντόμων τὰ ἄνθη γι' αὐτὸν καὶ σπάνια κάνουν καρπὸν οἱ πατάτες [δίως αύτές πού καλλιεργοῦμεν].

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Μποροῦμε νὰ φυτέψωμε σπέρματα, ἀλλὰ τὸν πρῶτο χρόνο οἱ πατάτες εἶναι πολὺ μικρές καὶ δὲν τρώγονται. Γι' αὐτὸν προτιμοῦμε νὰ φυτεύωμε κονδύλους ή κομμάτια ὅποιο κονδύλους. "Οταν κόβουν τὰ κομμάτια προσέχουν τὸ κομμάτι πού θὰ κόψουν νὰ ἔχῃ ἔνα ή δύο μάτια. Τὸ ἔδαφος πρέπει νὰ εἶναι καλά σκαμμένο, νὰ εἶναι ὀμιμούδερο ή ὀμιοσαργιλλώδες, ποτιστικό καὶ καλὰ λιπασμένο. Στὰ θερμά κλίματα τὸ φύτευμα γίνεται τὸν Ἱανουάριο, στὰ ψυχρὰ τὸν Μάρτιο. Ή πατάτα θέλει συχνὰ σκαλίσματα, χωσίματα καὶ συχνὰ ποτίσματα. "Οταν δὲ κορμὸς καὶ τὰ φύλλα τῆς πατάτας ἀρχίζουν νὰ κιτρινίζουν τότε οἱ γεωργοὶ σκάβουν καὶ βγάζουν τὶς πατάτες πού ἔγιναν στὶς ἄκρες ἀπὸ τὰ παράριζα.

Ἐχθροὶ τῆς πατάτας. Ἐχθροὺς ἔχει ἡ πατάτα τὸν κρεμμυδοφάγο, ἔνα ἔντομο πού ζῇ μέσα στὴ γῆ καὶ τρώγει τοὺς κονδύλους. "Ἔχει ἐπίσης τὴν μηλολόδην, ἔνα κάνθαρο πού οἱ κάμπιες του τρῶνε τὶς τρυφερὲς παραφαύαδες μέσα στὴ γῆ. Αὐτὰ καταστρέφονται μέφαρμακα πού χύνουν μέσα στὶς τρύπες τους.

Οἱ περινόδσπεροι εἶναι ἔνας μικρὸς μύκης πού καταστρέφει τὰ μέρη τῆς πατάτας πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Καταστρέφεται μὲραντισμα ἀπὸ πολὺ τὸ γαλοζόπετρας καὶ ἀσέβεστου. Τὰ ζῶα δὲν τρῶνε τὰ πράσινα μέρη της, γιατὶ ἔχουν μιὰ οὐσία δηλητηριώδην.

Χρησιμότητα. Εἶναι πολὺ θρεπτική τροφή, τρώγεται βραστή, τηγανητή, μαγειρευμένη μὲν κρέας κλπ. Στὴν Ἑλλάδα καλλιεργεῖται σὲ δλα σχεδόν τὰ μέρη γιατὶ τὸ ἔδαφος εἶναι κατάλληλο καθώς καὶ τὸ κλῖμα.

5. ΤΟ ΒΑΜΠΑΚΙ

Παρατήρηση. Η φίξα του εἶναι πασσαλοειδής καὶ μακρουλή καὶ χώνεται βαθειά στὸ ἔδαφος. Οἱ βλαστοί του εἶναι ὅρθιοι, φθάνει τὸ ἔνα μέτρο καὶ διακλαδίζεται ἀρκετά. Τὰ φύλλα του ἔχουν σχῆμα καρδιᾶς, ἔχουν μίσχο καὶ χωρίζονται σὲ 4–5 μέρη μὲν βαθειές σχισμές. Στὴ βάση τοῦ μίσχου ἔχει μικρὰ φύλλα πού λέγονται παράφυλλα.

Τὰ ἄνθη του φυτρώνουν ἔνα - ἔνα ἐπάνω σὲ μίσχους, ἔχουν χρῶμα ἀσπροκίτρινο καὶ μοιάζουν μὲ μικρές καμπανούλες. Τὰ ἄνθη δὲν ἀνοίγουν δλα μαζί. Ἀνοίγουν πρῶτα τὰ χαμηλότερα, ἔπειτα τὰ μεσαῖα καὶ τέλος αὐτά ποὺ εἶναι στὴν κορυφή, σύμφωνα μὲ τὸν καιρὸ ποὺ βγῆκαν, γιατὶ ἡ βαμβακιά ὅσο μεγαλώνει, βγάζει ἄνθη στοὺς καινούργιους κλώνους ποὺ γίνονται στὰ ψηλότερα μέρη τοῦ φυτοῦ.

Οἱ καρπὸι ἔχει τὸ μέγεθος τοῦ καρυδιοῦ καὶ λέγεται καρύδι. Εἶναι ἀπ' ἔξω σκληρὸς καὶ ἀπὸ μέσα χωρίζεται σὲ τέσσερα μιέρη ποὺ εἶναι γεμάτα μὲ σπέρματα. Κάθε σπέρμα ἔχει γύρω του πολλές μικρές ἀσπρες κλωστές ποὺ ἔχουν μάκρος ἔως 6 πόντους. Τὰ νήματα αὐτά εἶναι τὸ βαμπάκι ἀπὸ τὸ δόπιο, φτιάνουν οἱ ἄνθρωποι τὶς κλωστές τους. Τὰ νήματα χρησιμεύουν στὴν ἄγρια βαμβακιά γιὰ νὰ μεταφέρουν τοὺς σπόρους μακρὺ ἀπὸ τὸ φυτό μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀνέμου. "Οταν φυσήσῃ ἀέρας παρασύρει τοὺς σπόρους μαζί μὲ τὰ νήματα καὶ ὅταν πέσουν σὲ κατάληλο ἔδαφος καὶ σκεπασθοῦν μὲ χδμα, ἀπὸ κάθε σπόρο βγαίνει καινούργιο φυτό.

Οἱ καρποὶ τῆς βαμβακιᾶς, τὰ καρύκια, δὲν ὠριμάζουν δλα μαζί ἀλλὰ ἀκολουθοῦν τὴν σειρά ποὺ ἀνοίγουν τὰ ἄνθη τους.

Καλλιέργεια. Ἡ βαμβακιά θέλει ἔδαφος ἀμμουδερὸ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἀπορροφᾷ εὔκολα τὸ νερὸ τῆς βροχῆς. Προκόπει σὲ κλίματα θερμὰ καὶ λιγὸ ύγρά. Πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους της, ποὺ τοὺς σπέρνομε τὸν Ἀπρίλιο ἢ τὸν Μάϊο, ἀνάλογα μὲ τὸ κλῖμα ἀφοῦ δρυώσωμε δύο ἢ τρεῖς φορὲς τὸ χωράφι καλὰ καὶ βαθειὰ καὶ ρίξωμε ἀρκετὸ λίπασμα. Σπέρνεται, ἀφοῦ βρέχῃ ἢ ποτισθῇ τὸ χωράφι, σὲ αὐλάκια ποὺ ἀπέχουν μεταξύ τους ἔως 40 πόντους. Βλασταίνει σὲ 10-15 νήμερες. "Εως δτου βγοῦν τὰ ἄνθη της θέλει δύο ἔως τρεῖς φορὲς σκάλισμα. Θέλει πότισμα κάθε 15 νήμερες καθὼς καὶ κορφολόγημα γιὰ νὰ δυναμώσουν οἱ ἀνθοφόροι κλάδοι καὶ κάνουν καλὸ καρπό. Γίνονται καὶ ἄνυδρες βαμβακιές χωρὶς ποτίσματα ἀλλὰ πρέπει νὰ βοηθήσουν οἱ βροχές.

Η συγκομιδὴ γίνεται μὲ τὸ χέρι καὶ ὅχι μονομιᾶς. "Οταν ὠριμάζουν τὰ καρύκια καὶ σκάσουν, πρὶν ἀνοίξουν καλὰ-καλὰ μετὰ τὴν πρωΐνη δροσιά, οἱ ἐργάτες ἀνεβοκατεβαίνουν στὸν ἄγρο καὶ μαζεύουν ὅσα εἶναι ὠριμα. Γιατὶ ἂν ἀνοίξουν καλὰ εἶναι φόβος νὰ παρασύρῃ ὁ ἄνεμος τὰ σπέρματα καὶ νὰ τὰ πάρῃ μακρύ. Τὸ μάζεμα διαρκεῖ πολλές φορὲς τρεῖς μῆνες, ἀπὸ τὸν Αὔγουστο ποὺ ὠριμάζουν τὰ πρῶτα καρύκια (ἀνάλογα μὲ τὸ κλῖμα) ἔως τὸν Ὁκτώβριο.

Ἐπεξεργασία. Τὰ σπέρματα ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὶς ἔνες (τὸ βαμβάκι) μὲ εἰδικές μηχανές ποὺ λέγονται ἐκκοκιστικὲς μηχανές.

Τὸ βαμβάκι γίνεται μπάλες, πιέζεται σὲ πιεστήρια καὶ μεταφέρεται σὲ εἰδικὰ ἐργοστάσια δημιουργούντα τὸ καθαρίζουν γιὰ νὰ τὸ συσκευάσουν καὶ νὰ μεταφερθῇ στὸ ἐμπόριο.

Ἐχθροί. Ἡ βαμβακιά ἔχει ἔχθρους τὴν ἀκρίδα, ποὺ καταστρέφει δλη

τὴν βλάστηση τῶν ἀγρῶν ὅπου πέφτει σὲ μεγάλα κοπάδια. Τὴν ὄκριδα κυνηγοῦν συστηματικά μὲ πετρέλαιο καὶ τὴν καίνε.

"Αλλος ἔχθρος τῆς βαμβακιᾶς εἶναι τὸ **ρόξ** **σκουλήκι**, μιὰ μικρὴ κάμπια, ποὺ τρώγει τὰ ἄνθη. "Οταν παρουσιασθοῦν οἱ κάμπιες αὐτές, οἱ γεωργοὶ μαζεύουν τὰ σκουλήκια σμένα λουλούδια καὶ τὰ καίνε.

'Η **ψώρα** ἐπίσης εἶναι ἕνα πολὺ μικρὸ ἔντομο ποὺ ρουφᾶ τοὺς χυμοὺς τῶν φύλλων. Οἱ γεωργοὶ κόβουν καὶ καίνε τὰ ψωριασμένα φύλλα.

Οἱ **μελιγκες** ρουφοῦν καὶ αὐτές τοὺς τρυφερούς κλάδους τοῦ φυτοῦ. Γιὰ νὰ τὶς καταστρέψουν ραντίζουν τὸ φυτό μὲ καπνοζούμι ἢ μὲ διάλυση λυζόλης.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. 'Η βαμβακιά καλλιεργεῖται γιὰ τὰ νήματα τῆς ποὺ τυλίγουν τὸδι σπόρους. 'Απὸ τὰ νήματα γίνονται κλωστές. Μὲ αὐτές ὑφαίνουν τὰ βαμβακερά ὑφάσματα ἢ τὰ μαλλινθάμβακα σταν τὶς ἀνακατέψουν μὲ μάλλινες κλωστές ἢ τὰ βαμβακομέταξα, σταν τὶς ἀνακατέψουν μὲ μεταξωτές κλωστές. Εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐμπορεύματα στὸν κόσμο. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ μὴ χρησιμοποιῇ γιὰ τὸ ντύσιμό του καὶ γιὰ τὴν οἰκιακή του χρήση, ὑφάσματα καμωμένα ἀπὸ τὶς κλωστές τῆς βαμβακιᾶς.

'Απὸ τὰ σπέρματα τῆς βαμβακιᾶς βγάζει λάδι, τὸ **βαμβακόλαδο**, ποὺ χρησιμεύει μιὰ νὰ φτιάνωμε σαπούνια, γιὰ λάδωμα τῶν μηχανῶν, γιὰ φωτισμό καὶ κάποτε γιὰ φαγητό, ἀνακατεμένο μὲ τὸ λάδι τῆς ἑλιάς.

Τοὺς σπόρους, ἀψοῦ βγῆ τὸ λάδι τους, τοὺς κάνουν ἀλεύρι καὶ μὲ αὐτὸ φτιάνουν πῆτες γιὰ τὴν τροφὴ τῶν ἀγελάδων. Τοὺς χρησιμοποιοῦν γιὰ λίπασμα στοὺς ἀγρούς.

Τὸ βαμβάκι χρησιμοποιεῖται πολὺ καὶ στὴν Ιατρική.

Άλλες πληροφορίες. 'Η βαμβακιά κατάγεται ἀπὸ τὶς Ἰνδίες. 'Απὸ ἔκεī τὴν μετέφεραν στὸν τόπο μας οἱ στρατιώτες τοῦ Μεγ. Ἀλεξανδροῦ. Στὴν Ἐλλάδα ἡ βαμβακιά καλλιεργεῖται σὲ πολλὰ μέρη, ίδιως ὅμως στὴν Βοιωτία, στὴ Βέρροια, στὴν "Ἐδεσσα καὶ στὴν Καλαμάτα.

6. ΤΟ ΛΙΝΑΡΙ

Παρατήρηση. 'Η **ριζα** του εἶναι κοντὴ καὶ μοιάζει μὲ χονδρές κλωστές. 'Ο **βλαστός** του φθάνει σὲ ὑψος τὸ ἔνα μέτρο, εἶναι λεπτός, κυλινδρικός καὶ κοντά στὴν κορυφὴ του ἔχει κλαδιά. Μέσα του ὁ βλαστός ἔχει πυρηνὰ ξυλώδη καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸν σχηματίζεται ἔνα μαλακὸ στρῶμα ἀπὸ χνούδι.

Τὰ **φύλλα** εἶναι μικρά, στενά, χωρὶς μίσχους καὶ εἶναι πολλά. Τὰ ἄνθη του εἶναι θαλασσιὰ μὲ 5 λεπτά πέταλα στὴ στεφάνη τους. Τὰ ἄνθη ἀνοίγουν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὶς 5 ἢ 6 καὶ μένουν ἀνοιχτά ἕως τὸ μεσημέρι. Τὶς ἄλλες ὥρες μένουν κλειστά. Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι τὰ ἄνθη τοῦ λιναριοῦ

κοιμοῦνται τις ώρες αύτές καὶ ξυπνοῦν πάλι τό πρωΐ. Τὰ ἄνθη του βγαίνουν τὸν Μάιον ἢ τὸν Ἰούνιον.

Οἱ καρποὶ του εἶναι μικρές σφαιροειδεῖς κάψες ποὺ στὸ ἑσωτερικὸ τους χωρίζονται σὲ πέντε μέρη. Κάθε ἔνα ἀπὸ αὐτὰ χωρίζεται σὲ ἄλλα δύο μικρότερα. "Ετσι σχηματίζονται δέκα θῆκες καὶ μέσα στὴν κάθε μία εἶναι ἔνα σπέρμα μακρουλό, ἐπίπεδο, δμαλό καὶ γυαλιστερό ποὺ ἔχει σχεδὸν τὸ σχῆμα τοῦ αὐγοῦ καὶ τελειώνει σὲ μύτη. Τὰ σπέρματα ἔχουν χρῶμα κοκκινωπό.

Οἱ καρποί, εἶναι πράσινοι στὴν ἀρχή, σιγὰ σιγὰ γίνονται σκούροι στακτεροί. Τέλος ἀνοίγουν, καὶ οἱ σπόροι σκορπίζονται. Τὸ λινάρι ζῇ ἔνα χρόνο.

Καλλιέργεια. Τὸ λινάρι θέλει ἔδαφος καλὰ δουλεμένο. Θέλει νὰ ποτίζεται καὶ νὰ βοτανίζεται. Δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ γόνιμο ἔδαφος. Γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ προκόψῃ σὲ δλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Προτιμοῦν νὰ τὸ καλλιεργοῦν σὲ πεδίαδες ὅπου δὲν ὑπάρχουν δένδρα, σὲ ἔδαφος χαμηλὸ ποὺ ἀερίζεται χωρίς νὰ τὸ δέρνουν οἱ ἄνεμοι. Τότε τὸ λινάρι προκόβει καὶ δίνει μεγαλύτερη σοδειά. Σπέρνεται τὸν Ὁκτώβριο ἢ Νοέμβριο καὶ ώριμάζει τὸν Ἰούνιο.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. Τὸ λινάρι καλλιεργεῖται γιὰ τὰ σπέρματά του καθώς καὶ γιὰ τὶς κλωστές ποὺ βγάζουν ἀπὸ τοὺς βλαστούς του. Τὰ σπέρματά του χρησιμοποιοῦνται στὴν ἰατρική, γιατὶ ἔχουν μαλακτικὲς ιδιότητες. Εἶναι δὲ γνωστὸς **λιναρόσπορος**. Βγάζουν ἐπίσης ἔνα λάδι ποὺ λέγεται **λινέλαιο**, χρήσιμο γιὰ νὰ φτιάνουν λαδομπογιές, τυπογρατικὸ μελάνι καὶ ἄλλα. Τὰ ύπόλοιπα ποὺ μένουν ἀφοῦ πιέσουν τὸ λιναρόσπορο καὶ βγάλουν τὸ λάδι, τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τροφὴ τῶν ἀγελάδων.

Ἐπεξεργασία. Τὸ λινάρι ποὺ καλλιεργοῦν γιὰ τὸ σπόρο του τὸ ἀρήνουν νὰ ώριμάσῃ καλὰ δ σπόρος καὶ ἐπειτα τὸ θερίζουν ἢ τὸ ξερίζουν. Τὸ ἀλωνίζουν κατόπιν δπως τὸ σιτάρι μὲ ἀλογα ἢ μὲ μηχανή. Τὸ λινάρι ποὺ καλλιεργοῦν γιὰ τὶς κλωστές του τὸ θερίζουν πρὶν ώριμάσῃ δ σπόρος γιὰ νὰ βγάλουν τὶς κλωστές ἀπὸ τοὺς βλαστούς τοῦ λιναριοῦ.

"Αλλοτε ἔκοπλαζαν πολύ. Τοὺς ἐμούσκευαν δέκα δεκαπέντε ἡμέρες σὲ λάκκους μὲ σιγανὸ τρεχούμενο νερό ποὺ τὰ ὀνόμαζαν **λινοβρόχια**. "Ἐπειτα, ὅταν ἐσάπιζαν, τὰ ἀφηναν νὰ στεγνώσουν καὶ τὰ ἔκοπλαζαν νὰ ξεχωρίσουν τὰ φλούδια καὶ τὸν ξύλινο πυρήνα ἀπὸ τὶς κλωστές. "Ἐπειτα τὸ ξανακοπανούσαν καὶ τέλος ξεχώριζαν τὶς κλωστές μὲ ἔνα εἶδος χτενιοῦ. Τέλος τὸ ἔκλωθαν καὶ τὸ ἔκαναν κλωστές γιὰ νὰ ύφανουν τὰ λινά ύφασματα.

Σήμερα τὶς κλωστές τὶς βγάζουν μὲ εἰδικές μηχανές. "Απὸ τὰ χονδρότερα νήματα γίνονται σάκκοι, σχοινιά καὶ σπάγγοι. "Απὸ τὰ πιὸ λεπτὰ νήματα ύφανουν τὰ λινά ύφασματα ποὺ εἶναι δροσερά καὶ κατάλληλα γιὰ τραπεζούμανδηλα, πετσέτες, σεντόνια, πουκάμισα, φορέματα καὶ ἄλλα.

7. ΤΟ ΑΜΠΕΛΙ

Παρατήρηση. Ἡ ρίζα του διευθύνεται πρός τὰ κάτω καὶ χώνεται βαθειά στὴ γῆ, δπου ὑπάρχει ἀρκετὴ ύγρασία. Ἐχει καὶ ἀρκετές διακλαδώσεις πρὸς τὰ πλάγια. Οἱ βαθειές ρίζες ὀφελοῦν πολὺ τὸ φυτό γιατὶ τὸ καλοκαΐρι ποὺ κάνει τοὺς καρπούς του, τὸ ἔδαφος στὴν ἐπιφάνειά του εἰναι ἔηρο. Ἔτσι οἱ ρίζες παίρνουν ύγρασία ἀπὸ τὰ βαθειά στρώματα τοῦ ἔδαφους. Ἀλλὰ καὶ στὶς παγωνιές τοῦ χειμῶνα ἀντέχει τὸ φυτό γιατὶ τὸ κρύο δὲν φθάνει στὰ βαθειά στρώματα.

Ο βλαστός του, ποὺ λέγεται καὶ κούρβουλο, φθάνει στὸ πάχος τοῦ μπράτσου μας. Εἶναι ἀπ' ἔξω ξυλώδης καὶ ἔχε χρῶμα κεραμιδί καὶ πιὸ μέσα πρασινωπός. Εἶναι ἀνώμαλος καὶ ἔχει σὲ διάφορα σημεῖα γόνατα. Δὲν γίνεται πολὺ ψηλός. Στὸ εἶδος ποὺ καλλιεργοῦμε γιὰ κληματαργιές, γίνεται παχύτερος καὶ ψηλός.

Οι κλάδοι τοῦ ἀμπελιοῦ εἶναι λεπτοὶ καὶ μακροί. Στὴν ἀρχὴ ἔχουν πολλούς χυμούς καὶ εἰναι τρυφεροί. Ἀργότερα ὅμως γίνονται ξυλώδεις. Τοὺς νέους κλάδους ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ «μάτια» μόλις ἀρχίσῃ ἡ ἄνοιξη, τοὺς λέμε κλήματα.

Τὰ φύλλα τοῦ ἀμπελιοῦ εἶναι πλατειά, πράσινα καὶ χωρίζονται μὲ βαθειές κοψιές σὲ πέντε μέρη. Μοιάκουν μὲ ἀνοικτὴ παλάμη χεριοῦ. Στὴν περιφέρεια εἶναι πριονωτά. Οἱ μίσχοι τῶν φύλλων βγαίνουν ἐπάνω στὰ γόνατα καὶ διευθύνονται πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ πλαγιῶς καὶ δὲσκος τους βλέπει πρὸς τὰ πλάγια καὶ κάτω. Ἔτσι μποροῦν νὰ παίρνουν ἥλιο δλα τὰ φύλλα χωρὶς νὰ ἐμποδίζῃ τὸ ἔνα τὸ ἄλλο. Τὰ φύλλα τοῦ ἀμπελιοῦ πέφτουν τὸ φθινόπωρο. Τὸ ἀμπέλι εἶναι φυτό φυλλοβόδο.

Γιὰ νὰ μποροῦν οἱ κλάδοι νὰ κρατηθοῦν ὅρθιοι, τὸ ἀμπέλι ἔχει μικρὰ βλασταράκια σάν κλωστές ποὺ σχίζονται στὰ δύο. Τὰ βλασταράκια αὐτὰ τὸ λέμε ἔλικες ἢ ψαλλίδια. Οἱ ἔλικες κάνουν στροφές στὶς ἄκρες τους (ἔνα κύκλο σὲ 67 λεπτά τῆς ὥρας). «Οταν συναντήσουν ἔνα ὑπόστηριγμα λεπτό καὶ δρθὸ τυλίγονται γύρω του καὶ σέρνουν κοντά το ωδόλκηρο τὸν κλάδο. Ἔτσι δὲ κλάδος στερεώνεται. Οἱ ἔλικες εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὰ φύλλα. Οἱ γεωργοὶ βάζουν ὑποστηρίγματα κοντά σὲ κάθε-

φυτό για νὰ μποροῦν οἱ ξλικες νὰ τυλιγωνται σ' αὐτό.

Τὰ **ἄνθη** του εἶναι πολὺ μικρά, βγαίνουν πολλά μαζί καὶ ἔχουν χρῶμα κιτρινοπράσινο. Τὰ πέταλα τῶν λουλουδιῶν δὲν ἔχουν ζωηρὸ διάποδον γιατὶ νὰ προκαλοῦν τὰ ἔντομα. Τὰ πέταλά τους πέφτουν πρὶν γίνη ἡ ἐπικονίαση. Ἡ μυρωδιὰ δύμως τοῦ γλυκοῦ χυμοῦ πού ἔχουν τὰ λουλούδια στὸ βάθος^τ τους κάνει τὰ ἔντομα νὰ τὰ ἐπισκέπτωνται. Ἀλλὰ καὶ οἱ στήμονες πολλές φορὲς μόνοι τους ἀπλώνονται καὶ λυγίζουν ἔτσι ὅστε ἡ κορυφὴ τους πού ἔχει τῇ γύρι ν^ο ἀκουμπᾶ ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ διπέρου ἐνὸς κοντινοῦ λουλουδιοῦ. "Ἐτσι ἡ γύρι κολλᾷ ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ διπέρου καὶ ἀπορροφᾶται ἀπ' αὐτόν.

Καρπός. Ἐπὸ κάθε ἄνθος γίνεται μία ρόγα σταφυλιοῦ. Αὐτὴ εἶναι δικαρπός τοῦ φυτοῦ. Οἱ ρόγες κρέμονται πολλές μαζί ἀπὸ ἕνα μεγάλο κοτσάνι καὶ σχηματίζουν ἔνα τσαμπὶ σταφύλι. Κάθε ρόγα ἔχει ἔνα μικρὸ μίσχο. "Ἔχει σχῆμα αὐγοῦ ἢ εἶναι στρογγυλή, μὲ μιὰ μικρὴ πετσούλα ἀπὸ ἔξω, πού σκεπάζει τῇ σάρκα, πού εἶναι γεμάτη χυμοῦς καὶ ἔχει ἔνα ἔως τέσσερα κουκούτσια σκληρά, μαυριδερά. Αὐτὰ εἶναι τὰ σπέρματα τοῦ καρποῦ. Ὑπάρχουν καὶ εἰδὴ σταφυλιῶν πού δὲν ἔχουν κουκούτσια. Αὐτὴ εἶναι ἡ σταφίδα.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Γιὰ νὰ πολλαπλασιάσουν τὸ ἀμπέλι οἱ γεωργοὶ χρησιμοποιοῦν μοσχεύματα ἢ καταβολάδες. Γιὰ τὸν πολλαπλασιασμὸ μὲ μόσχευμα κόβουν ἔνα κλαδὶ ἀπὸ ἀμπέλι ἐνὸς χρόνου ποὺ νὰ ἔχῃ ἀρκετὰ «μάτια». Τὸ χώνουν στὴ γῆ τὸν Ἰανουάριο ἢ τὸ Φεβρουάριο ἀφήνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ χδματα ἔνα δύο μάτια καὶ 3-4 μέσα στὸ χδματα. Τὸ μόσχευμα σὲ λίγο ριζώνει καὶ βγάζει κλαδιά.

Γιὰ τὶς καταβολάδες, γέροντες ἔνα κλαδὶ χωρὶς νὰ τὸ κόψουν καὶ ἀφοῦ κάνονται ἔνα λάκκο, πού τὸν λέμε «γουβί», θάβουν μέσα στὸ γουβὶ τὸ μέρος τοῦ κλαδιοῦ πού ἀκουμπᾶ στὸ χδματα φροντίζοντας νὰ ἔχῃ καὶ μερικὰ μάτια τὸ θαυμένο μέρος.

"Ἀφήνουν νὰ ἔξεχῃ ἡ ἀκρη τοῦ κλαδιοῦ μὲ τρία μάτια καὶ ἔπειτα ἀπὸ δύο χρόνια, πού ἡ καταβολάδα ἔχει ριζώσει καὶ ἔχει κάνει κλαδιά, τὴν κόβουν· καὶ τὴν δειχωρίζουν ἀπὸ τὸ ἀμπέλι. Τὸ ἀμπέλι γιὰ νὰ κάνῃ καλὰ σταφύλια θέλει μεγάλη περιποίηση. "Οταν πέφτουν τὰ φύλλα του τὸ φθινόπωρο οἱ γεωργοὶ ἀνοίγουν λάκκους στὴ ρίζα του καὶ τοῦ ρίχνουν λίπασπα. Αὐτὸ τὸ λέμε δειλάκκωμα. Ἀργότερα τὸ κλαδεύουν, τὸ σκαρβουν, σκαλιζουν τὸ χδματα γύρω στὶς ρίζες του, τὸ βολοκοποῦν. Τὸ πιὸ κατάλληλο ἔδαφος γιὰ τὸ ἀμπέλι εἶναι τὸ μέτριο. Οὕτε πυκνὸ καὶ ἀργιλώδες, οὔτε ξηρὸ καὶ πετρωδες. Προκόβει στὰ μέρη πού ἔχουν ἥλιο καὶ ἐλεύθερο ἀέρα. Οἱ βορεινὲς τοποθεσίες δὲν ὀφελοῦν τὸ ἀμπέλι.

Ασθένειες. Τὸ ἀμπέλι προσβάλλεται ἀπὸ διάφορες δρρώστειες. Οἱ κυριώτερες εἶναι ἔνα μικρὸ **μανιτάρι** πού τὸ σκεπάζει, σὰν ἀσπρὴ σκόνη, τὰ φύλλα δειραίνονται καὶ οἱ καρποὶ σχίζονται καὶ σαπίζουν. Καταστρέφεται μὲ τὸ θειάφισμα. "Αλλος ἔχθρὸς εἶναι ὁ **περονόσπορος** πού προσβάλλει τὰ

φύλλα. Καταστρέφεται μὲν ράντισμα μὲν διάλυση ἀπὸ βιτριόλι τοῦ χαλκοῦ. Μεγάλη καταστροφὴ στὰ ἀμπέλια κάνει ἔνα ἔντομο ποὺ λέγεται φύλλο-ξήρα. Γιά νά μήν καταστρέφωνται ἀπὸ τὴ φυλλοξήρα τὰ ἀμπέλια εύρηκαν ποικιλες ποὺ δὲν προσβάλλονται ἀπὸ τὸ ἔντομο αὐτό. Εἶναι τὰ Ἀμερικάνικα ἀμπέλια καὶ δσοι γεωργοὶ φυτεύουν ἀπὸ τὴν ποικιλία αὐτὴ δὲν ἔχουν φόρο νά πάθουν ζημιές.

Χρησιμότητα. Τὸ ἀμπέλι μᾶς δίνει τὰ σταφύλια, ποὺ εἶναι γλυκός καὶ πολὺ ύγιεινὸς καρπός. Τὰ τρώμε φρέσκα, τὰ κάνομε γλυκό καὶ προπάντων τὰ στίβομε καὶ βγάζουμε τὸ μοῦστο ποὺ τὸν χρησιμοποιοῦμε γιὰ νά φτιάνωμε κρασί. Τὸ κρασί εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ τόπου μας. Εἶναι δυναμωτικὸ δταν τὸ πίνωμε μὲ μέτρο, ἀλλὰ πολὺ καταστρεπτικὸ στὴν ύγεια ὅταν τὸ πίνωμε σὲ μεγάλη ποσότητα. Στὰ παιδιά τὸ κρασί δὲν ὀφελεῖ γι' αὐτὸ πρέπει νά τὸ ἀποφεύγουν. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ στέμφυλα (φλοιόδες τῶν σταφυλιῶν) ποὺ μένουν στὸ πατητήρι, μὲ ἀπόσταξη βγάζουμε τὸ τσίπουρο καὶ τὸ οἰνόπνευμα.

'Απὸ τὰ σταφύλια ποὺ δὲν ἔχουν κουκούτσια κάνουν τὴν σταφίδα ἀφοῦ τὴν ἀπλώσουν νά εξεραθῇ. Ἡ καλύτερη σταφίδα εἶναι ἡ Κορινθιακὴ ή μαύρη καὶ ἡ ξανθὴ ποὺ λέγεται σουλτανίνα. Τὴ σταφίδα τὴ σουτικεύαζουν σὲ κιβώτια καὶ τὴ στέλνουν σὲ ὄλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καθώς καὶ στὸ ἔξωτερικό. Τρώγεται τὸν χειμώνα καὶ εἶναι πολὺ θρεπτική καὶ θερμαντική.

Καταγωγὴ καὶ ποικιλίες. Τὸ ἀμπέλι καλλιεργεῖται σὲ πολλὰ μέρη τοῦ τόπου μας. Καλλιεργεῖται ἀπὸ τὰ πολὺ παλιά χρόνια. Τὸ ἔφεραν ἀπὸ τὶς χώρες ποὺ εἶναι κοντά στὴ Μεσόγειο. Σιγά - σιγά ἔγιναν πολλές ποικιλες ποὺ διστέρουν κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῶν σταφυλιῶν καθώς καὶ στὸ χρώμα. Τὰ πιὸ συνηθισμένα εἶναι τὸ Σαββατιανό, τὸ ἀετονύχι, ὁ ροδίτης, ἡ φράουλα, τὸ ροζακί, ἡ μαύρη σταφίδα, ἡ σουλτανίνα καὶ ἄλλα.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ-ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ-ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ-ΠΟΙΗΜΑΤΑ Κ.Λ.Π.

Τὸ ὄχλημα εἶναι εὐλογημένο ἀπὸ τὴν Παναγία καὶ νὰ γιὰ ποὺ λόγο. "Οταν ζούσε ἡ Παναγία θέλησε νὰ μεταλάβῃ, μὰ δὲν βρισκόταν κρασί. Οἱ ἄγγελοι ἔτρεξαν νὰ βροῦν κρασί. Πρῶτα βρῆκαν τὸ τζίτζικα καὶ τοῦ εἶπαν τί ζητοῦσαν. 'Ο τζίτζικας θύμωσε ποὺ τοῦ ἔκοψαν τὸ τραγούδι στὴ μέση καὶ ἔδιωξε τοὺς ἄγγελους. Βρῆκαν τὸ μυριήγκι, τὴ σφῆκα καὶ πολλὰ ἄλλα φυτὰ καὶ ζῶα μὰ ὄλα τοὺς ἀρνήθηκαν νὰ βροῦν τὸ κρασί γιὰ τὴ μεταλαβιὰ τῆς Παναγίας.

Τέλος ἔφτασαν καὶ στὸ κλῆμα. "Ήταν ἄγριο φυτὸ τότε. Φύτρωνε ἄγριο στὰ δάση καὶ στοὺς λόγγους καὶ σκουφάλωνε πάνω στὰ ἄλλα δένδρα. Μόλις οἱ Ἅγγελοι ποὺ εἶπαν πώς ήθελαν νὰ πάθουν μερικὰ σταφύλια τους γιὰ νὰ κάνουν κρασί νὰ μεταλάβῃ ἡ Παναγία, ἔκεινο χαμήλωτε μὲ χαρὰ κάτω στὴ γῆ.

'Ολόκληρο νά μὲ λόριψε καὶ νὰ μὲ πάτε στὴν Παναγιά, εἴπε, δὲν θὰ λυπηθῶ.

'Η Παναγία ποὺ ἔμαθε αὐτὰ τὸ εὐλόγησε. 'Απὸ τότε ἔγινε ἥμερο καὶ βγάζει τὸν καλύτερο καρπό.

Παροιμίες

Τὸν τρυγητὴν τὸν ἀμπελουργοῦ πᾶνε χαλάλι οἱ κόποι.

Αἰνίγματα

Πράσινη μάνα, δμοδφα παιδιά, τρελλὰ ἔγγονια.

(Τί εἶναι;)

Ἄπο στραβόκορμο κλαδὶ κρέμεται κίτρινο φλουρί. Τὸ κρέας του δροσίζει, τὸ αἷμα του ζαλίζει.

(Τί εἶναι;)

Τὸ σταφύλι

Πολλὰ τὸ σνθη τοῦ Ἀπριλίου, μὰ σὰν τὸ ρόδο οὔτε ἔνα, πολλοὶ τοῦ χρόνου εἰν' οἱ καρποί, σὰν τὸ σταφύλι οὕτ' ἔνας. Στὸ σνθη τὸ ρόδο βασιλιάς καὶ στοὺς καρποὺς ἔσυ εῖσαι σταφύλι, τρισεγενικὸ τῆς γῆς βασιλοπαίδι.

Ἄλλοι καρποὶ ἔχουν μιὰς θωριάς καὶ σὺ πολυθωριάζεις, ἀπ' τὴν μαυρίλα τῆς ἐλιᾶς στὴν κρυσταλλενια ἀστράδι, κι' ἀπ' τὴν χλωμάδα τοῦ κεριοῦ στοὺς κερασιοὺς τὴν φλόγα. Μικρὸς ἡ μεγαλόρωγο καὶ τραγανὸς ἡ ἀφράτο, σὰν ἀκροδάχτυλο μακρὺ καὶ στρυγγυλὸ σὸν μάτι καὶ καρπερὸ ἀπὸ τὸν "Αη—Λιτὰς τοῦ Χριστοῦ τὴν Γένναν" πότε στὸ δμέπλι κρύβεσαι καὶ προσκυνᾶς τὸ χῶμα, πότε ψῆλα στὴν κρεβατία κρέμεσαι σὰν καντήλι. "Ἐσύ εἰσι" ὁ πόθος τῶν πουλιών, τῶν ἀγριμιῶν λαχτάρα, νυγτοπατούσα ἡ ἀλεπού γιὰ σὲ ὀνίθια ἀφήνει. «Κλειστά Βλέφαρα»

Δ. Δροσίνης

ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΙΒΑΔΙΟΥ

1. Η ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Παρατήρηση. Ή εἶχα της χώνεται βαθειά στὸ ἕδαφος καὶ εἶναι μακρουλή. Ο βλαστός της εἶναι πράσινος, τρυφερός, ἔχει ύψος 30—40 πόντους καὶ εἶναι τριχωτός. Οταν τὸν κόψωμε βγάζει ἔνα ἄσπρο ύγρο σὰν γάλα ποὺ ἔχει βαρειά μυρωδιά. Τὰ φύλλα της ἔχουν βαθειές σχισμές καὶ εἶναι καὶ αὐτά τριχωτά. Εἶχουν καὶ τὰ φύλλα ύγρο μὲ ἄσχημη μυρωδιά διπώς ὁ βλαστός.

Τὰ ἄνθη της βγαίνουν στὴν κορυφὴ τοῦ βλαστοῦ ἐπάνω σὲ ἔνα μακρὺ μίσχο. Στὴν ἀρχὴ προβάλλει ἔνα πράσινο μπουμπούκι ποὺ βλέπει πρὸς τὰ κάτω. Σιγά-σιγά τὸ μπουμπούκι αὐτὸ σηκώνεται πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἡ πράσινη θήκη, ποὺ τὸ σκεπάζει, σκίζεται στὰ δύο ἀπὸ τὴ βάση της καὶ πέφτει. Τότε φανερώνονται τὰ κόκκινα πέταλα ποὺ ἔχουν στὴ βάση

τους μαῦρο χρώμα καὶ ἡ παπαρούνα ἀνοίγει. Τὸ κόκκινο χρώμα τῆς παπαρούνας καὶ ἡ ἄφθονη γύρι ποὺ ἔχουν οἱ στήμονες γύρω ἀπὸ τὸν φαρδουλὸν ὑπέρο κάνουν τὰ ἔντομα νὰ τὴν ἐπισκέπτωνται.

Βλέπομε πολὺ συχνὰ μικροὺς κανθάρους νὰ μπαίνουν στὰ ἄνθη τῆς καὶ νὰ βγαίνουν μὲ τὸ σῶμα τους γεμάτο γύρι τόσο ποὺ μοιάζουν σάν ἀλευρωμένοι. "Οταν ἐπισκεφθοῦν μία γειτονικὴ παπαρούνα ἡ γύρι κολλᾶ στὴν κορυφὴ τοῦ ὑπέρου τους καὶ ἔτοι πετυχαίνει ἡ ἐπικονίαση. Τὰ πέταλα τῆς παπαρούνας, ἔπειτα ἀπὸ λίγο, πέφτουν καὶ ἀπὸ τὴν αὐγοθήκη τοῦ ἄνθους γίνεται ὁ καρπὸς ποὺ ἔχει μέσα του πολλὰ χωρίσματα. Σὲ κάθε διαμέρισμα τοῦ καρποῦ εἰναι πολλὰ σπέρματα μαῦρα, μικρὰ καὶ στρογγυλά.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. "Η παπαρούνα φυτώνει μόνη της μὲ τοὺς σπόρους της. "Οταν ὥριμάσουν οἱ σπόροι μέσα στὸν καρπό, τὸ ἐπάνω μέρος τους, ποὺ μοιάζει μὲ καπάκι, καμπουριάζει πρὸς τὰ ἐπάνω. "Ετοι στὰ πλάγια, στὸ ἐπάνω μέρος του, γίνονται ἀνοίγματα. "Οταν φυσᾶ ἄνεμος ὁ καρπὸς κινεῖται καὶ τὰ σπέρματα σκορπίζονται ἐφεύγοντας ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα. Τὴν ἐπομένη ἀνοιξῆ ἀπὸ τοὺς σπόρους φυτρώνουν νέες παπαρούνες, στοὺς ἀγρούς, στὰ λειβάδια, στὰ δάση καὶ στοὺς κήπους. "Η παπαρούνα ζῇ ἐνα χρόνο, εἰναι δηλαδὴ φυτό μονοετές.

Χρησιμότητα. "Η παπαρούνα τοῦ ἀγροῦ ὁμορφαίνει τὰ λειβάδια καὶ τοὺς ἀγροὺς μὲ τὰ ὠραῖα ζωηρὰ κοκκινόχρωμα λουλούδια τῆς ποὺ ἀγαποῦν πολὺ τὰ παιδιά καὶ μὲ αὐτὰ κάνουν ἀνθοδέσμες.

"Οταν ὅμως φυτρώνη ἀνάμεσα στὰ σιτηρά τοὺς φέρνει βλάβη, γιατὶ τοὺς ἀφαιρεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς τροφές, παίρνοντάς τες ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Γι' αὐτὸ τὶς κατατάσσομε στὰ ζεύγια τοῦ ἀγροῦ, καὶ οἱ γεωργοὶ φροντίζουν μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐμποδίσουν νὰ φυτρώσῃ στὰ χωράφια τους. "Σ' αὐτὸ βοηθοῦν καὶ τὰ πουλιά ποὺ τρώνε πολὺ τοὺς σπόρους της, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά ποὺ κόβουν τὰ λουλούδια τῆς καὶ δὲν τὰ ἀφήνουν νὰ γίνουν καρποί καὶ νὰ σκορπίσουν γύρω τὰ σπέρματά της.

Ποικιλίες. Στοὺς κήπους καλλιεργοῦμε ἐνα εἶδος παπαρούνας ποὺ κάνει ἄνθη μὲ πολλὰ φύλλα καὶ διάφορα χρώματα. Αὗτες λέγονται «διπλές παπαρούνες» καὶ εἰναι ἡμερες. Καλλιεργοῦνται γιὰ καλλωπιστικά φυτά.

"Υπάρχει καὶ ἐνα εἶδος παπαρούνας ποὺ λέγεται «ύπνοφόρος». "Εχει μεγάλα ἄνθη, κιτρινωπὰ ἡ μώβ. "Οταν χαράξωμε τὴν αὐγοθήκη τῆς βγάζει ἐνα ἄσπρο πηκτὸ χυμὸ ποὺ λέγεται δπιο καὶ εἰναι ναρκω-

τικό. Από τὸ δπιο κάνουν φάρμακα ναρκωτικά πού σταματοῦν τοὺς πόνους καὶ ἀποκομίζουν. Εἶναι χρήσιμο στὴν λατρική.

Σὲ πολλὰ μέρη τὸ δπιο τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ κάπνισμα. Τὸ κάπνισμα τοῦ δπίου εἶναι πολὺ βλαβερὸ γιατὶ τὸ δπιο εἶναι πολὺ δυνατὸ δηλητήριο πού καταστρέφει πολὺ γρήγορα τὸν δργανισμό. Γι' αὐτὸ στὸν τόπο μας ἀπαγορεύεται ἡ καλλιέργεια τῆς «ὑπνοφόρου παπαρούνας». Καλλιεργεῖται δημοσίᾳ στὴν Κίνα καὶ τὴν Τουρκία.

2. ΤΟ ΧΑΜΟΜΗΛΙ

Παρατήρηση. Ἡ φελξα του εἶναι σκληρὴ καὶ μπαίνει βαθειὰ στὸ χῶμα. Ὁ βλαστός του εἶναι κοντὸς καὶ τρυφερὸς μὲ μικρὰ κλαδάκια. Τὰ φύλλα του εἶναι σχισμένα σὲ πολλὰ μέρη.

Τὸ ἄνθη του εἶναι κίτρινα καὶ βγαίνουν πολλὰ μαζί, τὸ ἔνα κοντὰ στὸ ἄλλο, ἔτσι ποὺ σχηματίζουν ἔνα φουσκωτὸ κεφαλάκι στὴν κορυφὴ τοῦ μίσχου. Γύρω ἔχουν ἄσπρα φύλλα καὶ φαίνονται σᾶν νὰ εἶναι ἔνα ἄνθος δλα μαζί. Ἐχουν ώραια μυρωδιά. Ἀπὸ τὰ ἄνθη γίνεται ὁ καρπός ποὺ ἔχει πολλούς σπόρους.

Τὸ χαμομήλι φυτρώνει μόνο του στοὺς ἀγρούς, στὰ λειβάδια, στὰ χαντάκια τῶν δρόμων, στοὺς κήπους καὶ δπου ἀλλού πέσουν οἱ σπόροι του καὶ βροῦν χῶμα κατάλληλο.

Πολλαπλασιασμός. Πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους ποὺ τοὺς παίρνει ὁ ἀέρας καὶ τοὺς μεταφέρει δπου τύχη, κοντὰ ἡ μακριά. Τὸ χαμομήλι ζῇ ἔνα χρόνο. Γι' αὐτὸ τὸ λέμε φυτό μονοετές.

Χρησιμότητα. Τὰ ἄνθη του τὰ μαζεύομε, τὰ ξεραίνομε στὴ σκιὰ μέσα σὲ σακκουλάκια καὶ τὰ διατηροῦμε. "Οταν θέλωμε νὰ πιούμε ἔνα ζεστὸ ρόφημα εύχαριστο, ρίχνουμε λίγα ἀπ' αὐτὰ μέσα σὲ βραστὸ νερό, τὸ σουράνουμε καὶ πίνουμε τὸ ζουμὶ μὲ ζάχαρη. Εἶναι ύγιεινό, θερμαντικό καὶ πρὸ πάντων κάνει πολὺ καλὸ στὸ στομάχι.

Τὸ χαμομήλι χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ γαργάρες ὅταν ἔχωμε πονόλαιμο, γιὰ κομπρέσες σὲ ώρισμένα μέρη τοῦ σώματός μας, γιὰ πλύσιμο τῶν ματιῶν μὲ ἔνα βαμπάκι ὅταν εἶναι κουρασμένα καὶ σὲ ἄλλους ἐρεθισμούς γιατὶ εἶναι ἀπολυμαντικό καὶ καταπραϋντικό. Τὶς θερμαντικές του ἰδιότητες τὶς ὀφείλει στὸ αιθέριο ἔλαιο ποὺ περιέχουν τὰ ἄνθη του.

Τὸ χαμομήλι πρέπει νὰ τὸ μαζεύομε ὅταν ἔχῃ ἀκόμα τὸ ἄνθος του

πρός τὰ έπάνω, πρὶν γύρη πρός τὰ κάτω καὶ ἀρχίσῃ νὰ μαραίνεται. Δὲν πρέπει νὰ κόβωμε μαζί καὶ τὰ κοτσάνια.

3. Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Παρατήρηση. Ἡ φίξα τῆς εἶναι σκληρὴ καὶ χώνεται βαθειὰ στὸ χῶμα. Ὁ βλαστός τῆς εἶναι τρυφερός καὶ μοιάζει μὲ τοῦ χαμομηλιοῦ. Ἐπίσης τὰ ἄνθη τῆς μοιάζουν μὲ τοῦ χαμομηλιοῦ τὰ φύλλα ἀλλὰ εἶναι πιὸ μεγάλα.

Πολλαπλασιασμός. Ἡ μαργαρίτα πολλαπλασιάζεται μὲ τὰ σπέρματά-

τῆς καὶ ζῆ ἔνα χρόνο. Ὑπάρχουν καὶ μαργαρίτες ποὺ ζοῦν πολλὰ χρόνια καὶ πολλαπλασιάζονται μὲ μοσχεύματα. Οἱ μαργαρίτες αὐτὲς καλλιεργοῦνται στοὺς κήπους. Οἱ ἀνθοκόμοι ἔχουν δημιουργήσει ποικιλίες ποὺ κάνουν μεγάλα καὶ ώραῖα ἄνθη.

Χρησιμότητα. Εἶναι φυτό καλλωπιστικό καὶ καλλιεργεῖται γιὰ τὰ ώραῖα τῆς ἄνθης. Ἡ ἄγρια μαργαρίτα ποὺ φυτρώνει

μόνη τῆς στολίζει μὲ τὰ ἀσπροκίτρινα χρώματα τῶν λουλουδιῶν τῆς τὰ λειβάδια καὶ τοὺς ἀγρούς.

“Οταν ὅμως φυτρώνουν πολλές μαργαρίτες στὰ καλλιεργημένα χωράφια, ἀνάμεσα στὰ σιτηρά, εἶναι βλαβερή γιατὶ παίρνει τὶς τροφές ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δὲν ἀφήνει ἀρκετές γιὰ νὰ μεγαλώσουν τὰ σιτηρά. Γ’ αὐτὸν κατατάσσουν στὰ ζιζάνια τοῦ ἀγροῦ καὶ οἱ γεωργοὶ τὴν ξερριζώνουν,

Ἡ Μαργαρίτα

Μαργαρίτα γλυκειά
ξεπροβάλεις στὸ χορτάρι
ὅμορφοῦλα εὐγενικά
ζηλευτὸ μαργαριτάρι.

Σὲ ζηλεύω, σὲ κοιτῶ
ποὺ ψηλά τὸν ἥλιο βλέπεις
μὴ φοβᾶσαι δὲν πατῶ
ὅπου σὺ πανώρηα στέκεις.

Μιὰ συνίθεια κακὴ
ποὺ καταμαδοῦν τὰ φύλλα
γιὰ νὰ μάθουν κάτι τι
τὴν θωρῷ μ' ἀτατριχία.

Τὰ χωράφια, τὶς πλαγιές
κάθε πράσινο στολίζεις.
“Ασπρες κίτρινες μπογιές
ἀφθονες παντοῦ χαρίζεις.

Είσαι χάρμα στὰ μάτια
τὸ λευκό σου τὸ στεφάνι
στὸ βονό, στὴ θεμματιά
φόντο στὸ τοπείο βάνεις.

Τὰ παιδάκια προτιμοῦν
πάντα σένα στὰ στεφάνια
τὴν ἀγνότητα τιμοῦν
στὰ μαλλιά, μὲ περηφάνεια.

M. Αλαγιαννόπουλος

4. Η ΑΝΕΜΩΝΗ

Παρατήρηση. Οι φίλες της είναι σάν χονδρές κλωστές και βγαίνουν κάτω από τὸν ὑπόγειο βλαστὸν τῆς. Ἀπὸ τὸν ὑπόγειο βλαστὸν ποὺ εἶναι μέσα στὸ δέδαφος, προβάλλει κάθε χρόνο τὸ μέρος τοῦ βλαστοῦ ποὺ μεγαλώνει ἐπάνω από τὸ δέδαφος δηλαδὴ ὁ ὑπόγειος βλαστός. Αὐτὸς ἔχει ὕψος 10—20 πόντους.

Τὰ φύλλα τῆς εἶναι πράσινα, ζωηρά, ἔχουν σχισμὲς καὶ μοιάζουν λίγο μὲ ἀνοικτὴ παλάμη. Φυτρώνουν πολὺ χαμηλά.

Τὰ ἄνθη τῆς ἔχουν ώραῖα χρώματα καὶ ἔλαφριά γλυκειά μυρωδιά. Τὰ ἄνθη τῆς βγαίνουν ἐπάνω σὲ ἔνα μακρύ μίσχο καὶ ἀνοίγουν τὸ Φεβρουάριο. Εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα ἄνθη τοῦ ἀγροῦ ποὺ μᾶς ἀναγγέλουν ὅτι πλησιάζει ἡ ἀνοιξη. Ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὰ ἔντομα εἶναι λιγοστά, τὰ ἄνθη τῆς ἀνεμώνης μένουν πολλές ἡμέρες ἀνοικτὰ καὶ ζωηρά, ἔως ὅτου ἔλθουν τὰ ἔντομα καὶ ίδιως οἱ μέλισσες νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν καὶ ἔτσι νὰ βοηθήσουν στὴν ἐπικονίαση. Ὁ καρπός τῆς εἶναι μικρὸς καὶ ἔχει μέσα του πολλὰ σπέρματα.

Πολλαπλασιασμός. Ἡ ἀνεμώνη πολλαπλασιάζεται μόνη τῆς μὲ τὰ σπέρματά της ποὺ τὰ σκορπίζει δὲ ἀνεμος. "Οταν σκορπισθοῦν τὰ σπέρματα, τὰ μέρη τῆς ἀνεμώνης ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ δέδαφος ἔρηστονται καὶ χάνονται. Μένει ὅμως μέσα στὴ γῆ τὸ ρίζωμα προφυλαγμένο ἀπὸ τὸ κρύο. Τὸν ἐπόμενο Ιανουάριο ἀπὸ τὸ ρίζωμα βγαίνει καινούργιος βλαστός.

Ἡ ἀνεμώνη ζῆι πολλὰ χρόνια καὶ στολίζει τὰ λειβάδια, τοὺς ἀγρούς, καὶ τὰ δάση μὲ τὰ ώραια τῆς ἄνθη.

Στοὺς κήπους καλλιεργοῦμε ἀνεμώνες ποὺ κάνουν ἄνθη διπλά μὲ πέταλα καὶ ώραια χρώματα. Εἶναι φυτό καλλωπιστικό.

Α ν ε μ ω ν η

Μέσα στὸ Φλεβάρη, πλάι σὲ κοτρόνι
βγαίνει μὲ κάση, ὡρια ἀνεμώνη
ψυχροὶ βρορράδες δὲν τὴν φοβίζουν
πάχνες λιακάδες τὴν νανούριζουν.

"Ἐνα λουλούδι μοναχὸς βγάζει
κάμπια, μεμούδι, δὲν τὴν πειράζει.

"Ἀνοιξῃ φτάνει κ' ἐσείνη σβυτεῖαι
μὲ τ' ἄλλα τάνθη στενοχωριέται.

Καὶ τὸ Δεκέμβρη, ξανὰ προβάλλει
ὅλανθιμάνην, στὰ πλάγια πάλι.

Στὴ ράχη πέρα, βρίσκεται μόνη
παιδὶ τ' ἀγέρα ἡ Ἀνεμώνη.
Μ. Δαλαγιαννόπουλος

ΖΩΑ ΚΑΙ ΦΥΤΑ ΒΑΛΤΟΥ ΚΑΙ ΛΙΜΝΗΣ

1. Η ΠΑΠΙΑ

Παραχτήρηση. Τὸ σῶμα τῆς σκεπάζεται μὲ πούπουλα παχειὰ καὶ μαλακὰ καὶ μὲ σκληρὰ φτερά ποὺ εἶναι ὅσπρα ἡ ἔχουν μαθεῖς ρίγες ἢ εἶναι γκρίζα. Οἱ φτεροῦγες τῆς δὲν εἶναι πολὺ μεγάλες καὶ ἡ σύρα τῆς μοιάζει σᾶν βεντάλια.

Τὰ πόδια τῆς εἶναι κοντὰ καὶ δυνατά. Τὰ δάκτυλα τῶν ποδιῶν, τὰ τρία ποὺ βλέπουν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνώνονται μεταξύ τους μὲ μία μεμβράνη ποὺ βοηθᾷ τὴν πάπια στὸ κολύμβημα.

'Ο λαμός τῆς εἶναι μικρός καὶ εὐκίνητος καὶ τὸ κεφάλι τῆς εἶναι στρογγυλό μὲ μακρὺ ράμφος πλατύ, ποὺ στρογγυλεύει πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ ἔχει χρῶμα κιτρινωπό.

‘Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ τῆς.

'Η πάπια ἀπὸ πολλὰ χρόνια ζῇ κοντὰ στὸν ἄνθρωπο ποὺ τὴν ἐξημέρωσε καὶ τὴν ἔκανε ζωὸ κατοικίδιο. Ζῇ τὸν περισσότερο καιρὸ τῆς κολυμβώντας στὸ νερό. Γι' αὐτὸ τὴ λέμε πουλὶ «ύδροβιο». Τὰ πυκνὰ φτερά τῆς τὴν προστατεύουν ἀπὸ τὴν ύγρασία καὶ γιὰ νὰ τὰ κάμη ἀδιάβροχα, νὰ μὴν περνᾶ δηλαδὴ τὸ νερὸ μέσα στὸ σῶμα τῆς, ἀλείφει κάθε λίγο τὰ φτερά τῆς μὲ μιὰ οὐσία λαδερὴ ποὺ βγάζει ἀπὸ ἕνα ἀδένα κοντὰ στὴν ού-

ρά τῆς. Γιὰ νὰ ἀλείφῃ τὰ φτερά τῆς χρησιμοποιεῖ τὸ ράμφος τῆς.

Κολυμπᾶ μὲ μεγάλη εὔκολια γιατὶ τὸ σῶμα τῆς μοιάζει μὲ βάρκα καὶ τὰ πόδια τῆς μὲ κουπιά. Τρώγει σκουλήκια, σαλιγκάρια καὶ μικρὰ ζωάφια ποὺ ζοῦν μέσα στὸ νερό, βατράχια καὶ ἄλλα.

Σκαλίζει τὸ βούρκο καὶ ἀνσκαλύπτει τὴν τροφὴ τῆς μὲ τὴ μύτη τοῦ ράμφους τῆς ποὺ εἶναι σκεπασμένη μὲ δέρμα πολὺ εὐαίσθητο.

'Η πάπια βγαίνει καὶ στὴν ξηρά. Βαδίζει δμῶς ἀργά καὶ κουνιστά, γι' αὐτὸ λέει καὶ ἡ παροιμία «πηγαίνει σᾶν τὴ πάπια». Δὲν μπορεῖ νὰ τρέξῃ μὲ εὔκολια γιατὶ τὰ πόδια τῆς δὲν εἶναι στὴ μέση τοῦ σῶματός της ἀλλὰ λίγο πρὸς τὰ πίσω. Οὔτε στὸ πέταγμα ἔχει εὔκολια γιατὶ οἱ πτέρυγες τῆς δὲν εἶναι μεγάλες καὶ τὸ σῶμα τῆς εἶναι βαρύ. 'Υπάρχουν καὶ ἀγριόπαπιες ποὺ ζοῦν μόνες τους μέσα στὶς λίμνες καὶ στοὺς βάλτους.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. 'Η πάπια γεννᾶ 30—40 αύγα τὸ χρόνο. Τὰ αύγα τῆς εἶναι μεγολύτερα ἀπὸ τὴν κότας. Τὰ κλωσσᾶ 28 ημέρες. Τὰ

μικρά παπάκια, μόλις βγοῦν ἀπό τὸ αύγό, ἀκολουθοῦν τὴν μητέρα τους καὶ βουτοῦν μέσα στὸ νερό.

Ἐξθροί. Ἐχθρούς ἔχει ἡ πάπια τὴν νυφίσα, τὴν ἀλεπού καὶ ἄλλα ἀρπακτικά. Ἀπό τούς ἔχθρούς της ὅμως ὁ ἄνθρωπος τὴν προφυλάσσει καὶ τὴν περιποιεῖται.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. Τὶς πάπιες τρέφομε στὶς αὐλές μας γιὰ τὸ νόστιμο κρέας των καὶ γιὰ τὰ αὐγά τους. Τὶς ἀγριόπαπιες κυνηγοῦν γιὰ τὸ ὀρατὸ τους κρέας. Ὑπάρχουν ἀρκετές στὸν τόπο μας, στὶς λίμνες τῆς Ἀκαρνανίας, στὴν Κορινθία καὶ στὴ Μακεδονία. Οἱ ἀγριόπαπιες πετοῦν πιὸ εὔκολα καὶ ψηλότερα ἀπό τὶς ἡμερες πάπιες.

2. Η ΧΗΝΑ

Παρατήρηση. Ἡ χήνα μοιάζει πολὺ μὲ τὴν πάπια ἀλλὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' αὐτή. Τὰ πόδια τῆς εἶναι ψηλότερα ἀπὸ τῆς πάπιας. Ὁ λαιμός της εἶναι πιὸ μακρύς. Τὸ ράμφος της κοντήτερο, πιὸ λεπτό καὶ πιὸ στενό. Εἶναι ὅμως πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τῆς πάπιας.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφή της. Ζῇ κοντά στὸν ἄνθρωπο. Εἶναι κατοικίδιο πουλί. Ὑπάρχουν ἄγριες χήνες ποὺ ζοῦν στὴ Βόρειο Εύρωπη. Τὸ χειμώνα ποὺ κάνει ἐκεῖ πολὺ κρύο, οἱ ἄγριες χήνες κατεβαίνουν πρὸς τὰ μέρη μας. Τῆς χήνας τῆς ἀρέσει νὰ ζῇ κολυμβώντας στὰ νερά διπου βρίσκει καὶ τὴν τροφή της. Τρώγει σκουλήκια, σαλιγκαριά, κάμπιες ἀλλὰ καὶ ὄδρόβια φυτά. Τῆς ἀρέσει πολὺ ἡ χλόη. Γι' αὐτὸ μένει κι' ἔξω ἀπὸ τὸ νερό βόσκοντας.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾷ 30 αὐγὰ κάθε χρόνο. Εἶναι κάτασπρα καὶ πιὸ μεγάλα ἀπὸ τῆς πάπιας. Τὰ κλωσσᾶ ἔνα μῆνα. Τὰ χηνάκια ἀκολουθοῦν τὴν μητέρα τους μέσα στὸ νερό. "Οταν γίνουν δύο χρόνων ἀρχίζουν καὶ αὐτὰ νὰ γεννοῦν.

Χρησιμότητα. Τὶς χήνες ἀνατρέφομε γιὰ τὸ νόστιμο κρέας τους.

3. Η ΒΔΕΛΛΑ

Παρατήρηση. Ἡ βδέλλα εἶναι σκουλήκι μὲ πολλὰ ζωνάρια. Ἔχει σῶμα μακρουλό, λίγο φουσκωτό ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος καὶ ἐπίπεδο καὶ γυαλιστερό ἀπὸ τὸ κάτω. Τὸ σῶμα τῆς στενεύει καὶ γίνεται λίγο μυτερό στὴ μίσα ὅκρη του, ὅπου εἶναι ἡ οὐρά. Τὸ χρώμα τῆς εἶναι καστανοπράσινο.

Τὸ κεφάλι τῆς δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἔχει στόμα στρογγυλό μὲ μικρὲς προεξοχές γύρω γύρω σὰν μικρὰ δοντάκια.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ τῆς. Ζῇ μέσα στὰ γλυκὰ νερά τῶν λιμνῶν καὶ στοὺς βάλτους. Τρώγει μικροὺς γυρίνους καὶ μικρὰ ύδροβια ζωάκια ὅσο εἶναι μικρὴ καὶ δτὰν μεγαλώσῃ κολλᾶ τὸ στόμα τῆς σὰν βεντούζα ἐπάνω στὰ βατράχια καὶ στὰ μεγάλα ζῶα ποὺ ἔρχονται νὰ πιοῦν νερό καὶ ρουφᾶ τὸ αἷμα τους ἀφοῦ τοὺς ἀνοίξῃ πληγὴ μὲ τὶς σκληρὲς προεξοχές ποὺ ἔχει στὸ στόμα τῆς καὶ ποὺ μοιάζουν μὲ δοντάκια.

Κολλᾶ καὶ στὰ πόδια καὶ στὸ σῶμα τῶν ἀνθρώπων ποὺ θὰ τύχῃ νὰ βουτήξουν μέσα στὰ νερά του βάλτου. Δέν εκεκόλλατὸ πάνω τους παρὰ μόνον ἀφοῦ τοὺς ρουφήσῃ τόσο αἷμα ώστε νὰ γίνη τὸ σῶμα τῆς 4—5 φορὲς μεγαλύτερο. Μὲ τὸ αἷμα αὐτὸ ποὺ ἔρροφηξε μπορεῖ νὰ συντηρηθῇ γιὰ πολλές ήμέρες.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Ἡ βδέλλα γεννᾷ 10—15 αὐγά μαζὶ τυλιγμένα σὲ λεπτὴ μεμβράνη. Τὰ τοποθετεῖ στὶς ὅχθες τῆς λίμνης ἢ τοῦ βάλτου ὅπου ζῇ. Τὰ μικρὰ βδελάκια ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ αὐγά δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ τὰ φροντίσῃ ἡ μητέρα τους. Ἀρχίζουν μόνα τους νὰ κολυμποῦν καὶ νὰ φάχουν γιὰ τὴν τροφὴ τους.

Χρησιμότητα. Ἡ βδέλλα χρησιμοποιεῖται στὴν ἰατρική.[¶] Οταν θέλωμε νὰ ἀφαιρέσωμε αἷμα ἀπὸ ἔναν ἄρρωστο, μεταχειριζόμεθα βδέλλες ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ίδιοτητα νὰ ρουφοῦν αἷμα. Τὴ φυλάγουν στὰ φαρμακεῖα μέσα σὲ μποτίλλιες μὲ νερό καὶ δτὰν τὶς χρειασθοῦν τὶς βάζουν νηστικές στὸ μέρος τοῦ ἄρρωστου ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ βγάλῃ αἷμα. Αὔτες κολλοῦν ἐπάνω του καὶ ρουφοῦν τὸ αἷμα. “Οταν ρουφήσουν ἀρκετὸ εκκολλοῦν μόνες τους. “Οταν τὰ ζῶα ποὺ πίνουν νερό στὶς λίμνες καταποιοῦν μαζὶ μὲ νερό καμμιά βδέλλα αὐτὴ κολλᾶ στὸ στομάχι τους καὶ ρουφᾶ τὸ αἷμα τους. Τὸ ζῶο τότε ἀδυνατίζει καὶ καμμιά φορά ψοφᾶ.

4. ΤΟ ΚΑΛΑΜΙ

Παρατήρηση. Οι ριζες του είναι σάν μικροί σπάγγοι που βγαίνουν κάτω από τὸν ύπόγειο βλαστό ή ριζώμα του φυτοῦ. 'Ο βλαστός του είναι ύπόγειος καὶ ύπεργειος. 'Ο ύπόγειος βλαστός είναι μέσα στὸ ύγρο χῶμα, στὶς ἀκροποταμιές καὶ στὶς ὅχθες τῶν λιμνῶν, ὅπου φυτρώνουν οἱ καλαμιές.

'Ο ύπεργειος βλαστός είναι κυλινδρικός, κούφιος στὸ ἐσωτερικό του καὶ ἔχει ἀπὸ μέσα χωρίσματα κατὰ διαστήματα. Σὲ κάθε χώρισμα ἀπ' ἔξω διακρίνεται ἔνας κόμπος γύρω ἀπὸ τὸ βλαστό. Τοὺς κόμπους αὐτοὺς τοὺς λέμε γόνατα. Τὸ καλάμι φθάνει σὲ ὄψος 4—5 μέτρα.

Οἱ καλαμιές φυτρώνουν κοντὰ ἡ μία στὴν ἄλλη καὶ γίνονται τόσο πυκνές ὥστε δύσκολα μπορεῖ νὰ περάσῃ κανεὶς ἀνάμεσά τους.

Τὰ φύλλα τῆς καλαμιᾶς είναι στενόμακρα, σπαθωτὰ καὶ φυτρώνουν ἀπὸ κάθε κόμπο. Τυλίγουν τὸ βλαστό ἔως τὸν παραπάνω κόμπο καὶ ἔπειτα προβάλλουν ἐλεύθερα σάν σπαθιά.

Τὰ ἄνθη βγαίνουν στὴν κορυφὴ τοῦ βλαστοῦ πολλὰ μαζὶ καὶ σχηματίζουν φοινίτες. Μοιάζουν λιγο μὲ τὰ ἄνθη τοῦ σιταριοῦ.

Πολλαπλασιασμός. 'Η καλαμιὰ πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς σπόρους τῆς. 'Απὸ τὸν ύπόγειο βλαστό, ποὺ προχωρεῖ συνεχῶς καὶ κάνει παραφυάδες, βγαίνουν πολλοὶ ύπεργειοι βλαστοὶ καὶ οἱ καλαμιές διατηροῦνται πολλὰ χρόνια.

Σὲ τί μᾶς χρησιμεύει. Τὸ καλάμι χρησιμεύει γιὰ τὸ πλέξιμο καλαθιῶν, γιὰ ύποστήριγμα τῶν μικρῶν δένδρων, τῶν φυτῶν ποὺ σπέρνονται στὸ χῶμα ὅπως οἱ φασολιές, οἱ μπιζελιές καὶ ἄλλα. Μὲ τὰ καλάμια φτιάχνομε καλαμωτὲς καὶ κρεμοδμε σ' αὐτὲς τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ γιὰ νὰ ξεραθοῦν. Κάνομε φράχτες στοὺς κήπους, στὰ χωράφια καὶ σὲ πολλὰ μέρη κάνουν καὶ χωρίσματα τῶν δωματίων στὰ ἀγροτικὰ σπίτια. Μὲ τὰ καλάμια οἱ βοσκοὶ φτιάνουν τὶς φλοιγέρες τους. Οἱ ψαράδες χρησιμοποιοῦν τὰ μικρὰ καλάμια γιὰ ψάρευμα μικρῶν ψαριῶν τοῦ ἀφροῦ (καλαμίδια).

ΖΩΑ ΚΑΙ ΦΥΤΑ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

1. Η ΣΑΡΔΕΛΛΑ

Παρατήρηση. 'Η σαρδέλλα είναι μικρὸ ψάρι. "Εχει μάκρος 10—15 πόντους. Κολυμπᾶ μὲ εύκολία γιατὶ τὸ σῶμα τῆς είναι μακρουλό καὶ τὸ πτερύγιο τῆς οὐράς της ἀρκετὰ μεγάλο. Τὰ πτερύγια τῆς είναι κοντά καὶ τὸ σῶμα τῆς σκεπάζεται μὲ μεγάλα λέπια πολὺ λεπτὰ καὶ διαφανῆ. "Εχει χρῶμα ἀσημί πρὸς τὸ γαλάζιο. Τὸ ὄνυχος τῆς είναι μακρὺ καὶ τὸ στόμα τῆς ἔχει μικρὰ δοντάκια.

Η ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ της. 'Η σαρδέλλα είναι ψάρι τοῦ ἀφροῦ. Ζῇ

κοπαδιαστά καὶ τὴν βρίσκομε ἄφθονη στὶς θάλασσες τῆς πατρίδος μας. Τρώγει μικρά ψάρια, μαλακόστρακα καὶ φυτά τῆς θάλασσας. Ἡ σαρδέλλα εἶναι ψάρι παμφάγο καὶ λαίμαργο.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Γεννᾷ αύγα δπως καὶ τὰ ἄλλα ψάρια.

Ἐχθροί. Ἐχθροὺς ἔχει ἡ σαρδέλλα τὰ μεγαλύτερα ψάρια. Σώζεται μὲν τὴν φυγήν.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Εἶναι νόσιμο καὶ θρεπτικὸ ψάρι. Οἱ σαρδέλλες τρώγονται νωπὲς καὶ μαγειρευμένες μὲ διαφόρους τρόπους. Γιὰ τὶς διατηρήσουν περισσότερο καιρὸ τὶς ἀλατίζουν καλὰ καὶ τὶς τοποθετοῦν τὴ μία κοντὰ στὴν ὅλη μέσα σὲ βαρέλια ἢ σὲ τενεκεδένια κουτιά. Ἔτσι γίνονται «παστές» οἱ σαρδέλλες καὶ τὶς πωλοῦν στὰ παντοπωλεῖα. Οἱ σαρδέλλες ἐπίσης, ἀχοῦ βρασθοῦν ἐλαφρά, κλίνονται μέσα σὲ μικρὰ κουτιά μὲ λάδι ἢ μὲ σάλτσα. Αὕτες εἶναι οἱ σαρδέλλες τοῦ κουτιοῦ δπως τὶς δνομάζομε. Στὸ τόπο μας ἔχομε ὀρκετά ἐργοστάσια ποὺ συσκευάζουν τὶς σαρδέλλες. Οἱ καλύτερες σαρδέλλες εἶναι τῆς Καλλονῆς στὴ Μυτιλήνη, τοῦ Ξηροχωρίου καὶ τῶν Καλαμῶν.

Ψάρεμα. Ἡ σαρδέλλα ψαρεύεται μὲ τὴν τράτα δηλ. ἔνα μεγάλο δίχτυ ποὺ τὸ ρίχνουν στὴ θάλασσα καὶ ἔπειτα τὸ τράβιον ἀπὸ τὰ δύο μέρη μὲ γερά σχοινιά. Τὸ δίχτυ σχηματίζει ἔνα σάκκο καὶ μέσα σ' αὐτὸν πιάνονται καὶ οἱ σαρδέλλες μαζὶ μὲ ἄλλα ψάρια.

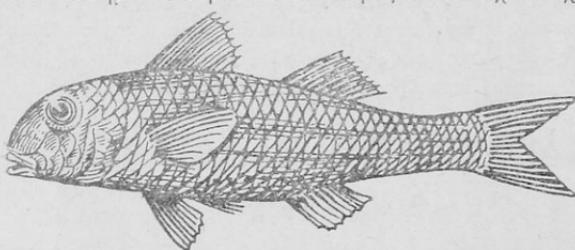
2. ΤΟ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΙ

Παρατήρηση. Τὸ μπαρμπούνι εἶναι ψάρι ποὺ ἔχει μῆκος 20—35 πόντους. Τὸ σῶμα του εἶναι μακρουλό, λίγο πιεσμένο στὰ πλάγια καὶ σκεπάζεται μὲ λεπτὰ λέπια. Τὸ χρῶμα του εἶναι ἐλαφρά κοκκινωπὸ καὶ στὴν κοιλιὰ ἀσημί. Ἡ οὐρά καὶ τὰ πτερύγια του ἔχουν χρῶμα θαλασσί. Ἔχει

μικρὸ στόμα μὲ πολὺ μικρὰ καὶ ἀδύνατα δόντια. Στὴν κάτιω σιαγόνα ἔχει δύο νήματα σὰν γένεια. Τὰ μάτια του εἶναι στρογγυλὰ καὶ χωρίς βλέφαρα δπως καὶ στὰ ἄλλα ψά-

ρια. Τὸ κρέας του εἶναι λευκό καὶ σφικτό.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Τὸ μπαρμπούνι ζῇ στὴ θάλασσα. Τὸ βρίσκομε σὲ δλες τὶς παραλίες τοῦ τόπου μας. Τὸ καλοκάρι βγαίνει στὰ ρηχὰ νερά καὶ τὸν χειμώνα πηγαίνει στὰ πιὸ βαθειά. Τρώγει μικρὰ θαλασσινὰ ποὺ τὰ βρίσκει ἀνασκαλίζοντας τὴν ἄμμο ἢ τὴ λάσπη τοῦ βυθοῦ μὲ τὰ γένια του.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Τὸ μπαρμπούνι γεννᾷ τὴν ἀνοιξην πολλὰ αὐγὰ μαζὶ δπως τὰ ἄλλα ψάρια, καὶ τὰ ἀφήνει μὲν μέρος προφυλαγμένο. Τὰ μικρὰ μπαρμπουνάκια μόλις βγοῦν ἀπὸ τὰ αὐγὰ φροντίζουν μόνα τους νὰ εὔρουν τὴν τροφή τους.

Ἐχθροί. Ἐχθροὺς ἔχει τὰ μεγαλύτερα ψάρια. Φυλάγεται ἀπὸ αὐτὰ γιατὶ προσέχει πολὺ καὶ καταλαβαίνει ἀμέσως τὸν κίνδυνο καὶ φεύγει. Στὸ ἀγκιστρὶ δὲν τοιμπὰ εὔκολα γιατὶ εἶναι ἔξυπνο ψάρι.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ μπαρμπούνι ἔχει πολὺ νόστιμο κρέας, λίγα κόκκαλα καὶ λίγα ἐντόσθια. Γι' αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ ψάρια. Ψαρεύεται συνήθως μὲ δίχτυα.

3. Η ΤΣΙΠΟΥΡΑ

Παρατήρηση. Εἶναι ψάρι ποὺ ἔχει μάκρος 35—50 πόντους καὶ κάποτε περισσότερο. Τὸ σῶμα του εἶναι πλατύ. Σκεπάζεται μὲ ἀρκετὰ σκληρὰ λέπια καὶ ἔχει πολὺ ώραῖα χρώματα ἀσημιά καὶ πρασινογάλαζα. Ἐχει πολὺ γερά δόντια.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ της. Ἡ τσιπούρα εἶναι ἀφθονη σὲ δλες τὶς παραλίες τῆς Μεσογείου. Μένει κοντὰ στὴν παραλία καὶ ἀνασκαλεύει τὴν λάσπη καὶ τὴν ἄμμο τοῦ βυθοῦ γιὰ νὰ εὔρῃ κοβιούρια καὶ διάφορα κογχύλια ποὺ τους σπάζει τὸ καβούκι μὲ τὰ γερά της δόντια καὶ τρώγει τὴν σάρκα του. Ἐπειδὴ δὲν ἀντέχει στὸ κρύο τὸν χειμώνα πηγαίνει στὰ βαθύτερα νερά.

Πῶς πολλαπλασιάζεται. Ἡ τσιπούρα γεννᾷ αὐγὰ δπως χαὶ τὰ ἄλλα ψάρια.

Ἐχθροί. Ἡ τσιπούρα ἔχει ἔχθροὺς τὰ μεγαλύτερα σαρκοφάγα ζῶα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Ἡ τσιπούρα εἶναι πολὺ χρήσιμο ψάρι γιατὶ μᾶς δίνει τὸ παχύ καὶ νόστιμο κρέας της. Πολλὲς τσιπούρες καὶ ἐκλεκτὲς ψαρεύονται στὰ ἰχθυοτροφεῖα Μεσολογγίου, στὸ Αιτωλικό καὶ στὴν Πρέβεζα. Στὰ μέρη αὐτὰ τὶς φτιάνουν καὶ «πετάλια». Τὶς σχίζουν δηλαδὴ στὴ μέση κατὰ τὸ μάκρος τους καὶ τὶς ἀνοίγουν στὰ δύο. Ἀφοῦ βγάλουν τὰ ἐντόσθια καὶ τὶς ἀλατίσουν, τὶς κρεμοῦν νὰ στεγνώσουν. Τὰ «πετάλια» τρώγονται ἀφοῦ ψηθοῦν ἐλαφρά.

4. Ο ΚΑΡΧΑΡΙΑΣ

Παρατήρηση. Ὁ καρχαρίας εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ψάρια. Τὸ σῶμα του φθάνει πολλές φορὲς σὲ μάκρος 7 μέτρα. Τὸ δέρμα του εἶναι σκεπασμένο μὲ σκληρές μικρές πλακίτσες ποὺ εἶναι ἀγκαθωτές. Ἐχει ἔνα διχαλωτὸ πτερύγιο στὴν οὐρά του ποὺ ἔχει τόση δύναμη ὥστε μὲ ἔνα κτύπημα τῆς οὐρᾶς του μπορεῖ νὰ ἀναποδογυρίσῃ βάρκα. Ἐχει καὶ ἄλλα πτερύγια, ἔνα στὴ ράχη, ἔνα ζευγάρι δεξιά καὶ ἀριστερὰ στὴ βάση

τοῦ κεφαλιοῦ, ἄλλο ἔνα πτερύγιο στὴν κοιλιὰ καὶ ἔνα πτερύγιο κοντά στὴν οὐρά. Τὰ πτερύγιά του τὸν βοηθῶν στὸ κολύμβημα καὶ τὸν εὔκολύνουν τὰ παίρνη στροφές μέσα στὸ νερό. Τὸ κεφάλι του ἔχει μακρουλό ρύγχος. Τὸ μεγάλο στόμα του εἶναι στὸ ἀποκάτω μέρος τοῦ ρύγχους καὶ ἔχει πολλὰ δόντια τριγωνικά καὶ γερά. Τὰ δόντια του ἔχουν ἀπόσταση τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ δταν κλείση τὸ στόμα του, τὰ δόντια τῆς μιᾶς σαγόνας μπαίνουν ἀνάμεσα στὰ ἀδειανὰ μέρη ποὺ ἀφήνουν τὰ δόντια τῆς ἄλλης.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Ὁ καρχαρίας ζῇ σὲ δλες τὶς θάλασσες. Κάπου παρουσιάζεται καὶ στὶς δικές μας θάλασσες κοντά στὰ παράλια. Τρώγει δλων τῶν εἰδῶν τὸ θαλασσινά ἀκόμη καὶ τὰ μεγαλύτερα ψάρια ἀπ' αὐτό, γιατὶ ἔχει μεγάλη δύναμη καὶ καταφέρνει νὰ τὰ νικᾷ. Τρώγει ἀκόμη καὶ δτι πετοῦν ἀπὸ τὰ πλοῖα: ἔύλα, κουτιὰ ἀπὸ κονσέρβες καὶ πολλὰ ἄλλα χωρὶς νὰ ἐνοχλοῦν τὸ στομάχι. Τρώγει ἀκόμη καὶ ἀνθρώπους ἀν τύχη καὶ βρεθοῦν στὴ θάλασσα. "Οταν δοκιμάσῃ ἀνθρώπινο κρέας δὲν ἀφήνει εὐκαίρια νὰ μὴν κυνηγήσῃ ἀνθρώπους στὰ μέρη δπου πηγαλνουν νὰ κάνουν μπάνιο καὶ ἀλλοίμονο ἀν τοὺς πετύχη.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. Ὁ καρχαρίας δὲν γεννᾶ αύγα δπως τὰ ἄλλα ψάρια, ἀλλὰ ζωντανά. Τὰ μικρά του μόλις γεννηθοῦν μποροῦν νὰ κολυμβήσουν καὶ νὰ φροντίζουν μόνα γιὰ τὴν τροφὴ τους.

Σὲ τὶ μῆς χρησιμεύει. Τὸ κρέας του δὲν εἶναι κατάλληλο γιὰ φάγωμα. Μπορεῖ δμας νὰ κάμη ζημιές στὶς ψαρόβαρκες, στοὺς κολυμβητὲς καὶ στοὺς ναυαγούς. Γι' αὐτὸ τὸν κυνηγοῦν οἱ ἀνθρώποι. Γιὰ τὸ κυνήγι του χρησιμοποιοῦν μεγάλα πλοιάρια μὲ πολλούς ἀνθρώπους ποὺ κρατοῦν μεγάλα ἀγκίστρια στερεά καὶ ποὺ τὰ δειλώνουν μὲ κομμάτια κρέας ἢ μὲ ψάρια.

5. ΤΟ ΣΦΟΥΓΓΑΡΙ

Παρατήρηση. Τὸ σφουγγάρι εἶναι ζῶο θαλασσινό. Τὸ σῶμα του μοιάζει μὲ ἀναποδογυρισμένο λαγήνι καὶ εἶναι πολὺ μαλακό. Στὰ πλάγια τοῦ σώματός του ἔχει πολλὰ ἀνοιγματα μικρὰ καὶ ἔνα μεγαλύτερο στὴν κορυφή. Στὸ σῶμα του ἔχει πολλὰ μικρὰ νήματα ποὺ τὰ κινεῖ διαρκῶς καὶ ἀναταράζει τὸ νερό γύρω του. "Ετσι ἀπὸ τὶς μικρές τρύπες μπαίνει στὶς τρυπίτες νερό καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς κορυφῆς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, παίρνοντας διαρκῶς καινούργιο νερό, δ σπόγγος παίρνει καὶ δξυγόνο γιὰ τὴν ἀναπνοή του. Παίρνει ἐπίσης καὶ τὴν τροφὴ του ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρότατους ὄργανισμούς ποὺ παρασύρει τὸ νερό. Τὸ σῶμα του ὑποστηρίζεται ἀπὸ μία ούσια μαλακή, ἐλαστική, ποὺ σχηματίζει ἔνα είδος πλέγμα ἀπὸ μικρές βελόγες. Ἡ ούσια αὐτὴ βγαίνει ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ζώου καὶ εἶναι σὲ ἄλλους πιὸ σφιχτή καὶ σὲ ἄλλους πιὸ μαλακή.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ του. Ζῇ μέσα στὴ θάλασσα, κολλημένο σὲ ἔνα

ύποστήριγμα στὸ βυθό της ἡ σὲ κάποια πέτρα. Πολλὰ σφουγγάρια βρίσκονται στὸ Αίγατο πέλαγος καὶ στὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Τρέφεται μὲ μικροοργανισμοὺς ποὺ παρασύρει τὸ νερό.

Πᾶς πολλαπλασιάζεται. 'Ο σπόγγος πολλαπλασιάζεται μὲ αύγα.

'Απὸ τὰ αύγα βγαίνουν μικρές κάμπιες τριχώτες ποὺ ἀρχίζουν νὰ κολυμποῦν μέσα στὸ νερό. Σὲ λιγό κολλοῦν σὲ κάποιο ύποστήριγμα καὶ μένουν ἔκει κολλημένες σὲ δλη τους τὴ ζωή. 'Απὸ τὸ ἔνα ζωάριο βγαίνουν σιγά—σιγά καὶ ἄλλα, σὰν παρακλάδια τοῦ πρώτου. Αὐτὰ μένουν κολλημένα στὸ πρῶτο καὶ σχηματίζουν δόλοκληρη ἀποικία ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτά. "Εχουν βγάλει ἀπὸ μέσα τὸ μαλακὸ σῶμα τους καὶ ἔχει μείνει ὁ σκελετός τους.

Πᾶς ἀλιεύθιμε τὰ σφουγγάρια. Τὸ φάρεμα τῶν σφουγγαριῶν γίνεται ἀπὸ τὸν Μάριο ἔως τὸ Σεπτέμβριο. Ξεκινοῦν πολλὰ μικρὰ πλοῖα, τὰ «σφουγγάριδικα» ὅπως τὰ λέμε, κυρίως ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα γιὰ τὶς παραλίες τῆς Τύνιδας καὶ τῆς Συρίας. "Οταν φθάσουν στὰ μέρη ποὺ ὑπάρχουν πολλὰ σφουγγάρια, ρίχνουν στὴ θάλασσα ἕνα σάκκο μὲ σιδερένιο στόμα ἀνοικτὸ καὶ τὸ σέρνουν στὸ βυθό. Τὸ σάκκο αὐτὸν τὸν λένε «γκαγκάβη». Μ' αὐτὸν μαζεύονται τὰ σφουγγάρια, ποὺ ἔκολλοῦν ἀπὸ τὸ βυθὸ μαζὶ μὲ δι, τι ἄλλο βρεθῆ γύρω τους. Μὲ τὴν γκαγκάβη φαρεύουν στὰ μέρη ὅπου δὲ βυθὸς εἶναι ἀμμουδερὸς ἢ λασπερὸς καὶ δὲν ἔχει πέτρες καὶ βραχάκια. "Οταν ἡ θάλασσα εἶναι ρηχὴ βυθοῦν οἱ δύτες καὶ τὰ ἔκολλοῦν. "Αλλοτε βουτοῦν ντυμένοι μὲ ίδιατερή ἐνδυμασία ἀπὸ καυτσούκ, ποὺ λέγεται «σκάφανδρο» καὶ ποὺ ἔχει στὸ κεφάλι σιδερένια περικεφαλαῖα. Αὕτη ἔχει σωλήνα ποὺ συγκοινωνεῖ μὲ μᾶς ἀσφερτίλα ποὺ βρίσκεται στὸ πλοϊο. "Ετσι δὲ δύτης ἀνατνέει καὶ μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀρκετὴ ὥρα κάτω ἀπὸ τὸ νερό. Σφουγγάρια βγάζουν καὶ στὴν Αἴγινα, στὴν "Υδρα καὶ στὰ παράλια τῶν Δωδεκανήσων. "Η σπογγαλεία εἶναι καλὴ ἐπιχειρηση καὶ ζῶιν ἀπ' αὐτὴ πολλές οἰκογένειες. Φέρνει κέρδη στὸν τόπο μας.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Τὸ σφουγγάρι χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν καθαριότητα στὰ σπίτια, στὰ νοσοκομεῖα, στὰ σχολεῖα, στὰ κουρεῖα κλπ.

6. ΤΑ ΦΥΚΙΑ (ΖΩΣΤΗΡΕΣ)

Τὰ φύκια εἶναι φυτά τῆς θάλασσας. Εἶναι πολλῶν είδῶν καὶ ἔχουν ἄλλα μεγάλα φύλλα καὶ ἄλλα μικρά. "Εχουν πίζωμα καὶ ἀπὸ αὐτὰ βγαίνουν πολλὰ φύλλα μακριὰ ποὺ μοιάζουν σὰν ταινίες ποὺ ἔχουν πλάτος ἔνας ὅσο πόντους. Κάνουν μικρὰ ἄνθη καὶ καρπὸ μὲ σπόρους. "Οταν είναι φρέσκα τὰ φύκια ἔχουν χρῶμα πράσινο καὶ μοιάζουν μὲ χόρτα. "Οταν μείνουν ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα παίρνουν χρῶμα καφέ ἢ ἀσπριδερό, ἀνάλογο μὲ τὸν καιρὸ ποὺ μένουν στὸν ἥλιο καὶ στὴ βροχή. Τὰ κύματα κόβουν πολλές φορές τὰ φύλλα τῶν φυκιῶν καὶ τὰ παρασύρουν στὶς ἀκρογιαλιές σὰν μπερδεμένο σωρό.

Πολλαπλασιάζονται μὲ τὰ σπέρματά τους, ἄλλα καὶ τὸ ρίζωμα τους βγάζει διαρκῶς καινούργια φύλλα.

Σὲ τὶ μᾶς χρησιμεύει. Μὲ τὰ φύλλα τῶν φυκιῶν σὲ πολλὰ χωριά οἱ κάτοικοι γεμίζουν τὰ στρώματα καὶ μαξιλάρια ἀφοῦ τὰ πλύνουν καὶ τὰ στεγνώσουν. Χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης γιὰ λίπασμα στοὺς ἀγρούς καὶ τὴ χαρτοποιΐα. 'Απὸ τὰ φύκια βγάζουν λάδιο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

•Ο παπποὺς καὶ ἡ γιαγιὰ λένε Ἰστορίες	Σελίς	3
Ζῶα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς: [Γάτα, Σκύλος, Ποντικός, Πρόβατο, Κατσίκα, Γουφούνι, Κότα, Φραγκόκοτα, Σπουργίτης, Χελιδόνι, Μυίγα, Μεταξοσκώληκας].	»	5—37
Φυτὰ τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς: [Βασιλικός, Γαρυφαλιά, Βιολέττα, Σκυλάκι, Ζουμπούλι, Κρίνος, Πανσές, Τριανταφυλλιά, Χρυσάνθεμα].	»	39—50
Ζῶα τοῦ κήπου: [Σκουλήκι τῆς γῆς, Σαλιγκάρι, Κολοκυθοκόπιτης, Αράχνη, Μερμήγκι].	»	51—60
Δένδρα τοῦ κήπου: [Άμυγδαλιά, Βερυκοκιά, Ροδακινιά, Μουριά, Αχλαδιά, Έλιά, Πορτοκαλιά, Νεραντζιά, Λεμονιά, Μανταρινιά, Κυπαρίσσι].	»	60—73
Φυτὰ τοῦ κήπου: [Ντοματιά, Μελιτζάνα, Μπάμια, Κρεμμύδι, Πράσσο, Σκόρδο, Δάχανο, Μαρούλι, Κολοκυθιά, Σινάπι, Σέλινο].	»	75—86
Ζῶα τοῦ δάσους: [Λύκος, Άλεπού, Έλάφι, Ζαρκάδι, Κόρακας, Πέρδικα].	»	86—97
Φυτὰ τοῦ δάσους: [Πεύκο, Έλατο, Καστανιά, Εύκαλυπτος].	»	97—106
Ζῶα ἄγρου καὶ λειβαδιοῦ: [Χελώνα, Ακρίδα, Σκαντεζόζιοφος, Τσαλαπετεύνος, Κορυδαλλός, Τζίτζικας].	»	106—115
Φυτὰ ἄγρου καὶ λειβαδιοῦ: [Σιτάρι, Αραβόσιτος, Φασιλιά, Πατάτα, Βαμπακιά, Λινάρι, Αμπέλι].	»	116—131
Δουλούδια ἄγρου καὶ λειβαδιοῦ: [Παπαρούνα, Χαμομήλι, Μαργαρίτα, Αγνειώνη].	»	131—135
Ζῶα καὶ φυτὰ βάλτου καὶ λίμνης: [Πάπια, Χήνα, Βδέλλα, Καλάμι].	»	135—140
Ζῶα καὶ φυτὰ τῆς θάλασσας: [Σαρδέλλα, Μπαρμπούνι, Τσιπούρα, Καρχαρίας, Σφουγγάρι, Φύκια].	»	140—143

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΤΑ ΝΕΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΤΑΞΗ Α'

- No 1. 'Ολικό άναγνωστικό (πραγματογνωσία)
7. Γραμματική μὲ εἰκόνες
30. Μαθαίνω νά μετρώ

ΤΑΞΗ Β'

- No 2. 'Ελεύθερο Άναγνωστικό (πραγματογνωσία)
8. Γραμματική μὲ εἰκόνες
31. Μαθαίνω νά μετρώ

ΤΑΞΗ Γ' (χωριστή)

- No 3. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
9. Γραμματική Δημοτικής
11. Παλαιά Διαδήκη
16. 'Ηρωϊκά Χρόνια
22. Φυσική Ιστορία
32. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
36. Πατριδογνωσία - Τὸ δισμέρισμα
κάθε μαθητοῦ
— Πατριδογνωστικός Χάρτης

ΤΑΞΗ Δ' (χωριστή)

- No 4. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
9. Γραμματική Δημοτικής
12. Καινή Διαδήκη
17. 'Αρχαία Ελλάδα
23. Φυσική Ιστορία
33. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
46. Γεωγραφία 'Ελλάδος
— Τριπλός χάρτης 'Ελλάδος

ΤΑΞΕΙΣ Γ-Δ (Ιον ἔτος)

- No 3. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
9. Γραμματική Δημοτικής
11. Παλαιά Διαδήκη
18. 'Ελληνική Ιστορία
22. Φυσική Ιστορία
32. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες
36. Πατριδογνωσία - Τὸ δισμέρισμα
κάθε μαθητοῦ
— Πατριδογνωστικός Χάρτης

ΤΑΞΕΙΣ Γ-Δ (Ιον ἔτος)

- No 4. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
9. Γραμματική Δημοτικής
12. Καινή Διαδήκη
19. 'Ελληνική Ιστορία
23. Φυσική Ιστορία
33. 'Αριθμητική μὲ εἰκόνες

46. Γεωγραφία 'Ελλάδος
— Τριπλός χάρτης 'Ελλάδος

ΤΑΞΗ Ε' (χωριστή)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
10. Γραμματική καθαρευούσης
13. 'Εκκλησιαστική Ιστορία
15.
20. Βυζαντινή Ιστορία
24. Φυσική Ιστορία
28. Φυσ. Πειραματική-Χημεία
34. 'Αριθμητική Ε-ΣΤ'
35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ'
47. Γεωγραφία 'Ηπείρων
— Χάρτες 'Ηπείρων

ΤΑΞΗ ΣΤ' (χωριστή)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
10. Γραμματική καθαρευούσης
14. Λειτουργική - Κοτήχηση
15.
21. Ιστορία Νέων Χρόνων
25. Φυσική Ιστορία
29. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
34. 'Αριθμητική Ε-ΣΤ'
35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ'
48. Γεωγραφία Εύρωπης
— Τριπλός χάρτης Εύρωπης

ΤΑΞΕΙΣ Ε-ΣΤ' (Ιον ἔτος)

- No 5. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
10. Γραμματική καθαρευούσης
13. 'Εκκλησιαστική Ιστορία
15.
20. Βυζαντινή Ιστορία
26. Φυσική Ιστορία
28. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
34. 'Αριθμητική Ε-ΣΤ'
35. Γεωμετρία Ε-ΣΤ'
47. Γεωγραφία 'Ηπείρων
— Χάρτες 'Ηπείρων

ΤΑΞΕΙΣ Ε-ΣΤ' (Ιον ἔτος)

- No 6. 'Ελεύθερο 'Άναγνωστικό
10. Γραμματική καθαρευούσης
14. Λειτουργική - Κοτήχηση
15.
21. Ιστορία Νέων Χρόνων
27. Φυσική Ιστορία
29. Φυσ. Πειραματική - Χημεία
34. 'Αριθμητική
48. Γεωγραφία Εύρωπης
— Τριπλός χάρτης Εύρωπης